

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THI DE VAR AF

Om Hvideslægten og Kongemagt i Danmarks Højmiddelalder

STOR SLÆGT

Marianne
Johansen

Helle
Halding

THI DE VAR
AF STOR SLÆGT

Marianne Johansen og Helle Halding

THI DE VAR AF STOR SLÆGT

*Om Hvideslægten og Kongemagt
i Danmarks Højmiddelalder*

Skippershoved

Thi de var af stor Slægt
© Marianne Johansen og Helle Halding 2001
Grafisk tilrettelægning og sats: Jørgen Sparre
Omslag: Jørgen Sparre
Korrektur: Hanne Plaetner
Bogen er sat med Adobe Garamond og MetaPlus
Trykt på Arctic Volume
Tryk: Narayana Press, Gylling
Bogbinding: Chr. Hendriksen & Søn as, Skive
ISBN 87 89224 62 0

Skippershoved
Skårupvej 5
Skårup
8400 Ebeltoft

Følgende fonde, legater og stiftelser takkes varmt
for støtte til udgivelsen:

Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond
Augustinus Fonden
Carlsen-Langes Legatstiftelse
Alfred Goods Fond
Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
Konsul Georg Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond
Oluf Olsens Fond
Stiftelsen Sorø Akademi

INDHOLD

	Forord	7
1	Slægtens kilder	9
2	Slægtens spor	21
3	“Vor slægts gravkirke”	35
4	En krigs og troens vogter	51
5	Kirkens stridsmænd	65
6	Den halve hovedlod	81
7	Kirkeejerne	99
8	Drost og marsk – og alle kongens andre mænd	115
9	Fromme, stærke kvinder	131
10	Kongemord og fredløshed	147
11	En efterskrift om slægters gang	159
	Noter	162
	Kilder	168
	Litteratur	169
	Bilag 1.	171
	Bilag 2.	175
	Slægtstavler	181
	Ordforklaring	195
	Billedfortegnelse	198
	Stednavneregister	199
	Personregister	203

Vi er ikke i besiddelse af mænd eller børn, der skal takkes for udvist tålmodighed under udarbejdelsen af vores bog, og hunden og kattene kan alligevel ikke læse, så vi kunne måske undvære et forord, da de fonde, legater og stiftelser, som gavmildt har muliggjort trykningen, er nævnt andetsteds.

Men ... der er to personer, hvis tålmodighed har været sat på store prøver i de tre år, det har taget os at skrive bogen (fast arbejde hæmmer kreativiteten), og som ustandseligt har måttet lægge øren til sære udredninger om mageskifter, identiske kirker og vakkelvorne slægtsforbindelser: Det er kunsthistorikeren Ulla Haastrup, som blandt meget andet har lært os at genkende en dekoration af Jørlunde-mesteren, selvom der kun er noget, der ligner et græskar, tilbage, (Det er naturligvis de salige i Abrahams skød.) og det er lektor Knud Prange, som mange gange har måttet tale os til rette og forklare os, at sønner af Absalons fætter og kusine *ikke* er hans nevøer (selvom vi synes, at det korrekte udtryk: "nære slægting" lyder vattet.)

Hverken mænds eller børns eventuelle tålmodighed kan måle sig med Ulla Haastrups og Knud Pranges opmuntring, entusiasme og altid beredvillige vidensuddeling. Tak.

Helle og Marianne.

KAPITEL *I*

*Harald Blåtands dåb, som den ser ud på Tamdrup kirkes gyldne alter.
Vi må gå ud fra, at Toke Trylle er blevet døbt på samme måde.*

En blank midtsjællandsk sensommerdag omkring 1040 lod en stormand sig døbe til troen på Hvide Krist, formentlig sammen med sin familie og sin husholdning. Det var ca. 80 år efter, at Harald Blåtand på sin Jelling-sten havde hævdet, at han havde gjort danerne kristne, men Harald var en notorisk pralhals, og den nye tro var længe om at krydse Storebælt.¹

Den sjællandske stormand hed Toke Trylle, og han var anden, kendte generation af den slægt, som eftertiden kaldte "Hvide-ætten". Kort efter, at han havde ladet sig døbe, fik han sønnen Skjalm,² og det er da muligt, at det har været den forestående fødsel, der gav stødet til, at Toke med det hedensk klingende tilnavn har ment, at det nu var passende, at han fulgte med tiden og kristendommen. Selv på Sjælland har Odin og Thor i 1040 virket en anelse umoderne.

Slægter opstår ikke af intet, og selvfølgelig har Toke ikke kun haft den far, som vi ved en smule om. Han har haft såvel bedste- som oldeforældre, men med hensyn til dem tier vore for øjeblikket tilgængelige kilder aldeles. Der har gennem tiderne været fremsat flere teorier om, hvordan Hvideætten så hurtigt, efter vi hører om den første gang, når den position i det unge, danske kongedømme, som det er tilfældet, men det kan altså kun blive teorier. Har vi at gøre med en jysk slægt, der er fulgt med Harald Blåtand i hans underlæggelse af Sjælland, eller taler vi om en sjællandsk stormandsfamilie, som har set den nye tingenes tilstand i øjnene og har fundet ud af, at det med en central kongemagt måske var en god ting? Vi hælder mest til det sidste, og et af vore argumenter er netop Toke Trylles voksendåb. Havde hans far været i Haralds følge, er det ikke sandsynligt, at han er kommet til Sjælland som asedyrker.

Ingen dansk slægt har fængslet vores fantasi og efterladt så mange legender i vor historie som Hviderne. Saxo gjorde ikke blot slægten til en del af Valdemarernes storhedstid, han udråbte dem nærmest til skabere af denne guldalder, og i forrige århundrede fortsatte Ingemann og Heise i nationalromantikens ånd de spændende beretninger om kongetjenere, kirkefyrster og kongefjender, så de blev en uafrystelig del af vores kulturarv. Utallige er de danske betydningsfulde mænd og kvinder, som har sprunget de særeste genealogiske krumspring for at kunne påvise deres slægtskab med Hviderne, og i disse

tilfælde har et par hundrede års dokumentationstomrum aldeles ikke været nogen hindring. Det er en uskyldig fornøjelse, og når alt kommer til alt, er vi nok allesammen i familie med Gorm den Gamle.

10 Det, vi i dag kalder Hvide-slægten, omfatter Toke Trylles søn, Skjalm Hvides mange efterkommere på såvel mands- som kvindesiden i godt og vel 200 år. Når man normalt beskæftiger sig med adelsgenealogi, regner man kun med mandslinierne, og en slægt uddør, når den sidste mand er død uden mandlige arvinger. Med Hviderne forholder det sig anderledes: Genealogisk set er kvinderne ligestillede med mændene, og den betragtningsmåde kommer formentlig tættere på middelalderens slægtsbegreb end vore dages snævre, mandsdominerede adelsgenealogier.³

Med hensyn til slægtens jordbesiddelser er vi i bogstaveligste forstand på herrens mark, hvad angår de første ca. 100 år efter Toke Trylles døb. Først i midten af 1100-tallet får vi fast jord under navngivne Hvide-sko, for her begynder gavebrevene til først og fremmest Sorø kloster, men vi er ret sikre på, at Alsted herred omkring Sorø har været slægtens kærneområde, og vi formoder, at Fjenneslev har været betragtet som hovedgården. Vi bygger formodningen på, at da Absalon omkring år 1200 skriver testamente, skænker han med familiens tilladelse alt sit privatgods til kirken, men Fjenneslev hovedgård tilfalder broderen Esbern Snare. Ved Fjenneslev kirke står en kristen runesten, som fortæller os, at "Sasser rejste sten og byggede bro", Den er dateret til sen vikingetid eller tidlig middelalder, og vi ved ikke, hvem Sasser var, måske var han en del af Toke Trylles familie, og navneafledningen "Asser" går igen senere i slægten. Men at bygge en bro i tidlig kristen tid var en sand troens gerning og noget, man blev husket for. Fjenneslev var et sted af betydning, og den sene, usikre datering tillader os den hypotese, at stenen kan være rejst af Asser Skjalmsen Rig.

Slægtens store besiddelser i Alsted herred er veldokumenterede, især fordi så meget af godset i tidens løb blev skænket til Sorø kloster, som nok skulle vide at holde styr på sine ejendomme, men vi ved også, at familiemedlemmerne, som i løbet af få generationer blev endog meget rige, ejede gods overalt på Sjælland og senere i 1200-tallet også i Skåne.⁴

Ifølge familieoverleveringen var Toke Trylle søn af Slau, som gav navn til Slagelse og var begravet i en høj tæt ved byen, men her må vi sige, at vi er ovre i den mere utroværdige del af traditionen, for "Slagelse" er en langt ældre navneform. Det er desværre sjældent, at vi kan sætte personer på vikingetidens begravelser, men hvis arkæologerne en dag finder en vikingetids-høvding højsat ved Slaglille, som ligger midt imellem Fjenneslev og Bjernede, så vil vi godt

Fjenneslevstenen eller Sasserstenen, som nu har en sekundær placering udenfor Fjenneslev kirke. Den er dateret til tidlig middelalder og KAN være rejst af Asser Rig. Indskriften lyder: "Sasser rejste stenen og gjorde broen". I den tidlige, kristne tid var det at bygge en bro symbolet på en sand, kristen handling.

II

vædde en thorshammer på, at det er Tokes far, Slau, der på sømmelig, hedensk vis er gravsat her.

12

Flere af vore kilder til Hvide-slægtens historie har tidligere været betragtet med nogen skepsis af mange forskere, bl.a. fordi nogle af dem er indbyrdes afhængige af hinanden, men det er, hvad vi har, så vi agter at bruge dem alle i vores beretning. Den historiske fundamentalisme, som i mange år lagde bånd på forskernes forestillingsevne til at se sammenhænge, lader heldigvis til at gå mod en opblødning, og Saxo er ikke længere kun et uartigt ord. Fundamentalisterne har været længe om at erkende, at der findes andre kilder end de skriftlige, men Danmarks middelalderarkæologi har i de seneste 10-15 år bevæget sig fremad i meget jordvindende støvler, og flere kunsthistorikere og konservatorer bedriver billedarkæologi på vore kirkevægge.

Den forskning er mindst lige så værdifuld som granskningen af de mere eller mindre sikre, skriftlige kilder og er i mange tilfælde med til at understøtte en dokumentation, som tidligere har været anset som noget vakkelvorn. Vi skal senere se på, hvordan såvel arkæologien som kunsthistorien har været med til at forøge vor viden om netop Hvide-ætten, men først skal vi se på disse skriftlige kilder og forsøge at retfærdiggøre vores brug af dem.

Selvfølgelig bruger vi Saxo, og blot vi hele tiden holder os for øje, at han skriver på Absalons befaling, går vi ikke ret meget galt i byen, når det handler om hans samtid. Men Saxos personoplysninger er få. Han fortæller rigets historie og beretter om danernes bedrifter, men han fortæller os ikke, at Skjalmsønnerne hed Toke, Sune, Ebbe og Asser. Hvis han havde været islænding, havde han formentlig udstyret os med en nøjagtig genealogi, men vi må altså nøjes med at få at vide, hvad slægtens medlemmer foretager sig i rigets tjeneste.

Slægtens medlemmer skal vi finde i andre beretninger og årbøger og især i brevene,⁵ for mange af dem indtog indflydelsesrige poster tæt ved kongemagten. Mange skænkede gavmildt jordisk gods til kirken, og deres gavebreve er for en stor del bevaret for eftertiden. Først og fremmest gav de til Sorø kloster, og det er den institution, vi kan takke for, at vi i dag har så stort et materiale til belysning af en enkelt dansk middelalderslægt.

Hovedkilden til vores viden er gavebogen, Liber donatorium monasterii sorensis, som er en lang række referater af gavebreve.⁶ Den er ganske vist først samlet omkring 1440, men henviser selv til "den gamle bog", og den gamle bog, som har handlet om klostrets grundlæggelse og de første, store gaver, er skrevet omkring 1210. Det er her, vi hører om Skjalms far, Toke Trylle, som slægtens første kristne mand, og vi må tro, at skriveren få år efter Absalons død har været ganske velorienteret om den store velgørers bedstefar og oldefar.

Efter beretningen om selve klostergrundlæggelsen er bogen disponeret efter klostergodsets topografi, sådan at man opregner klostrets adkomst til de enkelte landsbyer med mange oplysninger om familieforbindelsen mellem giverne. Den er tænkt som en "huskeseddel", hvis der skulle opstå tvivl om rettighederne til den jord, klosteret anså for dets ejendom.

Fra begyndelsen af 1500-tallet stammer en fortegnelse over de fornemste begravelser i klosterkirken. Omkring 90 personer er nævnt, og af dem er ca. 70 medlemmer af slægten. Også i dette dokument påberåber skriveren sig et ældre forlæg. På dette tidspunkt var kun få af gravene forsynet med en sten, så det har været nødvendigt med en registrant, så nye begravelser ikke skulle forstyrre dem, der allerede var der. Skriveren nævner selv, at de fleste er døde inden år 1300, og det er da også de første 5-6 generationer af Hvideslægten, hvis begravelser findes i fortegnelsen.

På nogenlunde samme tidspunkt, altså kort efter 1500, har man i klosteret udarbejdet en stamtavle over bisp Absalons slægt. Stamtavlen omfatter ca. 190 efterkommere af Skjalm Hvide i 8-10 generationer frem til år 1300. Formentlig skal vi se netop begyndelsen af 1300-tallet som det tidspunkt, da familiens medlemmer er så talrige og så spredte, at de ikke længere opfattede sig selv som én sammenhængende slægt. Ikke alle Skjalms efterkommere er med i fortegnelsen, og faktisk kan vi supplere den med flere personer kendte fra andre kilder, og det er helt tydeligt, at skriveren kun har hæftet sig ved dem, der havde vist gavmildhed overfor klosteret. F.eks. mister man hurtigt interessen for Toke Skjalmsens mandlige efterkommere, som flyttede til Jylland og her oprettede deres eget kloster i Essenbæk tæt ved Randers.

Genealogien påberåber sig ikke noget ældre forlæg, og den kan være blevet til på grundlag af Gavebogens og Gravkatalogets oplysninger, men der er visse tegn på, at der alligevel har været tale om et ældre dokument, som så er blevet ført a jour i 1400-årene: Når ærkebisp Jens Grand nævnes som domprovst i Roskilde, kunne det tyde på, at skriveren har siddet med et forlæg, som var udarbejdet, inden Jens Grand blev ærkebisp i 1289.

I Sorø klosterkirke finder vi endnu en kilde til Hvide-slægtens historie, nemlig skjoldefrisen, men beretningen om dens tragiske skæbne venter vi med til kapitel 3.

I dette første og det følgende kapitel er vi nødt til at komme med en del genealogiske opremsninger for at kunne holde styr på en vidtforgrenet og hennad vejen talrig slægt. Læserne kan følge med i personernes kronologiske og familiemæssige placering på de efterslægtstavler, der er anbragt i slutningen af nogle kapitler og i slutningen af bogen. Når det begynder at blive morsomt, og

vi begynder at fortælle historier, er hvert kapitel forsynet med en forenklet stamtavle over de personer, der omtales, men det vil sommetider være en god ide at slå tilbage til de to overordnede lister.⁷

Vi hører første gang om Skjalm Hvide, Tokes søn, da han kæmpede en drabelig kamp i striden mellem Svend Estridsen og den norske kong Harald Hårderåde ved Nivås udmunding på Hallands kyst i 1062.⁸ Det er Saxo, der fortæller historien med megen begejstring, og han beretter om Skjalms rorkarl, Aslak, og hans umådelige mod og styrke. Han yder bedrifter, som "ville have været utrolige, hvis ikke Absalon selv havde fortalt det". Skjalm selv kæmpede så bravt, at nordmændene, der ellers ikke lagde fingrene imellem overfor deres fjender, skånedes hans liv og tog ham til fange, hvorefter Skjalm undslap om natten. Og netop slaget ved Nivå er med til at give os en datering for Tokes dåb, som jo fandt sted lige omkring Skjalms fødsel, for vi hører, at Skjalm førte skib under slaget, og selvom drenge blev anset for mænd noget tidligere end i dag, så er det ikke sandsynligt, at far har betroet ham et skib med besætning, meget før han var 20 år gammel, og det giver os et dåbsårstal omkring 1040.⁹

Vores viden om, hvordan de danske konger efter Svend Tveskæg havde organiseret Sjælland, er yderst sparsom, og vi aner ikke, om Toke Trylle har haft en organisatorisk funktion, eller om han blot har været en af flere sjællandske stormænd med magt over tingene, men vi kan være nogenlunde sikre på, at han ikke har skullet tage ret mange lån i Fjenneslev gods for at udstyre Skjalm med skibet ved Nivå i 1062. Tokes dåb finder formentlig sted, mens Hardeknud er konge, og det ville være herligt, hvis et øjensvidne havde fortalt om gildet, sådan som vi har tyske beretninger om dåbsfester 200 år tidligere. Men vi bliver nødt til at tage fantasien til hjælp, og det er nok at strække den lovlig langt, hvis vi påstår, at kong Magnus d. Gode, som vi altid glemmer i kongerækken, faldt af hesten og slog sig fordærvet efter Tokes dåbsfest. Men han døde i 1047, og han faldt af hesten i Alsted ikke langt fra Fjenneslev.

Kort efter Erik Ejegods tronbestigelse i 1095 hører vi så igen om Skjalm. Hans bror, Auden, var blevet overfaldet og dræbt af vendiske sørøvere under en sejlads fra Sjælland til Falster. Erik Ejegod havde afløst sin bror, Oluf Hunger, og kongemagten stod svagt, så det var ikke sammen med kongen, men med et følge af sjællændere, at Skjalm foretog et togt mod sørøvernes tilholdsted, Juhlin, for at hævne sin brors død. Byen måtte til sidst udlevere sørøverne, som "led den grueligste død".¹⁰

Erik Ejegod besluttede sig i 1101 til at drage på pilgrimsfærd til Det Hellige Land sammen med sin dronning, Bodil, og på dette tidspunkt ved vi noget om udnævnelser, for Skjalm er nu hovedsmand over hele Sjælland og Rygen.

Kongen overlader sin ægtefødte søn, Knud (senere kaldet Lavard) til opfostring hos Skjalm Hvide, så nu er Toke Trylles søn tæt på magten. Han må være død omkring 1112-13, og han efterlader sig fire sønner og to døtre, som vi kommer frem til. Vi hører, at i hvert fald de tre var "sønner af samme moder",¹¹ og det lader os formode, at Skjalm har fået i hvert fald døtrene i en anden runde.

Vi ved ikke, om Skjalm selv har brugt tilnavnet Hvide ("Candidus" i de latinske tekster) eller har kaldt sig Skjalm Tokesen, for vi kender ham kun fra senere tiders beretninger, først og fremmest naturligvis fra Saxo, men tilnavnet fængede og blev det, vi alle lige siden har kaldt slægten. Som slægtsbetegnelse brugte de det aldrig selv. Det nærmeste, vi kommer noget, vi kunne kalde et familienavn, er, at de var af Sunesønnernes æt. Den gren var ret stolt af sin oprindelse. Hvidenavnet finder vi kun brugt om ganske få af familiens medlemmer. Skjalms sønnesøn, Stig Tokesen, blev kaldt Hvide eller Hvidelæder, og det kunne tydes som hvid eller bleg, og Roskilde bispekrønike kalder Sune Ebbesen og hans sønner, ærkebisp Anders og bisp Peder for "Albus", den almindeligste latinske betegnelse for "hvid". To andre af slægtens Roskilde-bisper kaldes også "Albus".

Vi er kommet frem til, at vi ser slægtens medlemmer som hvidblonde, høje sjællændere med runde hoveder. Især Stig Tokesens tilnavn "Hvidelæder", giver os næsten albinofornemmelser. Påstanden om de runde hoveder kommer fra skeletundersøgelserne af gravene i Sorø klosterkirke, hvor vi ser, at Hviderne har et meget karakteristisk kranium med et stærkt kuplet bagehoved, og højdeforholdningerne stammer også fra Sorø. Absalon har været mellem 180 og 190 cm høj, her spiller en ret stor usikkerhed ind, for graven har været forstyrret adskillige gange. Skjalm og hans søn, Toke, har været mellem 175 og 180 cm høje, og endelig kunne vi forestille os, at den senere ærkebiskop, Jens Grand, omkring 1270 har fået sit tilnavn under studieopholdet i Frankrig: "Grand Danois", den store dansker. På latin kaldes han i samtidens italienske dokumenter "Johannes Longo".

Slægtens medlemmer er blevet gamle i det omfang, de har overlevet deres kriger- og barselstid.¹² Skjalm var 70-72 år, da han døde, og hans datter, Margrete, blev i hvert fald over 60, for vi ved, at hun gik i kloster i Roskilde Vor Frues cistercienserkloster, da hun var blevet enke, og det kloster blev ikke stiftet før tidligst 50 år efter faderens død. Absalon døde i sin alders 73. år, hans bror, Esbern Snare, var nær de 80, da han angiveligt faldt ned af trappen på Sæbygård, og Jakob Sunesen var næsten 90, da han døde i 1246. Endelig kan vi fremhæve, at Jon Lille er over 70, da han lige efter år 1300 rejser til Rom for på kongens, Erik Menveds vegne at deltage i processen mod Jens Grand. De to

Fru Inge og Asser Rig skænker Vorherre en guldring og en kirke. Det såkaldte stifterbillede, det ældst kendte i Danmark, er malet på triumfvæggen i Fjenneslev kirke. Her gengivet efter akvarel af Schulz.

16

mænd kunne begge henvise til Skjalm som deres forfader: Han var Jon Lilles tip-tip-oldefar og Jens Grands tip-oldefar.

Det kan kun blive en formodning, at Skjalm var gift to gange, men Sorø-gavebogens formulering om "de tre sønner med samme moder", giver et fingerpeg i den retning. Sikre oplysninger om, hvem der var Skjalms ene eller flere hustruer, har vi ikke. Hans ene datter, Margrete, der ofte omtales med sit kælenavn, Magga, var som nævnt enke, da hun indtrådte i Roskilde Vor Frue kloster, men vi kender ikke hendes ægtemand. Hun har formentlig ikke haft børn, der overlevede hende, og efter hun var trådt ind i klostret, skænkede hun sin ejendom i Hagerup Ore til Sorø kloster.

17

Den anden datter, Cecilie, ved vi, var godt gift med Peder Torstensen til Borg, det senere Pedersborg lige udenfor Sorø. Pedersborg ligger midt i Hvidernes traditionelle godsområde i Alsted herred, og ejendommen var meget længe en torn i Sorø-munkenes øje, for beliggenheden forhindrede klostrets godsudvidelser i den retning. Og så kan vi se, at Peder ikke var ret kirkeligt sindet, for han tillod kun sin kone at skænke klostret to gårde i Ferslev. Sorø-skriveren nævner syrligt, at det var på grund af hans stivsindethed. Deres datter, Ingerd, blev gift med Vogn eller Vagn, og Vagnsønnerne vender vi tilbage til i næste kapitel.

Så var der Skjalms fire sønner, Sune, Toke, Ebbe og Asser. De tre sidstnævnte er dem, der nævnes i Sorø klostres grundlæggelseshistorie som de tre, der stiftede det første kloster. På det tidspunkt var Sune formentlig allerede død, og linien efter Sune er tynd. Sorø-skriveren har kun interesseret sig for den i tre generationer, fordi Sunes oldebarn bliver abbed i Sorø. Og det fik man som bekendt ikke mange børn af.

Omkring 1140 begyndte Toke, Ebbe og Asser at planlægge det nye kloster. Toke døde allerede i planlægningsfasen, og vi ved ikke meget om ham, men Ebbe havde tilsyneladende megen politisk indflydelse, og Saxo anser ham i hvert fald for så betydningsfuld, at han nævnes flere gange. Vi skal hele tiden tænke på, at Saxo skriver om danernes bedrifter og kun inddrager Hvidefamilien, når han mener, de handlingsmæssigt i forhold til riget har gjort sig fortjent til det. Ebbe var som broderen Toke og svogeren Peder Torstensen nært knyttet til Svend Grathe og stod på hans side i striden mellem kongsemnerne Svend, Knud og Valdemar, der som bekendt endte med Valdemars sejr og udråbelse til enekonge i 1157. Ebbe døde før den endelige afgørelse, mens kampene endnu rasede i Jylland, og så højt satte Svend ham, at han afbrød sin krigsførelse og drog til Sjælland ved efterretningen om Ebbes død.¹³

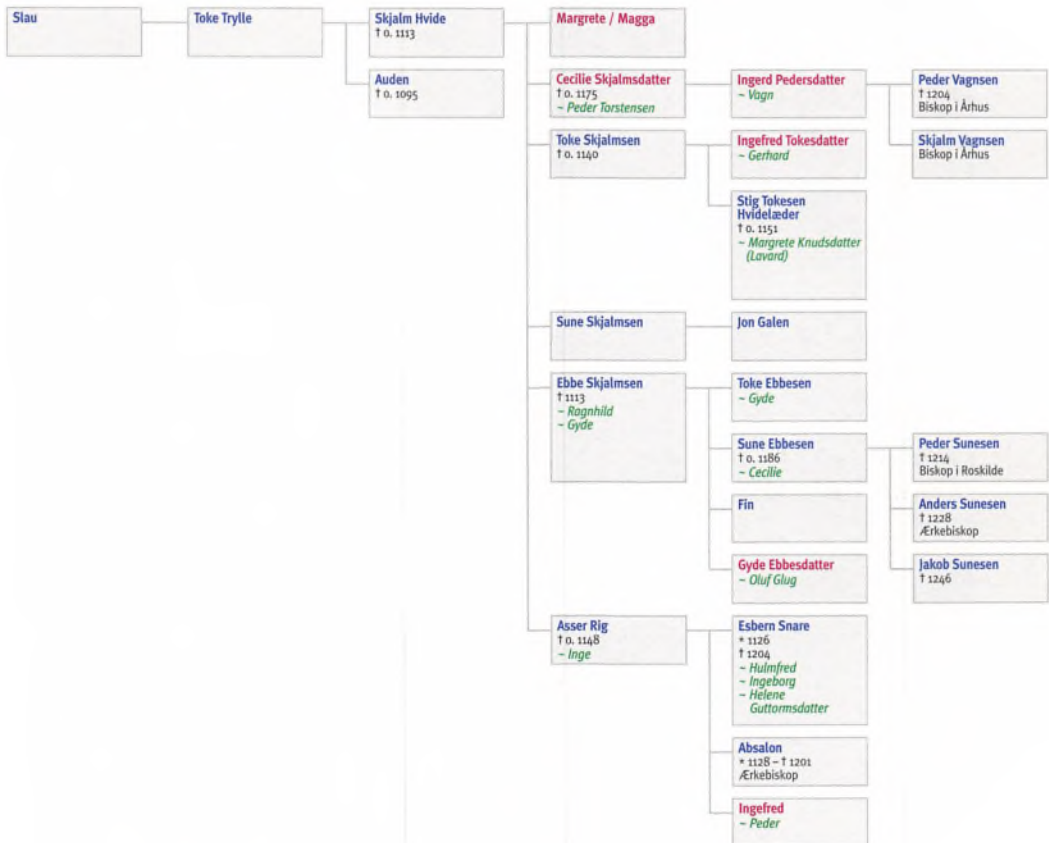
Asser var nok den mest private af Skjalmsønnerne, men hans tilnavn, Rig,

kunne tyde på, at han med et vist held har koncentreret sig om sine jordejendomme. Han var gift med Inge, som tidligere historikere har ment, var af kongeslægten¹⁴, men vi har svært ved at finde belæg for det. Hvis fru Inge var et barnebarn af Knud d. Hellige, som det hævdes, kunne det forklare, at Knud Lavards enke i 1131 satte sin spæde søn, Valdemar, i pleje hos Asser Rig og fru Inge, men som vi så, da Erik Ejegod satte Knud i pleje hos Assers far, Skjalm, 30 år tidligere, behøvede husfruen altså ikke at være af kongeligt blod. Hvilken familie, fru Inge stammede fra, må vi lade stå åbent, men at hun var en af de meget slagkraftige Hvidedamer, er vi ikke i tvivl om. Efter blodgildet i Roskilde ødelagde hun sammen med datteren Ingefred Svend Grathes flåde, så han ikke kunne sætte over til Jylland efter Valdemar, for selvfølgelig holdt Assers sønner og døtre med den vindende part i kongsemnestriden. Valdemar var jo deres fosterbror. På et tidspunkt omkring 1145 fik Asser Rig sin kones tilladelse til at indtræde i det kloster, han selv havde været med til at stifte, og her døde han få år senere.

Vi er nødt til endnu engang at aflive myten om Fru Inges og Asser Rigs to tvillingsønner, hvis fødsel ifølge legenden gav anledning til, at Fjenneslev kirke blev forsynet med to tårne. Absalon og Esbern Snare var ikke tvillinger, og tårnene blev rejst mange år senere.

Skjalms forfædre og nærmeste slægt

19

*På alle tavler er kvinderne trykt med rødt,
mændene med blått og ægtefæller med grønt.*

KAPITEL 2

"Fjennesløv", som Agnes Slot-Møller malede i 1928. Vi kan tydeligt se, at det er familien, der har interesseret maleren: Den fromme Asser Rig knæler og overvejer, hvornår han kan gå i kloster, Esbern Snare er besluttsom og helteagtig, og Absalon er allerede holdt til bogen. Fostersønnen Valdemar ser lidt betuttet ud, og midt i det hele står fru Inge og har helt styr på situationen.

Med Skjalm Hvides børnebørn får vi fastere grund under fødderne, hvad vores dokumentation angår, for kilderne flyder mere rigeligt, jo længere vi kommer op i tiden, og samtidig må vi sige, at ganske vist havde manden, der kæmpede så bravt ved Nivå ikke så forfærdelig mange børnebørn, men med Absalon, Esbern Snare og Sune Ebbesen træder nogle af Danmarks rigtig tunge drenge ind i historien.

Omkring 1145, da Asser Rig indtrådte i familieklosteret, må hans sønner have været voksne. Esbern Snare var den ældste, fortæller Saxo, og han er født omkring 1125. Vi ved, at Absalon var 73, da han døde i 1201, så han er altså født i 1128. Vi kender ikke datteren Ingefreds plads i søskenderækken, men da Valdemar flygter efter blodgildet i Roskilde i 1157, ved vi, at hun var gift, for Valdemar søger i første omgang tilflugt på hendes mands gård i Borup.

Hovedpersonen i denne slægtslinie er så ubetinget Absalon, selvom der naturligvis ikke fører nogen genealogisk vej videre fra ham. Præstecølibatet var stærkt på vej ind i den danske kirke i disse år, Absalon var en af dets varmeste forkæmpere, og vi har absolut ingen oplysninger, der tyder på, at han ikke selv har overholdt det. Ærkebisp Eskil, som stammede fra en anden af tidens store slægter, Trugot-ætten, havde tilsyneladende en lidt anden indstilling til dette spørgsmål, for han havde i hvert fald en datter. Vi ved ikke, om han muligvis har fået hende, inden han aflagde præsteløftet, men da der er en del, der tyder på, at han allerede fra barn var bestemt til en gejstlig karriere, kan vi tillade os at formode, at hans syn på præsteægteskaber har været mere liberalt end det, den moderne teolog, Absalon, senere lagde for dagen.

Absalon var uddannet i Frankrig, og da Valdemar d. Store næsten ved et kup fik ham indsat som Roskildebisp i 1158, havde han endnu ikke beklædt noget nok så lille kirkeligt embede i Danmark. Han og Valdemar indledte et langt og frugtbart samarbejde mellem kirken og kongemagten, som kom til at vare næsten 100 år til stor, gensidig gavn.

Vi kan se, at Absalon bestyrede sit stift med stor dygtighed, og desuden blev han kongens energiske støtte og admiral i kampen mod venderne. Den side af hans virke ville Saxo meget hellere fortælle om end den lidt kedsomme, kirkelige administration, og der er da også tale om mange, gode historier,

som vi skal komme nærmere ind på i det kapitel, hvor Absalon træder ind som absolut hovedperson.

Han brugte af sin store, personlige formue til at gøre både sit stift og sine yndlingsklostre rigere, og blandt yndlingsklostrene var først og fremmest Sorø, som han i 1161 omdannede fra det benedictinerkloster, hans far havde været med til at stifte, til et cistercienserkloster. Den historie vender vi også tilbage til.

22

I 1177 trak ærkebisp Eskil sig tilbage fra embedet i Lund for at leve sine sidste år som cisterciensermunk i Clairvaux, og igen blev Absalon valgt til ærkebisp noget imod kapitlets vilje, men med kongemagtens stærke støtte. Samtidig fik han af paven en ganske usædvanlig dispensation til at beholde bispesædet i Roskilde, og da en biskop er viet til sit stift, kan det nærmest kaldes kirkelig bigami. Saxo gør meget ud af at fortælle, at Absalon først afslår at modtage valget, og vi kan ikke sige, hvor meget skuespil, der har været i sagen, men vi er ikke meget i tvivl om, at hans hjerte hørte hjemme på Sjælland.¹⁵ Han beholdt Roskilde, indtil hans nevø, Peder Sunesen, nåede det, der hedder den kanoniske lavalder, altså blev gammel nok til at overtage embedet. En biskop skulle være 30 år for at blive valgt, og Absalon selv kunne kun lige kravle op over gærden, da han i 1158 blev valgt i Roskilde.

Da Valdemar d. Store døde i 1182, var det Absalon og broderen, Esbern Snare, der stod som nærmeste rådgivere for den 20-årige Knud d. 6. I hele Knuds regeringstid var det de to, Skjalm Hvides sønnesønner, som sammen med deres fætter, Sune Ebbesen, i høj grad var magtapparatet omkring kongen. Knud overlevede kun Absalon med et år.

Da ærkebispfen følte døden nærme sig, tog han tilbage til sit elskede Sorø, og her døde han d. 21. marts 1201 i sin alders 73. år. Vi tror ikke, han havde lyst til at dø i Skåne. Kort forinden havde han oprettet sit løsørestamente, hvor han skænkede personlige gaver til slægt og venner. Sine udstrakte jordegodser havde han flere år forinden fordelt til de kirkelige institutioner, han foretrak, først og fremmest Sorø kloster. Ifølge loven kunne han kun bortgive halvdelen af sin formue, men vi kan se, at Esbern Snare var med ved udstedelsen af gavebrevene og godkendte, at Absalon skænkede næsten al sin ejendom til kirken. Undtagen slægtsgården i Fjenneslev, som blev givet til Esbern Snare.¹⁶

Absalons søster, Ingefred, var, som vi omtalte, gift med Peder af Borup, og de fik sønnen Alexander, som klart var Absalons yndlingsnevø. Onkel Absalon må have haft en finger med i spillet, da Alexander blev navngivet, for Alexandernavnet er ikke kendt i Danmark før hans tid, og det kunne tænkes, at Absalon har brugt denne lejlighed til i anden halvdel af 1160'erne at bruge den

lille Alexanders dåb til at markere sit sving fra den skismatiske pave Octavian til Alexander, der blev den vindende i striden om pavestolen.

Alexander var med på vendertogt i 1185, og i 1192 tog han sammen med en række andre ungersvende på korstog til Det Hellige Land. De kom ganske vist først frem, efter at Jerusalem var erobret, men de fik i hvert fald set en hel del til Europa.¹⁷

Det blev Alexander, der i 1201 optrådte som sekretær for sin døende onkel og blev indsat i hans testamente som den, der skulle sørge for, at testamentets bestemmelser blev ført ud i livet.¹⁸ Og efter denne sidste store opgave hører vi ikke mere til Alexander, men han fik tre sønner. Kun den ene af dem, Niels Alexandersen, fik efterkommere, og det er gennem hans døtre, vi får linien kørt videre. Den ene, Elisabet, blev gift med Hans Ranesen og fik sønnen, den noksom bekendte Rane Jonsen.¹⁹ En anden af døtrene, hvis navn vi ikke kender, blev gift med marsk Stig Andersen, og her har vi nogle af hovedpersonerne i det store opgør mellem slægten og kongemagten. De var begge blandt de anklagede for mordet på kong Erik Glipping i 1286, som vi vil vende tilbage til senere.

Esbern Snare har i mangt og meget mindet om sin bror: En drabelig krigsmand, en besindig politiker og en mand, der stod respekt om. Eftertiden forherligede Absalon, og den forherligelse har nok fået hans storebror til at fremstå mindre markant, end han i virkeligheden var. Valdemar overlod det til ham at befæste Kalundborg, som han havde overladt til Absalon at befæste flækken Havn, og Esberns datter sad det meste af sit liv på den borg, han byggede ved Sjællands vestkyst.

Han lader til at have været en mand med en stor livsappetit. Han var gift tre gange, og det sidste ægteskab med den svenske hertug Guttorms datter må være indgået, da han var en aldrende mand. Han døde, da han var omkring de 78 år i 1204, og ifølge en sen tradition faldt han ned ad en trappe på Sæbygård ved Tissø og brækkede halsen. Han havde testamenteret Sorø kloster den halve hovedlod, han ifølge loven måtte skænke til kirkelige institutioner, men hans arvinger var grumme længe om at slippe godset, som bl.a. var landsbyen Stenmagle. Noget af gaven kom først til klostret næsten et århundrede senere.

Esbern efterlod sig tre sønner og to døtre, og ingen af dem lader til at have haft den samme offervilje og ildhu overfor kirken som deres far og onkel. Sønnen Jens, der var marsk og døde i 1213, og hans bror, Absalon, der døde i 1232, beholdt begge faderens gave til klostret, indtil de på deres dødsleje fik svare samvittighedskvaler, og da de begge døde barnløse, var det deres nevøer og niecer, der højst modvilligt skulle udrede betalingen. Det kan derfor ikke

Apsideudsmykningen fra Sæby kirke ved Tisso. Vi har groft manipuleret med baggrundsfarven for at give et indtryk af, hvordan den oprindelige lapis lazuli-baserede farve har været. Øst for kirken ligger hovedgården Sæbygård, som omkring år 1200 var ejet af Esbern Snare, og vi mener, at det er hans far, Asser Rig, der har bygget kirken omkring 1125.

24

undre os, at de to har fået et rigtig skidt eftermæle i Sorø-litteraturen. Især beskrives Absalon med tilnavnet Bælg eller Fed som “en grusom og begærlig Mand”.²⁰ Fra de danske kilder ved vi ikke meget om Absalon Bælg, men i England findes en række breve fra årene 1212-22, hvori han kaldes “greve af Sjælland”, og hvoraf det fremgår, at han ofte har sendt skibe og mænd til England.²¹ Formentlig har Fede haft et betydeligt handelstalent, som han har udnyttet ovre i det fremmede, og så har han haft brug for at smøre lidt tykt på, hvad titlen angår. Vi kan heller ikke se bort fra, at han i visse situationer kan have oprådt på den danske konges vegne, for nogle af de begunstigelser, der bliver stillet til hans rådighed af den engelske konge, var af en beskaffenhed, som man ikke har ofret på en tilfældig købmand.

Den tredje søn, Niels, med tilnavnet Mule, som var staldmester, afstod ganske vist en del af faderens gave til Sorø, men det blev hans søn, Esbern, som skulle udrede resten, og også han ventede, indtil angeren på dødslejet overfaldt ham i 1233. Og med ham uddøde Asser Skjalmsens slægt på mandssiden.

Det er Sorø-skriverens bitterhed over de manglende udbetalinger, der giver os en lang række værdifulde oplysninger om familieforbindelserne i de år, der går, inden arven efter Esbern Snare endelig er drevet i hus, for han gør omhyggeligt rede for, hvem der angreder deres stivsindethed, hvem der fremturer udover døden, og hvem der fører sag mod klostret. Det har været vigtigt at holde rede på de forskellige familiemedlemmers indbyrdes forhold for at kunne følge Stenmaglegodsets kringlede vej mellem nevøer og niecer og deres ægtefæller på dets hundredeårige vandring bort fra klostret, så derfor er netop den arvesag en guldgrube for forskningen i Hvideslægtens lidt senere forgreninger.²²

Esbern Snares døtre, Ingeborg og Cecilie, fik til gengæld en talrig efter-slægt. Ingeborg var gift med Peder Strangesen og Cecilie med Peders nevø, Anders Grosen.²³ Begge bliver de stamfædre til Ulfeldt-slægten. De to mænd kom vistnok fra Jylland, og vi kan se, at de i mange forhandlinger sad tæt på kongemagten, men deres anseelse i Sorø kunne være på et meget lille sted, for de var i høj grad skyld i sendrægtigheden med hensyn til udleveringen af Stenmaglegodset. Peder Strangesen sad på svigerfaderens borg, Kalundborg indtil sin død i 1241, og ganske vist var han ikke meget for at betale Sorø det, Esbern Snare havde lovet klostret, men lidt kirkelig fornemmelse må der have været i ham, for han var ved at forberede en pilgrimsfærd til Det Hellige Land, da døden kom ham i forkøbet. Hans enke, Ingeborg, sad i de følgende 20 år på Kalundborg, og da hun i 1263 under Erik Glipping blev smidt ud af lenet, skyldes det utvivlsomt familiens nære tilknytning til Abel-linien, som tabte

slaget om den danske krone til Kristoffer d. 1. Ingeborgs søn, Anders, havde været marsk hos Abel, og vi kan se, at meget af slægten på dette tidspunkt er støtter for Abel-linien. Ingeborgs søster, Cecilie, var svigermor til den Lave Gudmundsen, som blev dømt for mordet på Erik Plovpenning i 1252, og nu er vi inde i den periode, da næsten 100 års alliance mellem Hvide-slægten og kongemagten er ved at blive brudt.

26

I Absalons og Esbern Snares generation finder vi også Ingerd Pedersdatter, som var eneste barn af Cecilie Skjalmsdatter og Peder Torstensen af Borg. Det var ham fra første kapitel, der ikke var meget for at give gaver til kirkelige institutioner. Hun må have været et vældig godt parti, og hun blev gift med Vagn, som vi ikke ved noget om, men vi tror, han var jyde. Ægteparret holdt sig skriftens ord efterretteligt og befolkede jorden med fem sønner, Ulf, Jens, Niels, Peder, Skjalm og datteren Margrete.

Når vi tror, at Vagn var jyde, skyldes det, at de af hans sønner, som slog sig ned i Jylland, brugte tilnavnet Vagnsen, mens de, som boede på Sjælland, kaldte sig Ingerdsen. Det svarer til, at Svend Estridsen, hvis mor var dansk kongedatter, blev kaldt Estridsen i Danmark og Ulfen i Norge, hvor hans far var jarl.

Når vi ikke ved noget hverken om Vagns familie eller Peder Torstensens forfædre, betyder det ikke, at de var ubetydelige. Skjalms datter Cecilie og hans barnebarn, Ingerd, har ikke giftet sig med uformuende fæstebønder. Men det er så tilfældigt og så lidt, vi ved om andre danske stormandslægter i 1100-årene. I virkeligheden kender vi kun to familier, der på dette tidspunkt kan måle sig med Hviderne: De sydsjællandske Bodilsønner og de jysk/skånske Trugotsønner. Det er karakteristisk for dem begge, at de gav gavmildt til kirken, og det er selvfølgelig netop derfor, vi kender dem i dag, for klostrene var omhyggelige med at bogføre deres ejendomme. Bodilsønnerne oprettede Næstved Sankt Peders kloster, som var en langt rigere stiftelse end Sorø fra begyndelsen. Det forhold vendte drastisk, som vi skal se. Trugot-slægten skænkede deres sønner i højere grad end deres gods til kirken. To af den familie efterfulgte hinanden som ærkebisper, og der var lige ved at komme en tredje, som blev vraget, da kongen opstillede Absalon. De slægter, der som Peder Torstensen kun modvilligt gav til kirken, blev ikke erindret til evig tid.

Vagn, som vi altså ikke ved noget om, udover at han var gift med Ingerd Pedersdatter, gav to sønner til kirken. Peder, der blev biskop af Århus og Skjalm, som efterfulgte ham på bispestolen i 1204. I nyere tid har historikerne tilføjet endnu en broder, Ebbe, som også blev biskop i Århus, men han bunders, så vidt vi kan se, i en fejllæsning.²⁴ Især Peder gav gavmildt af sit gods til Århus

domkirke, også gods på Sjælland, som må have været en del af hans mødrene arv.

Broderen Jens blev kammermester hos Valdemar d. 1. og døde barnløs, så derfor gik hans gods til brødrene. I 1205 havde han foretaget et storslået mageskifte med Sorømunkene, der fik godset Borg med jord i en række nærliggende byer. Derved blev klosteret befriet "for de daglige chikanerier de led under", siger gavebogen, der lidt drastisk hentyder til, at Borg beherskede en af hovedadgangsvejene til Sorø, og at godssets beliggenhed og tidligere ejerforhold havde umuliggjort den møllekanal, som siden blev så vigtig for klosteret. Jens blev holdt skadeløs med rigeligt jordegods især i Merløse herred.

27

Kun de to sidste af Vagnsønnerne havde efterkommere: Ulf, som vi kun kender fra Genealogica og Gravkataloget, var gift med Una, som var søster til den Asser af Trugot-slægten, der blev vraget som ærkebisp til fordel for Absalon. Ulf's søn, Christian, kendes kun fra Skjoldefrisen i Sorø. Broderen Niels Ingerdsen havde en datter, hvis efterslægt fortsatte, men den har kun interesseret Sorømunkene i endnu en generation. I første halvdel af 1200-årene har denne gren af familien formentlig flyttet sin loyalitet over på andre kirkelige institutioner. Datteren Margretes efterslægt har heller ikke interesseret skriveren af Genealogica, men Vagnssønnernes linie fortsætter som det, vi kalder Jurissønnerne eller Vedby-Hviderne.

Hvis vi kort går tilbage til listen over Skjalm Hvides børn, så har vi nu behandlet Assers efterkommere, og vi har fortalt om Cecilies børnebørn, Vagnsønnerne.

Sune Skjalmsens linie uddør efter kun to generationer, men Tokes linie viser sig at være særdeles frugtbar, og mange af familiens betydelige kvinder og mænd kommer fra denne gren. De hører alle til i andre kapitler, og i Absalongenerationen vil vi kun kort omtale Stig Tokesen Hvidelæder. Han er bemærkelsesværdig, ikke kun fordi han, som vi tror, næsten var albino, men fordi han, såvidt vi kan bedømme, som den eneste af slægten faktisk er gift med en dame af kongelig, dansk afstamning. Mens vi måtte afskrive Asser Rigs hustru, fru Inges kongelige byrd som ikke bevist, er der ingen tvivl om, at Stig Tokesen var gift med Knud Lavards datter, Margrete. Vores Hvide-albino var altså Valdemar d. Stores svoger, men det har ikke sat sig mange spor. Vi kan ikke se, at han optræder i officielle anledninger sammen med kongen eller på anden vis har haft en privilegeret særstilling. Her ligger en mulig god historie, som vi ikke kan fortælle. Men at samtiden har anerkendt Margrete som kongelig, kan vi se af hendes og Hvidelæders datters senere ægteskab, som vi beretter om sidst i dette kapitel.

Med hensyn til Ebbe Skjalmsens efterkommere gælder det om at holde tungen lige i munden, for ikke alene får utrolig mange af den familiegren stor, historisk betydning, men vi har også forbavsende meget materiale på dem. Så meget, at vi næsten kan sætte ansigter på visse personer.

Ebbe havde tre børn, der alle fik efterkommere. Datteren Gyde blev gift med Oluf Glug, og hendes efterslægt kaldes almindeligvis Pincerna-familien, fordi de i adskillige generationer var kongelige mundskænke, mens efterkommerne efter hendes datter Margrete kaldes Saltensee-familien. Begge grene førte våbnet med hjortevierne, som Oluf Glug formentlig havde overtaget fra sin kones familie. Hjortevierne optræder i mange grene af Hvide-slægten med samme hyppighed som det fem gange tværdelte skjold.²⁵

Ebbe Skjalmsen havde to sønner, Toke og Sune, og det er deres efterkommere, som i adelsgenealogien kaldes Galen-slægten og førte det fem gange tværdelte skjold i blå og sølv. Tokes del af familien er ikke særlig talrig og heller ikke helt så fremtrædende som Sunes efterslægt, men det er i denne gren, vi har den sidste Hvide i mandslinien. Og vi kan bestemt ikke kalde liniens familiemedlemmer betydningsløse, for den tæller såvel konge-støtter som kongefjender og temmelig mange kirkefyrster.

Sune Ebbesen begyndte under Knuds og Svends fælleskongedømme som støtte for Svend, men da den unge Valdemar blev en betydningsfuld del af danmarkshistorien, så Sune klart, hvorfra vinden blæste, og blev sammen med Esbern Snare og biskop Absalon en af de mænd, der stod kongen nærmest. Hans råd blev hørt af Valdemar, og han var med kongen til møde i Dole med den tyske kejser, da Valdemar i 1162 aflagde lensed. De to mænd må have været nogenlunde lige gamle, og vi skal huske på, at Valdemar var opvokset hos Asser Rig, og højest sandsynligt har han som barn kendt Absalons og Esbern Snares fætre.

Sune Ebbesen blev ligesom adskillige af sine slægtninge sat ind i Skåne som embedsmand, efter at Absalon var blevet ærkebiskop, og han blev smidt ud af de utilfredse skåninge, der gjorde oprør mod ærkebisp og konge. Efter Valdemars død var også han en af mændene omkring den unge kong Knud, og han var med til at råde kongen, da han nægtede den tyske kejser den lensed, som hans far havde måttet aflægge 20 år tidligere. Han var også med på talrige togter til Venden. Saxo fortæller med beundring om hans virke som statsmand og kriger, og en anden af samtidens store litterære personligheder, abbed Vilhelm af Æbelholt, beskriver ham med ordene "en besindig mand ... Mægtig i virke og tale".²⁶

Og så var han rig. Da han kort før sin død i 1186 gav Sorø kloster en halv

Omkring 1150 lod Sune Ebbesen rundkirken i Bjernede opføre, først i kamp og frådsten, og siden, da muren var oppe i halv højde, i det nye materiale, de bagte sten, altså tegl. Sune ville være sikker på, at hans gerning blev husket, så han lod indmure to tavler over indgangsdøren, som fastslår, at han og hans hustru rejste stenkirken i stedet for den trækirke, hans far havde bygget.

29

hovedlod, d.v.s. det samme, som en datter skulle arve, svarede det til et beløb på 35 mark guld, og det skulle efter antallet af hans børn ganges med 17. Det regnestykke vil blive meget nøje gransket i et senere kapitel. Han byggede kirken i Bjernede, hvor hans forældre havde opført en trækirke, op i sten. Han begyndte at bygge den i kampesten, men skiftede midt i byggeriet til det nye materiale; teglsten.

To af sine sønner; Peder og Anders, sendte han på lange og dyre studieophold i Frankrig, og de gjorde begge karriere i den danske kirke. Peder blev biskop i Roskilde og Anders ærkebiskop i Lund, begge som efterfølgere efter deres fars fætter, Absalon. Sønnen Torben faldt i et slag i Venden i 1198, hvor hans bror biskop Peder blev taget til fange. En anden søn, Jens, der var marsk, døde på pilgrimsrejse til Jerusalem i 1202. To andre sønner; Ebbe og Lars, faldt ved Lena i Østergötland i 1208. Kun sønnen Jakob blev en gammel mand, som døde i 1246, mens datteren Margrete allerede var død i 1177. Stort set alle havde politisk eller kirkepolitisk betydning, og deres historie gør vi nøje rede for senere i beretningen.

Vi kan i dag undre os over, at vi aldrig har set nok så svage tegn på, at medlemmer af Hvide-slægten har forsøgt sig som tronprætendenter. Tiderne efter Valdemarstiden var ellers rodede nok til, at en indflydelsesrig og godsrig fami-

lie kunne få gode idéer, og i Sverige ser vi noget sådant ske. Netop Sunesønnerne blander sig i det svenske kaos i 1208 med et ret katastrofalt resultat:

30 Felttoget til Sverige var et privat krigstogt finansieret af Sunesønnerne. Forhistorien var den, at Stig Tokesen Hvidelæders og Margrete Knudsdatters datter, Kristine, var blevet gift med den svenske kong Karl Sverkersen i 1163. Han blev dræbt af en anden tronprætendent i 1167, og hans søn, Sverker, blev derfor opdraget i Danmark, hvor han giftede sig med Ebbe Sunesens datter Benedikte, som var hans kvartkusine. Sverker blev svensk konge i 1196, men i 1205 blev han atter fordrevet fra Sverige, og han søgte endnu engang tilflugt i Danmark. Her besluttede de mægtige Sunesønner så at blande sig i de rodede svenske tronstridigheder, hvor Sverker-slægten og Eriks-slægten skiftevis slog hinanden ihjel. Det blev, som nævnt, ikke nogen succes, to af Sunesønnerne faldt i slaget sammen med mange andre, der ikke bliver nævnt. Endnu engang må Sverker flygte, og 1210 bliver han igen slået, og denne gang falder han selv. Den svenske trone går med nogle kortvarige undtagelser over til Erik-linien, og Valdemar d. 2. Sejr har tydelig nok forudset den udvikling, da han i 1210 arrangerer sin søster Richizas brullup med Erik 10. Knudsen.

Det er svært for os i dag at se nogensomhelst mening med Sverigesfelttoget, og det virker helt ude af proportioner at ofre så meget på at få Ebbes datter sat op som dronning på den højst usikre svenske trone. Måske skal vi se hele foretagendet som de sidste krampetrækninger i en gammel vikingefamilie: "Hvis oldefar kunne, så kan vi spilleme også".

Et ægteskab som Sverkers med en kvartkusine var faktisk ikke tilladt ifølge kirkelig lov, som forbød ægteskab i op til fjerde slægtsskabsled. Det vil sige, at to personer ikke måtte gifte sig, hvis de i et af de fire foregående slægtsled havde en fælles forfader eller -moder. Sådan var reglerne, og i Hvide-slægten kan vi se, at reglerne bliver brudt gang på gang. I familien har man haft glimrende rede på sine forfædre, også tilbage til tip-tip-oldeforældrene, og når et ægteskab inden for familien alligevel kom på tale, sendte man bud til Rom, hvor man havde udmærkede forbindelser. Paven havde mulighed for at give dispensation, og at den dispensation blev rundhåndet uddelt, ser vi ustandselig i de europæiske fyrstehuse, der jo havde et begrænset udvalg at tage af, når de gik i giftetanker. Det har været en forholdsvis dyr løsning, ikke fordi paven tog sig betalt for dispensationen, men fordi den skulle igennem adskillige af vatikanets kontorer, der hver især skulle have betaling for registrering og udformning af tilladelserne.²⁷ Især Sunesønnernes linie af ætten må have haft en udsending næsten fast stationeret i Rom.

Kun to af Sune Ebbesens sønner, Ebbe og Jakob, og hans datter, Margrete,

fik efterkommere. Ebbe havde fire sønner og tre døtre, som alle fik børn og børnbørn, hvorefter vort kendskab til dem stort set stopper.

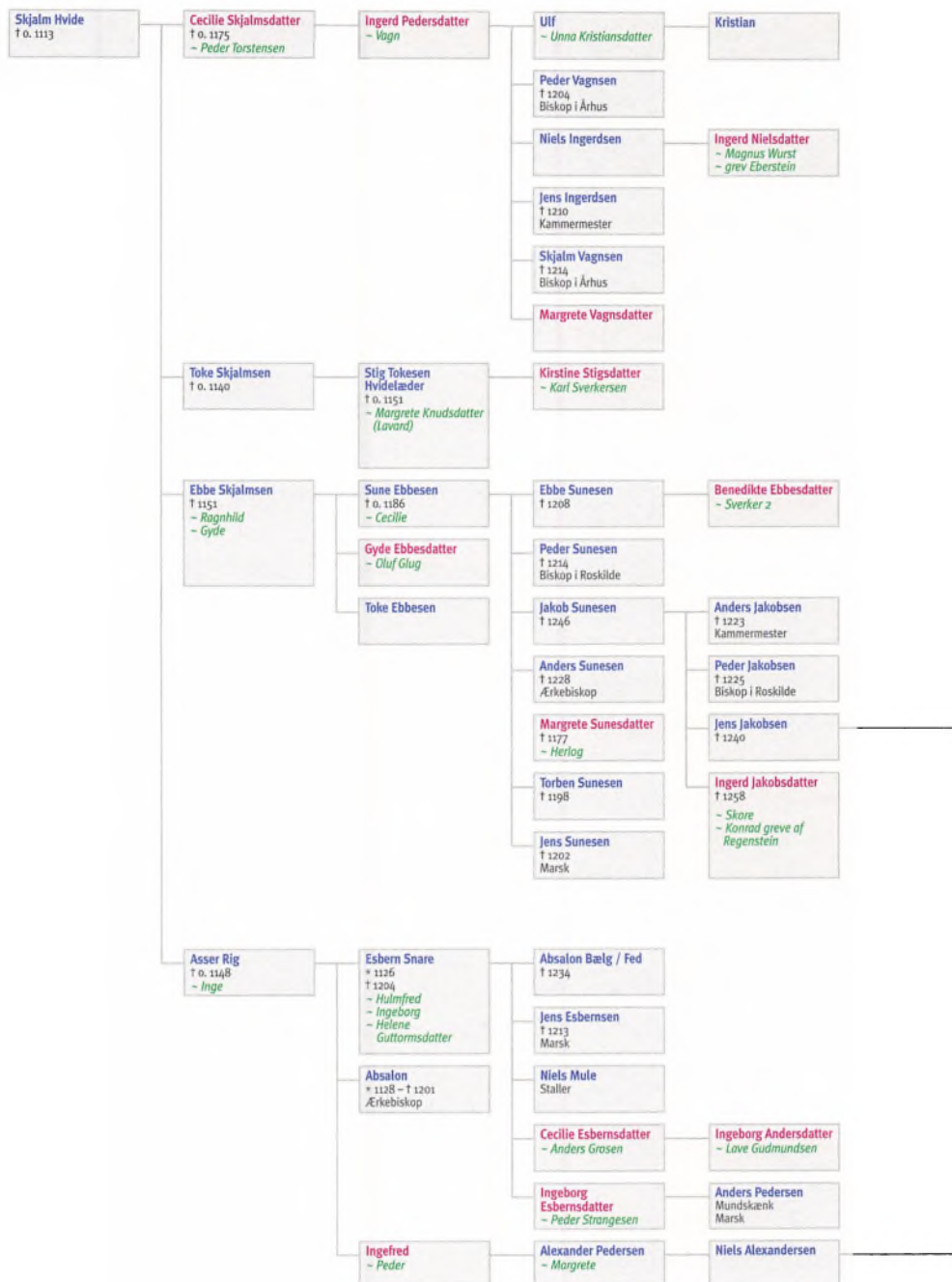
Jakob, som formentlig var den yngste af Sunesønnerne, var en overordentlig indflydelsesrig mand i dansk politik i hele den første halvdel af 1200-årene, men tilsyneladende beklædte han aldrig selv et embede. Han var selvfølgelig med på det uheldige, svenske felttog i 1208, men hans interessesfære lå mere i Tyskland end i Sverige. Han var en nøgleperson i de lange og vanskelige forhandlinger efter kong Valdemar Sejrs tilfangetagelse i 1223 på et tidspunkt, da han må have været en aldrende mand. Han var gift med Estrid, som ifølge nogle forskere tilhørte kongeslægten, fordi Jakobs søn Peder, på sin nu forsvundne gravsten i Flandern kaldes "den danske konges slægtning". Det må igen have været pral i det udenlandske. Hans mor var af nydelig slægt, datter af den skånske gælker, og hun døde næsten samtidig med sin mand i 1246. Da var tre af deres fire børn allerede døde.

Sønnen Anders, der var kammermester hos kong Valdemar d. 2., døde allerede i 1223. Peder var gået den gejstlige vej og havde i 1215 efterfulgt sin onkel, Peder Sunesen, som biskop i Roskilde. I 1225 drog han på pilgrimsfærd til Det Hellige Land, men kom ikke længere end til Flandern, hvor hans skib forliste, og han døde i klosteret Ter Doost og blev begravet der. Han blev iøvrigt efterfulgt af endnu en Hvide, Niels Stigsen, på bispestolen. Alle slægtens gejstlige har vi viet et særligt kapitel.

Den tredje søn, Jens, døde i 1240 og havde to børn, Jens og Cecilie, hvoraf kun datteren havde efterkommere i flere led, bl.a. Jakob, greve af Halland, som 1286 var blandt de dømte for kongemordet på Erik Glipping.

Endelig havde Jakob datteren Ingerd, som overlevede ham i godt 10 år, og hun er et af de bedst belyste middelaldermennesker, vi kender, så hun og Sune Ebbesens ottende barn, altså Jakobs søster, Margrete, har fået et særligt kapitel, hvor vi fortæller om slægtens fromme, stærke kvinder. Sorø-genealogien er især interesseret i Margrete Sunesdatter, fordi hendes datter, Cecilie, blev mor til ærkebiskop Jakob Erlandsen, og dermed selvfølgelig også til den gren af Galen-familien, som kaldes Erlandsønnerne. Det kan undre os, at Sorø-munkene gør så lidt ud af Margretes historie, for hun er formentlig slægtens eneste, anerkendte helgen. Men hun blev myrdet af sin mand, og det er selvfølgelig en noget pinlig historie.

Vi vil bestemt ikke se bort fra hverken Slau eller Toke Trylle, men hvis vi hævder, at Skjalm Hvide er den første, helt sikkert registrérbare mand i Hvide-ætten, så har vi nu fået sat 4-5 generationer ind på deres plads i skufferne, og vi kan begynde at bevæge os udenfor den genealogiske, rituelle håndvask.

De ældste slægtled

33

Cecilie Jensdatter
† 1260
- Niels greve af Holland
- Anders Pincerna

Elisabet Nielsdatter
- Hans Rane

NN Nielsdatter
- Stig Hvide

Rane Jonsen
† 1294

KAPITEL 3

Sorø klosterkirke. Klosterkomplekset har ligget mellem kirken og Academiets hovedbygning og delvis under den.

“VOR SLÆGTS GRAVKIRKE”

Da biskop Peder Sunesen omkring 1202 skrev et brev, hvori han bekræftede biskop Absalons gaver til Sorø kloster, omtalte han klostret således “Sorø kloster, der som bekendt er grundlagt af mine forfædre som gravkirke for min slægt”.²⁸ Som barnebarn af den ene af klostrets tre grundlæggere, Ebbe Skjalmsen, vidste bisp Peder meget vel, at nok var klostret stiftet til Guds ære, men det var også bygget til evig ihukommelse af den familie, der havde givet det rige gaver.

Om de tre Skjalmsønners klostergrundlæggelse fortæller Sorø klostergavebog, at Asser Rig, Ebbe og Toke omkring 1140 besluttede at grundlægge et kloster på deres egen jord på et sted, der var egnet. Men inden de nåede så langt i deres planer, at stedet var fundet, døde Toke efter på sit dødsleje at have skænket sin halve hovedlod til klosteret nemlig $\frac{1}{3}$ af byerne Jørlunde, Fjenneslevlille, Frørose og Hagerup. Desuden betroede han i hemmelighed Asser 16 mark guld til kirkens bygning. Han blev efter sit eget ønske begravet i Fjenneslev kirke. Omsider blev Asser og Ebbe enige om at lægge klostret, der blev indviet som et benedictinerkloster, på en lille holm i Sor Sø, som tilhørte Asser, der desuden gav en del af Heglinge og Søndervig. Kort tid derefter indtrådte han med sin hustrus billigelse i klostret, hvor han døde omkring 1148 og blev begravet 12 dage efter, at kirken var indviet. De 16 mark guld, som han havde fået af Toke, overdrog han til broderen Ebbe, som under kongsemnekampene videregav dem til klostrets første prior Thomas, der var englænder. Men Thomas var en hykler og “tilegnede sig meget af det, der blev skænket”, som en forarget cisterciensermunk siden skrev i grundlæggelsesberetningen. Den næste abbed hed Jordanus og kom fra Ringsted. Han var ikke stort bedre, for han levede “mere for sin bug end for kristendommen”. Efter at han havde trukket sig tilbage fra embedet, lå klostret øde hen, skrives der i gavebogen, og så var scenen klar til Absalon og cistercienserne.

Man skulle i middelalderen have en rigtig god begrundelse for at lade en anden orden end den oprindelige overtage en kirkelig institution, og det, cistercienserne skrev om dem, de havde overtaget klostret fra, er typiske eksempler: Slyngelagtige abbeder, klostret ligger øde, eller munkene fører et uheldigt levned. Det er ikke sikkert, det var rigtigt, for der kan have været flere

grunde til, at benediktinerklostret ikke havde været nogen succesrig stiftelse, men lad os først lige se på den orden, Absalon hentede til Sorø.

Beretningen om klostrets omdannelse til et cistercienserkloster begynder således i gavebogen: “Absalon blev, ved Guds kaldelse, biskop i Roskilde, og vældig nidkær på grund af det forladte fædrene kloster hentede han ved Helligåndens tilskyndelse munke fra den hellige Bernhards planteskole, som dengang blomstrede i Esrom, udvalgte af cistercienserordenen, og overlod dem dette sted med alle dets tilliggender i det Herrens år 1161 den 13 juni.”

Cistercienserne var en reformorden, som oprindeligt i slutningen af 1000-årene var brudt ud fra benedictinerordenen med krav om et liv i større fattigdom og efter langt strammere regler, og ordenen fik en voldsom udbredelse og popularitet, især efter at Bernhard af Clairvaux havde overtaget ledelsen. Bernhard var en ildsjæl, som forstod at begejstre alle, han kom i forbindelse med, og han var som ung adelsmand trådt ind i klostret sammen med 30 slægtninge og venner omkring 1112. Få år senere blev han sendt ud for at grundlægge et nyt kloster i Clairvaux. Han havde en ide om et klosterliv efter stramme og nøjsomme regler i afsondrethed uforstyrret af denne verdens larm og uro, men det var sandt at sige ikke nemt at finde et øde sted i Flandern i 1100-årene. Det var især Bernhards personlige karisma, som gav ordenen en popularitet, som næsten gjorde dens hovedidé til en fiasko, for folk strømmede til for at træde ind i hans kloster, og donatorer stod i kø for at financiere nye stiftelser. Da Bernhard døde, var der 338 cistercienserklostre spredt ud over Europa. Det 12. århundrede var cisterciensernes blomstringstid, og i midten af 1200-tallet var det andre fromhedsideal, som begejstrede: Tiggermunkene, med deres ide om et liv i apostolisk fattigdom, hvor munkene drog ud i verden uden anden ejendom end deres tøj for at prædike og grundlægge nye klostre. Vi taler om de gamle ordner, benedictinerne og cistercienserne og andre, som “herreklostre” i modsætning til tiggermunkeklostrene, og der er netop finansieringen til forskel. Herreklostrene skulle kunne leve af den jord, de havde fået skænket, tiggerordnerne skulle i bogstaveligste forstand betle sig frem. Og vi skal tilføje, at herreklostre også kunne være dameklostre, altså nonneklostre.

Cistercienserne var kommet til Danmark i 1140'erne på opfordring af ærkebiskop Eskil, der var dybt betaget af både Bernhard, som var hans personlige ven, og af ordenen. Han havde stiftet det første cistercienserkloster i Herrevad i Skåne og det næste i Esrom på Sjælland, og det var fra Esrom, at Absalon hentede de 12 munke, der skulle til for at oprette et nyt klostresamfund. Ordenen havde en stram styrelse fra moderklosteret i Citeaux, hvor alle organisationens abbeder skulle møde til de årlige møder, generalkapitlerne.

Der var også en stram ordning af klosterets daglige liv, hvor dagen var delt op i afsnit, som bestemtes af døgnets ni gudstjenester, der stort set optog al brødrenes arbejdstid, så klosterets jord hovedsagelig blev dyrket af lægbrødre.

Vi kan kun gisne om, hvorfor Assers og hans brøders benedictinerkloster ikke blev nogen fremgangsrig institution og blot kom til at eksistere i ca. 20 år. Grunden har formentlig været et alt for ringe jordtilligende. Af de første grundlæggere fik munkene kun jord lige i omegnen af klostret, og det har ikke været nok til at brødføde dem, så de kunne koncentrere sig om gudstjenesten. Det forhold gik Absalon straks i gang med at rette op på.

I 1161 var Esrom kloster også ca. 20 år gammelt, men havde altså så stort et antal munke, at 12 af dem kunne undværes for at indtræde i det nye Sorø-kloster, og Absalon begyndte straks at ombygge klostret, som efter hans mening skulle være både større og mere imponerende, men det hele forudsatte store, stabile indtægter, og dem fik man af jordtilliggendet.

Gavebogen fra Sorø kloster har adskillige sider med opremsning af gaver fra biskop Absalon til klostret, og det bliver meget hurtigt umådelig indviklet. Bispens køber jord og giver det til Sorø, opdager så, at det ligger ubekvem for klostret, og bytter det med noget andet jord, han fornylig har byttet sig til. I gavebogen siger munken: "Når den ærværdige fader Absalon har foretaget mange mageskifter med godser og jorder mellem sig og Sorø kloster, har han snart gjort det til Sorø klostres fordel og snart til sin egen fordel".²⁹

Endnu mere indviklet bliver det, efter at bispens har grundlagt klostret i Æbelholt og taget Esrom kloster under sine vinger. Mellem de tre klostre og bispestolen har han foretaget adskillige byttehandler, og ingen blev fattigere af det undtagen biskoppen, som gav gavmildt af sin store privatformue. Da han døde, gav han næsten hele resten af sin store fædrene arv til munkene i Sorø. To år før sin død holdt han et møde med sine nærmeste slægtninge i København i 1199, hvor hans broder og hans nevøer gav deres samtykke til hans sidste, store gave til Sorø kloster som bestod af fem store godser: Holbæk med flere landsbyer, Læsøholm i Skippinge herred, Erikslev gård i Ars herred og Krænkerup gård i Løve herred. Alt sammen i Nordvestsjælland. Kun den fædrene gård i Fjenneslev testamenterede han som nævnt til broderen Esbern Snare.

Absalon var formentlig den største donator af jord til Sorø kloster, men hans familie fulgte pænt med. Esbern Snare gav også meget gavmildt: Det, der var tilladt ifølge loven, en halv hovedlod, lovede han munkene i Sorø. En halv hovedlod eller en datterlod var det samme som en datters arvedel, altså det halve af, hvad en søn ville arve, og da Esbern havde tre sønner og to døtre, var

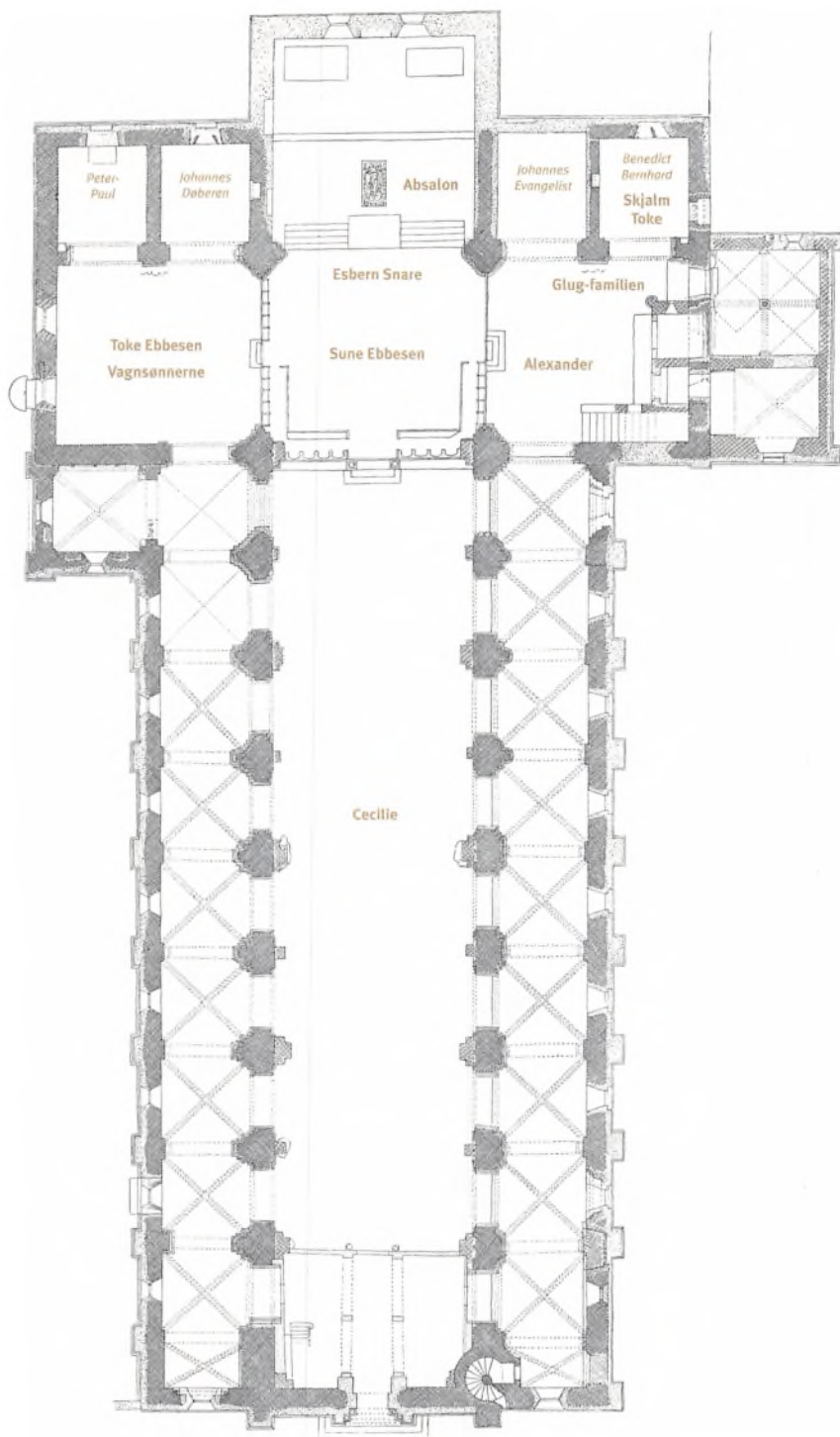
den halve hovedlod lig med $\frac{1}{9}$ af hans formue. Esbern Snare var ikke nogen fattig mand, så det var en meget omfattende gave, men som vi har nævnt tidligere, var hans arvinger ikke meget for at udlevere arven efter hans død. Esbern havde allerede givet to landsbyer, Bromme og Bjergby, til minde om sin første kone, og da hans anden kone døde, gav han Sorø kloster sin jord i Ovre (d.v.s. Rødovre og Hvidovre), så nu syntes børnene, at der var givet nok af den fædrene jord. De var meget længe om at udlevere, hvad Esbern havde lovet, og med hensyn til Stenmaglegodset varede det ca. 90 år, inden Sorø-skriveren kunne føje det til listen over klostrets ejendomme.

Deres fætter, Sune Ebbesen, lovede også sin halve hovedlod til klosteret, og her kom det meste til udbetaling, selv om noget af det først havnede hos munkene over 50 år efter hans død i 1186. Men her har vi for en gangs skyld en mulighed for at beregne omfanget af hele en stormands besiddelser.³⁰ Udregningen er ganske vist fyldt med fejlmuligheder, men slutresultatet er, at Sune Ebbesen har ejet mellem 1000 og 1500 gårde. Han har utvivlsomt været slægtens rigeste mand. Hele det indviklede beregningsgrundlag præsenterer vi i et senere kapitel.

Mange andre af familien gav jord til Sorø kloster, og munkene byttede jorden, hvis den lå ubekvem. Ved reformationen ejede klostret $\frac{2}{3}$ af al jorden i Alsted herred og havde også jord i det lidt fjernere opland. I alt 625 gårde, hvoraf halvdelen var gaver fra Hvide-familien givet til klostret inden 1250.³¹

Absalon begyndte at reorganisere klostret og bygge sin nye kirke på én gang. Kirken skulle ikke samtidig fungere som sognekirke, så der er kun taget hensyn til klostrets behov, men det blev nu alligevel en pæn, stor kirke.³² Lægfolk har ikke haft deres daglige gang i kirken, men er kommet til de store kirkefester, hvor de formentlig har stået vest for lægbrødret. Den meget lange kirke har været delt, sådan at koret, korsarmene og de to første fag af kirken har været forbeholdt munkene, der var præsteviede. Resten af kirken var så beregnet til lægbrødrene, som var dem, der dyrkede jorden og sørgede for klostrets timelige behov.

Da gudstjenester blev holdt døgnet rundt, den første kl. 3 om natten og den sidste kl. 24, var der en trappe ned til kirken fra klosterets østfløj, hvor sovesalen lå på første sal, og her kom munkene ned ad trappen til de natlige tidebønner. Om dagen kom de ind ad "dagdøren", som fra klostergården syd for kirken førte ind i den østlige del af kirkens søndre sideskib. Højalteret har været placeret længere mod øst end i dag, hvor det står på trappen mellem koret og højkoret. I korsarmene var de fire kapeller, som var foreskrevet i cisterciensernes ordensbestemmelser: ét indviet til Bernhard og Benedikt, de

Plan over Sorø klosterkirke med de vigtigste graves placering angivet.

to store ordensstiftere, et andet til Johannes Evangelisten, ét til Johannes Døberen og endelig det sidste, indviet til apostlene Peter og Poul.

40 Den kirke, Absalon byggede, stod færdig, længe inden han døde i 1201 og blev begravet i koret. Men i 1247 brændte det meste af klosteret. Det betyder formentlig, at kirken og dens inventar er brændt, men at murene har stået tilbage. Omkring 10 år senere fik klosteret en stor gave fra Esbern Snares datter, Ingeborg, som satte munkene i stand til at indbygge stenhvælvinger i kirken og dermed formindske risikoen for ildsvåde.

I dag er der ikke meget tilbage af klosterbygningerne, kun et lille stykke af østfløjen, der hvor sakristiet og biblioteket har ligget, kapitelsalen og den øvrige del af fløjen er forsvundet ligesom de andre bygninger. Men trappen, som førte fra østfløjens førstesal, hvor munkene havde deres sovesal, dormitoriet, står endnu.

Sydfløjen var indrettet med køkken og spisesal, og lægbrødrene boede i vestfløjen, hvor også de havde en sovesal med nat-trappe ned til kirken.

I 1100- og 1200-årene var begravelser i kirkerne absolut ikke almindelige, det var fyrstelige personer, bisper og naturligvis kirkestiftere, der blev begravet inde i bygningen. Men da Absalon begyndte sit nye kirkebyggeri, havde han helt klart besluttet sig for, at kirken ikke kun skulle være begravelsessted for klostrets grundlæggere, men for hele deres og hans slægt, og han lod Skjalms og onkel Tokes ben flytte fra Fjenneslev og lod dem indmure i kirken. Ved en undersøgelse i 1774 fandt man to små trækister i pillen mellem de to kapeller i det sydlige sideskib. I den ene lå en blyplade med indskriften "Her hviler Skjalm, farfar til hr. Absalon Ærkebiskop". Benene blev lagt tilbage i pillen i en ny blykiste, men pladen brændte sammen med Sorø Akademis bibliotek, da hele skolen brændte i 1813.

Absalon har formentlig allerede ved den nye, store klosterkirkes byggestart bestemt, at han selv skulle have den fornemste begravelsesplads i kirken, nemlig pladsen lige foran højaltret. Altret blev som nævnt flyttet, så nu ligger den gamle kirkefyrstes grav bagved.

I indledningen til gravkataloget skriver munken: "Og hans berømte forfædre er begravet i hver sin grav på ærefuld vis i denne indviede kirke ... for skønt de er døde for verden, lever de dog alligevel på dette sted for evigt, så at de, hvad vi stoler på, er indskrevet i livets bog og således er bevaret i stadig erindring ved disse ordensbrødres lovprisning". Gravkataloget er en helt nødvendig kilde til vores forståelse af Sorøkirken Hvide-begravelser, for af de knap 70 slægts-begravelser, vi kender, er kun tre forsynet med gravsten.³³

Absalons grav har været åbnet flere gange. Første gang i 1536 under over-

"Absalonsminderne", som de har taget sig ud i deres montre på Det kongelige Kunstkammer omkring 1650. Ikke mange af de udstillede genstande havde nogen forbindelse til biskoppen, men stammede dog fra Sorø. Det samme kan ikke siges om den orientalske sølvhjem, som i beskrivelsen over samlingen gik under betegnelsen: Absalons kasket.

værelse af kong Christian d. 3. og Sjællands biskop, Peder Palladius. Da man åbnede blykisten, lå ærkebiskoppen i fuldt biskoppeligt skrud med korkåbe og mitra og sin bispering, som kongen tog op og gav til Peder Palladius. Med sig havde han desuden bispestav, sværd, disk og kalk. Inden graven blev lukket, kastede Palladius ringen tilbage i graven.³⁴ I det kongelige kunstkammer havde man i mange år en montre med Absalon-minder, bl.a. et kranium og to lårknogler, samt en række genstande fra Sorø kloster, hvoraf de fleste dog stammede fra en senere periode end 1100-tallet.

I 1827 blev graven åbnet igen, fordi kong Frederik d. 7. syntes, Absalon skulle have sine knogler tilbage. Men da man åbnede graven, viste det sig, at Absalon havde begge sine lårknogler og det meste af sit kranium.

Kirkens kor og korsarme må have stået færdig før 1179, da kirken fik sin ældste begravelse. Det var ikke et medlem af Hvide-familien, men en af ærkebiskop Absalons gode venner, biskop Frederik af Slesvig. Han druknede på et vendertogt i foråret 1179 og drev tre uger senere i land på Sjællands kyst, hvorefter Absalon besluttede, at han skulle begravnes i Johannes Evangelistens kapel i den nyopførte kirke i Sorø.

Esbern Snares søn, Niels Mule, døde formentlig før faderen, og han blev begravet lige neden for trinene op til højkoret. Ikke i midten, for den plads havde munkene reserveret til Esbern selv, men lige til venstre for midten. Esbern indtog sin midterplads i 1204, og på hans højre side kom sønnen Absalon Bælg til at ligge i 1233. Esberns to første hustruer var begge blevet begravet i Johannes Evangelistens kapel.

I 1970 var der mulighed for at undersøge korgulvet, da man skulle have udskiftet korgitteret.³⁵ Man fandt seks grave, og den midterste indeholdt en blykiste, hvori der viste sig at være to skeletter. Udgraveren, Hans Stiesdal, var ud fra sin læsning af gravkataloget overbevist om, at det var Esbern Snares grav, han havde fundet. Desværre viste de antropologiske undersøgelser, at skeletterne stammede fra to midaldrende mænd, og hvem af familien, der var tale om, ved vi ikke, men de havde begge det for Hvide-slægten karakteristiske, kuplede baghoved.

I næste række midt i munkekoret blev Sune Ebbesen begravet i 1186 med sin kone. Hans barnebarn, Peder kammermester, blev begravet i samme grav, og det kan være den dobbeltgrav, Hans Stiesdal fandt i 1970. Ved siden af kom et andet barnebarn, Peder Ebbesen til Knardrup, til at ligge.

Oppe ved siden af Absalon i højkoret lå foreløbig kun hans kusine Ingerds søn, Skjalm Vagnsen, som var biskop i Århus og døde i 1204. Det er ganske usædvanligt, at en biskop ikke bliver begravet i sin egen domkirke, men netop

her i Sorø har vi adskillige eksempler på det. Først og fremmest naturligvis Absalon selv, der jo døde som ærkebisp i Lund. Så er der Skjalm Vagnsen fra Århus. Hans forgænger, Peder, var hans storebror, og han er pænt og ordentlig lagt ned i en stenkiste i den domkirke, han selv begyndte at bygge, men Skjalm har foretrukket at vende hjem til slægtskirken. Roskildebispens, Peder Sunesen, Absalons efterfølger i embedet, har tilsyneladende også villet begraves i "gravkirken for vor slægt". Det er en smule uklart, om vi har ret, men en lidt fri fortolkning af Sorø klostres Gravkatalog kunne tyde på det.³⁶ Vi kan kun tolke det som familiebånd, der i disse tredje og fjerde generationer af slægten stadig har været stærkere end tilknytningsforholdet til kirken. Så er der naturligvis bisp Frederik af Slesvig, og måske kan vi se hans begravelse i Sorø som en æresbevisning overfor en kollega, som deltog i Valdemar d. I.s sidste vendertogt og satte livet til.

I det søndre sideskib blev efterkommerne af Absalons søster Ingefred begravet. Her ligger også de af Sunesønnerne, som faldt i Sverige i 1208 og blev ført hjem til Sorø, og der lå også efterkommerne efter Ebbe Skjalmsens svigersøn, Oluf Glug, med yderligere tre generationer af hans efterkommere. Det er den gren af familien, som siden blev kaldt Pincerna eller Mundskænk.

I den nordlige korsarm ligger nogle generationer af Toke Ebbesens efterkommere. Her hviler også en enkelt af Vagnsønnerne, Ulf, og hans kone Unna. Fru Cecilie Skjalmsdatter, der var stammoder til familien på Pedersborg, ligger alene foran lægbrødrenes alter.

I 1285 flyttede abbed Niels en gruppe af slægtens første generationer fra den gamle klosterkirke. Det var Asser Rig og fru Inge, der blev lagt ved siden af Absalon i højkoret. Her blev også Ebbe Skjalmsen og hans kone og to af hans børn lagt til hvile. Og desuden blev mange andre "hvis navne er indskrevet i livets bog", men altså ikke i Sorø-munkenes liste, flyttet til Johannes Døberens kapel og Johannes Evangelistens kapel.

Vi tillader os at tro, at flytningen af de sidste Absalon-slægtninge skete for at fejre indvielsen af skjoldefrisen, og nu kommer vi endelig til den skrækkelige historie om en dokumentation, der blev forvansket.³⁷

Da hvælvingerne var indbygget i kirken efter den store renovation, som fulgte efter branden i 1247, og man stod for at skulle indvie kirken igen efter ombygningen, fattede man en plan i klosteret. Det var ved at blive sparsomt med de store gaver fra stifterfamilien, man ville gerne tiltrække nye donatorer, og det mente man at kunne gøre, ved at deres gavmildhed blev synlig for alle. Når gæsterne på kirkeårets store dage deltog i gudstjenesten i Sorø, skulle alle have de ædle givere for øje. Man besluttede at male en skjoldefrise med våben

for alle slægtens medlemmer, som havde vist klosteret stor gavmildhed, og som var begravet der. Det burde lokke nye sponsorer til. Det må have rystet klosteret, at netop som man var færdig med dette store projekt til Hvide-slægtens forherligelse, skete mordet på Erik Glipping, og halvdelen af dem, der blev dømt for mordet, var medlemmer af familien.

44 Over $\frac{2}{3}$ af de omkring 150 skjolde blev malet i slutningen af 1200-årene, og efterhånden blev de sidste 50 malet i forbindelse med gaver i 1300- og 1400-årene. I årene op mod reformationen var Henrik Tornekrans abbed i Sorø kloster, og han var stærkt interesseret i klostrets historie. I hans tid blev den nye udgave af gravkataloget skrevet, han lod hugge en ny og fornem gravsten for biskop Absalon, og så lod han skjoldefrisen genopmale. Han lod nogle af skjoldene flytte til et andet sted, hele rækken blev skubbet lidt sammen, så der blev plads til skjolde for hans egen og hans venners slægt, og selvfølgelig ændrede han skjoldeformen, så den var i overensstemmelse med hans tids mode. Vi ville have været mere trygge, hvis den gode abbed ikke havde været helt så historiekyndig, som tilfældet var, for idag kan vi ikke gennemskue, hvad han foretog sig af omstruktureringer af frisen eventuelt på grundlag af læsning af gavebogen.

Henrik Tornekrans' letsindigheder i forbindelse med skjoldefrisen kunne måske have været opklaret, hvis frisen havde stået uændret til vore dage, men i forrige århundrede blev skjoldene malet op i en nationalromantisk begejstring. Det var Jakob Kornerup, der stod for restaureringen i 1871-73, og desværre var den gode professor Kornerup ikke nær så grundig i sin dokumentation, som han plejede at være. Kun i få tilfælde oplyser han, at han har fundet gamle våben og indskrifter under kalken.³⁸ Jakob Kornerup havde også læst sin gavebog og sit gravkatalog, så vi kan ikke bare sige, at dette må være rigtigt, for det bekræftes af andre kilder. Det er kort sagt noget rod, og det er netop fordi alle Sorø-kilderne indbyrdes er afhængige af hinanden, at seriøse historikere har været meget tilbageholdende med at bruge dem. Men som tidligere nævnt: Det er, hvad vi har!

Frisen begyndte selvfølgelig i højkoret med biskop Absalons, Asser Rigs, Esbern Snares og Skjalm Hvides våbenskjolde. Dem ved vi i dag ikke ret meget om, for i 1651 styrtede højkorets hvælvinger ned og ødelagde blandt andet våbenskjoldene på væggene. Nogle af dem kender vi i noget forvansket form fra Morten Pedersens bog om Absalon og hans slægt fra 1589,³⁹ og det er derfra, Kornerup i 1871 hentede inspiration til de våbenskjolde, han genopmalede. Men den springende hjort, man tillægger biskop Absalon, og som også genfindes på den gravsten, Henrik Tornekrans lagde på hans grav i 1536, har voldt

En lille del af skjoldefrisen, som Kornerups assistent tegnede den til restaureringen i 1870erne. Slægtens kvinder er optegnet i firpassene.

45

Toe Ebbesens våben på østvæggen i den nordre korsarm.

Det er et af de få våbenskjolde, der ikke har været ude for restauratorernes hårdhændede behandling gennem tiderne. Jacob Kornerup fandt dem velbevarede, så de fik kun en "lempelig opfriskning", som han skrev under restaureringen i 1870erne. Efter en akvarel af Kornerup.

46

heraldikerne meget hovedbrud. De har ikke rigtigt troet på den, ligesom de heller ikke har troet på Skjalm Hvides jagtfalk på en bund af blå bjælker på sølv. En undersøgelse af Toke Ebbesens våben i den nordre korsarm, som Kornerup hævdede var et gammelt skjold, der kun behøvede lidt opmaling, viste imidlertid, at sådan har våbnet set ud for en af Skjalmsønnerne.⁴⁰

På midtkorets vægge har man samlet bisperne mod nord og Esberns nærmeste efterkommere mod syd.

I det nordre sideskib ser vi først Esberns Snares datters efterkommere, Due-Glob slægten, derefter lidt blandet Hvide-familie med de sidste grene af slægten, som viste familiegavmildhed overfor klosteret i 1300-årene: Grubberne, og til sidst Henrik Tornekran's egen slægt og venner længst mod vest.

På det søndre sideskibs højmur fortsætter Oluf Glugs efterslægt med over 20 skjolde, og de sidste af skjoldene fra 1285 er Grev Jakob af Halland og Peder Nielsen drost, kaldet Hoseøl. Hver især ledende repræsentanter for de to fløje, som efter kongemordet i 1286 stod over for hinanden i bittert fjendskab. Det var grev Jakobs parti, der tabte.

Når man ser på såvel Gavebogen som Genealogica, kan man undre sig over alle de personer, som ikke er med i skjoldefrisen. Sandheden er nok den, at Sorø munkene i planlægningen af frisen har ønsket på det mest hæmningsløse at smigre dem, hvis efterkommere kunne tænkes at give mere, mens store bidragydere som Sune-slægten er opgivet, fordi de næsten var gået over til fjenden: Fra deres nordsjællandske godser støttede de klostrene i Esrom og Æbelholt.

Det sidste tiår af 1200-årene efter mordet på kong Erik må have været tunge at komme igennem for Sorømunkene. Man holdt sig forsigtigt på den politisk korrekte vej, og støttede ikke åbenlyst hverken de fredløse eller den forjagede ærkebiskop, Jens Grand, der også tilhørte slægten. Man skulle ikke risikere en konflikt med kongefamilien, der fór hensynsløst frem mod alle, der blot kunne tænkes at støtte de fredløse.

I 1304 tilsmilede heldet igen Sorø kloster. Da døde Junker Valdemar, søn af Erik Glipping og bror til den regerende kong Erik Menved. Han blev syg under et møde i Rostock, og han valgte, at han ville begraves i Sorø. Formentlig fordi slægtens forhold til deres traditionelle gravkirke i Ringsted var noget anspændt efter den kirkekamp, som fulgte på fængslingen af ærkebiskop Jens Grand. Sorø har åbenbart holdt en lav profil, selv om cistercienserordenens principielle holdning i den slags konflikter altid var på bispens side. I Sorø må man have udtrykt sig med forsigtighed.

Kong Erik Menved og hans bror Kristoffer bekræftede junker Valdemars

testamente, der ikke var specielt gavmildt, men dog kunne tænde et lille håb om kongelig protektion for Sorø kloster. Kong Erik havde allerede i 1290 vist en vis velvilje overfor Sorø og skænket dem det store Stenmaglegods, som deres hjerter så længe havde higit efter. Stenmaglegodset var jo en del af Esbern Snares store testamentariske gave, som efterkommerne længe havde forholdt klostret. Nu var besidderen af Stenmagle, Lave Lavesen, blevet arresteret og indsat i forvaring på Kalundborg slot, og her havde han så udstedt et brev, der overdrog Stenmagle til munkene. Der var bare den hage ved det, at det ikke længere var hans at give bort, for som majestætforbryder var alt hans gods forbrudt til kronen. Det var i denne situation at kong Erik med en storslået håndbevægelse skænkede godset til Sorø kloster.

Den store kongebegravelseskirke blev Sorø aldrig: Kristoffer d. 2. valgte at blive begravet her, men han var som bekendt ikke den bedste investering, man kunne gøre. Margrete flyttede sin far, Valdemar Atterdag, hertil, og hun havde bestemt, at her ville hun også begraves. Hendes stedsøn, Erik af Pommern og Roskilde-bispen, Peder Lodehat, ville det anderledes, og et halvt år efter, at "Danmarks husbonde og frue" var død og gravlagt i Sorø i 1412, blev hendes jordiske rester med pomp og stort ceremoniel flyttet til Roskilde. Sorø klosterkirke fik sølle tre generationer at være kongelig gravkirke i.

I 1200-årene blev adskillige af abbederne fra Sorø siden valgt til abbeder i Esrom, og det måtte betragtes som et avancement, for Esrom var Sorøs moderkloster og havde som sådant et vist overopsyn med Sorø.⁴¹ Ved middelalderens slutning var billedet vendt, og nu optrådte Sorø-abbeden foran abbeden i Esrom. Omkring 1500 fik han endda tilkendt biskoppelige værdighedstegn. Denne ændring i de to klostres indbyrdes relation skyldtes formentlig, at Sorø var langt det rigeste af de to klostre og stort set ejede dobbelt så meget jord som Esrom. Helt nøjagtigt lå der som nævnt 625 bøndergårde under Sorø kloster ved reformationen.

Den sidste katolske abbed, Henrik Tornekrans, havde først været abbed i Vitskøl, derefter i Esrom, før han i 1508 blev valgt til abbed i Sorø, som han bestyrede i 31 år indtil sin død i 1538, og det er altså den historisk interesserede abbed, vi kan takke for "nyudgivelserne" af gravkataloget, af gavebogen, den tvivlsomme genopmaling af skjoldefrisen og Absalons nye gravsten. Vi kan godt få en svag mistanke om, at den gode abbed i disse brydningstider, da det virkelig så sort ud for klostret, har villet gøre en indsats for at formilde 1100-tallets ærkebisp: "Det her tegner ikke godt, men forhåbentlig går det over!" Henrik Tornekrans styrede Sorø kloster forholdsvist helskindet gennem reformationen, og det var et af de sidste herreklostre, der blev nedlagt, bl.a. fordi

det kom til at tjene som opsamlingssted for munke fra andre klostre, der ikke ville rette sig efter kirkeordinansen af 1537, som tillod munke og nonner at forlade deres stiftelser. Munke, der ikke lod sig affinde med “Evangelii klare lys”, men ligesom abbeden til det sidste håbede, at “det hele nok gik over”.

Vi kan passende slutte beretningen om Hvideslægtens gravkirke med cistercienserskriverens afslutningsord i *Genealogica Absalonis*: “Og nu, du kære læser, farvel i Jesu Kristi navn!”

KAPITEL 4

I Knislinge kirke i Skåne findes dette billede i triumfbuen, som svenske forskere er tilbøjelige til at udlægge som Absalon. Billedet er dateret til sent i 1100-tallet, og erkebisp Absalon havde forbindelser til Knislinge, og selvom vi ikke kan tale om portrætlighed i 1100-årene, så er det i hvert fald en streng og ædel biskop, der er fremstillet her.

EN KRIGER OG TROENS VOGTER

51

Nu griber vi igen lidt tilbage i historien, for vi vil forsøge at tegne et portræt af den mand, der mere end nogen kom til at stå som symbol på hele Hvideslægten, selvom han altså kun var én af syv ærkebisper og otte bisper. Vi har allerede fået sat Absalon ind i hans familiesammenhæng, vi har set ham som klosterstifter og kirkebygger, og nu vil vi zoome lidt mere ind og prøve at finde ud af, om vi kan komme tættere på manden uden at vride dokumentationen for meget.

Man skulle tro, at vi kunne træde gammelkendte, næsten udtrådte stier, men sådan forholder det sig underligt nok ikke. Der er ingen nyere historikere, der har turdet binde an med en samlet biografi af Absalon.⁴² Den store levnedsskildring er skrevet af Hans Olrik i 1908, og siden er det stort set forblevet ved spredte bemærkninger, hvoraf man tydeligt kan læse, at han mest har irriteret historikerne. Det kan godt være, at det er en sund reaktion på 1800-tallets glorificering af fortidens store og fortjenstfulde mænd, men man kunne ønske sig et mere nuanceret syn på vores biskop. Erik Arup beskrev hans udenlandsdiplomati i såre nedgørende vendinger og mente, at hans succes' er nærmest var rent held, men her skal vi huske, at Arup absolut ikke brød sig om rigets store mænd og sommetider kom til at vride sine kendsgerninger lidt vel rigeligt for at få sin forestilling om danske bønder, der løftede i flok og byggede middelalderkirker uden stormændene, til at passe. Professor Skyum Nielsen kunne direkte ikke fordrage Absalon. Han hævdede, at kirken ikke kunne sætte effektivt ind overfor slaveriet, så længe Roskilde-bispen og senere ærkebisp Absalon selv holdt slaver. Den slave eller træl skal vi senere komme tilbage til. Men vi lever i en overgangstid, og Medici-paverne holdt slaver til langt op i 1400-årene.

Kunstnerne fra 1800-tallet har givet os mange bud på, hvordan de syntes, Absalon skulle se ud, men det kan vi desværre heller ikke bruge til så meget. Bissens rytterstatue på Højbro Plads er et af de mere dramatiske forsøg på at skildre ham som den unge kriger, der er på vej til slagmarken med sin lille økse. Bissen har ikke her taget stilling til den kirkelige side af manden. Det ventede han med, til han kunne sætte ham op på Nyrops rådhusfacade i en sært forkortet udgave i fuldt bispeornat. Louis Moe synes også, at bispen er sjovere

som admiral. Han viser ham i stævnen af langskibet med højre hånd løftet befalende mod rorkarlene. Den eneste antydning af Absalons status som kirkefyrste er et kors på hans kjortel.⁴³ Som Bissen udstyrede sin unge, sjællandske krigsfyrste med en stridsøkse, gav Louis Moe sin modne admiral et drabeligt slagsværd ved siden. Vi kan nok ikke forestille os, at Absalon er draget på vendertogt ubevæbnet, men faktisk måtte han hverken bruge øske eller sværd. Det var kirkens mænd forbudt at udgyde blod også i selvforsvar, og vi har eksempler på endog meget hårde kanoniske straffe, hvis det alligevel skete. Og hvis Absalon af vanvare er kommet til at daske en enkelt vender i hovedet, så blodet sprang, ved vi altså ikke noget om det.

Lauritz Tuxen malede i 1894 det store, monumentale billede af Arkonas fald i 1169. Afguden Svantevit er styrtet og hans gudebillede er ved at blive slæbt ud af templet. Foran bygningen står Valdemar og Absalon. Valdemar er en ældre, myndig konge med gråt skæg, og Absalon er en lysløkket, øksebevæbnet yngling i moderigtigt krigsudstyr for gejstlige. Da Arkona faldt, var Absalon 41 og Valdemar 38 år gammel. Professor Tuxen har blandet sine stilistiske virkemidler på det festligste: Soldaterhjelmenes udformning spænder over et tidsrum på ca. 500 år, Valdemar er draget i krig med hermelins-kongekåben over ringbrynien, og Absalons bispehue er vendt den gale vej, så den mere end antyder, at han er en jødisk ypperstepræst.⁴⁴

Vi kommer altså ikke rigtig længere ved at gå kunstnervejen, så vi må forsøge ad andre, lidt mere hårde stier. Forinden skal vi nok kort opridse de politiske forhold i Danmark omkring 1140.

1131 havde kong Niels' søn, Magnus, myrdet sin fætter og tronrival, Knud Lavard, i Haraldsted skov. Nogle få dage efter drabet føder Knuds russiskfødte enke en søn, som hun opkalder efter sin farfar, storfyrst Vladimir. Det bliver på dansk til Valdemar. Drengen bliver i hvert fald i en periode sat til opfostring hos Asser Rig i Fjenneslev, og noget tyder på, at han også en del af tiden, der går, inden han bliver politisk aktiv, har opholdt sig hos sin mors familie.

Erik d. 3. Lam abdicerede i 1146, og så går det igen galt med den danske kongerække. Sjællænderne og skåningene vælger Svend d. 3. Grathe, som er frillesøn af Erik Emune, men det bør vi nok ikke tage tungere, end de gjorde i samtiden. Erik Emune var selv frillesøn af Erik Ejegod, og ingen af de fem Svend Estridsen-sønner, der nåede at blive konger, var avlet med hans lovformelige dronninger, som han vist nok havde et par stykker af.

Jyderne ville ikke have Svend Grathe til konge, så de valgte Magnus' søn, Knud. Og hvad gjorde Hvideslægten og Valdemar? Jo, de sluttede sig forståeligt nok til Svend, for Knud var jo søn af Knud Lavards morder.

*Louis Moe udstyrede vores bisp med et drabeligt slagsværd i Saxo-
udgaven fra 1911. Vi må gå ud fra, at sværdet udelukkende har haft en
forsvarsfunktion, da kirkens mænd ikke måtte udgyde blod.*

53

Da Svend og Knud vælges til konger, er Valdemar 15 og Absalon 18 år, og da Svend året efter indsætter den 16-årige Valdemar i hans fars sønderjyske len, bryder striden ud i lys lue, for Knud hævder, at det len har han krav på. Slagsmålet varer i syv år med vekslende held. Det er dog for det meste Svend, der har overtaget, og selv den tyske kejser, Frederik Barbarossa blander sig på et tidspunkt. Men Svends sjællandske støtter falder efterhånden fra, for han er ikke ret god til at overholde indgåede aftaler, og da Valdemar i 1154 trolover sig med Knuds søster og altså for alvor signalerer, at han skifter side, føler Svend jorden brænde under sig, og han går i landflygtighed i Tyskland, hvor han forsøger at vinde forbundsfæller. Han får da også med sakserhertugen Henrik Løves hjælp udrustet en hær og besætter i 1156 Dannevirke, og så er tiden inde til et forlig mellem de tre kongsemner. Svend får Skåne, Knud får Sjælland og Fyn, og Valdemar får Jylland. Valdemar er nu en erfaren herre på 25.

Særdeles belejligt for Valdemar beslutter Svend sig til at rydde formentlig begge sine rivaler af vejen efter et godt gilde i Roskilde for at fejre freden.⁴⁵ Han får imidlertid kun slået Knud ihjel, og han dør i Absalons arme, beretter Saxo, mens det lykkes Valdemar og Absalon at flygte. I første omgang til Absalons svoger, Peder, der har gods i Borup i nærheden af Ringsted, hvorefter de fortsætter til Fjenneslev til Asser Rigs gård, og få dage efter sætter de over til Jylland. Assers hustru, Inge, ødelægger sammen med datteren Ingefred Svends skibe, så han ikke kan forfølge Valdemar. Med egne hænder, hvis vi altså skal tro Saxo. Vi ved ikke, hvor Svends skibe lå, men et kvalificeret gæt er Roskilde. Og Peder, Ingefreds mand, følger Valdemar til Jylland som hans marsk. På det tidspunkt har han nok nærmest været overgeneral. Den 23. oktober her i 1157 besejrer Valdemars hær Svend, som bliver dræbt og Valdemar bliver hyldet som Danmarks enekonge. Diskret ved siden af tronen står en 29årig, fransk uddannet prælat og er parat til at træde ind på scenen.

Utrolig mange konflikter i Europas middelalder-historie har deres oprindelse i modsætningen mellem kongemagt og kirke. Med stort K. På latin hedder det *regnum contra sacerdotium*. Kirken hævdede sin selvbestemmelsesret overfor den verdslige magt og ofte langt ind i den, og modsat hævdede fyrsten sin ret til at indsætte og afsætte bisper udenom pavestolen. Kongers og kejsers legitimitet kunne bestrides, hvis ikke kirken havde kronet dem, og ærkebispnen af Hamborg-Bremen var ikke længere tysk stormand, han var pavens forlængede arm i et internationalt broderskab med uindskrænket magt på programmet. Dønninger af kampen når stadigvæk Danmark, men i hovedtrækkene vælger vi en anden vej: samarbejde. Og den linie fastlægges af Absalon og Valdemar.

Allerede året efter Valdemars tronbestigelse lykkedes det at få den gejstlige side af magtapparatet i orden, for der skulle vælges en efterfølger for bisp Asser af Roskilde, og kapitlets kanniker kunne ikke blive enige. Det førte til uroligheder i Roskilde, hvis borgere benyttede den almindelige tumult til at fordrive nogle upopulære, fremmede handelsfolk, og så rykkede Valdemar ind i byen med en håndfuld tropper for at skaffe ro, som det var hans pligt. Det er i virkeligheden det, man har konger til.

Domkapitlet havde tre bispe-emner, og nu kom Valdemar og føjede en fjerde på listen: Den fransk uddannede teolog, Absalon Assersen af Hvide-slægten,⁴⁶ som endnu ikke havde beklædt et eneste nok så beskedent kirkeligt embede i Danmark. Det er betegnende for Saxo, at han skriver, at Absalon bliver valgt "for sin store tapperheds skyld". Valdemar bryder ikke formelt ind i kirkens ret til at besætte egne embeder, han forlanger kun en afstemning med åbne underskrifter, og kapitlet reagerer menneskeligt og forståeligt: Paven bor i Rom, og det ligger langt af led, men kongen står i Roskilde med sin hird, og så bliver Absalon Roskildebiskop. Han kan kun lige knibe sig igennem den kanoniske lavalder, 30 år.

Vi ved, at han har studeret i Paris, formentlig i en halv snes år,⁴⁷ og da vi jo ved, at han var kommet hjem i hvert fald i 1157, kan vi formode, at han har været 17-18 år, da Asser har sendt ham til Frankrig omkring det tidspunkt, da Asser selv indtrådte i Sorø kloster. Det er noget usikkert, hvilken af de berømte pariserskoler, han frekventerede, men vi kan komme med et kvalificeret gæt og tro, det var skolen Saint Geneviève, for mange år senere indvier han som Roskildebisp et kapel til den helgenindes ære i cisterciensernonneklostret Vor Frue, og han sender sin nære slægtning, Peder Sunesen til oplæring hos abbeden i Saint Geneviève. Men det er og bliver et gæt.

Hvad kapitlet i Roskilde ikke havde nogen jordisk chance for at vide, var, at de fik en af historiens bedste administratorer som biskop, og en mand, som takket være det tætte samarbejde med kongen tjente kirkens sag formentlig væsentlig bedre, end en prælat, som med nidkærhed havde hævdet *sacerdotium*s ret overfor *regnum*. Det er et samarbejde, der kun får meget få ridser i polituren, for Hvide-slægtens loyalitet overfor kongemagten er usvækket i næsten 100 år, og slægten kommer til at besætte en stor del af landets kirkelige embeder. Uelskværdigt kan man sige, at de ejede Roskilde bispestol. Samarbejdet går i opløsning, da Valdemar Sejrs dør i 1241, og sammen med ham dør Valdemarstiden. Hans sønner begynder at slå om Danmark, og på ærkebispesædet i Lund sidder en herre, som hedder Jakob Erlandsen. Med ham kommer kirkestriden ind i Danmark for fuld udblæsning, og Absalons skygge rækker ikke

længere. Jakob Erlandsen var en Hvide, og ham og andre af slægtens gejstlige fortæller vi om i næste kapitel.

56

Vore kilder er årbøger, krøniker, breve, gavebreve og testamenter, og heller ikke i forsøget på at portrættere bispem, admiralen og administratoren kommer vi udenom Saxo, for det er ham, der primært skriver om Absalons liv i sit værk: "*Danernes bedrifter*". "*Gesta danorum*", og han skriver på Absalons opfordring. Han er Absalons klerk, får vi at vide, og det er vanskeligt i dag at finde ud af, hvad det betød. Vi har fornemmelsen af, at han selv har været af stormandsæt, muligvis af Hvide-slægten, og vi er ikke i tvivl om hans loyalitet overfor kongemagten. Vi har tidligere nævnt, at der i en lang periode blandt historikere har været megen tvivl om "*Gestas*" værdi som kildeskrift, men historikere har det heldigvis med at omfortolke kilder sådan cirka en gang for hver generation, så Saxo er på vej ind i varmen igen, og det er rigtig rart, for når han skriver om sin samtid, er han både engageret og spændende, og somme-tider har man fornemmelse af, at han selv har været med, når det virkelig brændte på.

Og det begynder hurtigt at brænde på, for Valdemar og Absalon skal til at have styr på et land, der militært og administrativt ligger i et syndigt rod efter mange års uro og borgerkrig. De vendiske stammer syd for Østersøen havde næsten uantastet kunne hærge kysterne i Syddanmark, og befolkningen her var forståeligt nok demoraliseret. I 1159 indkalder Valdemar den skånske og sjællandske ledingsflåde og sætter over Østersøen for at angribe angriberne hjemme hos dem selv, og skønt dette første togt ikke var nogen ubetinget succes, så hjalp det på moralen, at man nu havde en konge, der gjorde noget for at beskytte de danske kyster. Og oven i købet med kirkens velsignelse, for det er her, vi begynder at ane Absalons talent som militær-taktiker. Han deltog selv i mange af de omkring 20 vender-togter, der blev gennemført i Valdemars regeringstid, og vi er ikke i tvivl om, at han også har været med til planlægningen af dem. Saxo skriver, at "Da Absalon således var blevet biskop, optrådte han straks som søkrieger, ikke mindre end som bisp",⁴⁸ men vi må ikke glemme, at mange af vender-togene har haft karakter af paveligt koncessionerede korstog. Det var næsten lige så godt at bekæmpe og omvende hedninge på sit eget trap-petrin som at drage til Det Hellige Land og slås mod saracenerne. Og her i 1160erne mente paven stadig, at den hellige grav var vel forvaret.

I Absalons embedsperiode i Roskilde bliver bispesædets enorme rigdomme udvidet og konsolideret. Senere tider har bebrejdet Absalon, at han på festligste vis blander privatformue og bispestolens ejendomme sammen, men som vi har konstateret bl.a. i Sorøes gavebog, så samtiden ikke på det med vore dages

dobbelte bogholderi-øjne. Roskilde bispestol var en velordnet og velhavende kirkelig og administrativ enhed, da Absalon i 1191 overlod den til sin efterfølger, Peder Sunesen af Hvide-slægten og en søn af Absalons fætter, Sune Ebbesen.

Selvfølgelig begik Absalon politiske fejl, som vi sagtens kan se i dag, og der har været mange diskussioner frem og tilbage om, hvorvidt Absalon burde have rådet Valdemar til at aflægge lensed til den tyske kejser, Frederik d. 1. Barbarossa. Formentlig har det også været heftigt diskuteret i samtiden, for vi kan se, at Saxo mildt sagt væver frem og tilbage og vasker alle de hænder, han kan finde at vaske, da han beskriver forløbet af lensaflæggelsen.⁴⁹ I dag kan vi se, at den lensed aldrig fik nogen praktisk betydning, og da Knud d. 6. efter Valdemars død blev afkrævet den samme ed, var Absalons råd det modsatte, men da var Barbarossa en ældre herre, der havde nok at se til i Italien. Pavestolen var inde i en af sine mange kriser i 1160erne, da kejseren forsøgte at få sin slægtning, kardinal Octavian, valgt som den nye pave, mens kardinalskollegiet allerede havde valgt Alexander d. 3. Absalon og Valdemar holdt i lang tid på den forkerte hest, i dette tilfælde Octavian, og det kan vi måske forklare som et resultat af de lensmæssige forpligtelser overfor kejseren, men så vidt vi kan bedømme, lykkedes det dem at svinge over lige før det tolvte timeslag, da Alexander d. 3. i 1164 sad nogenlunde sikkert i Sct Peters stol.

Omkring 1165 hentede Absalon ungdomsvennen og studiekammeraten abbed Vilhelm fra Frankrig for at reformere klostret på Eskilsø i Roskildefjorden. Eskilsø var en gammel Augustinerkloster-grundlæggelse og hørte under Roskildebispen. Det havde aldrig været noget velhavende kloster, og her i midten af 1100-årene var det gået helt galt. Munkene kunne ikke komme over på fastlandt i dårligt vejr, og de forfaldt til alskens uvæsen og usædelighed.⁵⁰ Man kan godt undre sig over, at de har kunnet lokke nogen over til den forblæste ø for at være usædelig. Absalon bad den lærde og fromme Vilhelm om at komme til Danmark med et par andre franske munke for at sætte skik på klostret, og Vilhelm sagde ja, tak til invitationen. Vilhelm tilhørte cistercienser-ordenen, men havde i en periode været reformator for Augustiner-klostre i Frankrig, så det var måske derfor, Absalon fik den ide at sende bud efter netop ham, men det går galt lige fra begyndelsen. Augustinerne klager over, at den nidkære abbed tvinger dem til at æde græs, og vi tror gerne, at han har været vegetar, og det går så vidt, at de forsøger at brænde ham ud af klostret. Hans tre franske munke vil hjem, de synes ikke, at Danmark er et land, man kan leve i, i hvert fald ikke om vinteren og slet ikke på Eskilsø. Og endelig finder Absalon ud af, at det måske ville være klogt at flytte de vrangvillige munke og den strikse abbed væk fra den uattraktive ø. Han skænker ordenen Æbelholt i Nord-

sjælland, og her opstår et blomstrende klosterhospital, for Vilhelm kan gøre mirakler, og det hjælper på søgningen. Hans udstrakte internationale forbindelser gjorde, at han blev benyttet som Danmarks gesandt i udlandet, og så havde han skrivekløe, og hans mange breve og skrifter er en af vore bedste primære kilder til landets verdslige og gejstlige politik i sidste halvdel af 1100-årene. Der er intet i Vilhelms levnedbeskrivelse, der tyder på, at han blev mere medgørlig med alderen, men at han var hellig, kan man ikke være i tvivl om. Han døde næsten samtidig med Absalon omkring år 1200, og Anders Sunesen, som blev Absalons efterfølger som ærkebisp, fik ham helgenkåret i 1224, og det er i kristelige kredse et næsten ukristeligt hastværk. Hans Olrik skrev i sit forord til udgivelsen af Vilhelms helgenlegende, at hans nidkærhed for kirketugt vakte ofte modstand, men efter hans død trængtes mindet om hans heftighed til side, og det tror vi gerne. Vi tror også, at bispnen Absalon har beundret Vilhelms kristelige iver og nidkærhed, men vi tror nok ikke, at den sjællandske stormands søn, Absalon, har drukket ret mange glas rødvin med den stride abbed i bispegården.

Vi vil kort her komme ind på historien om Margrete af Højelse, for i den beretning aner vi konturerne af en Absalon med en ny tids retsopfattelse i sin mentale opsætning. Margrete nævnes som slægtning til Absalon og en nær slægtning til bisp Peder, og vi mener at turde slutte, at hun var søster til bisp Peder Sunesen og altså datter af Sune Ebbesen, en af Sjællands virkelig rige stormænd.⁵¹ Margrete var gift med en mand, der hed Herlog, og hans slægt ved vi intet om, men Sune Ebbesens datter er ikke blevet formælet til en tilfældig fæstebonde, så vi kan med rimelighed slutte, at Herlog har haft forbindelserne i orden. Af en eller anden grund, som vi ikke kender, slog han Margrete ihjel og hængte hende op, så det så ud, som om hun havde begået selvmord. Derfor fik hun naturligvis ingen kristen begravelse, men blev gravet ned på en eng ved Højelse, som ligger i nærheden af Køge. Men sandheden vil frem, om det så skal ske ved jærtegn, der viste sig lys over Margretes grav, og en blind fik synet tilbage, da han badede øjnene i engvandet. Det var selvfølgelig sære hændelser, som man også hørte om på bispegården i Roskilde, og Absalon sendte nogle mænd til Højelse for at undersøge sagen. De berettede hjemme i Roskilde, at også de havde set det underlige lys over Margretes grav, og så sendte Absalon bud efter Herlog og gik ægtemanden på klinggen. Stillet overfor en så mægtig Guds mand, gik Herlog til bekendelse: Det var ham, der havde dræbt Margrete. Her tager bispnen så springet fra den gamle, danske retsopfattelse, vi kan kalde det sædvaneretten, til en ny, europæisk, kanonisk, altså kirkelig ret. I stedet for et krav om øje for øje, som kunne have udløst en slægtsfejde, får han

sagen afgjort ved mandebod. Vi kan også hævde, at den moderne uddannede bisps tankegang vinder over Hvide-slægtens stormandssøn. Vi beretter mere om Margrete i kapitlet om slægtens fromme, stærke kvinder.

Hvis vi skal danne os et mangetydigt billede af Absalon, kan vi ikke opsætte krigshandlingerne mere, og vi må tage på det vendertogt, der skulle ende alle vendertogter. I 1169 fik Valdemar pavens tilladelse til et ægte korstog mod de hedenske vendere. Østersøen har på en eller anden måde dannet grænsen for den form for hedenskab, der blev afløst af kristendommens hvide gud. Nord for havet var det aserne, der måtte lade livet, da de kristne missionærer vandt frem, men syd for herskede der en flergude-tro, der med sin grusomhed fik Odin, Tor og Freia til at fremstå som særdeles civiliserede personer. Hovedguden hed Svantevit, og han havde fire hoveder. Han var forsynet med underguder, der kunne fremkalde de mest ubehagelige ting, hvis de blev arrige på deres tilbedere. I en af Saxo-oversættelserne nævnes det, at Pogevit, den ene af underguderne, kunne få folk til at hænge sammen som hunde efter et samleje. Stedet er udraderet i andre oversættelser af anstændighedsgrunde, men den slags urimeligheder har Odin i hvert fald aldrig befattet sig med. Den største og mægtigste af Svantevit-gudestøtterne stod på Arkona på Rygen, og den befæstede borg måtte danskerne indtage, før de kunne kræve overgivelse og dåb af hele Rygens befolkning og deres fyrste, Tetslaw.

Det er naturligtvis Saxo, der er vores kilde, og vi har en fornemmelse af, at her var han ikke med selv.⁵² Beretningen om Arkonas erobring virker en smule andenhånds. Ledingsflåden var kaldt sammen i marts og lå ved Masnedø og ventede på rimeligt vejr. Så sejlede den mod Rygen og lagde sig i en bue udenom Kap Arkona. Fæstningen blev anset for uindtagelig, og efter forskellige forberedelser blev Valdemar og Absalon enige om, at den måske alligevel kunne løbes over ende på vestsiden. Mod nord lå anlæggets port, som var forsynet med palisader og jordvold. Vi ved ikke, hvor længe angrebet har været under forberedelse, men nogle af de yngre krigere var ved at blive utålmodige, og de opdagede, at græstørven i porten til fæstningen var skredet en anelse sammen. Derved var opstået et hulrum, hvor en dumdrstig, ung dansker sagtens kunne klatre op med en fakkell og sætte ild til træværket. Saxo beskriver ham som en "modig ungersvend, som man for resten ikke ved noget om". Kongen og Absalon har på dette tidspunkt slået lejr i land, og de kommer til stede, da det begynder at ryge. Saxo fortæller os, at det er Absalon, der omgående fatter brandens taktiske betydning og overtaler kongen til at angribe her ved porten i stedet for via de møjsommeligt opførte angrebsvolde mod vest. Saxo skriver også, at kongen sætter sig i en stol for at se på kampen, men det har vi en smule

svært ved at tro på. Danskerne lader ilden arbejde for sig, men Saxo skriver, at rygboerne kæmpede tappert. Valdemar er parat til at modtage deres overgivelse på den betingelse, at gudebilledet skal ødelægges, at de skal lade sig døbe, og at Svantevits skatte skal bruges i kristendommens tjeneste. Og så gør Valdemar og Absalon atter noget uhørt og moderne: De afstår fra plyndring, og det var ifølge Saxo en særdeles upopulær beslutning blandt de danske krigsfolk. Absalons ræsonnement er det uhyre fornuftige, at når resten af øens beboere hører om uhæmmet plyndring af Arkona, vil de gøre så meget des mere modstand, og mange flere danskere vil falde. Arkona går ind på Valdemars betingelser, der bliver sendt danske præster ind i fæstningen for at oplære dem i kristendom, Svantevit omstyrtes og der, hvor hans tempel stod, bygger man en trækirke. Saxo får det til at lyde, som om det hele sker samme dag, men det er nu nok en grov historieforkortelse.

De rygiske fyrster lader sig døbe og aflægger lensed til den danske konge, men hvor længe det har varet, inden den sidste rygboer har brændt den sidste Svantevit-statue foran husaltret, ja, det ved vi ikke noget om. Harald Blåtand hævdede, at han gjorde danerne kristne, men vi har Torshammere på runesten længe efter, at Haralds Jellingesten er rejst.

I 1177 trak ærkebisp Eskil af Lund sig tilbage. Det skulle han have pавens tilladelse til, for en bisp eller ærkebisp er i princippet gift med sit embede, til døden dem skiller, men han fik tilladelsen, og han fik oven i købet tilladelse til selv at vælge sin efterfølger. Eskil havde i flere år været kongens modstander, men det var fortid, og det kom sikkert ikke som nogen overraskelse for ret mange, at han valgte Absalon som sin efterfølger.⁵³ Vi har tidligere fortalt om det valg, hvor Absalon først undslår sig, men så bliver nærmest tvunget til at modtage det, og som vi også har nævnt, så giver paven ham tilladelse til at blive siddende også i Roskilde stift helt til 1191, da han afløses af Peder Sunesen, som er søn af hans fætter, så bispesædet er stadig på Hvide-hænder.

Absalon kan have haft sine grunde til at foretrække Sjælland fremfor Skåne, selvom han formentlig ikke havde forudset den ballade, han fik med skåningene. Han måtte to gange med kongens hjælp imødegå et væbnet oprør, og det skyldtes tre faktorer: Han havde indsat sjællandske embedsmænd, flere af dem var familie, til bl.a. at inddrive skatter, og det var måske ikke det klogeste, han kunne gøre. Han gik i gang med at opkræve den tredjedel af kirkeskatten, som kaldes bispetiende, og den skat har altid været upopulær, også i Østdanmark. I flere danske stifter blev den faktisk aldrig opkrævet. Endelig gik Absalon med hele sin europæiske gejstlige opdragelse ind for præstecolibattet, men det gjorde skåningene så sandelig ikke. Valdemar rykkede ham til

Absalons gravsten, som Sorø klostres sidste katolske abbed fik lagt over hans grav i 1537. De to små gejstlige, der sidder ved erkebispens fødder er vistnok hans to bispeslægtinge fra Århus, Peder og Skjalm Vognsøn. I midten ser vi den springende hjort, og abbed Tornekrans må have haft en god grund til at anbringe den der. Skjoldemærker var ikke noget, man spøgte med.

hjælp i 1181 og gennemførte efter en kneben militær sejr en forhandlingsfred: Absalon fik sin vilje med hensyn til præsteægteskaberne, men han måtte give afkald på bispetienden.

62 I 1182 dør Valdemar, og hans søn, Knud følger ham på tronen. Han er 19 år, og har formentlig hele sit liv set op til onkel Absalon som ven og rådgiver, og det ændrer sig ikke. Absalon beholder sin administrative og militære magt, og det er ham og hans broder, Esbern Snare, der råder Knud til ikke at rejse til Tyskland og forny sin fars lensed til den tyske kejser. De politiske forhold i Europa havde ændret sig, og de to Hvide-politikere ser, at det, der var en politisk nødvendighed for Valdemar, ikke længere er påkrævet for Knud. Han behøver ikke at sætte sig i den formelle afhængighed af den tyske kejser.

Kronen på Absalons løbebane som admiral sættes, da han i 1184 med den i hast sammenkaldte ledingsflåde besejrer den langt stærkere hertug Bugislaw af Pommern. Absalon er 56 år og må regnes for en af Nordeuropas bedste militær-strateger, men vi tror nok, at gigten har plaget ham grundigt i fugtigt vejr.

Absalon forblev Knuds rådgiver i næsten hele den unge konges regeringstid, og da den gamle ærkebisp mærkede, at døden nærmede sig, tog han hjem til Sjælland. Han døde i 1201 i det cistersienserkloster, han selv havde genoprettet med en del af sin store familie-formue, og han blev gravsat i den klosterkirke, han selv havde ladet bygge.

Absalons testamente er det ældste bevarede i Danmark, det er det, der hedder et løsøre-testamente, og det er en fortegnelse over store og små gaver til gode venner og institutioner.⁵⁴ Sin store godsmængde havde han, som nævnt, allerede disponeret over i 1199. Testamentet blev bevidnet af talrige familie-medlemme, venner og kolleger, og yndlingsnevøen, Alexander, var eksekutor. Testamentet fortæller os, at prælaten har haft sølvtøj nok til et ret veldækket bord, og det meget pelsværk siger os nok mere om temperaturen i bispegårdene end om pragtsyge hos biskoppen. Fru Margrete fik to bægre fra rygboernes afgudsbilleder, så vi må formode, at admiralen har taget et par souvenirs med sig hjem, og det kan man jo ikke kalde plyndring.

Også Knud d. 6. blev betænkt i testamentet: "Til min ven, kongen, min lille guldflaske med moskus". Og så kommer vi endelig til den slave, som professor Skyum Nielsen havde så meget imod: Kristian Kok, der med urette var indtaget som træl (eller slave. Det er samme ord på latin) skænkede han friheden. Vi har en fantasifuld forestilling om, at Kristian i virkeligheden hed Christian på fransk, for døbenavnet Kristian er uhyre sjældent i Danmark i 1100-årene, og at han er kommet hjem med Absalon efter Parisopholdet i årene inden 1157. Og hvis vi har ret, så har den arme kok stået der i Sorø en vinteraf-

Absalons våben, en springende hjort, som Morten Pedersen tegnede den i 1589. Heraldikerne har hævdet, at sådan kan et våben ikke have set ud i 1100-tallet, og vi må nok overveje, om våbnet ikke er en del af 1200-tals frisen, for den optræder også på Absalons gravsten, som blev designet af abbed Tornekranz i 1537.

63

ten i 1201 og hulket: Jeg vil ikke frigives. Hvem vil ansætte en fransk køkkenchef på over 70?

Vi tror, at vi i dag har en mulighed for at skelne mellem 1800-tallets helteglorificering af vores Roskildebisp og 1930'ernes til 1960'ernes nedgøring af ham, fordi han var blevet misbrugt i nationalismens tjeneste 70 år tidligere. Han ligger et eller andet sted midt imellem som en internationalt uddannet kirkefyrste med klare linier ned i det kirkelige Europa og en sjællandsk stormandssøn, der indser, at kirken står sig bedst ved samarbejde med kongemagten.

Da Absalon går fra aktiv krigstjeneste mod venderne efter sejren over Bugislaw i 1184, sætter han ind med en anden, meget effektiv angrebsbølge: Klostergrundlæggelser i det nykristnede område til kristendommens fodfæste udgået fra danske klostre. Ingen skal være i tvivl om, at afguden Svantevit er død, men Gud lever. Og Absalon hjalp ham.

KAPITEL 5

Absalonsbuen, der fører fra Roskilde domkirke over til bispegården. Den er bygget af frådsten og er nok lidt yngre end domkirkens første byggefase under Absalon. Den ses på billedet som den grå forbindelse mellem kirken og den gule bispegård. Næsten-nevøen, Peder Suneson fortsatte opførelsen af den imponerende bygning, og i kirkens indre murværk kan man tydeligt se overgangene mellem Absalons romanske kirke og Peders tillempning til gotikken.

Vi har indtil nu især fortalt om de store, materielle gaver, Hvide-slægtens medlemmer skænkede til kirkens forskellige institutioner, og i dette kapitel vil vi se på et andet, meget håndgribeligt offer til Vorherre: Familien skænkede sønner. Indtil midten af 1300-tallet kan bispelisten fremvise syv ærkebisper, heraf én udvalgt, som ikke nåede at blive indviet, og otte bisper, der kunne føre deres aner tilbage til Skjalm Hvide, og så har vi endda ikke talt de to, der først var bisper og derefter blev ærkebisper, med to gange.⁵⁵

Man skulle tro, at slægtens nære tilhørsforhold til først Sorø kloster og senere Esrom i Nordsjælland og Essenbæk i Jylland havde fostret en lang række abbeder, men det er besynderligt nok ikke tilfældet. Når Skjalm Hvides efterkommere har følt sig kaldet til den gejstlige stand, har det ikke så meget været klostertilværelsen, der har draget dem, som det, der kaldes verdensgejligheden med de solide, teologiske uddannelser i det fremmede, først og fremmest i Frankrig. Selvom abbederne ved de store herreklostre rangerede nogenlunde på højde med bisperne, har vi kun kunnet finde tre af slægten, der er gået klostervejen, og den ene er endog meget usikker. Den bedst belyste er Johannes Kåre, Sune Skjalmsens oldebarn, der dør som abbed i Sorø i midten af 1200-årene. Vi har ingen mulighed for at efterforske, hvor mange af familiens mænd, der er gået den mere anonyme klostervej, men det er nok betegnende, at *Genealogica Absalonis* ikke nævner en eneste munk, hvorimod der er temmelig mange nonner i listen. Asser Rig træder ind i sit eget kloster omkring 1146, men han tæller ikke rigtigt i denne forbindelse.

Såvidt vi kan se, er der ikke ret mange af de sønner, som er gået bispevejen, der bliver standset i deres karriere. Gavebogen og *Genealogica* nævner et par domprovster og en enkelt ærke diakon, men stort set har slægtens medlemmer siddet i de kapitler, hvor avancementsmulighederne har været til stede.

Pave Alexander d. 3., som var den, der i 1160'erne vandt kampen om embedet over Frederik Barbarossas slægtning, Octavian, skrev engang: "Da Herren fratog bisperne sønner, gav Djævelen dem nevøer", og det var nok en ikke helt elskværdig påmindelse om, at hans syn på nepotismen i kirken var ret negativt. Vi tror ikke, at Hvide-familiens besættelse af de mange høje, kirkelige embeder er sket ganske uden protektion, men på den anden side har vi

ingen kendskab til, at en Hvide-biskop var en dårlig administrator. Vi har mange eksempler på det modsatte.

66 Absalon havde ingen nevøer, der gik kirkevejen. Hverken Esbern Snares eller Ingefreds børn var tiltrukket af en gejstlig karriere, men såvel fætter Sune som kusine Ingerd af Borg var leveringsdygtige i biskopper. Oven i købet to fra hver gren af familien, og vi må gå ud fra, at Absalon helhjertet har støttet dem. For Sunesønnernes vedkommende får vi det bekræftet gennem brevstoffet og gavebreve.

Peder var formentlig den ældste, født omkring 1160, og han var svagelig. Måske var det derfor, at han blev bestemt til en gejstlig løbebane, og vi ved, at han i slutningen af 1170'erne var sendt på studieophold i Paris ved cistercienserklostret Saint Geneviève. Den unge Peder Sunesen må have været en ganske usædvanlig begavelse, og de breve, abbed Stefan sendte til Absalon, er overstrømmende i deres omtale af hans unge elev, så selv når vi trækker gallisk retorik fra, kan vi se, at han har været en rigtig god dreng på alle måder, ikke blot m.h.t. lærdom men også i forholdet til de andre elever⁵⁶. Vi har hævdet, at slægtens mænd har været høje og blonde, og hvis vi nærlæser abbed Stefans breve, kan vi se, at også han har været slået af den høje, lyse danskers udseende.

På et tidspunkt omkring 1185 må Absalon have skrevet til klostret for at få Peder hjem til Danmark, for Absalon har planer. Han var som nævnt blevet valgt til ærkebisp i Lund i 1177, men havde beholdt Roskilde, og vi er ikke i tvivl om, at han påtænkte at få Peder sat ind i det embede, når han nærmede sig den kanoniske alder, 30 år. Vi har desværre ikke Absalons breve til abbed Stefan, men af abbedens svar fremgår det, at han ikke var meget for at lade sin brillante kannik rejse fra Paris, og han påberåber sig det løfte, Peder har aflagt til klostret. Men Peder blev syg, og modstræbende måtte den gode abbed indrømme, at klimaet i Danmark formentlig ville være sundere for den unge mand, så han fik tilladelse til at rejse. Men selv helt her henne i forløbet af brevvekslingen kan Stefan ikke dy sig for at pålægge Absalon at sætte drengen i Æbelholt kloster hos den fromme Vilhelm. Lige til det sidste forsøger han at fastholde Peder i cistercienserordenen og ikke kaste sig ud i en verdensgejstlig karriere, og selvom vi ikke skal sidde i dag med 800 års afstand og skyde abbed Stefan urene motiver i skoene, så kan vi ikke frigøre os for en lille mistanke om, at hans følelser overfor den danske "gyldne dreng" i nogen grad har overskredet grænserne for cistercienserordnens regler om venskab og klosterliv.

I 1191, da Peder var valgbar, trak Absalon sig tilbage fra Roskilde, og Peder blev valgt ganske efter planen, og det er muligt, at han var et svageligt barn, men helbredet forhindrede ham ikke i at følge onkels eksempel og dele sin

arbejdsindsats mellem stiftets administration og rigets styrelse. Som hærfører for Knud d. 6. deltog han i mange felttog, der skulle befæste Danmarks stilling i Nordtyskland, han blev taget til fange og flygtede, og i 1202 efterfulgte han broderen, Anders, som rigets kansler. Sammen med abbed Vilhelm af Æbelholt virkede han som kongens udsending især omkring det ulyksalige ægteskab mellem Valdemars datter, Ingeborg og den franske konge, han stiftede et cisterciensernonnekloster i Bergen på Rygen med nonner fra Roskilde Vor Frue, og han fortsatte opførelsen af den nye Roskilde domkirke, som var begyndt af Absalon. I den familie må man have haft en lang arbejdsuge.

Peder Sunesen døde i 1214 og slog altså ingen Hvide-rekorder i lang levetid, men alligevel er det en formidabel arbejdsindsats af en svagelig, ung mand, som burde have holdt sig til klosterlivet ifølge abbed Stefan af Saint Geneviève. En noget ulden formulering i Sorø klostres gravkatalog lader os formode, at han ikke blev begravet i sin stiftskirke, som han selv havde ladet bygge en del af, men at han ville hjem til Sorø, "... som I ved, vor slægts gravkirke", for nu at citere ham selv.⁵⁷

Broderen Anders Sunesen har formentlig været noget yngre end Peder og fik ligesom han sin gejstlige uddannelse i Paris, men fortsatte sine studier i både Bologna og Oxford, inden han vendte tilbage til Paris, hvor han tog magistergraden. I begyndelsen af 1190'erne kom han hjem til Danmark, hvor han blev domprovst i Roskilde og samtidig kongens kansler. Da Saxo var blevet færdig med *Gesta Danorum*, var Absalon død, og Saxo tilegnede sit store værk til Absalons efterfølger i ærkebispembet, Anders Sunesen. Blandt de store fortjenester, Anders blev tillagt, var også den, at han havde hævet kanslerembedet fra ringeagt til anseelse.⁵⁸ Ligesom Peder og Abbed Vilhelm blev han benyttet i den diplomatisk vanskelige sag i Frankrig, da kong Filip August havde forskudt sin danskfødte dronning.

Anders var utvivlsom den mest lærde af Hvide-slægtens bisper. Han skrev et stort latinsk læredigt, *Hexaëmeron*, om verdens skabelse og en latinsk parafase over skånske lov, der også må opfattes som en poetisk lærebog i national jura til brug ved oplæring i kapitlet. Hans dybe kendskab til jura, både den nationale og den kirkelige ret, har også været en vigtig del af hans organisation af det kongelige kancelli og den reform af skånske lov, som han fik gennemført i de to første årtier af 1200-årene. Og det er utvivlsomt ham, som i begyndelsen af 1200-årene gennemførte en reformlovgivning, bl.a. den skånske manddrabsforordning, som tilnærmede retspraksis til den kirkelige lovgivning.

Hans store lærdom og dybe indsigt i den kongelige og lokale administration, gjorde ham til en oplagt efterfølger for onklen på ærkesædet i Lund i 1202.

Samtidig havde han et nært og personligt forhold til pave Honorius d. 3., som muligvis var en studiekammerat fra Paris, og som han førte en livlig korrespondance med. Paven gav ham store beføjelser i den nordiske kirke, og han blev udnævnt til pavelig legat i 1204. Det gav ham overopsynet med korstogspolitikken i Østersø-området, som han gennemførte i et glimrende samarbejde med kong Valdemar Sejrs ekspansionspolitik.

I 1219 var ærkebiskop Anders med kongen på erobringstogtet mod Estland. Vi tror ikke, at han havde hverken onkelens eller broderens militærstrategiske evner eller lyster, men det er ved denne lejlighed, man fortæller om slaget ved Lyndanisse, at når ærkebiskoppen løftede armene i bøn, gik det godt for danskerne, og når han i træthed sænkede armene, gik det skidt. Til sidst måtte to gejstlige støtte bispens arme, og så endte slaget jo som bekendt med, at Dannebrog faldt ned fra himlen.

Da Valdemar vendte hjem til Danmark efter felttoget, blev Anders Sunesen i Estland for at organisere den unge, kristne kirke og missionen, der blev lagt ind under ærkesædet i Lund. Biskop Albert af Riga anså den danske mission for en farlig konkurrent, og der opstod konstant problemer mellem bispesædet i Riga og de danske præster.⁵⁹

I 1221 vendte Anders Sunesen tilbage fra Estland som en syg og nedbrudt mand, og året efter fik han pavens tilladelse til at trække sig tilbage fra sit høje embede. Han levede sine sidste år på Ivøhus, hvor han døde i 1228. Han blev begravet i Lund domkirke, hvor hans skelet ved senere undersøgelser viste sig at være stærkt deformeret af gigt.

Inden vi fortsætter i Lund og i Roskilde, er vi nødt til at tage en tur til Århus, hvis vi skal bevare en vis form for kronologi. Absalons og Esbern Snares kusine, Ingerd, eneste barn af Cecilie Skjalmsdatter og Peder Torstensen til Borg, var blevet gift med Vagn, som vi tror, var jøde. Vi har berettet om dem tidligere, så her vil vi kun beskæftige os med de to sønner, Peder og Skjalm, som valgte den gejstlige vej.

Peder Vagnsens uddannelse ved vi ikke noget om, men der er ingen grund til at tro, at han har været dårligere uddannet end de andre slægtninge, der trådte ind i kirken. Han blev biskop i Århus i 1191, og ligesom "onkel" Absalon brugte han meget af sin store privatformue på gaver til kirken. Så vidt, vi kan se, er noget af det første, han foretog sig, at oprette et domkapitel, og der skal temmelig meget gods til at understøtte de seks præbender, vi ved, at han oprettede.⁶⁰ Så begyndte han bygningen af den nustående Århus domkirke, og det er faktisk en god historie, for vi har et pavebrev fra 1197, som lover aflad til dem, der støtter byggeriet. I det brev hævder Cølestin d. 3., at bisp Peder agter

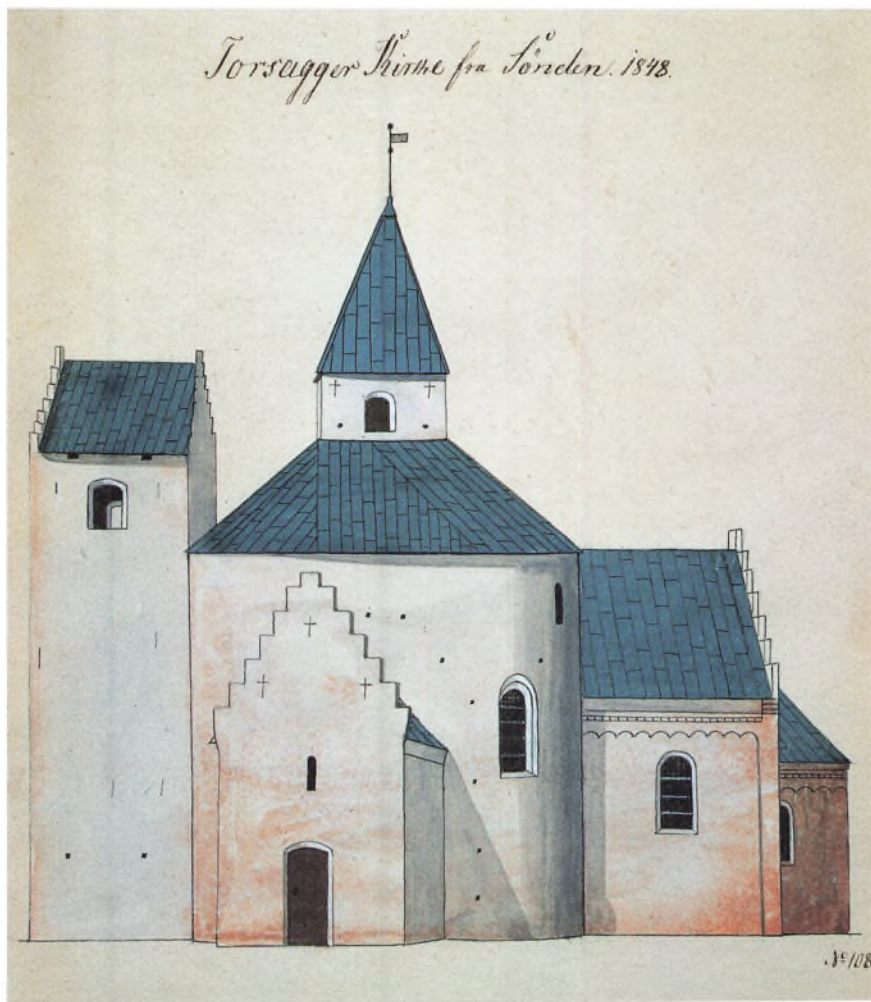

Slaget ved Lyndanisse i 1219, som C. A. Lorentzen malede slagscenen i begyndelsen af 1800-tallet. I baggrunden ser vi ærkebisp Anders Suneson, der løfter hænderne mod himlen, mens han støttes af to munke. Kongen har sat sig mageligt til rette i stolen, og formentlig er det Peder Suneson, der underretter ham om flaget, der er ved at falde ned fra himlen. Slaget udkæmpes i festlige renaissance-rustninger.

En anden af Absalons næsten-nevøer, bisp Peder Vognson af Århus, byggede omkring 1200 denne rundkirke i Thorsager på Djursland med tydelig inspiration hjemme fra Sjælland. Thorsager var kongegods, så sandsynligheden taler for, at Knud d. 6. har bedt biskoppen opføre den særprægede kirke, der har mange bygningstræk tilfælles med Bjernede. Gouache af R.H. Kruse.

70

at lade den kirke, som hans forgængere havde ladet bygge i træ, opføre i sten, "hvilket i jeres land ikke kan lade sig gøre uden stor møje og svare omkostninger".⁶¹ Den domkirke, der stod i Århus, var aldeles ikke bygget i træ, men i solid frådsten, og den står der endnu som kærnen i Århus Vor Frue kirke, men Peder har villet have en domkirke i bagte sten ligesom onkel Absalon i Roskilde, og der var langt til Rom. Byggeriet gik i gang i 1201, men det havde været forberedt i nogle år, bl.a. skænkede han i 1195 sine bøger til det nyoprettede kapitel, idet han dog forbeholdt sig brugsretten til sin død. Den lærde mand har nødtigt villet skilles fra sine kære bøger. Kort før sin død overdrager han i 1203 en række besiddelser både af sit fædrene gods i Østjylland og sit mødrene gods på Sjælland, dels til kapitlets fællesbord, dels til lys, røgelse og klokker.

I 1204 døde biskop Peder omkring 65 år gammel og blev begravet i koret til sin stort anlagte domkirke. Han blev samme år efterfulgt af sin bror Skjalm på bispestolen, og broderen videreførte arbejdet med kirkebyggeriet, der først blev tilendebragt omkring 1300. Også Skjalm gav gavmildt til domkirken, men valgte i modsætning til broderen at blive begravet hjemme i Sorø, ved siden af "onkel" Absalon. Skjalm Vagnsen døde i 1214.

Vi skal tilbage til Sjælland, hvor Roskilde bispestol efter Peder Sunesen blev besat med Peder Jakobsen, som var Anders' og Peders nevø. Også han havde studeret i Paris, og selvom Roskilde domkapitel valgte ham til biskop i 1214, blev embedet bestyret af ærkestiftet indtil 1217, og det kunne tyde på, at Peder Jakobsen ikke helt havde nået den kanoniske alder, da han blev valgt.

Peder døde allerede i 1225, så han nåede ikke helt samme arbejdsindsats i kirkens tjeneste som sine onkler. Men han har uden tvivl været anset som særdeles lovende: Pave Honorius d. 3 overdrog allerede i 1218 den unge bisp hvervet som leder af den "undersøgelseskommision", der skulle granske miraklerne ved abbed Vilhelms grav i Æbelholt med henblik på en senere kanonisering, og da der atter blev kaldt til korstog, valgte den samme pave igen Peder Jakobsen til at organisere arbejdet i Danmark. Arbejdet har formentlig hovedsageligt bestået i at samle penge ind, men da korstoget blev en kendsgerning, drog bisp Peder selv med. På vejen blev han syg og døde ved Brügge, hvor han blev begravet i det nærliggende cistercienserkloster, Ter Doost. Hans gravsten er nu forsvundet, men 1600-tals kilder fortæller os, at han blev betegnet som den danske konges slægtning. Som tidligere nævnt må det betegnes som lidt pral i det fremmede. Jakob Sunesens hustru og Peders mor var af pæn, skånsk familie, men uden nogen slægtsmæssig forbindelse til Valdemarerne.

Da efterretningen om Peders død nåede Danmark, valgte kapitlet i Ros-

kilde hans slægtning, Niels Stigsen, til biskop. Nu er vi så langt ude I generationerne, at vi må kalde dem noget i retning af kvartfætre. De var begge tipoldebørn af Skjalm Hvide.

72

Begyndelsen på Niels Stigsens karriere så særdeles lovende ud. Han arbejdede ihærdigt for såvel sit stift som for familieklostret i Sorø, han var med ved Stensbyforliget i 1238 og ved udstedelsen af Jydske Lov i 1241. Han var også rigets kansler, muligvis allerede under Valdemar Sejrs, men med sikkerhed i begyndelsen af Erik Plovpennings regering. Så langt, så godt, men ...

Da forholdet mellem de tre kongesønner, Erik, Abel og Kristoffer går i hårdknude, begynder også samarbejdet mellem kirken og kongemagten og mellem Hvide-slægten og kongen at slå revner. Et af de første steder, vi kan aflæse det, er gennem en sær hændelse i 1245. Da anklager Erik Plovpenning Roskildebispen for sammensværgelse mod kongens liv, rige og gods, og anklager samtidig mænd af hans slægt som medskyldige. Beskyldningen for majestætsforbrydelse er en af datidens luftigste anklager, og i vore dage ville vi hævde, "at det ka' enhver komme og sige". Anklagen er uforståelig, men i sin virkning reel nok. Niels Stigsen går i landflygtighed. Kongen bringer sagen for paven, der trækker den i langdrag samtidig med, at man i Rom på det voldsomste misbilliger, at kongen har konfiskeret bispens privatejendom og i den transaktion også er kommet til at forgribe sig på en hel del af det, der tilhørte Roskilde bispestol, bl.a. København, der som befæstet borg må have været en praktisk besiddelse for Erik i den brødrekrig, der var udbrudt. Niels Stigsen dør i landflygtighed i 1249, og udnævnelsen af hans efterfølger viser, at striden mellem kongemagt og kirke, *regnum contra sacerdotium*, for alvor er kommet til Danmark. Kongen kræver en af kannikkerne valgt til biskop, men paven indsætter domprovsten i Lund, Jakob Erlandsen, som Roskildebisp. Jakob Erlandsen var også af Hvide-slægten. Hans oldefar, Sune Ebbesen, var bror til Niels Stigsens bedstefar, Toke Ebbesen. Paven advarede kong Erik mod at udstrække sit had til Niels Stigsens efterfølger, for derved ville han have vist, at hadet ikke gjaldt personen, men kirken, som det udtrykkes i en pavebulle, men på det tidspunkt er Erik ligeglad, for han ligger i Slien, myrdet af Lave Gudmundssen, formentlig på Abels befaling.

Med Jakob Erlandsen får den danske kirke en mand, der vil have retfærdighed for kirken frem for alt. En dansk historiker karakteriserede ham som: retfærdig grænsende til rethaverisk. Og med kong Eriks død var vejen banet for Jakob Erlandsens valg til biskop i Roskilde. Kapitlet stod vistnok delt i spørgsmålet, men paven beskikkede ham til embedet, og kong Abel synes ikke at have lagt hindringer i vejen for bispen. To år senere døde ærkebiskop Uffe i

1252, og Lunds domkapitel valgte Jakob Erlandsen til hans efterfølger. Der gik ganske vist over et år, før valget fik pavens godkendelse, og det er formentlig sket med skarpe protester fra kong Kristoffer, som havde efterfulgt sin bror Abel i 1252. I hvert fald blev Jakob Erlandsens forhold til kong Kristoffer hurtigt meget anspændt. I 1256 indkaldte ærkebiskob Jakob til koncilium i Vejle, samme dag, som der var indkaldt til danehof. Hvem der var ude på at genere hvem, kan vi ikke se i dag, men nogen har været ude med riven. Da ærkebispens forsinket ankom til danehoffet i Nyborg, udbrød kongen ifølge en sen tradition "Tarde venere bulbulci" ... "sent kommer studedriverne", og dermed opnåede han både at fornærme ærkebiskoppen og demonstrere sin klassiske dannelse.⁶² Resultatet af mødet i Vejle kan heller ikke have behaget kongen. Her blev det besluttet straks at indføre gudstjenesteforbud i stiftet, hvis en biskop blev fængslet og i hele riget, hvis ærkebiskoppen blev fængslet, og det kunne formodes, at kongen stod bag.

I februar 1259 blev ærkebiskoppen så fængslet, ikke af kongen, men af hertug Henrik af Mechlenburg, men vi aner unægtelig kong Kristoffer i baggrunden. Så døde kong Kristoffer og samme sommer blev ærkebispens frigivet efter krav fra pavestolen.

Formynderregeringen for den unge Erik Glipping stod svagt, men også pavestolen leflede for alliancer i det nordskandinaviske, så trods besøg fra flere pavelige udsendinge var ærkebiskoppens stilling ikke lovende, når det gjaldt om at få konfiskeret gods tilbage, såvel ærkesædets som hans eget personlige. I 1264 blev han beordret til at nedlægge sit embede og tage til Rom for at forsvarer sig mod de anklager, som var rettet imod ham. Sagen blev forsinket, fordi pavestolen stod ubesat i tre år, men endelig blev der i 1272 aftalt en voldgift, som ganske vist rummede en række indrømmelser fra ærkebispens side, men dog tillod ham at vende hjem til sit embede. I 1274 rejste så ærkebiskob Jakob Erlandsen hjem, men døde en dagsrejse inden han nåede hjem til sin stiftsby. Han døde på Rygen og blev begravet "under lampen" i franciskanerklosteret i Lund.

Og just på stedet under lampen, midt i korsskæringen i Lunds gråbrødrekirke fandt arkæologerne i 1975 en lille kiste med et afkogt skelet af en midaldrende mand, der var blevet dræbt af et armbrøstskud i hovedet. Hvis det virkelig er Jakob Erlandsen, således som udgraveren er overbevist om, så må det drab være en af kongemagtens bedst bevarede hemmeligheder.⁶³ Ikke en eneste af samtidens kilder så meget som antyder, at der var noget uldent ved ærkebiskoppens død.

Da ærkebispens var på vej tilbage til Danmark, kunne også hans slægtning

på Roskilde bispestol, biskop Peder Skjalmsen Bang, vende tilbage til sit høje embede efter 15 år i landflygtighed. Han havde efterfulgt Jakob Erlandsen på Roskilde bispestol i 1254 og havde valgt at følge ham i kirkekamp og landflygtighed, og kort efter at han var kommet tilbage, blev hans nevø, Jens Grand, medlem af Roskilde domkapitel, hvor han siden blev domprovst.

Den første kirkekamp havde været dyr, både for den danske kirke og for Hvide-slægten. To af landets højeste embeder havde stået ubesatte i næsten tyve år. Kongen havde forgrebet sig både på Lundekirkens og på Roskilde-bispens ejendom og var ikke meget for at slippe det konfiskerede gods. Jakob Erlandsen havde måttet indgå et forlig, hvor han fraskrev sig det meste af den store erstatning, han oprindeligt havde forlangt for de indtægter, kongemagten havde nydt af kirkens gods. Det blev gejstligheden, som kom til at betale kongens taknemmelighedsgæld til pavestolen, nemlig gennem den korstogstiende, som paven fik ret til at opkræve i Danmark i de følgende seks år. Kirken selv var blevet splittet, for ikke alle bisper havde fulgt det kirkelige krav om interdikt, og de, som oprindeligt havde støttet ærkebisp og Roskildebispen, var for de flestes vedkommende faldet fra i den lange og udmattende kamp om kirkens rettigheder og kirkens gods.

Den danske investiturstrid ender med sejr til kongemagten. Erlandsens støtter led af metaltræthed efter de opslidende år, og over hele landet var der præster, bisper og klostre, som stadig mente, at Absalon havde haft ret, da han hævdede, at et samarbejde mellem regnum og sacerdotium var til såvel kirkens som landets bedste. Da Jakob Erlandsen var død i 1274, valgte kapitlet hans bror, Erland Erlandsen, til ærkebisp, og hvis vi kort skal have brødrene ind i vores Hvide-system, så var de altså Sune Ebbesens oldebørn. Erland havde været ærkedegn i Lund og befandt sig i begyndelsen af kirkekampen på sin brors side, men sammen med en del af lundekapitlet svingede han i 1263 over til kongens parti formentlig i en noget sen erkendelse af den skade, striden voldte kirken. Han har nok været en nemmere mand at omgås end broderen, og valget af ham til ærkebisp kunne tyde på, at det var kapitlet også ment. Han nåede ikke at hente palliet i Rom, men døde allerede i 1276.

Efter Peder Skjalmsen Bangs død i 1277 gik der 45 år, før der igen kom til at sidde en Hvide-bisp i Roskilde, men ærkesædet i Lund blev allerede i 1288 besat med Peder Bangs søstersøn og Jakob Erlandsens slægtning, Jens Grand, som vi forlod for kort tid siden som domprovst i Roskilde. I mellemtiden var Erik Glipping blevet myrdet, og mordet i Finderup lade og dets dybe indvirkning på den Hvide-slægt, der nu var ved at blive udvandet i mange grene, vender vi tilbage til i et senere kapitel.

Ærkebisps Jens Grands segl. Ganske vist var der mange generationer tilbage til hans "kilder", Skjalm Hvide og Toke Skjalmsøn, men seglet lader os ikke i tvivl om, at han vidste, hvad han var runden af. Hvidernes dobbelte hjorteveie og den syvoddede stjerne er ikke til at tage fejl af.

75

Med den såre veluddannede og internationalt orienterede Jens Grand fik ærkesædet igen en kirkefyrste, der var parat til at kæmpe for kirken mod kongemagten, og han blev udpeget af domkapitlet meget mod kongens og enke-dronningens vilje. Han kom hurtigt på kollisionskurs med magtgrupperingen omkring den umyndige konge, bl.a. fordi han nægtede at forny bandlysningen af dem, der var dømt for kongemordet, og han fornyede Vejlekonstitutionen, som jo bestemte, at landet skulle lyses i band, hvis ærkebisp blev fængslet, og det kunne formodes, at kongen stod bag.

I marts 1294 blev han brutalt og ydmygende taget til fange af kongens 18-årige bror, Kristoffer og sat i en elendig fangekælder i Søborg slot. Efter 1½ års hårdt fangenskab slap han fri med hjælp fra Morten Madsvend, og det er en god historie, som vi kun kender fra Hvitfeld og Ingemann, så vi skal nok tage den med et gran salt.⁶⁴ Han rejste straks til Rom for at indklage sin sag for

paven, men på grund af en vacance på pavestolen startede processen, Jens Grand versus den danske kongemagt, først i 1296. Den proces vil vi også beskæftige os nærmere med i kapitlet om de fredløse.

76 Dommen i sagen mellem kongen og Jens Grand falder ud til kongemagtens fordel, for ganske vist sender paven i 1297 en gesandt til Danmark for at skaffe det konfiskerede gods tilbage til ærkesædet og til Jens Grand, men Erik Menved, eller snarere hans gejstlige rådgivere, sender et ydmygt brev til paven, hvori kongen på alle punkter lover at underkaste sig pavens myndighed ... "hvad skal jeg sige mere? Tal Herre, og lad din tjener høre".⁶⁵ Og paven taler, i 1302 afsiger han en ny kendelse, hvor erstatningerne sættes betragteligt ned. Jens Grand forflyttes til bispesædet i Riga, og pavens udsending, Isarn, udnævnes til ærkebiskop i Lund.

Jens Grand nægtede at lade sig forsætte til Riga og blev i stedet udnævnt til ærkebiskop i Hamborg-Bremen, hvor den stridbare kirkens mand snart kom i konflikt med begge sine domkapitler, der erklærede, at han var sindssyg, og det havde de formentlig ret i. Domkapitlerne afsatte ham i 1316, hvorefter han drog til paven, som på dette tidspunkt sad i Avignon. Her døde han i 1327. Da havde striden mellem en del af den danske kirke og kongemagten varet i næsten 80 år, og både kirken og Hvide-slægten havde fået adskillige skrammer.

Fra 1321 sad der igen et familiemedlem på Roskilde bispestol, Jens Hind var barnebarn af Jens Grands moster, Gyde Skjalmsdatter, og nu er vi ved at komme derhen i 1300-tallet, da vi ikke længere kan holde sammen på slægten. Han blev beskyldt for at have købt embedet, hvad der vist var en smule uretfærdigt, og til hans mindre heldige handlinger hører den, at han overlod København, som siden Absalons bispetid havde ligget til Roskilde, til sin bror, Ingvar Hjort. Det blev begyndelsen til den årelange strid, som endte med, at København endegyldigt gled over på kongens hænder. Han opholdt sig ikke meget i sit stift og udnyttede heller ikke sin stilling i rigsrådet, men selvom vi ikke direkte kan pege på embedsmisrøgt, så var han en småkedelig karl, som vi ikke kan finde på ret meget spændende at sige om. Vi er kommet en lang vej fra slægtens store, gejstlige skikkelser.

På ærkesædet i Lund sad fra 1325 til 1355 to familiemedlemmer, Karl "den Røde" Eriksen og Peder Jensen. Jakob og Erland Erlandsen var brødre til de to mænds bedstefædre, og atter er vi her i midten af 1300-tallet ude i noget, vi kunne kalde genealogiske besværgelser. Denne gren af slægten blev kaldt Galen, og vi tvivler på, at de to ærkebisper har tænkt meget på Skjalm Hvide. Karl den Røde spillede en ikke ringe rolle i de forhandlinger, der førte til, at den svenske konge overtog Skånepanter fra de holstenske grever omkring 1330,

I 1806 afholdt Roskilde domkirke en skandaløs auktion for at få lidt håndører ud af kirkens "papistiske" rester. Det store krucifiks, hvis hoved viste sig at være et relikviagemme, som indeholdt et fornemt udført kors, var en af de ting, som delvis blev reddet. Så heldige var vi ikke med Niels Jakobsen Ulfelds fornemme messing-gravplade. I dag har vi kun en tegning af Søren Abildgaard fra o. 1765.

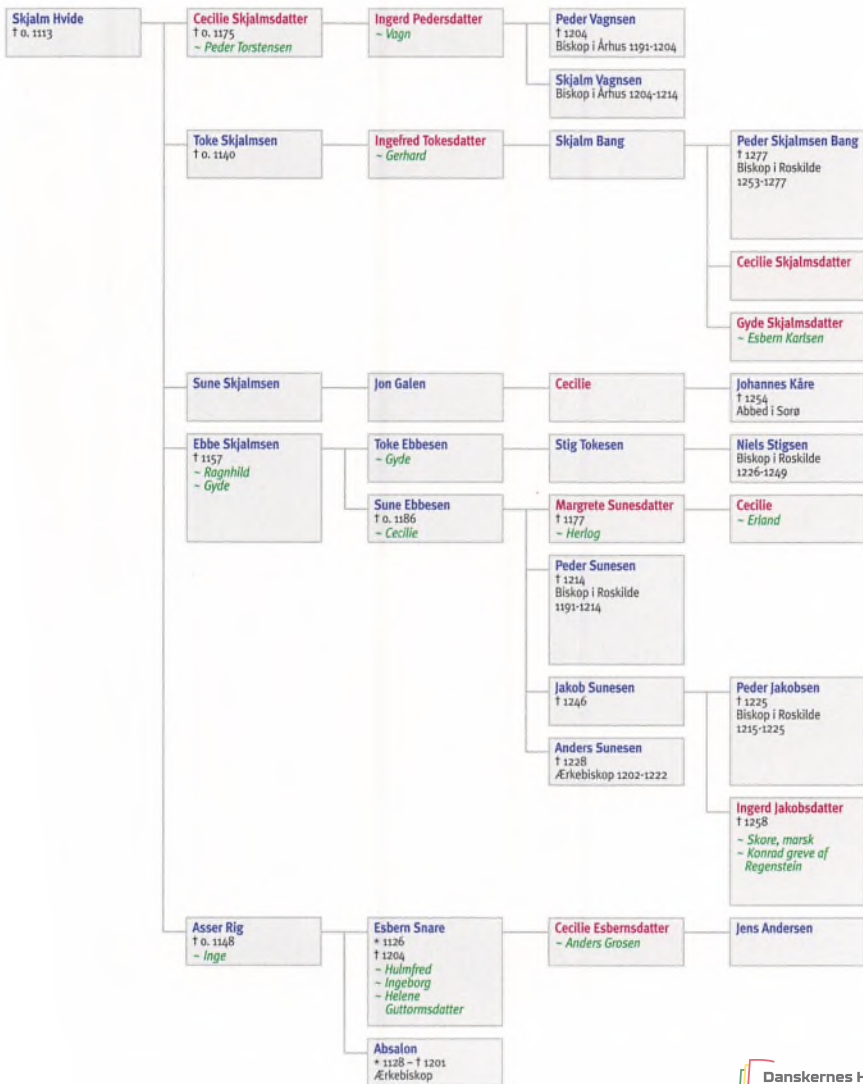

og Peder Jensen bekræftede senere landsdelens tilhørsforhold til Sverige, og det må have været nærmest en politisk umulighed at sidde som dansk ærkebisop under en fremmed konge. De to Galen-halvfætre har ikke været i Valdemar Atterdags kridthus.

78

Den sidste Roskildebisp, der må med i denne beretning, hed Niels Jakobsen Ulfeldt, og skønt vi atter er ovre i noget, vi kunne kalde en “fortsættelses-slægt”, er hans forbindelse hjem til rødderne ikke nær så kringlet som Galen-ærkebispens. Esbern Snare var hans tip-tip-oldefar.

Vi kan egentlig sige, at med Ulfeldt er ringen sluttet og mere end 100 års skisma mellem kirke og konge er ophørt. Han administrerede sit stift på samme måde, som vi så Sunesønnerne gøre det, han var Valdemar Atterdags

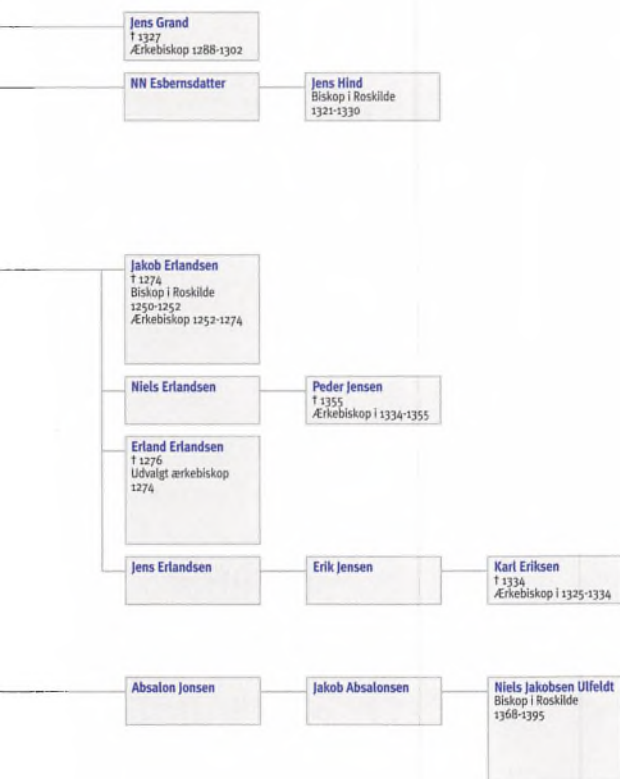

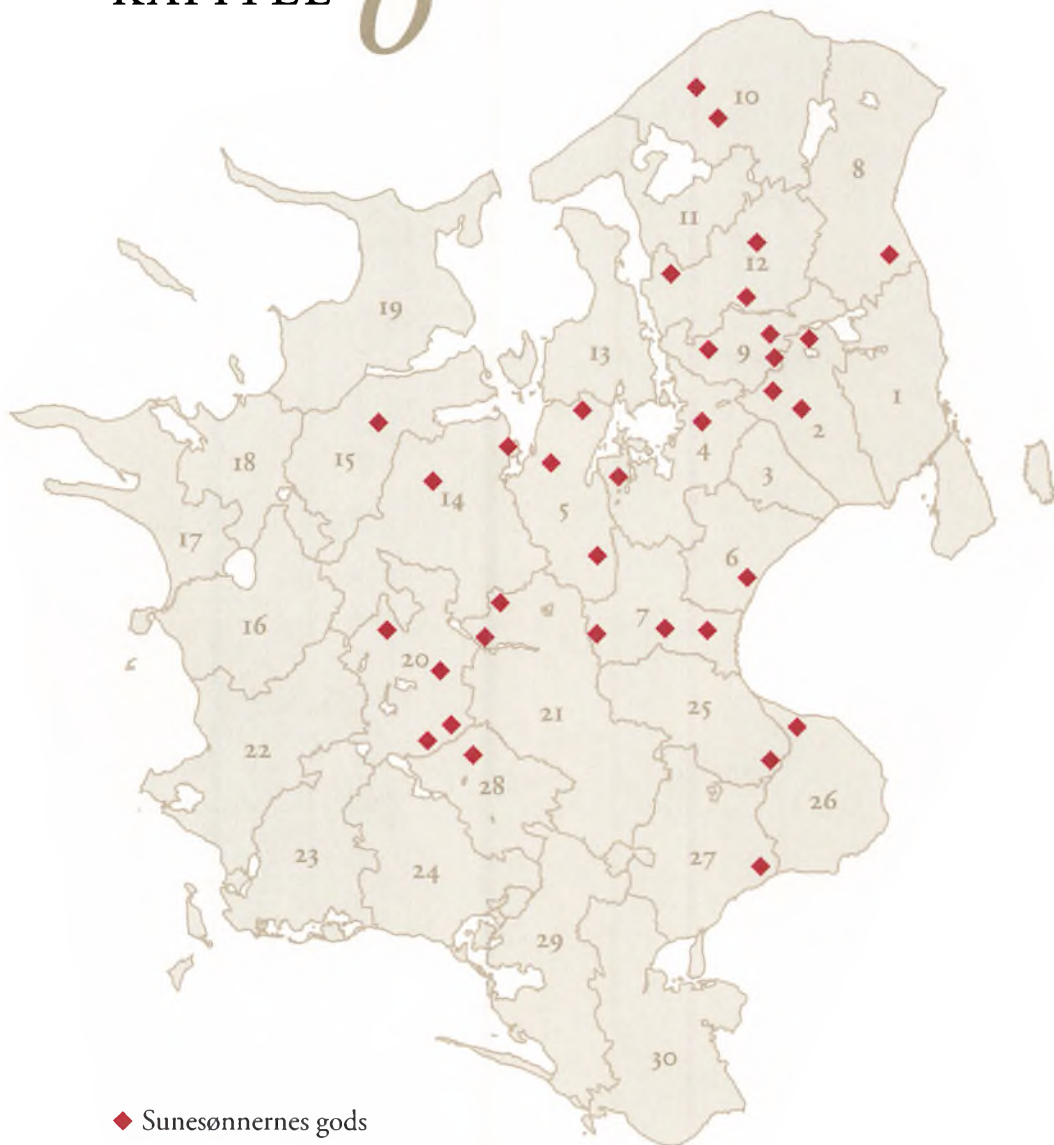
sekretær og rådgiver, og han skænkede store dele af sit anseelige privatgods til kirkelige institutioner. I forskerkredse er han højt værdsat, fordi han omkring 1370 lod "Roskildebispens jordebog" udfærdige, og så har vi næsten et portræt af ham. D.v.s. vi havde, for hans gravplade i messing blev solgt som gammelt jern ved den skandaløse auktion, som Roskilde domkirke lod afholde over gammelt kirkeinventar i 1806, men vi har heldigvis overleveret et par gengivelser af pladen. Vi ser en meget forfinet gotisk biskop med krøller, smalle, ringbesatte hænder og naturligvis i fuldt ornat. Vi ved godt, at kunsthistorikerne benægter enhver form for portrætlighed, før vi kommer godt op i 1400-årene, men vi vil gerne se den sidste, erkendbare Hvide-bisp på Roskilde bispestol sådan. Og selvfølgelig var han høj og blond!

Slægtens bisper

i forenklet tavle

KAPITEL 6

Herrederne på Sjælland

1. Sokkelund
2. Smørum
3. Lille
4. Sømme
5. Volborg
6. Tune

7. Ramsø
8. Lyng-Kronborg
9. Jørlunde/Ølstykke
10. Holbo
11. Strø
12. Lyng-Frederiksborg
13. Horns
14. Merløse

15. Tuse
16. Løve
17. Ars
18. Skippinge
19. Ods
20. Alsted
21. Ringsted
22. Slagelse

23. Ø. Flakkebjerg
24. V. Flakkebjerg
25. Bjæverskov
26. Stevns
27. Fakse
28. Tybjerg
29. Hammer
30. Bårse

Med kristendommens indførelse i Danmark kom en påvirkning af sædvane-retten henimod en lovgivning, der var mere i overensstemmelse med kanonisk ret og de kristne idealer. Det gjorde sig bl.a. gældende inden for arveretten, hvor piger nu fik ret til at arve det halve af, hvad en søn skulle have. Alle børn født inden for ægteskab havde lige ret til at arve familiens jord, og samtidig tog loven hensyn til det ønskværdige i at holde slægtsjorden nogenlunde samlet, så der blev indført en regel om, at en person kun måtte skænke en datterlod, altså en halv hovedlod, til kirkelige institutioner.

Såvidt vi kan se, blev loven stadig i midten af 1100-tallet forvaltet lidt u-præcist, og Skjalmsønnernes tilsagn om at ville skænke en halv hovedlod til stiftelsen af det første Sorø kloster blev formentlig af dem selv tolket som et løfte om "en større gave". Vi bygger formodningen på Tokes gave, som vi kender omfanget af, og den svarer i godsstørrelse til et sted mellem 10 og 15 gårde.⁶⁶ Toke Skjalmsen havde to sønner, så hans gave skulle altså være en femtedel af hans samlede formue, og når vi ser på næste generations godsrigdom, må vi fastslå, at det er usandsynligt, at Tokes samlede jordejendom kun skulle omfatte mellem 50 og 75 gårde. Altså Toke skænkede "en stor gave", men ikke tilnærmelsesvis den halv hovedlod. Som vi skal se, bliver begrebet senere i århundredet væsentlig bedre defineret.

Når vi i det følgende taler om "gårde", er det ikke bondegårde, som de så ud i 1100-tallet. Som regneenhed bruger vi en gennemsnitlig gårdstørrelse, som den var på de store matriklers tid i slutningen af 1600-årene, og som den stadig var i midten af det 20. århundrede. De store matrikler giver os for første gang mulighed for at få et overblik over Danmarks dyrkede areal, og gårdsbegrebet er nemmere at forholde sig til end de svært sammenlignelige størrelser som "bol", "skyldmark", "mark guld" eller mange andre begreber, som de gamle dokumenter anvender, og dertil kommer, at vi i masser af tilfælde slet ikke har oplysninger om godsets størrelse.

Vi bruger fortsat Toke som eksempel, og vi kan se, at da han bortgiver sin del af Jørlunde, en femtedel af byen, så var det i midten af 1100-tallet 1½ gård, men i 1600-tallet drejer det sig om 3 gårde. Gårdene var større i 1100-tallet, og det har ejerlavene og sognene muligvis også været. Sognestrukturen er ikke

endeligt fastlagt før i midten af 1300-årene, men til gengæld fungerer de næsten uændret op til i dag.

82

Når vi her taler om Hvide-gods, stammer det selvfølgelig ikke alt sammen fra Skjalm. Hver eneste af slægtens indgiftede mænd og kvinder har bragt gods ind i ægteskaberne, og vi kan nok være sikre på, at ægteskaberne blev indgået mellem personer af nogenlunde samme status. Når vi i det følgende taler om Absalons fædrene gods, kan det lige så godt stamme fra fru Inge som fra Asser Rig. Og når vi senere gør meget ud af grevinde Ingerd af Regensteins arvegods, er det ikke udelukkende arvegods fra hendes tipoldefar Skjalm Hvide, men en del af godset må stamme fra hendes 15 andre tipoldeforældre. Vores konkrete viden om de indgiftede personer og deres formueforhold er så usikre, at vi vælger at tale om Hvide-gods, når vi fortæller om gods, der har tilhørt medlemmer af familien, med mindre vi har oplysninger om andet.

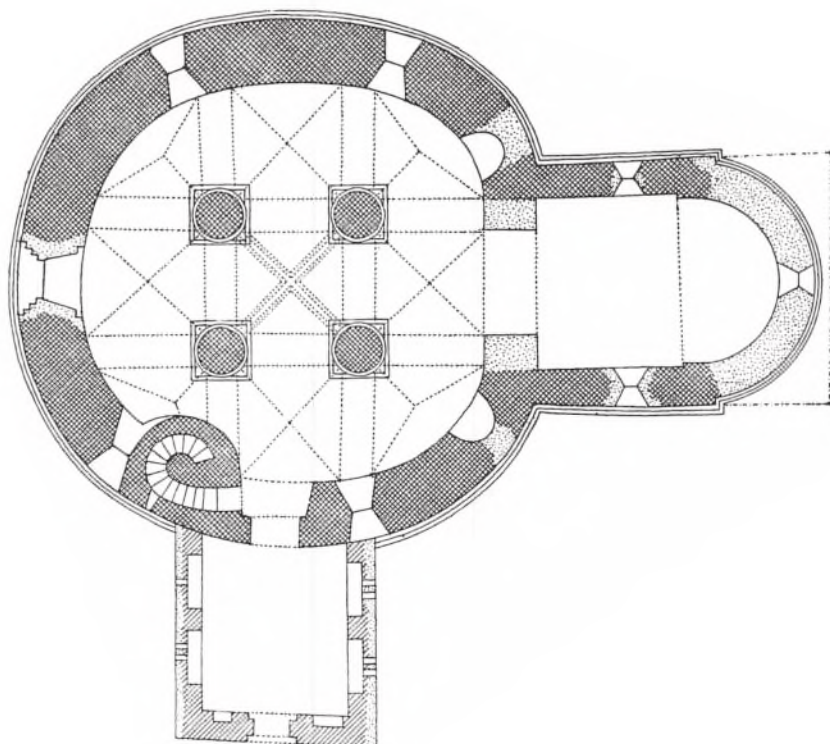
Men også indenfor familien kunne jordegodsets veje være kringlede, og det er Vallensvedgodset et godt eksempel på. I 1259 giver ærkebiskop Jakob Erlandsen gods i Vallensved og flere andre byer til Roskilde Clara kloster, det er gods, som han tidligere har fået i mageskifte af sin svoger Esbern Vagnsen. Allerede året efter mageskifter klostret imidlertid godset til et tredje medlem af familien, Anders Olufsen Mundskænk, til gengæld for noget gods i Stenløsemagle, som han havde modtaget fra sin svigerfader, Jakob Sunesen. Hvis ikke Clara klostres arkiv var så velbevaret, ville vi ikke have været istand til at udrede de tråde, men det bekræfter vores fornemmelse af, at der er handlet meget jord indenfor familiens forskellige grene. Det var jo sådan, at man ikke kunne sælge arvejord uden først at tilbyde det til familien, som i dette tilfælde nok havde råd til at købe, hvis godset ellers lå bekvemt for deres øvrige besiddelser. Men handlerne giver desuden et indtryk af, at også de kirkelige institutioner først har tilbudt jord til giverens familie, inden de har handlet til anden side.

I generationen efter Toke, Ebbe og Asser Skjalmsen, var der også tre, Sune, Absalon og Esbern Snare, der lovede deres halve hovedlod til Sorø kloster, og det var et løfte, som munkene vurderede så højt, at de i 1182 fik pavelig bekræftelse på løfterne, skønt alle tre ædle givere levede i bedste velgående, og vi har en fornemmelse af, at begrebet er ved at finde sin form, og Sorø kloster har meget vel vidst, at den gave var visse anstrengelser værd.

Munkenes viden om Sune Ebbesens, Absalons og Esbern Snares formueforhold får dem til at sende ilbud til paven, og giver os gevaldige problemer, for vi står og ser med skeptiske historikerøjne på en næsten ufattelig godsrigdom, som vi begynder at kunne beregne, da Sune som den første af de tre dør i 1186.

En testamentarisk gave til en kirkelig institution blev ikke udbetalt af

Grundplan over Bjernede rundkirke 1:300. I dag er den Sjællands eneste rundkirke, men omkring år 1200 har der været i hvert fald mindst to mere: Selsø i Horns herred og Pedersborg ved Sorø. Begge var Hvide-kirker.

83

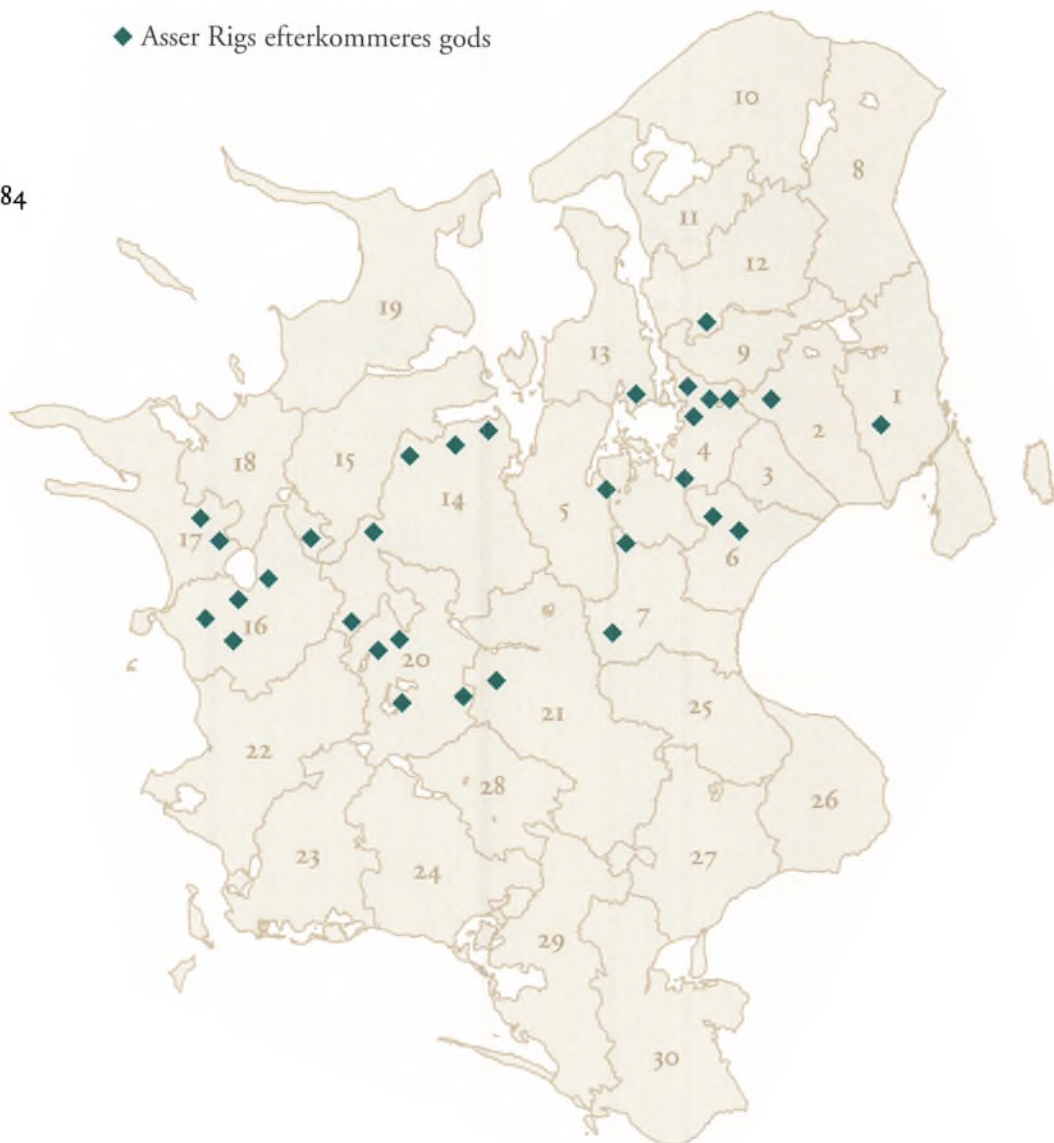
“boet”, men skulle udredes af testators arvinger, og da Sune Ebbesen efterlod sig (mindst) syv sønner og en datter, skulle de altså hver især udrede en andel af faderens gave, som tilsammen udgjorde $\frac{1}{16}$ af hans samlede formue (syv hele hovedlodder og to halve, en til datteren og en til Sorø kloster). Udredningen af arven kunne trække ud, men munkene havde tid til at vente, og det første, der kommer til udbetaling, er de andele, som skulle betales af sønnerne Torben, Jens og Lars, som alle døde barnløse. Her var tale om jordegods til en værdi af $34\frac{1}{2}$ mark guld, får vi at vide, ca. 35 gårde, hvoraf $\frac{2}{3}$ lå i nærheden af Køge, mens resten af godset fordelte sig på Halseby ved Korsør, Alsted herred

Godsbesiddelser

◆ Asser Rigs efterkommeres gods

84

Herrederne på Sjælland

1. Sokkelund
2. Smørum
3. Lille
4. Sømme
5. Volborg
6. Tune

7. Ramso
8. Lyng-Kronborg
9. Jorlunde/Ølstykke
10. Holbo
11. Strø
12. Lyng-Frederiksborg
13. Horns
14. Merløse

15. Tuse
16. Løve
17. Ars
18. Skippinge
19. Ods
20. Alsted
21. Ringsted
22. Slagelse

23. Ø. Flakkebjerg
24. V. Flakkebjerg
25. Bjæverskov
26. Stevns
27. Fakse
28. Tybjerg
29. Hammer
30. Bårse

og en enkelt gård i Ørløse. Her taler vi altså om gårde i den før omtalte 1600-tals normalstørrelse, og landbrugshistorikerne hævder, at der i hvert fald på Sjælland gik ca. tre af den slags gårde på et bol.

De to Sunesønner, der var gået i kirkens tjeneste, Peder og Anders, havde heller intet hastværk med at udrede deres del af faderens halve hovedlod til Sorø. Kort før sin død i 1214 overdrog Roskildebispen Peder Sunesen sin gård i Broby på $3\frac{1}{4}$ bol, og hans broder, ærkebisp Anders ventede også, til han på grund af svigtende helbred trak sig fra embedet i 1223. Det jordegods, han overlod til Sorø, var gården i Åse i Tybjerg herred på 4 bol. Her har vi altså at gøre med en ganske anden gårdstørrelse, men da værdien i bol er nøjagtigt angivet, er vi på ret sikker grund. I gavebogen bliver det anført, at Anders' gård i Tybjerg herred er en "hovedgård".

Hvis hver af de syv Sunesønner skulle udrede 4 bol og deres søsters arvinger det halve, så skulle klostret altså i alt have 30 bol som den halve hovedlod, og ganger vi det med de 8 hele hovedlodder, så må vi konstatere, at Sune Ebbesens samlede jordejendom har ligget omkring 480 bol eller knap 1500 af vore gennemsnitsgårde fra 1600-tallet. Det var $\frac{1}{10}$ af Sjællands jord.

Poul Nørlund, som i 1927 var den første, der forsøgte sig med den store hovedregning, var ganske klar over, at hans resultat ville blive mødt med stor skepsis, så han forsøgte at reducere Sunes rigdom ved at reducere antallet af udbetalte andele af den halve hovedlod,⁶⁷ og Erik Ulsig går samme vej og får yderligere godsrigdommen til at skrumpes ved at rokere med tidspunkterne for arvens udbetaling.⁶⁸

Det er svært at acceptere Nørlunds første beregning, for hvad enten Sune ejede 1000 eller 1500 gårde, så skulle der på Sjælland være plads til resten af familien, som heller ikke sad og sugede på labben, andre stormandsslægter, kongemagten og måske en enkelt fri bonde, men vi kan ikke se rettere, end at vi må sluge den kamel. Vores Hvide-slægt er her i sidste halvdel af 1100-årene ikke blot rig ... Den er svinerig.⁶⁹

I 1199, da Absalon var over 70, samlede han sin familie for at få dens tilladelse til at skænke resten af sin store jordejendom til Sorø kloster. Da han jo var barnløs, udgjorde hans samlede ejendom én hovedlod, og ifølge loven kunne han kun skænke halvdelen til klostret, men hverken broderen, Esbern Snare, eller nevøerne, Alexander, Absalon Fed eller Jens Esbernsen satte sig imod gaven, som bestod af fire godser: Holbækgård i Merløse herred, Læsoholm i Skippinge herred, Jerslev i Ars herred og endelig Krænkerup sydligt i Løve herred. Dertil kom noget strøgods i syv andre byer. Alt i alt taler vi om en godsgave på omkring 100 gårde (af 1600-talsstørrelse),⁷⁰ og vi får at vide, at det

hele er arvejord. Det eneste fradrag i gaven er slægtsgården Fjenneslev, som overdrages til Esbern Snare.

Vi kan have vore svare tvivl om, hvorvidt Absalon Fed og Jens Esbernsen ganske uden protester har afstået deres ret til onkels formidable formue, for senere er det dem, der forhæler udleveringen af Esberns arv til klostret, men vi tror på den anden side, at Esberns og Absalons autoritet på dette tidspunkt har været så stor, at de har følt sig tvunget til at gå frivilligt med.

Her i 1199 havde Absalon 40 års aktivt og ikke mindst gavmildt virke bag sig i kirkens tjeneste, og han havde givet meget til Sorø kloster i forvejen. Der var også i tidens løb blevet byttet meget rundt på de oprindelige gaver, og i Gavebogen er der et langt afsnit, hvori der gøres rede for de forskellige godser og deres oprindelse, så der ikke senere skulle opstå stridigheder om klostrets ret til bispens gaver. Noget af det var købegods, f.eks. Lynges i Alsted herred, Gudum i Slagelse herred og Vejleby i Ods herred. Nette, små ejendomme på omkring 20 gårde hver. Vejleby var købt og skænket klostret på grund af ejendommens fiskerettigheder, og landsbyen Tvååker i Halland blev købt sammen med den nærliggende skov, så munkene kunne få både tømmer, salt og jern, som blev forarbejdet af jernmøllen.

Når vi ser på nogle af mageskifterne, får Sorø kloster et forklaringsproblem, for byttehandlerne er yderst indviklede. F.eks. fik Absalon halvdelen af Slagelsebo af kongen, som til gengæld fik Skellerød. Den tilhørte ganske vist Roskilde bispestol, som blev holdt skadesløs ved at få Sorø klostrets gods i Jørlunde, som klostret havde arvet efter Toke Skjalmsen. Asserbo tilbytter Absalon sig fra Esrom kloster, og det gods ender også efter en omvej omkring en mislykket karteuser-klosterstiftelse hos munkene i Sorø, som til gengæld leverer Undløse i Merløse herred, som Absalon tidligere havde skænket dem, tilbage til bispen.

Undløse og Ellinge er to store godskomplekser i Merløse herred, som vander frem og tilbage i de indviklede mageskifter. Vi har ingen oplysninger om deres oprindelse fra Gavebogen, men vi tror, at der er tale om arvegods. Undløse ender endnu engang hos klostret, som lader godset indgå i det store mageskifte i 1205 med Jens Ingerdsen, og på det tidspunkt omfattede godset hele byen og hovedgården, ialt ca. 30 gårde. Ellinge lå i 1370 til Roskilde bispestol og udgjorde omkring 20 gårde, men så stor har den næppe været i 1100-tallet.⁷¹

Også andre kirkelige institutioner var blevet rigeligt betænkt, inden Absalon i 1199 udfærdigede sit endelige godstestamente. F.eks. blev Roskilde Vor Frue kloster engang mellem 1164 og 1176 betænkt med hovgården i Hove, men oplysningerne er sparsomme, så vi kender ikke gavens omfang.

Absalons studiekammerat fra Frankrig, Vilhelm, var omkring 1165 blevet kaldt til Danmark for at reformere klostret på Eskilsø. I 1170 flyttede Absalon klostret, som fik navnet Æbelholt, til Tjæreby sogn i Strø herred, og i den anledning fik klostret adskillige nærliggende besiddelser, som Absalon formentlig havde mageskiftet sig til med Esrom. Ligesom munkene i Sorø mente Vilhelm, at det var tilrådeligt at få en bekræftelse på biskoppens indviklede jordtransaktioner, så omkring 1171 blev der udfærdiget et udkast til et biskoppeligt stadfæstelsesbrev, som fastslog omfanget af gaverne fra Absalon. Foruden godset i Strø herred var der tale om fire hovedgårde i Sømme og Horns herred. I et senere gavebrev fra omkring 1175 får Æbelholt overladt Nejede, et nu forsvundet fiskerleje, Tjæreby og Frerslev, og til den byttehandel får bispen de fire hovedgårde fra det første gavebrev tilbage. Vi tror nok, at de fire gårde var en del af hans arvegods, og de havner siden ved Roskilde bispestol.⁷² Det samlede omfang er på ca. 40 gårde, og har nogenlunde svaret til Nejede, Tjæreby og Frerslev.

Også i Roskilde stift har man været klar over, at man skulle holde tungen lige i munden, hvis man skulle holde rede på bispens mange donationer såvel til selve bispestolen som til kannikernes fællesbord.

I 1184 skænker han fællesbordet en anseelig godsgave fordelt på ejendomme i Tune herred, Ramsø herred, Sømme og Smørum herreder og halvdelen af Bognæs, formentlig i Tuse herred. I 1568 får kanikkerne lavet en fortegnelse over Roskilde domkapitlets godsformue til brug ved de store mageskifter med kronen efter reformationen, da ejede kapitlet stadig 33 af de gårde og havde kort tid forinden afhændet 11. Selvfølgelig er der sket en række ejendomsudskiftninger i de 400 år, der var gået, men mon ikke vi skal gætte på, at Absalons gave til fællesbordet har været på mellem 40 og 50 gårde. Godsbesiddelserne i Sømme herred var forsvundet fra kapitlet i 1568, men en del af det lå i 1257 til Vor Frue, så her tror vi nok, at Absalon selv har haft en finger med i spillet.

Bispestolen blev betænkt med en del af det gods, der tidligere var indgået i de indviklede mageskifter med Sorø og Æbelholt, bl.a. Undløse, Ellinge og Sønderby, som var en stor besiddelse på omkring 8 bol, altså omkring 25 normalgårde, og vi tror, at også den jord har været Absalons arvegods.

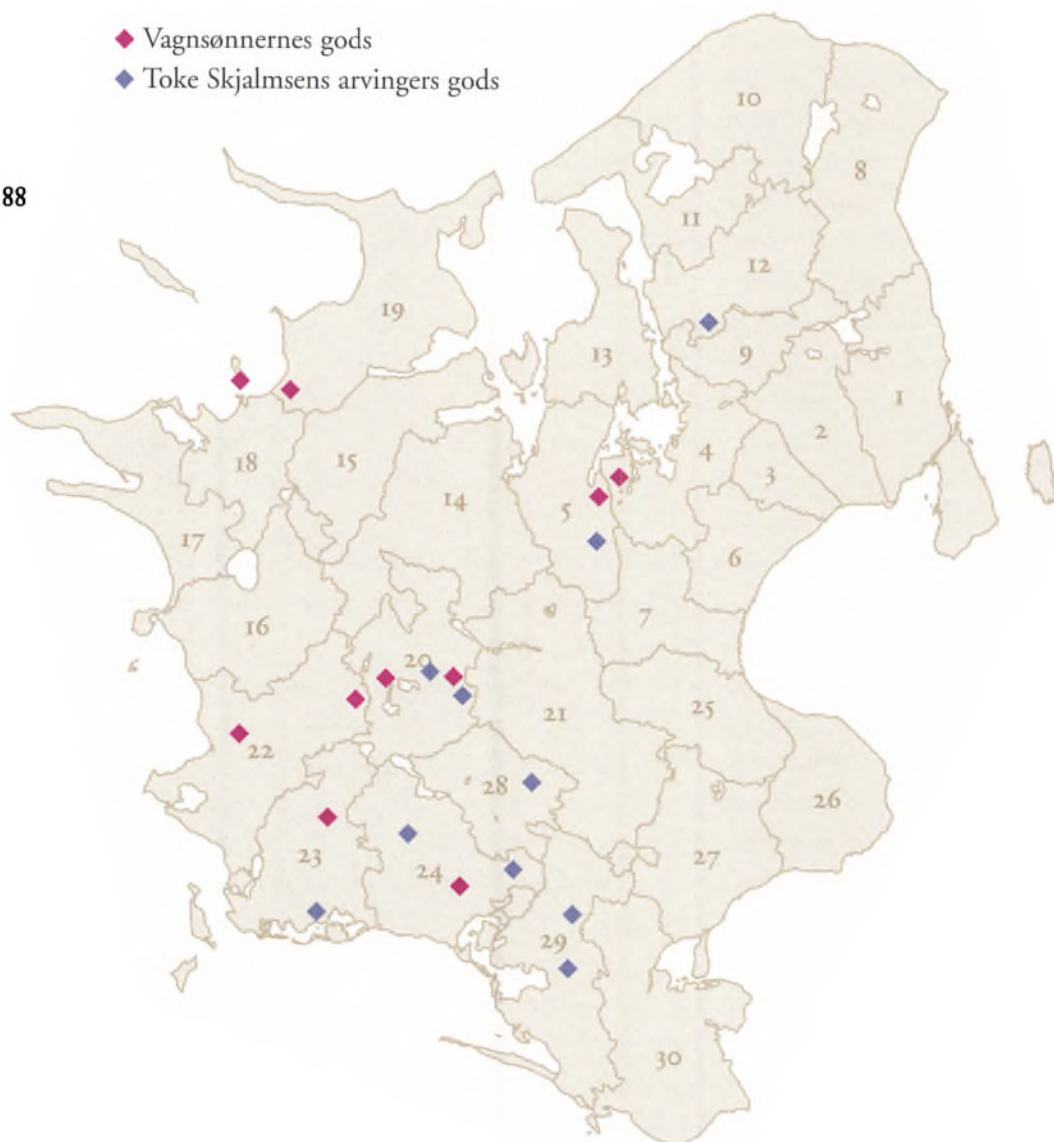
Roskildebispens Jordebog fastslog i 1370, at bispesædet også ejede jord i Gundsømagle, i Kirkerup og i Gerdrup, som bispen havde fået tilbage fra Æbelholt kloster, og ud fra beliggenheden og senere ejendomsforhold tør vi slutte, at de besiddelser også har været en del af Absalons arvejord.

En sammenfattende udregning giver os det resultat, at Absalon skænkede over 200 gårde til Sorø, mellem 40 og 50 til Æbelholt, ca. 20 gårde til Roskilde

Godsbesiddelser

- ◆ Vagnsønnernes gods
- ◆ Toke Skjalmsens arvingers gods

88

Sjællands Herreder

1. Sokkelund
2. Smørum
3. Lille
4. Sømme
5. Volborg
6. Tune

7. Ramso
8. Lyng-Kronborg
9. Jørlunde/Ølstykke
10. Holbo
11. Srø
12. Lyng-Frederiksborg
13. Horns
14. Merløse

15. Tuse
16. Løve
17. Ars
18. Skippinge
19. Ods
20. Alsted
21. Ringsted
22. Slagelse

23. Ø. Flakkebjerg
24. V. Flakkebjerg
25. Bjæverskov
26. Stevns
27. Fakse
28. Tybjerg
29. Hammer
30. Bårse

Vor Frue og mere end 100 til Roskilde bispestol fordelt med halvdelen til fællesbordet og halvdelen til selve bispesædet. Her må vi ikke glemme den meget store gave til bispestolen, som blev udgjort ikke kun af byen København, men af alle de landsbyer, som nu er opslugt af hovedstaden. Det var den gave, Absalon havde fået af Valdemar d. Store mod at opføre fæstningen København, men det var altså ikke en del af arvejorden, så besiddelserne tæller ikke i vores udregning.

Vi finder det ikke sandsynligt, at ærkebispens i sin gavmildhed skulle have forbigået institutioner som Esrom kloster og Lund ærkesæde, men vi ved ikke noget om det. Lund bliver betænkt i løsesørestamentet fra 1200 med to landsbyer, vi ikke kender størrelsen på, men formentlig har ærkesædet fået adskilligt mere.

Familiegodset i Fjenneslev på omkring 20 gårde, der som nævnt gik til Esbern Snare, har altså kun været en lille del af vores biskops privatformue, som vi må mene har omfattet omkring 500 gårde. Han har ikke været styrten-de rig som fætter Sune, men han har ikke siddet og manglet smør på brødet.

Den tredje af Skjalms sønnesønner, der havde lovet en halv hovedlod til Sorø kloster, var Esbern Snare, som døde i 1204. Han havde, som allerede nævnt, givet store gaver ved sine to første hustruers død, og ved at underskrive Absalons gavebrev til Sorø kloster havde han givet afkald på størstedelen af den fædrene jord, som lovmæssigt tilkom ham efter broderen, så hans arvinger var ikke meget for at udbetale arven.

Den første, der dør efter faderen, er sønnen Jens Marsk, som på sit dødsleje i Lübeck i 1213 overdrager Sorø kloster sin andel af betalingen af faderens halve hovedlod, nemlig hovedgården i Stenmagle med landsbyerne Nyrop og Assendrup. Men da han døde barnløs, var det hans søskende, som skulle udbetale arven, og broderen, Absalon Fed eller Bælg, agtede ikke at efterkomme Jens' ønske. Først på sit dødsleje 18 år senere angrede han og overdrog godset til munkene. Nu var det imidlertid hans to svogre Peder Strangesen og Anders Grosen, som tilbageholdt godset, og Anders Grosens søn, Absalon, mente heller ikke, at Sorø skulle have al den gode jord, og han kom først på bedre og kristelige tanker i 1284, tre år før sin død. Men igen var arvingerne, som nu var hans nevø og hans børnebørn, uvillige til at give slip på godset, som i 1290 bestod af hovedgården Øksneskov og hele Stenmagle med Nyrop og Assendrup, i alt ca 45 gårde. Det var, som tidligere nævnt, først da nevøen Lave Lavesen blev fængslet for landsforræderi, at godset med kongens mellemkomst omsider havnede hos munkene. Dette store gods udgør formentlig Esberns halve hovedlod fra to sønner og en datter.

Esberns søn, Niels Mule, var sandsynligvis død nogle få år før faderen, så det var hans søn, Esbern Mule eller Snerling, der skulle udbetale arven efter bedstefaderen, og det gør han, da han som andre slægtninge angrende ligger for døden i 1233. Det, han giver, er hovedgården i Bringstrup og $\frac{2}{3}$ af Ørslev (Under Skoven). Ganske vist nægtede hans mor, der arvede ham, fordi han var barnløs, at udlevere godset, men efter at hun flere gange var blevet bandlyst af Roskildebispen, gav hun modvilligt efter.

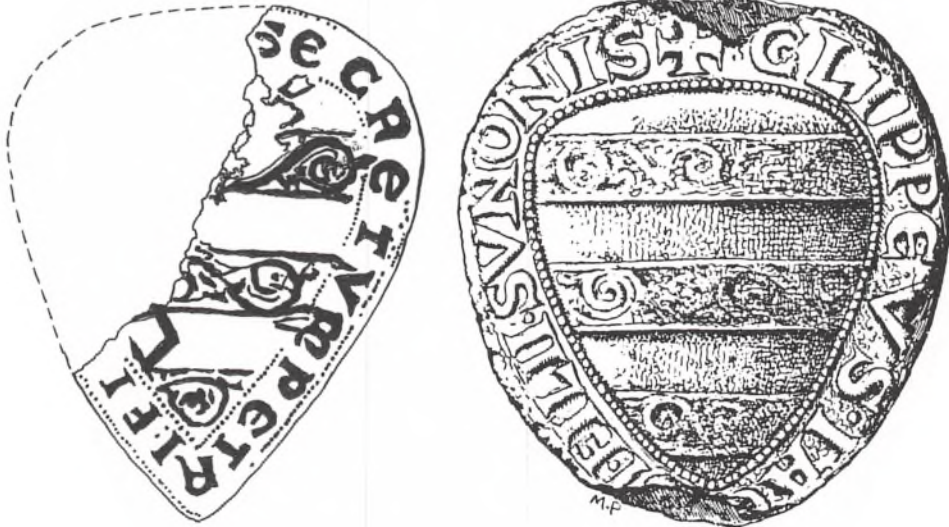
Esberns ene datter, Ingeborg (af Kalundbog), har formentlig betalt sin del af faderens hovedlod. Efter hun blev enke i 1250 gav hun nemlig sin hovedgård i Bringstrup og $\frac{1}{3}$ af Ørslev (Under Skoven) og vandmøllen. Det blev ganske vist givet i sjælegave med den betingelse, at indtægterne fra godset især skulle bruges til at bygge hvælvinger i klosterkirken, men selv om Ingeborgs gave var givet som sjælegave, ligner den broderens part så meget, at det er højst sandsynligt, at det var hendes del af faderens halve hovedlod. De har ejet hele Ørslev med 19 gårde, men ikke hele Bringstrup på 10 gårde, for her havde Peder Olufsen af Tystrup, en halvfætters barnebarn, $\frac{1}{2}$ bol, men både Ingeborg og Niels har haft en stor gård i Bringstrup, så Ingeborgs halve hovedlod har været på 8-10 gårde og Nielses på det dobbelte. Det passer godt sammen med godset omkring Stenmagle på 45 gårde, der bestod af en datterlod på 9 gårde og to sønnelodder på hver 18 gårde. Det fører os frem til, at den samlede udbetaling af Esberns halve hovedlod har været 72 gårde, en niendedel af hans formue, som har udgjort omkring 650 gårde, og det får os igen til at tro, at Asser Rig med et godsområde på mellem 1600 og 1700 gårde, har været lige så rig som nevøen, Sune Ebbesen.

Med næste generation ophører de enorme godsgaver til kirken, og dermed kommer der også en større usikkerhed ind i vores beregninger. Ganske vist bliver familien ved med at skænke gavmildt til klostre og kirker, men den halve hovedlod går af mode i løbet af 1200-årene. Desuden må vi formode, at indgiftede kvinder og mænd ikke er kommet tomhændet ind i familien, og da vi ikke har mulighed for at skelne mellem arvegods og "indgifter" gods, kommer der temmelig meget dug på vores beregningspejl. Der er dog visse holdpunkter, og i nogle tilfælde kan vi følge Hvide-godsets vej igennem 1200-tallet. Den mest farbare vej finder vi ved at hage os fast i den ene af Sunesønnerne, nemlig Jakob, for han fik en datter, hvis formue vi kan beregne næsten sikkert takket være hendes store klosterstiftelse, Roskildes Sankt Clara.

Vi ved, at Jakob Sunesen ejede godserne Egholm og Rye samt landsbyen Osted i Volborg herred, foruden Ledøje i Smørum herred, Svendstrup i Ramsø herred, Munkholmen i Merløse herred og Hårlev i Bjæverskov herred. Han

Den nyfundne, brudte seglstampe fra Hallenslevlund ved Tissø (t.v.). Hvis vi sammenligner den med Jakob Sunesøns segl (t.h.), kan vi se, at de næsten er identiske: Såvel faconen som de tre damascerede bjælker fortæller os, at det er et Hvidevåben. Jakob Sunesøns segl, her i et aftryk fra 1224, er et af de ældste kendte privatsegel fra Danmark.

91

var særdeles gavmild overfor kirken, bl.a. skænkede han Osted til Roskilde bispestol, men om en halv hovedlod var der ikke tale. Han kaldte sig selv "af Møn", men vi ved ikke meget om hans besiddelser der, og vi må gå til hans datter, Ingerd, grevinde af Regenstein, for at komme videre i vores middelalderlige talmagi.

Ingerd Jakobsdatter er en af de mest veldokumenterede kvinder i dansk højmiddelalder, og vi vier hende og hendes kvindelige slægtninge et helt kapitel i denne beretning, men det er her, vi udreder hendes formueforhold, for de er nøglen til at forstå faderens. Eftertiden kaldte ham "Rige hr. Jakob", men vi ved ikke, hvornår han har fået det tilnavn.

Da Ingerd bliver enke for anden gang efter Konrad, greve af Regenstein, begynder hun i 1256 arbejdet med at stifte et Clara kloster i Roskilde. Hendes første gave er et stort gods på 80-85 gårde ved herredsgrænsen mellem Bjæverskov og Stevns herreder og et mindre gods på 20-25 gårde mellem Ramsø og

Ringsted herreder.⁷³ Hun må have været klar over, at den store gave kunne vække modvilje i visse kredse, så i den følgende tid får hun udvirket en lang række garantier for sin klosterstiftelse fra såvel ærkebispens, som var hendes halv-nevø, som fra paven.

92 Ingerd selv var barnløs, hendes ene bror, som havde været biskop i Roskilde, var død allerede i 1225, en anden bror var også død barnløs, men hendes tredje bror, Jens, havde arvinger, og de meldte sig nu med protester, for ifølge den lovgivning, som vi har talt så meget om, måtte hun jo kun skænke sin halve hovedlod til kirken, i dette tilfælde altså halvdelen af sin ejendom, og Jens og Cecilie, som nevøen og niecen hed, ville have undersøgt, om faster nu også havde overholdt loven. Det havde hun vistnok ikke, og det agtede hun heller ikke at gøre, for der var faktisk en bestemmelse i Sjællandske lov, som sagde, at hvis man var rask, kunne man gå i kloster med en hel hovedlod, og Ingerd havde til hensigt selv at træde ind i sit nystiftede kloster.⁷⁴ Hun viste dog en anelse forståelse for nevøens og niecens krav: Hun gik på kompromis og ved et forlig i København, hvor alle, der betød noget i Danmark, var til stede, fik arvingerne løfte om ca. 55 gårde, og Clara kloster fik det dobbelte.⁷⁵ Vi må altså regne med, at Ingerds samlede arvegods-mængde har udgjort et sted mellem 150 og 160 gårde. Muligvis har Jens og Cecilie ikke været ganske tilfreds med den afgørelse, men de kunne så trøste sig med den hele hovedlod, de gennem deres afdøde far fik fra hr. Jakob af Møn: hans godser i Nordsjælland, i Ledøje, Rye og Egholm. Med al den usikkerhed, beregningerne er behæftet med, må vi antage, at Jakob Sunesen har været god for omkring 500 gårde.

Sunes datter, Margrete, efterlod sig to sønner og en datter, og deres gods lå for størsteparten i Skåne, uden at vi dog er i stand til at påvise forbindelsen mellem det skånske gods og Sune Ebbesens sjællandske, og heller ikke Ebbe Sunesens efterkommeres store besiddelser i Nordsjælland står lysende klare. Vi ved, de ejede Hørsholm gods og Knardrup, som omkring år 1300 blev konfiskeret af kronen, muligvis i forbindelse med det langstrakte opgør med de formodede kongemordere, men vi har sluppet det sikre ejerskab på vejen.

Vi lavede en beregning på størrelsen af Esbern Snares gods på baggrund af den halve hovedlod, han skænkede til Sorø kloster, og da den gave var veldefineret, er vi på nogenlunde sikker grund. Det er langt vanskeligere at få hold på det gods, han selv og hans arvinger beholdt. Det siges, at han ejede Sæbygård i Løve herred, og Hvitfeld beretter, at han i 1204 faldt ned ad trappen her og brækkede halsen.⁷⁶ Nu er Hvitfeld ikke den mest respekterede kilde, vi har til højmiddelalderen, men han havde et godt kendskab til Hvide-slægten, og

hans oplysning om Esbern og Sæbygård bekræftes indirekte af nærliggende jordegods, som tilhørte Esberns efterkommere.

Esberns dattersøn, Absalon Andersen, skrev i 1284 sit testamente på Hallenslevlund,⁷⁷ som har ligget syd for Tissø få kilometer fra Sæbygård. Stedet er ikke udgravet, men der er fundet middelalderlige murrester på stedet, tidlige middelaldersmykker og en halv signetstampe med det for Hviderne karakteristiske våben med bjælkerne. Fundstedet er på østsiden af Hallenslev Å, og på vestsiden af åen har Nationalmuseet gravet en meget stor vikingetidsgård med den hidtil største fundne halbygning i Norden.⁷⁸ Komplekset har fungeret indtil 1020-40, og vi vil gerne tolke det som en forgænger til Esberns hovedgård.

Esberns navn sættes også i forbindelse med Ubby på vestsiden af Tissø, hvor en mindeplade fra 1700-tallet i kirkemuren fortæller, at Esbern Snare byggede kirken i 1179. Det er en sen og uvederhæftig overlevering, men den understøttes til dels af, at Absalon i 1199 skænkede Jerslev umiddelbart vest for Ubby til Sorø kloster, som allerede da ejede jord i Ubby. Øst for kirken er der i flere omgange påvist rester af et større middelalder-kompleks. Kirken er stor og har tidligt fået indmuret et herskabsgalleri, og visse detaljer har nære paralleller i Sorø klosterkirke.⁷⁹ Men det har ikke været muligt for os at rekonstruere forbindelsen mellem Esbern Snare og den Niels Basse, som i slutningen af 1300-årene skrev sig til Ubby.⁸⁰

Med til Hvide-komplekset omkring Tissø hører også Høng syd for Sæby. Det var i 1314 en del af det forbrudte gods, som kongemagten havde inddraget efter mordet på Erik Glipping. Esbern Snares dattersøn, Lave Lavesen ejede Høng.⁸¹

Esberns ene datter skrev sig til Tersløse sydligt i Merløse herred, men vi kender ikke omfanget af godset. Hans anden datter, Ingeborg, skrev sig til Kalundborg, som Esbern jo havde befæstet for kong Valdemar omkring år 1170. Ingeborg og hendes mand overtog forleningen, men den blev frataget hende som enke efter slaget på Lohede 1261, hvor hendes søn, Anders, havde deltaget på den sønderjyske hertugs side mod den danske konge. Vi er nu på et tidspunkt, da Hvide-slægten står delt i sin loyalitet: En del af familien støtter Abel-linien imod Kristoffer-linien.

Ikke alle Esberns arvinger svigtede Sorø kloster: Niels Mule, der var staldmester hos Valdemar d. 1. skænkede omkring 1186 et anseeligt gods i Skippinge herred, omkring 12 gårde.

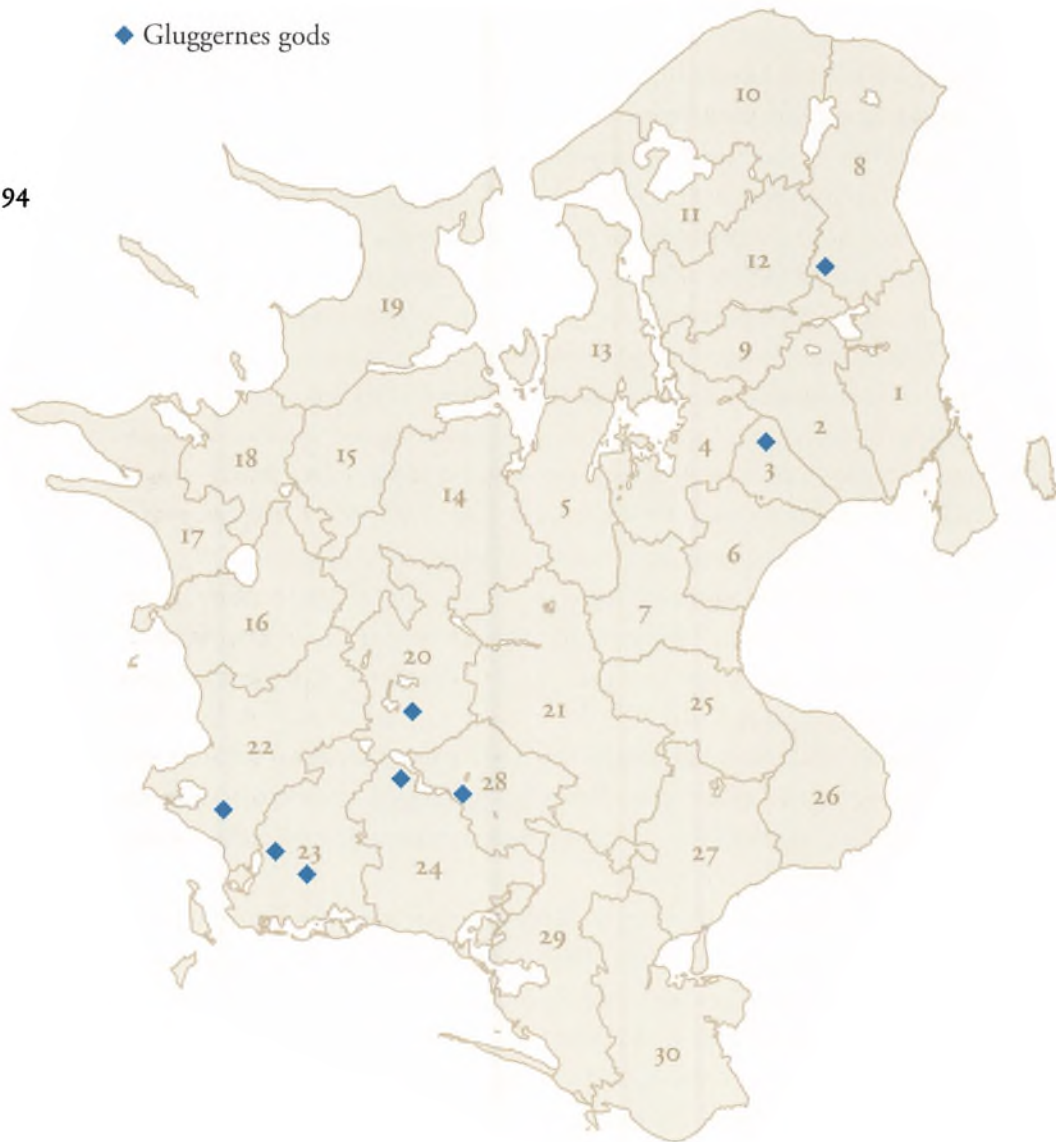
I 1205 fandt der et stort mageskifte sted på Sjælland. Trods vanskeligheder med beregningerne vil vi forsøge at skyde os ind på det, fordi det atter giver os en mulighed for en samlet formueoversigt.

Godsbesiddelser

◆ Gluggernes gods

94

Herrederne på Sjælland

1. Sokkelund
2. Smørum
3. Lille
4. Sømme
5. Volborg
6. Tune

7. Ramsø
8. Lyng-Kronborg
9. Jørlunde/Ølstykke
10. Holbo
11. Strø
12. Lyng-Frederiksborg
13. Horns
14. Merløse

15. Tuse
16. Løve
17. Ars
18. Skippinge
19. Ods
20. Alsted
21. Ringsted
22. Slagelse

23. Ø. Flakkebjerg
24. V. Flakkebjerg
25. Bjevskov
26. Stevns
27. Fakse
28. Tybjerg
29. Hammer
30. Bårse

Lige nord for Sorø kloster lå Borg, senere Pedersborg, og det lå, i hvert fald set fra klostrets side, lidt i vejen. I midten af 1100-tallet hed ejeren Peder Torstensen, han var gift med Skjalm Hvides datter, Cecilie, og han var bestemt ikke i munkenes kridthus. I 1205 var Pedersborg ejet af Peder Torstensens dattersøn, Jens Ingerdsen, og nu beslutter bisp Peder Sunesen af Roskilde, at tiden er inde til at hjælpe Sorø kloster med at erhverve det hedt begærede gods. Han og Jens er beslægtede, de er begge oldebørn af Skjalm, og her i begyndelsen af 1200-tallet tæller slægtssammenholdet stadig. Resultatet bliver, at Jens overdrager Borg med omliggende landsbyer, omkring 70 gårde, samt 8-10 gårde i Slagelse herred til Sorø kloster.

Vi tror ikke, at nogen af parterne har tabt på det mageskifte. Jens Ingerdsen får jord forholdsvis samlet i Nordvestsjælland, bl.a. en del af Absalons arvegods og købegods, der var gået til klostret. Vi husker at Undløse, som blev skænket til Sorø, blev taget tilbage, men atter landede i Sorø i bytte for noget andet. Munkene havde siden opkøbt hele Undløse, og det gik med i mageskiftet i 1205.

Pedersborggodset var på 80-90 gårde, og mageskiftet har, såvidt vi kan se, indbragt Jens Ingerdsen i hvert fald det samme, måske en anelse mere, for med i handelen kom lidt løst gods i Slagelse og Merløse herreder. Og så skal vi igen ud i vores talmagi, for vi ved, at Pedersborg på 80-90 gårde ikke var hele Jens Ingerdsens godsformue, bl.a. havde han jord i Jylland, men hvis vi sætter det lavt til omkring 100 gårde, så ejede hans forældre, som havde 6 sønner og en datter, mindst 600 gårde. Det lader til at være standard-størrelsen på godsejendom i den generation af Hviderne.

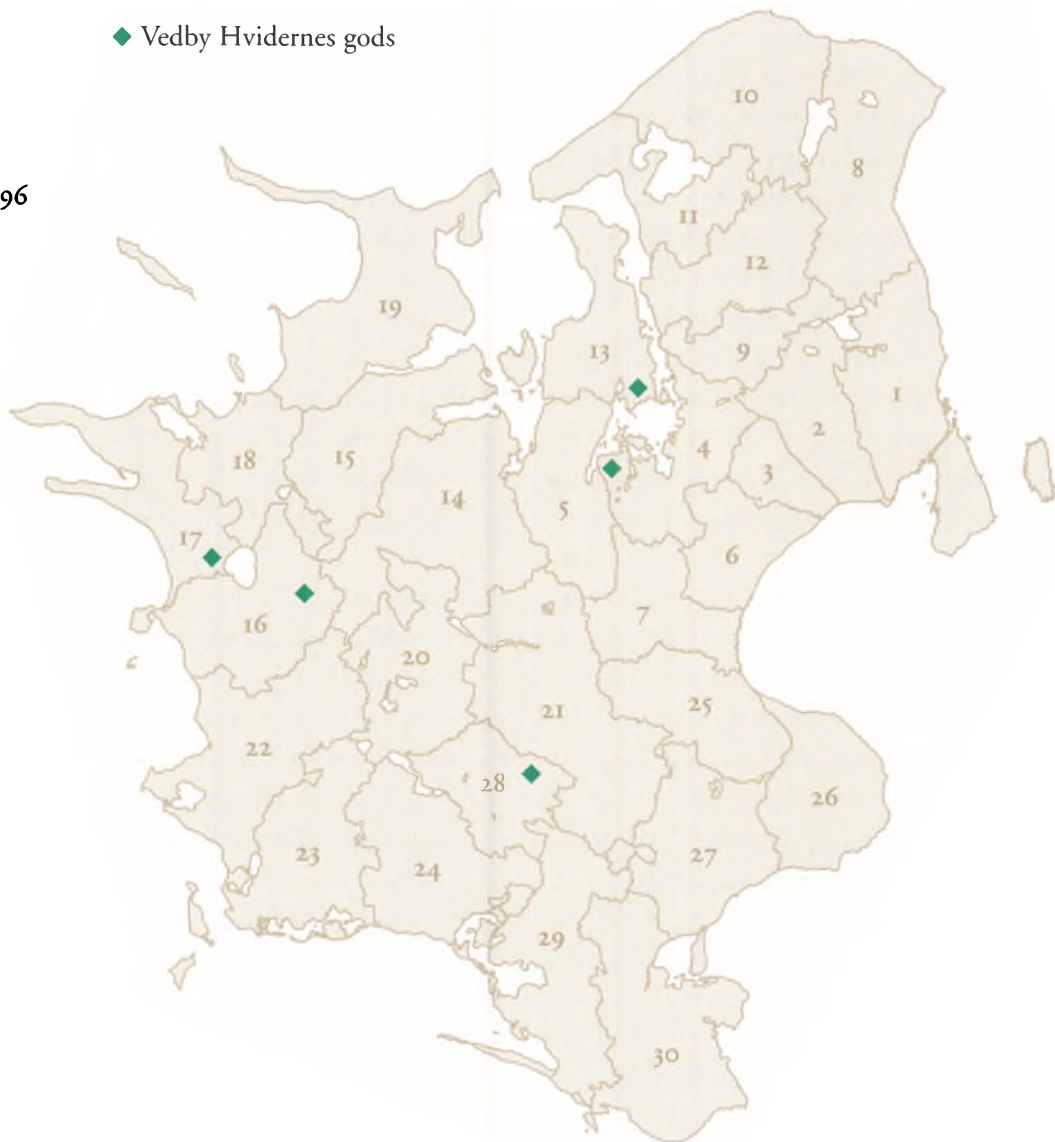
To af Jens Ingerdsens brødre blev biskopper i Århus,⁸² og de kaldte sig efter deres far. Det var Peder og Skjalm Vagnsen. De gav begge store godsgaver til domkirken, men fordi godset er spredt, er det svært at vurdere værdien af det. Begge brødrene gav gods i nærheden af Århus, og det må være deres fædrede gods, for vi mener, som vi tidligere har sagt, at Vagn var jyde, men en del af den jord, de skænkede kirken, lå i Skippinge herred og i den vestlige del af Slagelse herred, og det må være en del af deres mødrendearv. En del af jorden i Slagelse herred var nabo til den jord, Sorø kloster mageskiftede sig til, og vi har lov til at formode, at de to kirkelige institutioner senere har lavet endnu en byttehandel, så godset kom til at ligge lidt mere bekvemt, men det er en ganske løs antagelse. Vi ved ikke, hvad der er sket med Århus Domkirkes Slagelse-gods.

Undløsegodset kom i begyndelsen af 1300-tallet til de såkaldte "jydske Hvider", altså Marsk Stigs efterkommere, og en anden del af det gods, der indgik i det store mageskifte, nemlig Tveje-Merløsegodset, var i slutningen af

Godsbesiddelser

◆ Vedby Hvidernes gods

96

Herrederne på Sjælland

1. Sokkelund
2. Smørum
3. Lille
4. Somme
5. Volborg
6. Tune

7. Ramso
8. Lyng-Kronborg
9. Jorlunde/Ølstykke
10. Holbo
11. Strø
12. Lyng-Frederiksborg
13. Horns
14. Merløse

15. Tuse
16. Løve
17. Ars
18. Skippinge
19. Ods
20. Alsted
21. Ringsted
22. Slagelse

23. Ø. Flakkebjerg
24. V. Flakkebjerg
25. Bjæverskov
26. Stevns
27. Fakse
28. Tybjerg
29. Hammer
30. Bårse

1300-årene ejet af en fru Inge af Skærsø. Muligvis er der en forbindelse mellem fru Inge og Hviderne, men den er vanskeligt gennemskuelig, for nu at udtrykke det mildt.

Sune Ebbesens datterdatter, Cecilie, blev gift med en skånsk stormand, og deres efterkommere endte med at være ret godsrige, samtidig med, at flere af de store sjællandske godsejere også fik besiddelser i Skåne. Desværre er kilderne i den landsdel meget dårligere end de sjællandske, så det er svært at kortlægge familiens ejendomme øst for Øresund.

I slutningen af 1200- og begyndelsen af 1300-tallet kom det på mode, kan man næsten sige, at betænke ikke blot klostre og andre kirkelige institutioner, men også landsbykirkerne dér, hvor man havde gods, og vi er så heldige, at tre af slægtens rige kvinder skriver testamente netop i denne periode, og de testamenter kan give os et indtryk af, hvordan familiens godser ikke længere er forholdsvis samlede, men spredt over det ganske land.

Gyde Skjalmsdatter var oldebarn af Skjalm Hvide, og hendes gaver er koncentreret om sjællandske landsbykirker bortset fra et par afstikkere til klostret i Essenbæk ved Randers og Århus Sankt Nicolaj.

Cecilie Nielsdatter var 3 x tipoldebarn af Skjalm, og hun betænker ialt 12 kirker fordelt på Skåne, Vestsjælland, Fyn og i Jylland.

Cecilie Jensdatter var også 3 x tipolebarn af Skjalm, og her er billedet det samme: Hun betænker landsbykirker i Nordsjælland, i Vestsjælland, i Skåne og i Jylland.

Denne spredning i ejendom, som ligger meget langt fra koncentrationen i de to sjællandske kærneområder i 1100-tallet, er måske en del af forklaringen på, hvorfor slægten netop fra begyndelsen af 1300-tallet mister grebet om sig selv som slægt.

Da Peder Sunesen i begyndelsen af 1200-årene gav sin fædrengård i Bjernede til Roskilde bispestol,⁸³ rykkede slægten ud af sit ene hovedområde: Alsted herred. Vi vil vove den påstand, at de selv havde været ude om det, for gennem deres store gaver til Sorø kloster, havde de selv opfostret den gøgeunge, der trængte dem ud fra deres midtsjællandske hjem. Hovedvægten lå nu på de store, nordsjællandske besiddelser, hvorfra de snart støttede Esrom kloster helhjertet. Men Sorø vedblev i en lang årrække at være "... gravkirke for vor slægt", og Esbern Snares efterkommere slap først i midten af 1300-tallet grebet om slægtsgården i Fjenneslev ... som blev solgt til Sorø kloster.

KAPITEL 7

To fantastiske granitøjler bærer vestværket i Fjenneslev kirke. Deres oprindelse er omstridt, for man kan ikke endnu naturvidenskabeligt bestemme stens oprindelige hjemsted, men søjlebaserne, som er kubeformede og forsynede med en yderst velbevaret palmet-ornamentik, tilskrives den såkaldte Hvide-stenmester. Ganske vist kan man påvise lignende stilistiske træk i stenarbejder fra Kalundborg kirke, men alligevel mener vi, at de sten er så få og så spredte, at vi er tilbøjelige til at henvise stenmesteren til den romantiske ønsketanking.

I årene fra omkring 1100 til 1250 blev der i Danmark opført omkring 2000 stenkirker, og de fleste står der såmænd endnu. Det er svimlende tal, når vi betænker, hvad der er gået til af planlægning, af midler og ikke mindst af arbejdskraft, hvoraf meget har været højt specialiseret og kvalificeret. Vi skal også tænke på, at en ikke ringe del af disse stenkirker afløste en trækirke, som vi bestemt ikke skal opfatte som en lille, primitiv knaldhytte. Tværtimod viser de få, arkæologiske spor, vi har efter disse vore første kirker, at de har været smukt udstyret og formentlig i mange tilfælde været både større og lysere end de første stenkirker. Vi er jo af gode, klimatiske grunde afskåret fra at bedømme arkitektoniske detaljer over jorden, men danerne kunne godt bygge i træ i midten af 1000-årene. De skulle i 1100-årene først til at lære at bygge gudshuse i sten.⁸⁴

Vi har tidligere påpeget, at de seneste 20 års danske, arkæologiske resultater er af en sådan kvalitet, at historikerne er nødt til at tage stilling til dem og i mange tilfælde omredigere konklusioner truffet på skriftligt kildegrundlag. Det gælder ikke mindst for bedømmelsen af vore kirker, som er hovedemnet i dette kapitel. Og her taler vi ikke blot om mur-, gulv- og kirkegårdsundersøgelser, men bestemt også om kalkmaleriundersøgelserne, som takket være nytænkning hos konservatorer og kunsthistorikere i mange tilfælde har karakter af arkæologisk grundforskning.

Hvis en dansker er over 30 år gammel og overhovedet har modtaget historieundervisning i skolen, så er hun vokset op med en bevidsthed om den danske bonde som det bærende element i det danske samfund og som ham, der byggede kirker. Det var historikeren Erik Arup, som med sin Danmarkshistorie fra 1926 for alvor gav historisk-faglig næring til en ide, som passede som fod i træsko til det danske andelssamfund, og det var forfatteren Martin A. Hansen, som ferniserede vores billede af de kirkebyggende bønder i værket "Orm og Tyr" fra 1952 med en fernis, der næsten ikke er til at fjerne.

I de godt 70 år, der er gået, siden Arups Danmarkshistorie udkom, er der kommet en lang række forskningsresultater, som understreger middelalder-samfundets aristokratiske struktur. Men tanken om de danske bønder, som løftede i flok, da stenene skulle samles til landsbyens kirke, er blevet en af de myter, som danskerne nødigt vil have pillet ved.

Nu har arkæologerne gravet en række stormandsgårde op af den danske muld lige ved siden af kirkerne, historikerne har gang på gang påvist en næsten utrolig kapitalsamling hos nogle ganske få personer i dansk højmiddelalder, og kunsthistorikerne har fastslået de romanske kirkeudsmykningers store, kunstneriske, tekniske og iøvrigt teologiske kvaliteter. Det fremgår næsten overvældende af denne beretning om Hvide-slægten, og det er de kirker, slægtens medlemmer lod bygge, vi vil se nærmere på i dette kapitel.

Vi skal ikke kun revidere vores opfattelse af, hvem der byggede kirkerne, vi skal også revidere vores ideer om deres indretning, og også på dette punkt er det arkæologien, vi kan takke for vor nye viden. I løbet af de seneste 25 år i den periode, vi kan kalde dansk middelalderarkæologis gennembrud, er der blevet gravet i mange romanske kirker, og vi begynder at få et mere klart billede af, hvordan kirkeejer, menighed og præst har kunnet gebærde sig under en gudstjeneste i 1100- og 1200-tallet.

Oprindeligt har kirkeskibet stået som et tomt rum, bortset fra døbefonten, som stod midt på gulvet, som oftest lidt mod vest, så den var det første, man mødte, når man trådte ind i kirken. Den var indgangen til kirken, både bogstaveligt og i liturgisk betydning.

Så har der været murede bænke, oprindeligt kun i vestenden, så kirkeejeren kunne sidde for sig selv, helst lidt højere end menigheden, og disse murede bænke er formentlig dem, der har udviklet sig til de egentlige herskabspulpitter, hvis eksistens arkæologisk har kunnet påvises i mange kirker. I to af de mest berømte Hvide-kirker, Fjenneslev og Tveje Merløse, eksisterer de endnu.⁸⁵

Vi skal også være opmærksomme på, at de romanske dobbelttårne, som mange steder blev bygget til kirkerne i anden halvdel af 1100-årene, aldeles ikke var til ophængning af klokkerne. De var bygget i forbindelse med vestportalen og blev så at sige en del af herskabsgalleriet.⁸⁶ De steder, hvor man i senmiddelalderen hængte klokker op i de romanske tårne, gik det gruelig galt. De var ikke bygget til at kunne klare rystelserne fra klokkerne, og flere steder faldt de ned under gudstjenesten og fik temmelig mange liv på samvittigheden. Tårnene har skullet sende et signal om den verdslige magts formåen: "Se her, hvad vi har bygget til Guds ære". Selv i dag, hvor vi færdes i et ganske anderledes bebygget landskab, kan vi stadig opleve suget i maven, når vi ser en 1100-tals kirke ligge på sin bakketop i udkanten af en landsby.

Hvide-slægtens kirker ligger tæt på Sjælland. Det har ikke kun været et spørgsmål om at ville bygge en kirke, fordi fætter Sune lige havde gjort det. Visse af familiens medlemmer byggede flere kirker i forbindelse med andre besiddelser end lige netop den største hovedgård, og hvis vi bliver en smule

stakåndede, når vi ser på slægtens jordejendom på Sjælland, så taber vi vejret, efterhånden som listen over de Hvide-byggede kirker bliver længere og længere. Den oversigt, som findes bag i bogen er herredsopdelt og kronologisk udarbejdet indenfor de enkelte herreder, og medtager kun de "sikre" og de "næsten sikre" af slægtens kirker. De "næsten sikre" er dem, hvor vi enten på grundlag af jordejendoms-forholdene mener at turde udnævne kirken til en Hvidekirke, selvom der måske er et hul på nogle generationer i dokumentationen, eller har foretaget en sammenlignende vurdering med kalkmalerierne som basis. Vi har også i visse tilfælde benyttet os af noget, vi kunne kalde "tilbageførelsesmetoden":⁸⁷ Hvis tre mennesker ejer jord i de samme landsbyer, så taler sandsynligheden for, at de har fået jorden af samme forfader eller -moder. Så må vi tilbage for at se, hvem denne fælles ane kan være. Vi ved f.eks., at Jørlunde omkring 1140 var delt i fem lige store dele og var ejet af Skjalm Hvides fire sønner og to døtre. På spørgsmålet, hvem der så har bygget kirken, må vi svare: Enten sønner og døtre i fællig eller en af dem. Her kan vi ikke bruge kalkmalerierne til yderligere afgrænsning, for selvom det værksted, der er opkaldt efter Jørlunde, omtrent samtidig udsmykker Asser Rigs kirkebygning i Tveje Merløse, så kan Jørlunde-mesteren og hans svende sagtens have fortsat for en anden bygherre, nemlig en af Asser Rigs brødre.

Vi er ikke i tvivl om, at hvis slægten selv omkring 1250 havde udarbejdet en kirkeregistrant, ville den omfatte mindst det dobbelte antal bygninger, men her som på andre punkter er det nok arkæologerne, der henad vejen skal besvare vore spørgsmål.

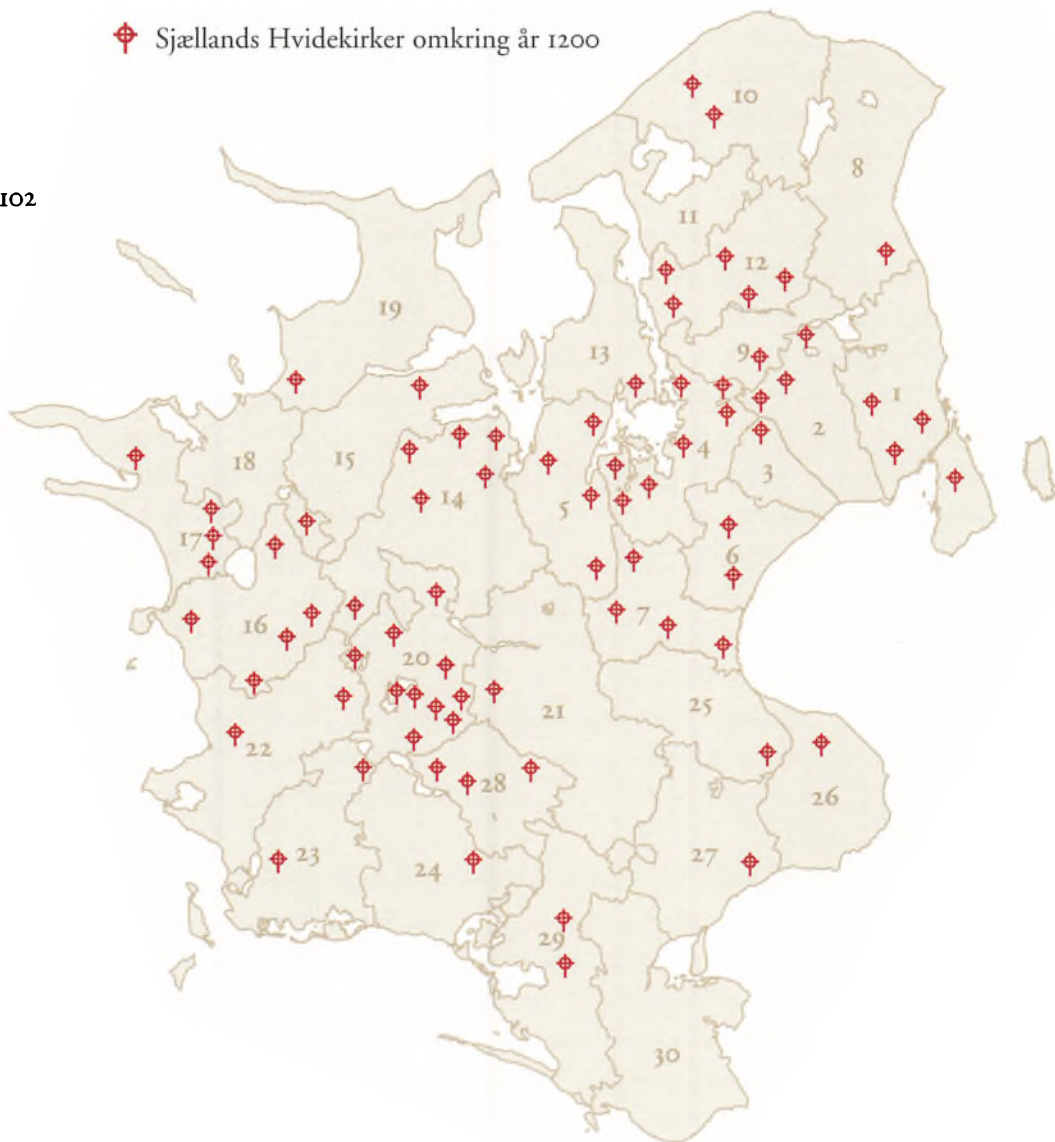
Mange af vore kirker har vist sig at være ældre, end man antog for blot få år siden. Det er igen arkæologien, som har overhalet de sparsomme, skriftlige kilder indenom i samarbejde med naturvidenskaberne, for udviklingen af dendrokronologien, årringedateringen, til bestemmelse af træs fældningstidspunkt har indsnævret dateringernes plus-minus-spænd væsentligt i sammenligning med C14 metoden, som dog også har undergået en udvikling i præcision, f.eks. med hensyn til skeletdatering.

I 1945 udgav Poul Nørlund værket "Danmarks romanske Kalkmalerier", som på banebrydende vis katalogiserede og kronologiserede de da kendte romanske udsmykninger. Meget store og banebrydende værker kan være farlige, for de er tilbøjelige til at fastlåse senere tiders forskere i noget, som man kunne betegne som "evige sandheder". Nørlunds dateringer var der ikke nogen, der turde sætte seriøse spørgsmåltegn ved indtil for godt en halv snes år siden, da nye fund og netop nye metoder gav de omtalte kalkmaleriarkæologer mod til at tage den 50 år gamle tyr ved hornene og omdatere ikke så få af vore

Hvidekirker

📍 Sjællands Hvidekirker omkring år 1200

102

Herrederne på Sjælland

1. Sokkelund	7. Ramso	15. Tuse	23. Ø. Flakkebjerg
2. Smørum	8. Lyng-Kronborg	16. Løve	24. V. Flakkebjerg
3. Lille	9. Jorlunde/Ølstykke	17. Ars	25. Bjæverskov
4. Sømme	10. Holbo	18. Skippinge	26. Stevns
5. Volborg	11. Strø	19. Ods	27. Fakse
6. Tune	12. Lyng-Frederiksborg	20. Alsted	28. Tybjerg
	13. Horns	21. Ringsted	29. Hammer
	14. Merløse	22. Slagelse	30. Bårse

mest berømte kalkmalerier. Kunsthistorikeren Ulla Hastrup og hendes studenter fra konservatorskolen er gået i spidsen i det uhyre spændende arbejde med at omdatere vores romanske fortid, og de har ikke myrdet Nørlund, de har blot fjernet de mere tabu-omgærdede aspekter af hans forskning.⁸⁸

Man kan måske spørge, hvad det egentlig betyder, at en kirke, der i forvejen er 850 år gammel, viser sig at være 40 år ældre. Det kan have stor betydning netop i forbindelse med slægts- og personal-historie, for de 40 år kan lige være det, der gør, at vi på grundlag af skriftlige kilder kan sætte en bestemt person i forbindelse med kirkebyggeriet, og måske vil oplysningen få flere brikker til at falde på plads.

Den første og ældste kendte Hvide-kirke, vi vil fortælle om, er netop kommet på sin plads i kronologien som et resultat af en omdatering. Gundsømagle var tidligere dateret omkring 1175 bl.a. på grundlag af korbuens kalkmalerier, der havde megen lighed med billederne i nabokirken, Kirkerup, der er tilskrevet Jørlunde-værkstedet. Men efter en brand i 1987, der krævede, at konservatorerne bagefter fjernede de yderste kalklag, kom der andre kalkmalerier for dagen, som har beskæftiget kunsthistorikerne lige siden. De viser sig nemlig at være væsentlig ældre end først antaget, og en dendrokronologisk prøve har givet en overraskende datering på en bjælke i murværket, som må være oprindelig, omkring år 1100. Altså en stenkirke, som på Sjælland i alder kun overgås af Sankt Jørgensbjerg kirke i Roskilde. Gundsømagle var ejet af Æbelholt kloster i 1171 og var en del af det gods, Absalon mageskiftede til klostret ved dets flytning fra Eskilsø til Æbelholt. Vi postulerer nu, at det var en del af Absalons privatgoods, altså en arv efter Asser Rig, hvis far, selve Skjalm Hvide, så må have ejet Gundsømagle omkring århundredeskiftet. På nuværende tidspunkt af vores beretning kan det ikke undre os, at Skjalm har bygget en stenkirke.

Vi kan ikke datere sten på samme måde, som vi i dag kan datere træ med uhyre stor nøjagtighed, hvis der blot er bevaret tilstrækkeligt af det, og derfor beror en stor del af dateringen af vore tidlige kirker på en stilistisk vurdering, og den er ikke det mest nøjagtige, man har. Vi drager sammenligninger med stilistiske træk, vi tror er ældre eller yngre, men vi kan slet ikke tage højde for f.eks. bygherrens mere eller mindre konservative smag. Og så vidt vi kan se, giver det sig netop med hensyn til Hvide-kirkernes udsmykning nogle interessante udslag. Men inden vi uddyber det, må vi lige have lidt tekniske facts på bordet.

Vore romanske kalkmalerier er, i hvert fald hvad konturer og jordfarverne angår, frescomalerier, d.v.s. de er malet på våd puds, og de er malet kort tid efter kirkens færdiggørelse. Det sjove ved det er, at der, hvor de er allermest

nedslidte, og hvor det kun er kunsthistorikerne, der kan se nogen som helst mening med dem, kan man alligevel fastslå, at de forskellige malere har benyttet sig af de samme metoder, f.eks. en farvet lodsnor, der blev dyppet i flyden-
de farve eller farvepigment og spændt ud og knipset ind mod muren for at give en ret linie at dekorere efter.

104 Og når vi siger “de forskellige malere”, så taler vi i virkeligheden om det, der kaldes værksteder, for det har ikke været én maler, der har stået på middel-
alderens stillads og har dekoreret væggene i den nye kirke. Det har været et omrejsende cirkus af eksperter på hvert sit område: Der var Peter, der glittede
malepudsen, der var Hans, der afsatte de føromtalte malestreger. Måske var det Tue, der kunne male dragter, og mester selv, der lagde sidste hånd på værket med ansigterne, som så godt kan have været malet i seccoteknik, altså på
tør puds med bindemidlet i farverne, og vi kan i hvert fald gå ud fra, at det har været mester selv, der har diskuteret det samlede projekt med bygherren.

Der er to værksteder, vi med sikkerhed kan nævne, når vi taler om Hvide-
slægtens kirker, det er Finja-værkstedet og Jørlunde-værkstedet. Værkstederne får kunsthistorisk sat navne på efter den første kirke, hvor man har fundet deres arbejder, og Finja-værkstedet har navn efter den kirke i Skåne, hvor deres udmaling først blev erkendt. Sædvanligvis siger man, at Finja-værkstedet har virket fra 1125 til 50 og Jørlunde-værkstedet fra 1150-75, men så firkantet kan man ikke gå til værks, og det viser sig da også, at de forskellige værksteder har fællestræk såvel i motivvalg som stilistisk.

Men det kommer vi til senere, for vi skal en smule tilbage i tiden, og vi skal til en kirke, som formentlig allerede blev bygget omkring 1120, og hvis dekorationer skyldes et ikke ret veldefineret værksted i begyndelsen af 1100-tallet. Vi kalder det for det byzantinske eller det byzantinsk inspirerede værksted. Vi skal til Sæby i den sydvestlige ende af Holbæk amt, og det er her, Esbern Snare senere er den store jordejer. Men kirken er bygget og kalkmalerierne malet omkring 1120, og da er Esbern Snare endnu kun et håbefuldt glimt i fru Inges øjne. Vi tror, at Sæby har hørt til Asser Rigs gods, og at det er ham, der har ladet kirken bygge og udsmykke. Kirkearkæologerne mener, at der i forbindelse med kirkens første vesttårn har været en gallerietage, altså et herskabsgalleri, men der er kun de spor tilbage, der kan ses af arkæolog-øjne. Kirken er opført af frådsten og kløvet kamp med genanvendelse af træankre, som formentlig stammer fra en tidligere trækirke på stedet. Og så har bygherren altså tilkaldt det byzantinske værksted til at dekorere kirken.

Apsis er udsmykket med en Majestas Domini som sidder i en mandorla, altså den mandelformede ramme, omgivet af evangelistsymbolerne. Han sid-

der på regnbuen i stedet for på en trone, og det er et af de stilistiske træk, der tillader os at datere ham en anelse tidligere end f.eks. Finja-værkstedets dekorationer.

En andet træk, der tyder på den tidlige datering, er korbuemedaljonerne, som forestiller dejlige damer, byzantinske prinsesser med ørehængere og pragtfulde hovedtøjer, der symboliserer dyderne, bl.a. tålmod, ydmyghed og næstekærlighed. Disse allegoriske figurer i korbuen er også med til at give os den tidlige datering.

105

Men hensyn til dekorationerne i den næste kirke, Asser Rig lod bygge, Fjenneslev, er vi ovre i et af de veldefinerede værksteder, nemlig det skånske Finjaværksted, som kun er kendt fra tre sjællandske udsmykninger, Fjenneslev, Slaglille og Soderup, og vi har kun turdet tage de to første med i vores oversigt.

Fjenneslev har været kirke for Asser Rigs hovedgård, og han tilkalder Finja-værkstedet, da hans kirke skal have sine kalkmalerier. Kirken er bygget mellem 1125 og 1140, og selvom vi har aflivet sagnet om dobbelttårnene og tvillingerne, er det sandsynligt at antage, at kirken er bygget omkring 1130, da begge Asser Rigs og fru Inges sønner var født. Kirken har et herskabsgalleri med yderst forfinede detaljer, vi har rester af en middelaldergård vest for kirken og så har vi altså kalkmalerierne. Vi sidder i en stormandskirke.

Vi vil koncentrere os om triumfvæggen, fordi vi her har det ældste, kendte stifterbillede i Danmark og det forestiller kirkens bygherre og hans hustru, altså Asser Rig og fru Inge. Der er ikke tale om portrætter, for vi skal op omkring år 1400, før vi finder billeder, der med sikkerhed er portrætter, men billedet viser en stormand og en stordame, der rækker henholdvis en kirkemodel og en guldring op mod Vorherres hånd oppe i hjørnet. Et stifterbillede er en slags garanti imod at blive glemt som giver af en kirke til Vorherres ære og stifterens ihukommelse. Sankt Peter skulle jo gerne kunne kende godtfolk på den yderste dag, når sæderne i himlens herskabsgalleri skulle uddeles. Kirkemodellen har dobbelttårne, og det kan da godt have givet næring til legenden om tårnene og tvillingerne, men tårnene blev først bygget til kirken mere end et halvt århundrede efter, at billedet var malet. Billedet forestiller "en stor kirke". Med hensyn til det billede har vi arkæologisk belæg for at sige, at det er malet ved kirkens færdiggørelse, for malerpudset går ned under det oprindelige gulv. Ovenover billedet af stifterparret frembærer de Hellige Trekonger deres gaver til en tronende Maria foran en rundbuet katedral. Der er ikke meget stald og Betlehem over den scene.

Finja-værkstedet er ikke den store billedleverandør til Sjællands Hvidekirker, men foruden Fjenneslev ved vi, at værkstedet også har dekoreret

Stifterbillede af Trued Lille fra Slaglille kirke, der er dekoreret af Finjaverkstedet omkring 1130 nogenlunde samtidigt med Soderup og Fjenneslev. Vi mener, at Trued var efterkommer af Skjaln Hvides bror, Auden. Billedet af Trued Lille blev halshugget allerede i slutningen af 1300-tallet, da der blev slået hvælv i kirken.

106

næsten-naboen i Slaglille. Den er bygget i første halvdel af 1100-tallet af Trued Lille, og det er vi temmelig sikre på, for han og hans kirkebyggeri nævnes i Sorø Gavebogen. Vi er også ret sikre på, at Trued er af Hvideæt, men her skal vi helt tilbage til Toke Trylle selv, for jordbesidderne i Slaglille er formentlig efterkommere af Skjalms bror, Auden, men beklageligvis kan vi ikke få Trued til at hænge på Hvide-stamtavlen. Vi mangler et par generationer. Det er fremstillingen af kongernes tilbedelse, der fortæller os, at værkstedet er det samme, for skønt billedet i Slaglille er meget ødelagt, så kan vi se, at det næsten er identisk med det fra Fjenneslev. Og netop på grund af billedets dårlige stand kan kunsthistorikerne se, hvordan værkstedet er gået frem med lodrette og vandrette konstruktions-ridselinier, malelinier og alt det andet, grundlæggende arbejde. F.eks. ligger der en ridselinie lige ved hue-grænsen på vismændene, som ifølge en billedtradition, der stammer helt fra græsk skulptur, skulle have hovederne på en lige linie. Ens for de to fremstillinger er også, at kongerne eller de vise mænd frembærer deres gaver i åbne, perspektivtegnede kasser. Heller ikke i Slaglille er der meget bethlehemsk stald over den fornemme portalbygning, Maria sidder i.⁸⁹

Mellem 1140 og 1150 opfører Asser Rig kirken i Tveje Merløse, hans bror, Ebbe, lader kirken i Alsted bygge, og en af de andre Skjalmsønner eller måske dem alle i fællig, får bygget kirken i Jørlunde, og her kommer så det næste, romanske kalkmaleri-værksted ind i slægten.

Med Jørlunde-værkstedet kommer vi ind i noget, som Nørlund har kaldt et feudal-forhold mellem kunsthåndværkerne og Hvideslægten, og vi har blandt vore "sikre" Hvidekirker turdet tage seks af værkstedets arbejder med. Formentlig er der tale om mindst det dobbelte. Jørlunde-værkstedet er nok det af de tre, vi har omtalt, som behersker den mest forfinede stil, og kunsthistorikerne siger, at vi skal til Ravenna for at finde inspirationen.⁹⁰ Vi kan naturligvis ikke helt afvise, at Jørlunde-mesteren har været på valsen i Italien som svend. Men det er måske mere sandsynligt, at han har arbejdet efter forlæg, som er gået i arv som værkstedets mest værdifulde eje. Vi ved det ikke med sikkerhed på dette forholdsvis tidlige tidspunkt, men for kalkmalede udsmykninger 200 år senere kender vi forlæggene i mange europæisk udbredte træsnit-samlinger og lignende.

På triumfvæggen i Jørlunde kirke ser vi en scene, som tidligere har været fejlfortolket, men som vi i dag ved, er en fremstilling af brylluppet i Kanaa, og det er et sjældent motiv i Danmark. En del af billedet mangler, fordi kirken fik slået hvælv i 1300-årene. Vi kan se en hånd uden person bagved på Kristi højre side, og det har sikkert været Maria, som ellers altid er med i fremstillingen af

brylluppet. Det er jo faktisk hende, der fremprovokerer miraklet. Billedet viser tydeligt, hvilken inspiration værkstedet har arbejdet efter: Kristus er forsynet med en forgyldt stukglorie, og billedet viser alle historiens elementer på en gang: Bruden og gommen sidder til bords, vinen er sluppet op, og Jesus velsigner tjenerens vandskål, så indholdet forvandles til vin, hvorefter tjeneren forståeligt nok slår ud med hånden i forbløffelse.

108

For alle udsmykningerne gælder det, at korets østlige afslutning, korvæg eller apside, er det centrale billede i programmet. Det er her, den hellige handling foregår, og i langt den overvejende del af vore Hvide-kirker er den dekoration en *Majestas Domini*. For helt at forstå funktionen i kirkebygningen af den tronende Kristus i apsiden eller på korets østvæg, er vi nødt til at tænke på forskellen mellem den katolske og den protestantiske gudstjeneste. Når vores sognepræst løfter kalken og udtaler indstiftelsesordene: Dette er Jesu Kristi blod, så ved vi godt, at det stadig er Brugsens billigste portvin, vi om et øjeblik får ca. en spiseskefuld af. I den katolske kirke er det her, messeunderet sker. Når præsten i dag eller i middelalderen løfter kalken og udtaler indstiftelsesordene, forvandles vinen rent faktisk til Kristi blod. Kunsthistorikeren Otto Norn har forklaret det utrolig smukt: Han siger, at når præsten i det tidlige morgenmørke skulle kunne læse teksten, har en messedreng holdt en kærte hen over bogen. Når han kom til indstiftelsen og løftede kalken, løftede messedrengen kærten, så menigheden nede fra skibet kunne se Kristi blod, og billedet af *Majestas Domini* trådte ud i rummet og blev en del af mysteriet.⁹¹

Med hensyn til *Majestas Domini*-fremstillingerne i de tidlige Hvide-kirker finder vi nogle stilistiske varianter, som måske er med til at støtte vores påstand om, at bygherren ikke altid rettede sig efter sidste mode: I Assers Rigs først byggede kirke, Sæby, som var dekoreret af det byzantinsk inspirerede værksted omkring 1120, sidder den tronende Kristus på regnbuen. Det mere moderne Jørlunde-værksted lader Kristus sidde på en tronstol, f.eks. i Rye kirke, som Absalons fætter, Sune Ebbesen, lod bygge omkring 1150. Men da Asser Rig engang formentlig omkring 1140⁹² tilkalder Jørlunde-værkstedet for at få sin nye kirke i Tveje Merløse dekoreret, beder han om at få Kristus op på regnbuen igen ligesom i sin første kirke. Sådan tolker vi det i hvert fald.

Vi kender ikke meget til den oprindelige dekoration i de store kirker, domkirkerne, Kalundborg og Sorø. Sorø har formentlig slet ikke haft nogen, da den som cistercienserkirke ikke måtte fremstå som pyntet og prangende. Dens våbenfriser kom ikke til før i slutningen af 1200-tallet. Muligvis har domkirkernes oprindelige dekoration været en understøttelse af arkitekturen, altså en hvælvrække-bemaling. De maledede sidealtre er kommet til senere.

Vi ved heller ikke, om den første, kendte kirke, Esbern Snare lod bygge, nemlig Ubby, havde en oprindelig dekoration, men vi ved, at kirken er stor, mere end 30 m. lang, og så ved vi, at den har haft et herskabsgalleri. Den er bygget omkring 1170, og bliver allerede bygget om kort efter år 1200, måske af Esberns datter, Ingeborg af Kalundborg. Den version havde i hvert fald et vestværk med herskabsgalleri, men der er visse arkæologiske spor, der kunne tyde på, at den allerede havde en sådan indretning i førsteudgaven. Også Esbern Snare ville sidde herskabeligt.

Kalundborg kirkes tidligere datering omkring 1190 er i disse år omstridt, og omdateringsforsøget er på grundlag af en stilistisk vurdering af visse søjleformer.⁹³ Som vi har hævdet, så er stilistiske vurderinger ikke det sikreste, vi har, så indtil de søjler står på lidt mindre gyngende grund, tillader vi os at fastholde den datering, der lader Esbern Snare stå som kirkens byggherre. Viser det sig senere, at den er bygget omkring 1220, går vi med glæde ind og skriver kapitlet om. Så er det nemlig hans datter, der har ladet Kalundborg kirke bygge, og det er da heller ikke en dårlig historie.

Esbern Snares og Ingeborgs tilknytning til Gørlev kirke står også på listen over vore usikre fordringer. Kirken er dekoreret omkring 1250, men er væsentlig ældre. Dekorationen, der i denne forbindelse interesserer os, er et dobbelt stifterbillede, hvor den kvindelige del står på den fornemste plads. Til gengæld holder manden en kæmpestor kirkemodel frem til Vorherre. Det har været foreslået, at manden på stifterbilledet kunne være Esbern Snare,⁹⁴ og vi kan så tilføje, at så kunne kirkemodellen være Kalundborg kirke. Den ligner ganske vist ikke, men det ser vi også i Fjenneslev, hvor Asser Rig holder en kirkemodel med to tårne op mod Vorherre, og tårnene eksisterede ikke på udmalingstidspunktet. Vi tror, modellen skal forestille "en meget stor kirke", og så har fru Ingeborg omkring 1250 ladet male et minde-stifterbillede af sin far og et af sig selv.

Til sidst griber vi igen lidt tilbage i tiden, for vi slutter med to meget usædvanlige Hvide-kirker. Bjernede i Alsted herred på Sjælland og Thorsager i Sønder Djurs herred i Jylland er to-etagers rundkirker.

Bjernede er Sjællands eneste bevarede rundkirke og noget af en gåde, for fra rummet på 1. sal har det været umuligt at overvære messen nedenunder, medmindre der var hul i gulvet og man lå på maven. Og ikke engang vores fantasi slår helt til her. Formentlig står vi her overfor et privat kapel, hvor den nærmeste familie har kunnet samles til messe under private former. Sune Ebbesen lader kirkens underste del opføre i granitkvadre som afløser for en trækirke, bygget af hans forældre, men inden den er bygget færdig, er det nye

materiale, de bagte sten, trængt igennem som byggemateriale i Danmark, og kirken bliver færdigbygget i tegl.

110 Når vi siger, at Bjernede er Sjællands eneste, bevarede rundkirke, er det ikke helt rigtigt, for Selsø kirke i Horns herred viser tydelige arkæologiske spor efter sin oprindelse som rundkirke, og den er jævngammel med Bjernede, altså godt over midten af århundredet. Vi kan ikke med sikkerhed fastslå ejerskabet, men Absalon eller Roskilde bispestol ejer den i 1100-tallets sidste halvdel, og hvis vi leger med tanken om, at den har været en del af Absalons private gods, så kan fætter Sunes bygmester i realiteten godt have stået for byggeriet af begge de to kirker. Også Pedersbog kirke ved Sorø har været en rundkirke, og her er vi helt sikre på, at bygherren har været Peder Torstensen, der var gift med Cecilie Skjalmsdatter.

Thorsager kirke på Djursland er i familie med Bjernede. Hvælvet bæres af fire søjler ligesom på Sjælland, den er også i to etager, og i Thorsager er overetagen indrettet sådan, at den har kunnet fungere som herskabsgalleri. Det kan vi desværre ikke se i dag, for en næsten forbryderisk restaurering i 1800-tallet lukkede hullet i hvælvingen, men i modsætning til Bjernede har Thorsager formentlig allerede fra begyndelsen haft et kor. Thorsager kirke er en Hvidekirke. Den er bygget lidt senere end Bjernede, omkring 1200, af Århusbispen Peder Vagnsen, som var oldebarn til Skjalm Hvide. Thorsager er kongegods, og formentlig har Knud d. 6. her omkring år 1200 været interesseret i, at Århusbispen byggede den meget repræsentative kirke efter forbillede hjemme fra Sjælland.⁹⁵

Hvide-familiens store byggeboom lå i 1100-tallet, men selvfølgelig holdt familien ikke op med at bygge kirker. En af dem er Hårlev kirke på grænsen til Stevns. Det er en stor senromansk landbykirke, hvor det i dag er svært at se sporene af de to tårne, som oprindeligt har smykket vestfacaden. Men resterne af tårnet er stadig en del af kirkens murværk, og under gulvet ligger resterne af de to søjler, som engang har båret et herskabsgalleri i stil med det i Fjenneslev. Hele Hårlev og flere omliggende byer var i midten af 1200-årene ejet af Ingerd af Regenstein, så mon vi ikke skal regne med, at kirken omkring 1200 er blevet bygget af hendes far, Jakob Sunesen. Vi tror også, at Jakob Sunesen har bygget Ledøje kirke, som er en af vore mærkeligste stormandskirker fra omkring 1225. Skibet er bygget med to etager, således at stormandsgalleriet har gået hele vejen rundt om skibet. Den er blevet sammenlignet med Bjernede og Thorsager rundkirker, selvom Ledøje altså ikke er en rundkirke, og forskernes største problem har i mange år været, at de ikke personmæssigt kunne knytte den og stormandsgården vestfor til Hvide-familien. Det er også en indviklet historie.⁹⁶

Ledoje må være bygget af Jakob Sunesøn kort efter år 1200. Anden etages herskabspulpitur er i virkeligheden en selvstændig kirke med de omløbende gallerier som skib og koret bygget ovenpå underkirkens. På billedet, hvor vi aner to af de fire søjler, kan vi se kirkens konstruktions-slægtskab med rundkirkerne.

III

I 1282 solgte grev Otto af Ravensburg Ledøje, og vi må spørge os selv om, hvordan denne tyske greve havde fået gods i en egn, hvor Hviderne dominerede. I 1265 havde kong Erik Glipping tilladt grev Otto at tage arv i Danmark efter sin bror, Jens Jensen, og i 1267 mægler kongen i en arvestrid mellem grev Otto og greverne af Halland. Forklaringen på, at grev Otto kalder sig bror til Jens Jensen og til grev Jakob af Hallands mor, Cecilie, er den, at grev Ottos mor, Adelheid, først har været gift med Jens Jakobsen, altså Jakob Sunesens søn, med hvem hun fik børnene Jens og Cecilie, og det var Jens og Cecilie, der i 1257 bestred Ingerd af Regensteins ret til at testamentere alt sit gods til Clara Kloster i Roskilde. Efter Jens Jakobsens død giftede Adelheid sig med Ottos far. Det er en indviklet forklaring, men den er god nok, så mon vi ikke her igen står overfor en kirke bygget af Jakob Sunesen, denne gang efter en langt mere intrikat plan end Hårlev.

Der blev også bygget kirker i Danmark efter 1246, da Jakob Sunesen døde, men den store byggelyst aftog, og man må jo også hævde, at det efterhånden var svært at finde plads til dem. Hvide-slægten havde bidraget væsentligt til mængden af Sjællands kirker: Til Guds ære ... og slægtens ihukommelse!

Dette billede er taget omkring år 1900, da man stadig havde et næsten middelalderligt blik fra vandet op mod Kalundborg kirke. Kirkens præcise datering er en anelse omstridt, men vi kan i hvert fald fastslå, at såvel bygherre som bygmester har været på adskillige inspirationsrejser i det sydlige udland. Måske har de været helt i Jerusalem og set rundkirken over Kristi grav.

113

KAPITEL 8

En adelig ridder og kongetjener til hest i hvalvet i Kirkerup kirke. Skjoldemærket er desværre uidentificerbart, men i 1232 tilskødede Jens Ebbesen Marsk Kirkerup til Æbelholt kloster, inden han tog på korstog og døde. Med en lidt dristig tanke kan vi mene, at kirkens gejstlige ejer engang efter 1300 har ladet velynderen male i fuld korstogsudrustning.

DROST OG MARSK – OG ALLE KONGENS ANDRE MÆND

115

Ud af hirden, kongens personlige krigerskare, trådte i slutningen af 1000-årene en række hofembedsmænd, og embederne udvikledes i løbet af 1100-tallet. I 1085 hører vi om stilleren, kort efter år 1100 optræder den første kammermester, og i slutningen af 1100-tallet kommer så mundskænken og kansleren til. Drost og marsk optræder fra første fjerdedel af 1200-tallet, da vi også hører om gælkeren.

Det ville være yderst tilfredsstillende, hvis vi kunne sige, at dette eller hint embede havde et veldefineret resort-område, men desværre er det ikke så enkelt. Selv i vore dage kan det sommetider være ganske uigennemsigtigt at fastslå, hvor finansministeren holder op, og skatteministeren begynder, og i middelalderen har billedet været mindst ligeså grumset. Visse af de mænd, vi vil omtale, beklædte i deres levetid flere af de kongelige embeder, og så vidt vi kan se, har flere af embederne overlappet hinanden.⁹⁷

Stalleren har oprindeligt stået for opsynet med konges stalde, altså været staldmester, men vi tror, at embedet udvikler sig i retning af, at stilleren har været kongelig udnævnt rejseleder. Det har ikke været et ubetydeligt job i en tid, da kongedømmet virkelig var rejsende:

Tronen og dens indehaver flyttede rundt i landet dels for at regere, som det var kongens pligt, og dels for at spise skatterne op. En egentlig fast bopæl får regenten først efter år 1400, så stillerens funktion har været vigtig. Han har skullet være hoffets logistiker og har skullet sørge for, at alt m.h.t. transport og indkvartering klappede.

Kammermesteren har ikke været kongens kammertjener. Han har været knyttet til "kammeret", og vi har stadig et lidt aldrende ord, "finanskammeret", der betyder det samme. Han har altså haft at gøre med kongens regnskaber, og vi kan se, at han også har kunnet påtage sig forhandlingsforpligtelser overfor udlandet.

Kansleren var den, der skulle udfærdige de kongelige dokumenter og formentlig sikre deres retsgyldighed, og til det formål havde han det kongelige segl i forvaring. Fra omkring år 1200 var embedet hovedsagelig besat med bisper, undtagen under kirkekampen i sidste halvdel af 1200-tallet, da kongen formentlig regnede med en større loyalitet fra mindre højtstående gejstlige. Fra

sidste fjerdedel af 1300-tallet ligger embedet udelukkende i Roskilde bispesædes regi.

116 Mundskænken skulle, som ordet næsten antyder, smage på kongens vin og mad, og det ser ud til at embedet har haft en ceremoniel funktion uden noget politisk indhold. Der er kun nævnt få mundskænke i dokumenterne, og vi kan ikke frigøre os fra den fornemmelse, at titlen er blevet uddelt "for lang og tro tjeneste", når kongen ikke vidste, hvad han ellers skulle stille op med manden.

Endelig har vi så drosten og marsken. Drosten var oprindeligt hoffets køgemester, eller køkkenchef, men i modsætning til mundskænk-embedet udvikler drostembedet sig i løbet af 1200-årene i næsten dramatisk, politisk retning, og drosten bliver den førende embedsmand, en rigsforstander, der træder til i kongens fravær. Og deraf følger så også, at marsken i nogen grad var underlagt drostens myndighed. Marsken havde afløst stalleren, og blev efter et kort ophold i stalden den, der havde krigsførelsen på arbejdsplanen, men også marsk-embedet er et af de gråzonefelter, hvor beføjelser og magt skifter med embedets indehavere.

Vi må også have gælkeren med som kongens øverste embedsmand i Skåne. Han sad i hierakiet direkte under drosten og skulle kun stå til ansvar overfor ham, og m.h.t. gælkeren kan vi virkelig tillade os en moderne sammenligning: Han var kongens skatteminister i Skåne. Det var en stilling, som blev mere og mere betydningsfuld, efterhånden som det store sildemarked udviklede sig til en af kongerigets helt store indtægtskilder, og gælkeren var derfor ikke altid den mest populære person i Skåne.

Udviklingen i de kongelige embeder sker samtidig med Hvide-slægtens opstigning til stor magt og rigdom, men mærkværdigvis ser vi dem ikke som dominerende i embedsbesættelsen i 1100-årene. Vi skal dog lige have en tidlig undtagelse med: Da Erik Ejegod drager på pilgrimsfærd til Det Hellige Land i 1103 og sætter sin søn, Knud (Lavard), i huset hos Skjalm Hvide til opfostring, nævnes det, at Skjalm er høvedsmand på Sjælland og Rygen udnævnt af kongen.⁹⁸ Men hvad den titel indebar, ved vi intet om. Den fortæller os kun, hvad vi i grunden godt vidste, at Skjalm var en mand af betydning.

Vi skal hen i begyndelsen af 1200-tallet, før andre af slægtens medlemmer for alvor træder ind i rollerne som officielle kongetjenere, og vi ser her, at nogle af de mest magtfulde Hvider, vi kender, tilsyneladende aldrig har beklædt disse officielle poster. Det skal ikke forlede os til at tro, at de har været uden indflydelse, og vi mener, at John Danstrup var for kortsynet, da han efter en gennemgang af brev materialet fra 1100-årene konkluderede, at vi med holdepunkt i Saxo overvurderer Hvide-slægtens betydning voldsomt.⁹⁹ Ganske vist giver

brevstoffet os kun glimtvis en forståelse af magtkonstellationerne, og adskillige af Hvide-slægten, som vi fra årbøgerne og Sorø-litteraturen kender som marsker og kammermestre, optræder overhovedet ikke i brevene, men det er tankevækkende, at Ældre Sjællandske Krønike, som ganske vist er blevet til i nær tilknytning til Sorø kloster, i årene fra 1028 til 1307 nævner omkring 20 personer, som ikke er kongelige eller gejstlige, og heraf er de 16 medlemmer af familien.

Erik Arup har i sin Danmarkshistorie hævdet, at de forskellige besættelser af hofembeder skulle tyde på regeringsdannelser med forskellige politiske grundholdninger. Dertil, mener vi, er materialet alt for spinkelt, og teorien er stærkt præget af Arups egne personlige ønsker om et regeringsdueligt radikalt parti. Så mange år efter kan vi godt tillade os at rubricere middelalderens regeringsbærende politikere til samme sfære som de kirkebyggende bønder. Altså ønsketænkningen. Vi tror, at embedsmændene snarere skal opfattes som indflydelsesrige enkeltpersoner, som kongen enten har ønsket ved sin side af personlig velvilje og tiltro til mandens talenter eller har villet have tæt inde på livet af mistro til deres motiver. Og endelig skal vi ikke glemme, at vi taler om medlemmer af en familie med en stor personlig formue, som tillod dem at foretage udlæg for kongen af egen lomme. Broderskabslisten fra Kong Valdemars jordebog, som er udfærdiget engang i Knud d. 6.s regeringstid, er et af de mest omdiskuterede dokumenter, vi har fra omkring 1200. Den er vanskeligt gennemskuelig, fordi ingen forskere til dato er kommet med en dækkende forklaring på den måde, personerne i listen er grupperet på.¹⁰⁰ Men uden at gå ind i den diskussion kan vi nævne, at listen omfatter 29 personer fra Sjælland, og flere end halvdelen tilhører Hvide-slægten. Hvad meningen end har været med broderskabslisten, blev man ikke optaget i den, medmindre man hørte til i en ikke nærmere defineret inderkreds.

Staller-embedet var, som nævnt, det ældste af de kongelige embeder. Stalleren optræder første gang i Knud den Helliges gavebrev til Lunds domkirke i 1086, og da er der tre af den titel. I løbet af 1100-årene nævnes der ved adskillige lejligheder flere samtidig, og så sent som i 1177 er der fem.

Saxo fortæller os, at stalleren har forestået den kongelige stald, og med middelalderens kongedømmes evindelige rejser med stort følge, har det også været nødvendigt med en fast administration af staldene. Stallerne nævnes regelmæssigt i kongebrevene frem til 1201, og forsvinder derefter. Ingen af de stallere, som optræder i brevene i 1100-årene, tilhører Hvide-slægten, men Sorø klostres gavebog betegner Esbern Snares søn, Niels, med tilnavnet Mule som Valdemar 1.'s staller, og da vi altså mener, at også anden dokumentation

end brevstoffet bør anvendes, så fastslår vi, at Niels Mule var staldmester hos kong Valdemar.

118

Ud af stallerembedet voksede en række mere specialiserede stillinger ved hoffet: en af stallerne i slutningen af 1100-tallet er senere mundskænk. Og Niels Pedersen, der var et oldebarn af Sune Ebbesen, kaldes skiftevis staller og kammermester i hans enkes breve fra 1260'erne. Hans far, Peder, som var søn af Sune Ebbesens datter Margrete, havde ifølge Sorølitteraturen også været kammermester, og blev begravet i bedstefaderens grav.

Kammermesteren nævnes allerede i første fjerdedel af 1100-årene, men vi skal op i slutningen af århundredet, før vi træffer en af Hvide-familien på posten. Jens Ingerdsen var søn af Ingerd Pedersdatter på Borg, en datterdatter af Skjalm Hvide. Da han i 1205 gennemfører sit store mageskifte med Sorø-munkene, kaldes han kong Valdemar 1.'s kammermester, så han må have sidet i jobbet før 1182, og han dør omkring 1210.

Både Sune Ebbesens barnebarn, Peder, og hans oldebarn, Niels Pedersen, kaldes kammermestre i *Genealogica*, men nævnes ikke som sådan i brevstoffet. Til gengæld nævnes Peder Nielsen som sagt efter sin død i 1260'erne som kammermester i enkes breve. Endnu et af Sune Ebbesens børnebørn blev kammermester. Det var Anders Kammermester, hr. Jakobs søn, som døde i 1223. Der kan være en sammenhæng mellem hans død og kong Valdemars tilfange-tagelse på Lyø, men datoangivelsen er usikker, så vi må lade spørgsmålet stå åbent. Heller ikke han nævnes i brevstoffet, vi ved kun, at han var kammermester, fordi det nævnes i den ældste Sorø-årbog.¹⁰¹

Tyge Pust, der var et barnebarn af Skjalm Hvides søn, Toke, var tæt knyttet til Abel, endnu mens han var hertug. Tyge fik en fremtrædende plads i Abels korte kongetid og nævnes som kammermester omkring 1250. Han døde i 1266.

Det fører os frem mod den mest berømte kammermester af dem alle: Rane Jonsen, som ifølge folkeviserne forsvarede sin konge som en skalk i Finderup lade Sankt Cecilienat 1286. Også han blev dømt medskyldig i mordet på Erik Glipping, drog i landflygtighed i Norge, men blev fanget og henrettet i Roskilde i 1294, og man kan undre sig over, at denne sjællandske stormand overhovedet besøgte sin lokale handelsby, hvor han må have været en velkendt person. Rane Jonsen var et tiptipoldebarn af Asser Rig, hans mor havde giftet sig ind i en velhavende stevnsk godsejerfamilie, og Rane har formentlig ejet Gjorslev, som blev konfiskeret efter hans domfældelse. Det må undre de fleste, at en af danmarkshistoriens mest velkendte mænd overhovedet ikke nævnes i en eneste af vore kilder før 1287, da han optræder i den norske konges beskyttelsesbrev til de fredløse. At han var kammermester, ved vi kun, fordi det næv-

nes i processen mellem kong Erik Menved og ærkebisp Jens Grand.

Erik Menved nærrede livet igennem en stærk mistro til dem, der var dømt for mordet på hans far, og derfor er det lidt sært, at Rane Jonsens bror, Niels Rane, i begyndelsen af 1300-årene havde en betroet stilling i nærheden af kongen. Efter det jyske oprør blev Niels Rane afsløret i 1315 som en af dem, der hemmeligt havde forhandlet med den norske konge, så i visse tilfælde havde kongen altså grund til sin mistro. Niels Rane og hans slægtning, Anders Andersen, som var drost hos hertug Kristoffer, blev henrettet i Vordingborg i 1315, så den oprørske Niels Rane er altså ikke den Niels Kammermester af Rane-familien, som ligger begravet sammen med sin familie i Varpelev kirke på Stevns. Den Niels Kammermester tilhører den gren af Ranerne, som vores Hvider *ikke* er i slægt med.

119

Blandt kammermestrene af Hvide-familien må vi også nævne den Uffe Stigsen, som blev dræbt i Middelfart i 1359. Han var søn af Stig Andersen, som under Valdemar Atterdag var indsat som statholder i Estland.

Da den gamle ærkebiskop Absalon følte, at døden var nær, tog han til sit elskede Sorø, for dér at ordne de sidste nødvendige ting. Hans løsøre-testamente skulle skrives, og det var det eneste, der manglede. Der var allerede helt orden på ærkebispens store jordegodser, som *var* givet væk til hans yndlingsinstitutioner – kun den fædrene gård i Fjenneslev var tilbage, og den fik hans bror Esbern. Det var de personlige gaver, der nu skulle gives til slægtninge og venner, som blev betænkt med sølvbægre, ringe, pelskåber og heste.¹⁰²

Hans to (halv)nevøer, Peder Sunesen, som han havde fået indsat som biskop i Roskilde, og Anders Sunesen, som siden skulle følge ham på ærkebispesædet, nævnes ikke ved navn, men ved deres titler. Biskoppen af Roskilde og hans broder, kansleren, fik hver et sølvbæger. Den gamle prælat har åbenbart været lidt stolt af de to.

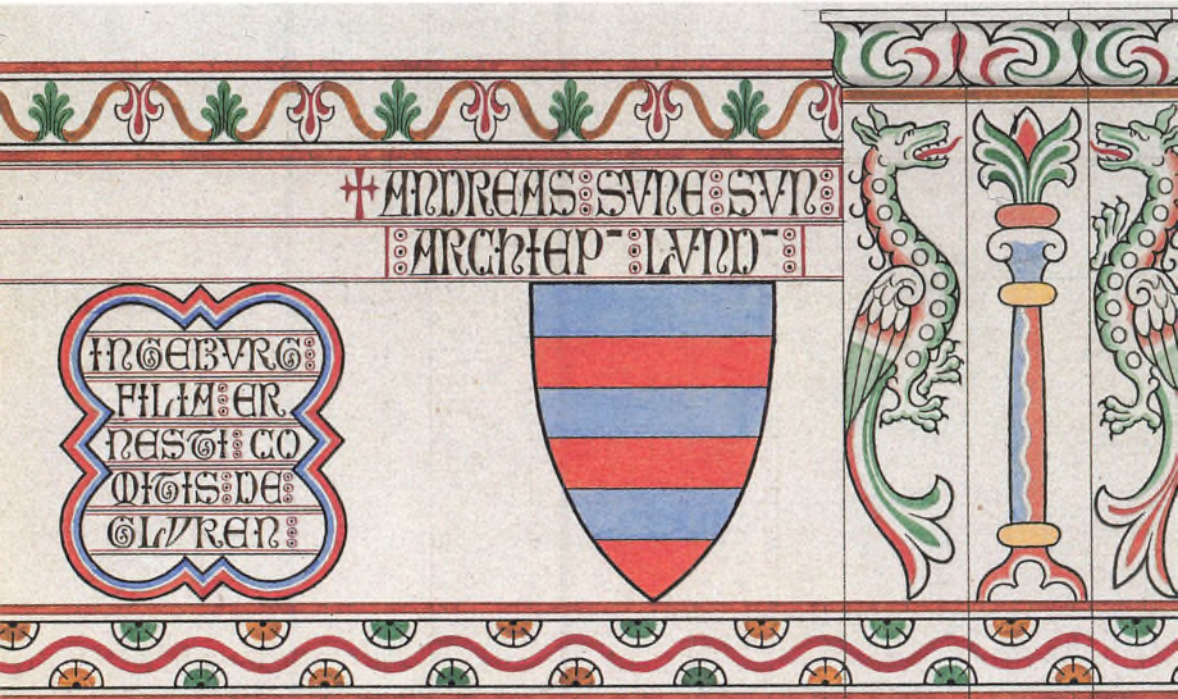
Kanslerembedet er formentlig opstået i midten af 1100-årene som en gejstlig hofstilling, der var besat med kongens kapellan. I 1175-80 var embedet besat med en ellers ukendt Karl. I fortalen til sit værk om danernes bedrifter skriver Saxo i sin hyldest til Anders Sunesen: "Derfor blev I ... kansler, og denne bestilling, som hidtil kun havde været agtet ringe, hævede I ved de store ting, I ved eders flid udrettede ved den, til en sådan anseelse, at den ... attråes som en gunst af mænd, der sidder inde med de højeste værdigheder." Og selv om Saxo ikke på nogen måde har underspillet sine velynderes kvaliteter, er der formentlig et solidt gran sandhed i hans lovprisning.

Da Anders kom hjem fra sin lange uddannelsesrejse, havde han studeret filosofi og teologi i Paris og retsvidenskab i Bologna og Oxford. Han må være

Ærkebisp Anders Sunesøns våben i Sorø Klosterkirke.

Anders døde i 1228, og våbnet er malet et halvt århundrede senere, da et af de typiske Hvide-våbenmærker er ved at blive knæsat: Bjalkevåbnet.

120

kommet hjem i begyndelsen af 1190'erne, nogenlunde samtidig med at broderen var blevet biskop i Roskilde, og han fik stillingen som provst ved domkirken. Det er nok omtrent på samme tid, at han er blevet udnævnt til kansler. Vi kan forestille os, at en titel har været af betydning, da han i 1194 var den danske konges udsending ved pavehoffet i den ulykkelige sag om den danskfødte, franske dronnings forvisning fra hoffet.

Han har ikke bare været retslærd, han har åbenbart også haft administrative evner. Som jurist har han været den egentlige udformer af den kongelige forordning om manddrabsforbrydelser, og som Absalons efterfølger på ærkesædet fortsatte han sit juridiske forfatterskab. Efter sin udnævnelse til lederstillingen for den nordiske kirke har han åbenbart ikke følt, at han også havde tid til at fungere som kansler, men det er nok karakteristisk, at den anseelse, som Saxo påstod, han havde givet embedet, medførte, at hans efterfølgere blev udnævnt blandt landets biskopper.

Den mand, som fulgte umiddelbart efter Anders Sunesen, var hans bror Peder, som tilsyneladende godt kunne overkomme både Roskilde bispestol, kanslerembedet og en hel del andre gøremål. Han var blevet biskop i Roskilde efter Absalon i 1191, og han beholdt kanslerembedet til sin død i 1214.

Den næste af Hvide-slægten, der kom til at beklæde embedet, var Niels Stigsen, som blev valgt til biskop af Roskilde i 1224 og viet 1226. Niels var tipoldebarn af Skjalm Hvide, og nedstammede fra Toke Ebbesen, de såkaldte Vedby-Hvider. Muligvis har han allerede været kansler i 1238, da pavestolen påbød ham og ærkebiskoppen at undersøge dispensationsansøgningen for det ægteskab, som var planlagt mellem Albert af Orlamündes datter og hertug Barnim af Pommern. Han nævnes som kansler under Valdemar Sejrs i 1239 og i de første år af Erik Plovpenningss regeringstid, men bruddet med kongemagten kom efter bispemødet i Odense i 1245, da Niels Stigsen stod for en radikal linie overfor overgreb mod kirken, hvor end overgrebene kom fra, og året efter blev han fordrevet fra sit stift og døde i landflygtighed i Frankrig i 1249.

I kirkekampenes tid ca. 1245-1319 var kanslerembedet ofte besat med lave-re gejstlige. Det var tilfældet med Peder Ranesen, som efterfulgte Niels Stigsen som Erik Plovpenningss kansler. Han var ikke af Hvide-slægten, men onkel til Rane Jonsen, hvis mor var af Hvide-familien.

Kanslerembedet vendte først tilbage til Roskilde bispestol i slutningen af 1300-årene, og dér forblev det i mange år, men da havde Hvide-slægten ikke længere monopol på bispesædet.

En mundskænk, Pincerna, nævnes fra slutningen af 1100-årene. Det var formentlig den kongelige embedsmand, som smagte på kongens mad og drik-

*En anden kongetjener, Anders Pincerna,
Mundskænk, døde i 1270, og han har utvivlsomt
som våben ført det andet af Hvide-mærkerne:
Den dobbelte hjortevie.*

122

ke, og det var et embede, som aldrig fik nogen særlig politisk betydning. Stillingen var dog betydningsfuld nok til at give navn til en gren af Skjalm Hvides efterkommere. Den gren, som nedstammede fra Ebbe Skjalmsens datter Gyde og hendes mand Oluf Glug, beklædte i hvert fald i to generationer mundskænk-embedet: Oluf Ebbesen, som døde i 1248, og hans søn Anders Olufsen, som døde i 1270, og denne gren er siden blevet kaldt Pincerna.

Drosten, som bliver regeringens fornemste embedsmand, opstår forholdsvis sent i forhold til de øvrige kongelige embedsmænd. Oprindeligt var han for-

mentlig leder af den kongelige husholdning, den latinske titel, “dapifer” (køgemester), tyder i den retning, men siden blev han en ledende person i kredsen omkring kongen, og var som sagt dennes stedfortræder. Han optræder fra første fjerdedel af 1200-årene, og vor viden om de første droster er desværre nærmest ikke eksisterende.

I 1268 bliver Uffe Nielsen drost under Erik Glipping. Han regnes for stamfader til Neb-familien og var et oldebarn af Ebbe Skjalmsen. Han sidder som drost indtil 1279, da han bliver afløst af en anden Hvide, nemlig Peder Nielsen med tilnavnet Hoseøl. Men vi ser stadig Uffe Nielsen i de følgende år optræde i kongens nærhed, og i 1284 er han igen drost i en kort periode.

Hans afløser, Peder Nielsen Hoseøl, bliver af adelsgenealogerne henført til slægten Skovgård, og han var oldebarn af Sune Ebbesens datter, Margrete. Peder Nielsen var første gang drost hos kong Erik Glipping fra 1279 til 1283, da han blev afløst på posten af Erik Knudsen, som var søn af hertug Knud af Halland. Denne “regeringsrokade” har været genstand for megen diskussion gennem årene, for Erik Arup så den som resultatet af politiske kampe mellem nogle grupperinger, han nærmest sidestillede med vore dages politiske partier. Vi tror ikke, materialet kan bære en sådan fortolkning, og hælder nærmest til Kaj Hørby's teori om, at drosten var imod den tættere tilknytning til det nordtyske, som i disse år blev stærkt fremmet af kongefamilien.¹⁰³ Det er måske ikke ganske seriøst, men vi kunne da foreslå en så enkel løsning som dårlig kemi mellem kongen og drosten. Erik Glipping lader ikke til at have været nogen ret fremkommelig person, og Peder Nielsen Hoseøl bliver da heller ikke genudnævnt til drost før i 1288, to år efter, Erik Glipping har måttet lade livet i Finderup lade. Denne gang får han kun et år på posten, og nu kender vi årsagen til hans fratreden: Han kom i modsætningsforhold til hertug Valdemar, der var medlem af formynderregeringen for den mindreårige Erik Menved.

Peder Nielsen blev afløst som drost af David Torstensen af den indflydelsesrige skånske Hak-familie, og efter ham kommer der, såvidt vi kan skønne, igen en Hvide ind på drost-embedet: Skjalm Stigsen, men vi må indrømme, at han ikke nævnes i Genealogica. Til gengæld nævnes der en Skjalm Skægge i både gravkataloget og skjoldefrisen, og i begge tilfælde står han ved siden af domprovst Toke Stigsen, der formentlig er en broder. Det, og den kendsgerning at han i 1292 optræder som testamente-eksekutor for Gyde Skjalmsdatter, får os til at anbringe ham som en efterkommer af Skjalm Hvides søn, Toke, og som et barnebarn af Skjalm Bang. Han nævnes første gang som drost i 1290, og han får en voldsom død, da han i 1292 bliver dræbt i kongens nærhed af hertug Erik Langben. Det er også en af danmarkshistoriens helt uforklarlige hændel-

ser, og dem har vi jo en del af netop på den tid. Da sagen omtales i et brev fra 1306, kaldes han Hvide, men brevet er overleveret af Huitfeldt, så det kan være en af rigskanslerens tilføjelser. Der er ikke noget, som tyder på, at han selv har brugt det navn.

124 I en ganske kort periode, formentlig kun som udfyldning inden Peder Nielsen Hoseøl endnu engang overtager drostembedet, bliver det beklædt af Jon Jonsen Lille, som kun nævnes med drost-titlen i et brev fra 1293.

Jon Jonsen, der selv kaldte sig Lille (i betydningen junior), er en af Sune Ebbesens mange rige og betydningsfulde efterkommere, og han var søn af Ebbe Sunesens datter, Cecilie. Hans politiske karriere spænder over næsten 60 år. Han optræder første gang i 1248 og er aktiv næsten lige til sin død i 1307. Han ejede store godser både på Sjælland og i Skåne og var i 1264 gælker i Skåne, ellers optræder han uden titel, men nævnes ofte før både drost og marsk i brevene. Han stod fast på kongemagtens side både under kongens strid med Jakob Erlandsen og siden i sagen mod ærkebiskop Jens Grand, og så sent som 1302-03 var den gamle politiker kongens udsending til Rom. I Lundeannalerne huskes han med ordene "den frommeste og navnkundigste ridder i Danmark".¹⁰⁴

En kort periode kommer Peder Nielsen Hoseøl så igen ind som drost i 1294 og dermed er det slut med slægtens dominans i embedet. Den sidste drost, som udnævnes i Danmark, var Henning Podebusk, Valdemar Atterdags mest trofaste rådgiver. Ganske vist var han adelsmand fra Rygen, men hans kone var et tipoldebarn af Jakob Sunesen og overtog en del af hans godser. Da Henning døde i 1388, døde også drostembedet.

Anders Andersen af Hyby, som tilhørte Erlandsønnerne linie, var også drost, ikke hos kong Erik Menved, men hos kongens upålidelige bror, hertug Kristoffer. På hertugens vegne førte drosten sammen med en anden Hvide-ætling, Niels Rane, hemmelige forhandlinger med den norske konge, og som tidligere fortalt blev de begge henrettet for landsforrædderi i 1315.

Omkring 1200 bliver opgaverne i forbindelse med krig udskilt fra stallerne område, og marskstillingen (marescalc) opstod. Op gennem 1200-årene sidder Hvide-slægten tungt på embedet, meget ofte repræsenteret ved svigersønnerne, og da vi går ind i en sand stime af Jens'er, kan de flere gange være vanskelige at holde ude fra hinanden, også fordi vi er kommet så langt op i tiden, at generationsforskydninger hører til stamtavlernes orden.

Jens, der var søn af Sune Ebbesen, var marsk i slutningen af 1100-årene, men nævnes ikke i brevstoffet. Han er mest kendt for sin rejse til Jerusalem, hvor han døde i 1202, og hvor der efter hans død bliver meldt om mirakler ved graven, uden at der dog kom en helgenkåring ud af den sag. Mærkeligt nok

gør heller ikke Sorømunkenene noget særligt ud af dette aspekt, for de gengiver tilsyneladende kun brevet fra Jerusalem for at bevise, at den store gård i Alsted, som han kort før sin rejse i 1199 havde pantsat til klosteret, nu med rette tilfaldt Sorø.

Hans halvætter, Esbern Snares søn, Jens, kaldes Jens Marsk i *Genealogica Absalonis*, men optræder heller ikke som sådan i brevstoffet, og det viser os igen, hvor store hullerne er, når vi skal dokumentere en magtelite omkring kongen. Jens dør i Lübeck i 1213, og når lige at få tilkaldt Sorøabbeden til sit dødsleje for at få ordnet udbetalingen af den del af faderens halve hovedlod, som han havde tilbageholdt. Her er igen tale om det næsten legendariske Stenmaglegods, og Jens Marsks dødslejeanger hjælper stadig ikke munkene. Der går endnu 80 år, inden godset lander dér, hvor Esbern Snare havde ment, det skulle lande.¹⁰⁵

Fra 1220 til 1250 nævnes fire forskellige marsker, hvoraf de to er giftet ind i Hvide-familien, og én er en efterkommer efter Skjalm Hvide.

I juli 1224 sad en række danske og tyske stormænd og finpudsede betingelserne for frigivelsen af kong Valdemar fra fangenskab hos de schwerinske grever. På den danske side af bordet sad to marsker, Skore og Jens. Vi kender ikke noget til Skores familie, men han var gift med Jakob Sunesens datter, Ingerd, så derfor hører han til her, og som ægtemand til datteren af en af landets rigeste mænd må han have været noget i sig selv. Den marsk Jens, der sammen med Skore sidder ved forhandlingsbordet, må vi vedgå, er os ganske ukendt. Vi kan ikke hægte ham på familien, og at han også hedder Jens, er et tilfælde og kun med til at forvirre billedet.

Den næste marsk, Jens Ebbesen, er til gengæld veldokumenteret, og han sidder som marsk i årene 1229-32. Han var søn af Ebbe Sunesen, og var altså nevø af vores første marsk, som også hed Jens. Det var ham, der døde i Jerusalem. Ligesom onklen valgte Jens Ebbesen at tage på pilgrimsrejse til Det Hellige Land, og ligesom onklen skulle han være blevet hjemme i Danmark, for han døde på rejsen i Akkon i 1232.¹⁰⁶ Inden han drog afsted, skødede han en gård til Æbelholt kloster, ligesom vi så, at onklen inden sin pilgrimsfærd havde pantsat en gård til Sorø kloster. Vi skal bestemt ikke se disse finans-transaktioner som et tegn på pengemangel inden rejsen, men langt snarere som en måde at skaffe rejsechecks. Tilgodehavende-beviser fra et kloster i Danmark kunne indfries i et hvilket som helst søsterkloster i udlandet, og det var en langt sikrere rejsekapital end rede penge.

I 1248 optræder en Harald som marsk, men det har han formentlig været væsentlig tidligere, for i 1254 kaldes han for dum marsk hos kong Valdemar. I

1259 var Harald død, og vi kender heller ikke hans familie, men han var indgiftet i Hvide-familien med marsk Jens Ebbesens søster, Kirstine.

126

Den næste af svigersønnerne optræder som marsk i 1281, og nu er der tale om den marsk af Danmark, som alle kender: Stig Andersen, som eftertiden kaldte Hvide, og så meget er der i hvert fald i tilnavnet, at han var gift mindst to gange med døtre af Hvide-familien. Ifølge Genealogica var han gift med Elisabet Nielsdatter (Rane), som var en efterkommer efter Asser Rigs datter Ingefred, og brevstoffet viser, at han under landflygtigheden var gift med drost Uffe Nielsens datter. Samtiden regnede ham til Hvide-slægten, det nævnes flere gange under retssagen mod ærkebiskop Jens Grand, men tilhørsforholdet er højest usikkert, og vi er ikke ret tilbøjelige til at lade vore mere uvederhæftige gæt offentliggøre. Han er som sagt drost i 1281, i 1282 er han for dum marsk, og i 1284 er han igen tilbage i embedet. Erik Arup så disse op- og nedgange som en følge af regeringsændringer, hvor forskellige politiske holdninger inden for stormandsklassen konkurrerer om magt og stillinger, men også her mener vi, at materialet er for spinkelt til at man kan drage så vidtgående slutninger, for faktisk ved vi forbløffende lidt om den mand, som fylder så meget i danmarkshistorien. Efter Erik Glippings død skriver han sig naturligt nok i maj 1287 som fordums marsk, da han på vej til danehoffet og domfældelsen i Nyborg beskikker sit bo med gaver til Århus domkapitel. Få dage senere falder dommen, de mistænkte, såkaldte kongemordere bliver dømt og går i landflygtighed.

Marsk Stigs børn udsonede sig med kongemagten, vendte tilbage til Danmark og fik delvis deres godser tilbage efter Kristoffer 2.s tronbestigelse i 1320. Marskens sønnesøn, Stig Andersen til Bjørnholm, blev også marsk, ganske vist ikke hos den danske konge, men hos grev Gert, og da Valdemar Atterdag kom på tronen, fik han det betydningsfulde hverv som kongens repræsentant i Estland at skulle afvikle salget af landet til Tyske Orden.

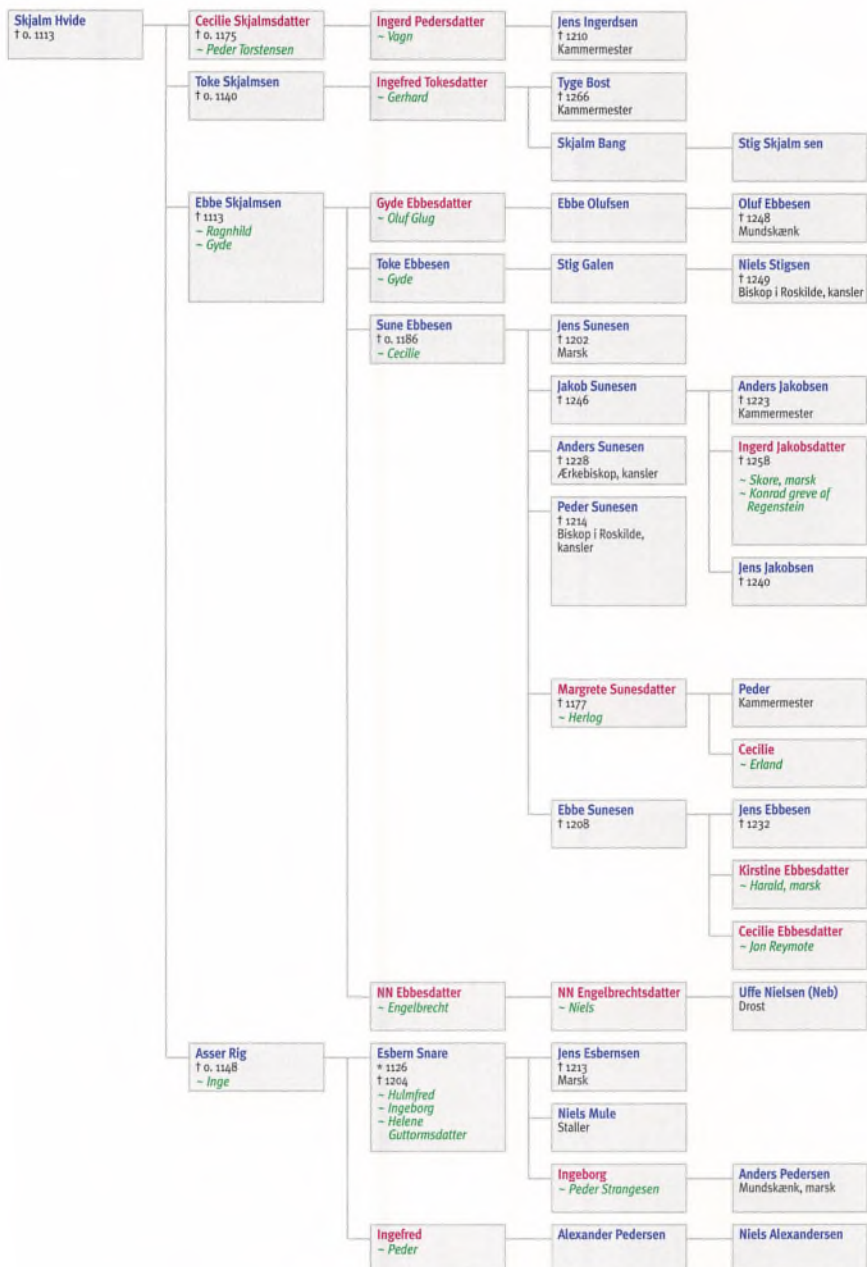
Gælkeren optræder første gang i slutningen af 1100-årene og var som sagt kongens repræsentant i Skåne og økonomisk ansvarlig for det vigtige Skåne-marked. Vi hører spredt om gælkeren i første halvdel af 1200-årene, men embedet får sin store betydning under Niels Erlandsens lange embedsperiode fra 1251 til 1283. Han var søn af Sune Ebbesens datterdatter, Cecilie, og en vis Erland, som vi i dag ikke ved noget om, men han må have været en mand af betydning i Skåne, hvor hans efterkommere ejede store jordegodser. Niels Erlandsen sad ikke uafbrudt i alle disse år: I 1258 og 1265 optræder hans bror, Jens, som gælker, og i 1264 var det hans halvfætter, Jon Jonsen Lille, der en kort overgang beklædte posten. Alligevel må hans lange embedstid undre os, for det var ikke mange, der formåede at holde deres position såvel under kong Abel,

som under Kristoffer d. 1. og Erik Glipping. Diplomati må have været Niels Erlandsens mellemnavn. Og noget kunne tyde på, at gælkerens loyalitet har været overfor kongemagten som begreb og ikke så meget overfor den, der for øjeblikket beklædte tronen, for i den årelange strid mellem konge og ærkebisp Jakob Erlandsen, stod Niels trofast på kongens side mod sin bror.

Niels Erlandsen blev fulgt i embedet af sin nevø, Peder Jonsen, der nævnes som gælker i 1296 og som forhen gælker i 1303. Som onklen havde stået på kongemagtens side i Danmarks første kirkekamp, så stod nevøen ligeledes på Erik Menveds side i den anden kirkestrid. Denne gang hed ærkebispens Jens Grand, og de var af samme slægt, men gennem en ret fjern slægtning: De havde en tip-tip- og en tiptiptipoldefar til fælles. Ganske vist var den mange gange tipoldefar selve Skjalm Hvide, men som vi tidligere har påpeget, så er slægten her i 1300-tallet ved at miste sin fælles-identitet.

Mange af rigsebedsmændene optræder kun i ganske korte perioder, og nogle er kun nævnt ved deres titel ved et rent tilfælde. Vi kan ikke se nogen mulighed for at indpasse dem i politiske grupperinger og magtkonstellationer, og nogle af slægtens mest betydningsfulde mænd har tilsyneladende aldrig beklædt et officielt embede. Jakob Sunesen, som jo blandt andre hverv var forhandlingsleder i Schwerin, da Valdemar Sejrs skæbne stod på spil, havde aldrig nogen kongelig titel. Jon Jonsen Lille var en meget fremtrædende mand i dansk politik i næsten 60 år, men sad kun i ganske kort tid som gælker og drost. Esbern Snares søn, Absalon med tilnavnet Bælg eller Fed, kender vi i Danmark næsten kun som en grådig og grisk mand, der forholdt Sorømunke deres retmæssige arv, men når han optræder i England i første fjerdedel af 1200-årene, kaldes han greve af Sjælland, og vi kan af den engelske korrespondance se, at han må have haft officielle opgaver for den danske konge, for han får i flere tilfælde udstedt beskyttelsesbreve og andre gunstbevisninger, som den engelske konge ikke ville have udstedt til en tilfældig købmand.

Når vi sidder med listen over de medlemmer af Hvide-slægten, der har indtaget betydningsfulde poster, hvadenten de har været titelbehængte eller ej, kommer vi ikke uden om, at mange af Skjalm Hvides efterkommere har været gjort af et ganske særligt stof. Vi er ikke brevstof-fundamentalister, og vi har inddraget megen anden dokumentation i vores beskrivelse af droster og marsker og alle de andre, men hvis vi kunne se ind i de kilder, som nu er forsvundet, ville vi formentlig kunne doble listen op.

Slægtens embedsmænd

i forenklet tavle

Skjaln Stigsen /
Skægge
† 1292 – Drost

Anders Olufsen
† 1270
Mundskaenk

Cecilie Jensdatter
† 1260
– Niels greve af Halland
– Anders af Pincema

Jakob greve af Halland
† 1304

Eufemia

Gisela
– Henning Pudebusk
drost

Niels Pedersen
Kammester

Peder Nielsen Høseøl
† 1298
Drost

Niels Erlandsen
Gælker 1251-1283

Anders Erlandsen

Anders Andersen
† 1315
Drost

Jens Erlandsen
Gælker

Peder Jonsen
Gælker

Jon Jonsen Lille
† 1307
Gælker, drost

NN Uffesdatter
– Stig Andersen, marsk

Elisabet Nielsdatter
– Hans Rane

Rane Jonsen
† 1294
Kammester

NN Nielsdatter
– Stig Andersen

Niels Rane
† 1315

KAPITEL 9

Ingeborg af Kalundborg, Esbern Snares datter, lod sig omkring 1250 afbilde som stifter i Gørlev kirke nordvest for Sorø. Det var formentlig hendes far, der byggede kirken, men Ingeborg har altså ca. 50 år senere ment, at den også skulle dekoreres.

FROMME, STÆRKE KVINDER

I den vedtagne adelsgenealogi findes der ingen efterkommere efter kvinder, og en slægt uddør, når dens sidste, mandlige medlem dør uden sønner. Men heldigvis kendte man endnu ikke det princip, da Genealogica Absalonis blev udfærdiget i Sorø, hvad enten det var i begyndelsen af 1500-tallet af den historikkyndige abbed, Henrik Tornekrans, eller, som vi hævder, i sidste halvdel af 1200-tallet. Slægtens kvinder havde givet mindst ligeså gavmildt til klosteret som mændene, så de fortjente at blive nævnt. Også skjoldefrisen har kvinderne med. Ca. $\frac{1}{3}$ af våbenskjoldene er kvindernes navne i en firpas-lignende ramme.

I det hele taget ville vi komme galt af sted, hvis vi med hensyn til Hvide-slægten skulle følge den genealogiske doktrin om, at rigtige mennesker er mænd, for vi kender 53 af Skjalm Hvides tipoldebørn, og 35 af dem nedstammer fra kvinder.

Nogle af de kvinder beretter vi om i dette kapitel, og vi har lagt hovedvægten på en myndig og gavmild dame fra 1200-årenes første halvdel. Hun hed Ingerd af Regenstein, og hun er en af dansk højmiddelalders mest velbelyste kvinder, bl.a. fordi hun var så gavmild.

Desværre ved vi ikke nær så meget om hendes oldefars lillesøster, Margrete, kaldet Magga, en af Skjalm Hvides døtre. Vi ved, at hun gik i kloster og ved den lejlighed skænkede Sorø kloster sin arvelod i Hagerup Ore, og vi ved, at hun gik i kloster hos cisterciensernonnerne i Roskilde Vor Frue. Det er den oplysning, der får os til at tro, at Magga har været en noget bedaget dame, formentlig barnløs enke, da hun tog sløret, for Vor Frue kloster blev tidligst oprettet i 1166, og Skjalm døde i 1113. Gaven til Sorø får os til at tro, at hun har haft orden i tingene og har beskikket sit bo som en selvstændig kvinde af slægten.

Asser Rigs hustru, fru Inge, og hendes datter, Ingefred, var, hvis vi skal tro Saxo, også handlekraftige damer.¹⁰⁷ Efter blodgildet i Roskilde, da Knud blev dræbt, flygtede Valdemar først til Ingefreds mand, Peder af Borup, og derefter til fru Inge i Fjenneslev. Her blev hans sår forbundet, og ved daggry satte han kursen mod Jylland for på Viborg ting at berette om Svends påståede svig. Svend satte sin flåde i stand for at sætte efter Valdemar, og så var det, at fru Inge og Ingefred "med mandigt mod øvede en herlig dåd". Ved nattetid lod de nemlig hugge huller i de skibe, Svend skulle ud at sejle med, så han blev for-

sinket i sin forfølgelse af Valdemar. Vi tror ikke, de to damer øvede dåden med egne, liliehvide hænder, formentlig har de haft en god flok huskarle med sig, men vi får et herligt øjebliksbillede af et par Hvide-damer, der ikke veg tilbage for ret meget. Asser Rig var jo, som vi har fortalt, gået i kloster i 1145-46, og han må have været helt klar over, at fru Inge glimrende var i stand til selv at klare administrationen af hans anseelige jordejendom. Vi ved desværre ikke, hvor Svends skibe lå, men det er nærliggende at tro, at de har ligget i Roskilde, så de to kvinder var ude på en lang køre- eller ridetur den nat.

Vi skal to generationer længere frem og kaste et blik på Ebbe Skjalmsens barnebarn, Margrete, Sune Ebbesens eneste datter. Blandt historikere er der nogen uenighed om slægtskabet, men vi fastholder, at vores udlægning af de sparsomme kilder er den mest logiske.¹⁰⁸ Vi fortalte tidligere, at hun blev myrdet af sin mand, Herlog, som fik hendes mord til at se ud som selvmord. Derfor fik hun selvfølgelig ingen kristen begravelse, men der skete undere ved hendes grav, og Absalon fremtvang en tilståelse fra ægtemanden. Hendes lig blev translokeret til Roskilde Vor Frue, hvor hun som undergørende helgen blev en fortræffelig indrægtskilde middelalderen igennem. At der virkelig var tale om en indbringende helgen, kan vi se af det faktum, at Absalon beordrede cistercienser-søstre ved Vor Frue til at afstå en tredjedel af "Margretepengene" til Sorø kloster.

Vi ved ikke, hvad der fik Herlog til at myrde Margrete, og vi har ikke et rigtigt "helgenlevned" på hende. En roskildemunk skrev kort efter 1200 en beskrivelse af Absalons detektivarbejde m.h.t. opklaringen af mordet og translokeringen fra Højelse til Roskilde, men om hun var meget from i levende live og skænkede brød til de fattige, ved vi ikke.

Margrete blev aldrig officielt helgenkåret. Såvidt vi kan se, blev der gjort et forsøg omkring 1255, da oprettelsen af to nye kvindeklostre i Roskilde satte Vor Frue i en konkurrencesituation, da det ville være rart at kunne fremvise en rigtig, helgenkåret helgen, men Danmark var på vej ind i sin første kirkekamp, og forholdet til pavestolen var noget anstrengt, så Margrete fik aldrig noget blåt stempel. Det er muligvis den manglende helgenkåring, der gjorde, at hun i Sorø-annalerne kun optræder som ærkebisp Jakob Erlandsens mormoder, men det kan jo også tænkes, at slægten ikke var meget for at få ribbet op i historien om far eller bedstefar, der myrdede sin kone.

Vi kalder hende Margrete af Højelse, men i en af de allersenest udkomne helgenbiografier i Tyskland kaldes hun Margrete af Roskilde, hun er nævnt under sin dødsdag d. 25. oktober, og bogen anser det tydeligvis ikke for vigtigt, at hun aldrig blev udnævnt af paven.¹⁰⁹

*Ingerd Jakobsdatter, grevinde af Regenstein, førte ikke våbenskjold.
Det fik kvinder først i slutningen af 1300-tallet, men hun havde et segl.
Seglmotivet er hverken borgen hjemme hos far på Møn eller Regenstein, det er
"Det himmelske Jerusalem", og indtil kvinderne kommer ind i det almindelige
våbenskjoldskapløb, er bibelske motiver meget almindelige i deres seglstamper.*

Margretes halvkusine Ingeborg, datter af Esbern Snare, fortjener også at blive nævnt under slægtens fromme, stærke kvinder, for ganske vist var hendes mand, Peder Strangesen ikke meget for at udlevere Esberns testamentariske gave til Sorø, men ikke så snart var hun blevet enke, før hendes Hvide-indstilling til kirkelige institutioner kom frem i dagens lys. Efter klostrets brand i 1247 gik hun ind med en stor godsgave til at bekoste en overhvælving af kirken, og efter al sandsynlighed er det hende, der betalte for opførelsen af Gørlev kirke. Og så oplevede hun mirakler, og det er der os bekendt ikke andre af damerne, der har gjort. I 1250'erne arbejdede man i Danmark hårdt på at få helgenkåret to kongelige helgener, Niels af Århus og kong Erik Plovpenning, og derfor blev der udarbejdet lister over deres mirakler. Omkring 1250 var Ingeborg i Århus, og her så hun en spedalsk pige blive helbredt ved Hellig Niels' grav, og nogle år senere oplevede hun i Kalundborg, at et dødfødt barn blev vakt til live ved påkaldelsen af Erik.¹⁰ Så selv om hun og hendes efterkommere holdt på den tabende hest i striden mellem Abel- og Kristofferlinien på den danske trone, så bør hun bestemt ikke nedtones.

Så kommer vi endelig til grevinde Ingerd af Regenstein, som må blive kapit-

lets hovedperson, fordi vi ved så meget om hende.¹³⁴ Vi begynder med at kalde hende Ingerd Jakobsdatter af Hårlev, og hun kom fra en rigtig pæn familie med en stærk kirkelig tradition. Hendes ene onkel, Anders Sunesen, havde været ærkebiskop, og hendes anden onkel, Peder Sunesen, var biskop i Roskilde og blev afløst på den stol af Ingerds bror, som også hed Peder. Hendes bedstefader havde givet store gaver til kirken og især til familieklosteret i Sorø, som hendes oldefar havde været med til at oprette. Hun kom kort sagt fra et miljø, hvor det var naturligt at interessere sig for åndelige spørgsmål, og hvor der også var en tradition for at gå ind med store midler for at støtte sine idealer. Det er indgået som en naturlig del af den ballast hun fik i vuggegave, uden at vi dog skal tro, at hun fra fødslen var udset til hverken at træde ind i kirken eller optræde som dens specielle velgører. Det var noget, hun først valgte at gøre i en moden alder, da hun blev enke første gang efter marsk Skore, og endnu mere storslået, da hun blev enke anden gang efter den tyske grev Konrad af Regenstein.

Hvis vi kigger på Sune Ebbesens efterkommere, kan vi se, at kun et af børnene, nemlig Jakob, er blevet en gammel mand. Jakob Sunesen var far til Ingerd, han må være født omkring 1165, og han var altså over 80, da han døde i 1246. Han kommer sent ind på den politiske arena, hvor han i 1220'erne spillede en fremtrædende rolle under de lange og besværlige forhandlinger, som fulgte efter kong Valdemar Sejrs tilfangetagelse i 1223. Tilfangetagelsen var et overraskelsesangreb fra greven af Schwerin, der i årevis havde skændtes med Valdemar om medgiften efter sin datter, der i nogle få år var gift med Valdemars udenomsægteskabelige søn Niels, greve af Nørre Halland. Schwerinergreven besøgte Valdemar under en jagt på Lyø, og bortførte natten mellem den 6. og 7. maj kongen og hans søn, Valdemar den Unge. Der går storpolitik i sagen, både paven og den tyske kejser blander sig, og forhandlingerne bliver lange og vanskelige. På den ene side af forhandlingsbordet sidder Jakob Sunesen og hans svigersøn, marsk Skore, og på den anden side af bordet sidder Jakobs kommende svigersøn, grev Konrad af Regenstein. Og dem vender vi tilbage til senere.

Jakobs ældste søn, Ingerds ældste bror, hed Peder efter sin morfar og var, som vi fortalte, i 1215 blevet biskop i Roskilde efter sin onkel Peder Sunesen, han døde i 1225 ved et skibsforslis ud for Flanderns kyst på sin vej til at besøge Det Hellige Land, og meget andet ved vi faktisk ikke om ham.

Jakobs anden søn, Anders, var kammermester hos kong Valdemar og døde i 1223. Anders døde barnløs i modsætning til den tredje bror, Jens, som døde i 1240 og efterlod sig en søn og en datter.

Jakob Sunesen kalder sig selv "af Møn", det står i omskriften til hans segl,

og dér ved vi, at han har ejet jord i to byer, men vi kender i øvrigt ikke mere til hans gods på Møn. Eftertiden kaldte ham "Rige hr. Jakob". Han var ikke den store donator til Sorø kloster, og han er ikke nævnt i gravkataloget, men til gengæld gav han kort før sin død hele byen Osted og gods i Avedøre til Roskilde domkirke i vinlegat,¹² og det er muligt, at han valgte at blive gravlagt i domkirken, frem for i familieklosteret i Sorø, hvor hans fader og hans brødre blev begravet.

Det eneste af Rige hr. Jakob af Møns børn, der overlevede ham, var Ingerd. I de danske kilder dukker hun først op på scenen i 1253, da hun må have været en moden dame. Vi gætter på, at hun er født omkring 1200, måske lidt før, men takket være andre, indirekte kilder kan vi kortlægge hendes liv mange år før 1253. I *Genealogica Absalonis* får vi at vide, at Jakob Sunesens datter var gift med marsk Skore, og ham kender vi udmærket fra godt 40 år i dansk politik.

Han optræder første gang omkring 1186, da kong Knud og en række af hans embedsmænd giver gaver til Ringsted kloster, og vi tror, han stammer fra Himmersyssel, hvor han er opført i broderskabslisten i kong Valdemars jordebog. Efter en flammende tale, som Esbern Snare holdt, da Danmark havde modtaget et pavebrev med opfordring til korstog, drog han i 1191 sammen med en række andre ungersvende, bl.a. ærkebiskop Absalons nevø Alexander og Stig Hvides søn Åge, på korstog til Jerusalem. De var ganske vist så længe undervejs, at de ikke nåede frem, inden den hellige stad var erobret af de kristne, men meningen var god nok. Disse to tidlige angivelser giver os grund til at tro, at Skore har været på alder med sin svigerfader og altså en generation ældre end sin hustru.

Herefter møder vi ikke Skore før 1224, da han i juli sammen med sin svigerfader forhandlede med greverne af Schwerin. Her havde Konrad af Regenstein allerede siddet fra september 1223 i grevernes forhandlinger med den tyske kejser, der jo også havde en interesse i kidnapningen af den danske konge.

Så selv om vi kun har enkelte breve, der fastsætter betingelserne for frigivelsen,¹³ må vi tro, at den danske delegation af toppolitikere med Jakob Sunesen sammen med rigets marsk, drost og mundskænk har siddet på skift i Nordtyskland fra sommeren 1223, til frigivelsen endelig finder sted ved årsskiftet 1225-26. Altså i omkring 2½ år. Om Ingerd også var med sin mand og sin far, ved vi ikke, og slet ikke om kongressen også fik danset. Men vi kan da gætte på, at det er her, Ingerd første gang har truffet en dreven tysk diplomat ved navn Konrad, greve af Regenstein.

Vel hjemkommet til Danmark igen var Valdemar ikke meget for at indrette sig på de garantier om fred og venskab, som havde været en del af aftalen

med de schwerinske grever. Han planlagde hævn og erstatning for de tabte rettigheder i Nordtyskland, og startede en krig, som kulminerede i det katastrofale nederlag ved Bornhöved i 1227. Måske var den militære fiasko i det nordtyske grunden til, at Skore er "forhenværende marsk", da vi træffer ham igen to år senere.

136 I 1229 var han i hvert fald i Ribe for at bevidne kong Valdemars gave af det sydlige Fyn til Valdemar den Unges portugisiske kone, Eleonora, og det er her, han bevidnede gaven som for dum marsk. Året efter var han i Slesvig for endnu engang at forhandle med de schwerinske grever om løsladelse, denne gang for prinserne Erik, Abel og Kristoffer, som var blevet taget til fange efter slaget ved Bornhöved. Nu er Skore igen marsk, og det er sidste gang, vi møder ham. Han er formentlig død mellem 1230 og 1235.

Så var Ingerd blevet enke, og vi tror, at ægteskabet var barnløst. Som arve reglerne var, havde Ingerd ikke noget arvekrav på sin ægtemands arvegods, for hans jord gik tilbage til hans familie. Det, hun har fået, er dels den medgift, hun selv havde bragt ind i ægteskabet og en lignende sum, som ægtemanden har udlagt hende ved brylluppet – en samlet formue som var beregnet på at underholde hende i enkestanden. Desuden har hun haft krav på at arve ægtemandens købegods og løsøre. Denne arv har gjort hende til en velstillet, men ikke rig enke.

Og det hun, "den meget berømte og meget fromme" enke, havde planer om at bruge sin velstand til, var grundlæggelse af gråbrødrekløstre, franciskanerklostre, først i 1237 i Roskilde, men siden også i København, Kalundborg og Næstved.¹¹⁴ Og hvad var det så for en fromhed, der i den grad havde betaget Ingerd.

Franciskanerordenen er stiftet af Frans af Assisi, som var søn af en italiensk klædeskøbmand. Vi hører om ham, at han som ganske ung mand hyggede sig gevaldigt blandt vennerne, men da han i 1202 havde deltaget i en krig mellem Assisi og Perugia og var krigsfange i et årstid, blev han alvorligt syg, og han vendte sig mod mere åndelige sysler end vin, kvinder og sang. En dag, da han knælede i bøn foran altret i et forfaldent kapel udenfor Assisi, hørte han krucifikset på altret beordre ham til at rejse sig og gå ud og genopbygge Kristi hus, som næsten lå i ruiner. Frans tog befalingen helt alvorligt, så han gik hjem og solgte faderens varelager for at give pengene til præsten ved det forfaldne kapel. Hans far blev forståeligt nok ret knotten, så Frans brød med familien og begyndte at udforme sine ideer om et liv i absolut fattigdom, som han fandt belæg for bl.a. i Jesu befaling til apostlene om at afstå fra timelige goder som ejendom og i øvrigt prædike sig frem og leve af almisser.

Kravet om den absolutte fattigdom var her i begyndelsen af 1200-årene en bombe under den eksisterende kirke og de eksisterende klosterordner, for i århundredernes løb var der samlet uhyre rigdomme, og i hele Europa sad kirker og klostre tungt på en meget stor del af jorden. De tidligere oprettede klostre havde været det, vi kalder herreklostre, d.v.s. deres indtægter stammede fra jordejendom. Den enkelte munk skulle ganske vist være personlig ejendomsløs, men klostret var ofte endog meget velhavende. Nu i århundredets begyndelse opstår en række klosterordner, som ikke blot kræver personlig fattigdom af sine medlemmer, men også hævder, at ordnen skal forblive ejendomsløs. Den må altså heller ikke eje de huse og de kirker, den prædiker fra. På dansk kalder vi de ordner for tiggermunkeordner, og de får en uhyre stor udbredelse i 1200-tallet. Det er den anden store eksplosion af middelalderens klostergrundlæggelser efter 1100-årenes reformordner som f.eks. cistercienserne.

Den hellige Frans havde udformet en simpel og meget streng regel for den nye bevægelses medlemmer, som indtil videre virkelig var gadeprædikanter uden tag over hovedet, og i 1209 havde paven givet ordnen en foreløbig godkendelse. En nonneorden, stiftet af en adelsdame, Clara af Assisi, kom til i 1212 og levede efter den samme enkle, men strenge regel som brødreordnen. Ordnen voksede langt ud over Italiens grænser, og Frans så sig nødsaget til at udforme en mere udførlig regel, som også lagde visse organisatoriske bånd på franciskanerne. Pave Honorius d. 3. godkendte denne endelige regel i november 1223, men da var ordnen for længst en etableret kendsgerning i hele Europa.

Den hellige Frans af Assisi døde i 1226 og blev kanoniseret, altså helgenkåret allerede i 1228, og fire år senere vandrede de første mindrebrødre ind i Danmark, i Ribe, vistnok på deres bare fødder. Også her blev ordnen en overvældende succes. 20 klostre blev oprettet i løbet af 1200-tallet, og på grund af ordnens karakter som prædike-orden lå de alle i byerne.

Ingerd var blevet dybt betaget af dette fromhedsideal med dets løfte om apostolisk fattigdom, og hun var tidligt på den, allerede fem år efter at de første franciskanere var ankommet til Danmark, kunne hendes kloster i Roskilde indvies, og i løbet af de næste to år blev yderligere tre af hendes stiftelser oprettet. Det, som muliggjorde en sådan gavmildhed for denne velstillede, men som sagt ikke rige enke, er netop franciskanerordenens regel om ikke at eje noget. Det, hun har skullet sørget for, var en velbeliggende købstadsgrund og midler til at bygge en kirke og et klosterkompleks. Det var ikke billigt, men hun skulle ikke, som ved en almindelig klosterstiftelse, sørge for at klosteret også havde et jordtilliggende, der kunne forsørge brødrene til evig tid.

Da Ingerds klosterstiftelser stopper i 1239, tror vi, det er, fordi hun har gif-

tet sig for anden gang og er taget med sin nye ægtemand til hans gods i Tyskland, og det er her, Konrad af Regenstein træder ind i vor historie.¹¹⁵

Han kom fra en velanskreven grevelig familie fra Harzenbjergene, som havde knyttet sig tæt til den welfiske hertugslægt. Det kom til at koste dem dyrt, da de helhjertet gik ind for Henrik Løve i hans kamp mod stauferen Frederik Barbarossa, der vandt kampen og kejserkronen. I 1180 erobrede Frederik familiens to hovedborge, Regenstein, som tilhørte Konrads bedstefader, og Blankenburg, som var i fætterens besiddelse. Bedstefaderen, der også hed Konrad, gik i kloster efter den affære, og selv om familien fik borgene tilbage, var deres tilbageblevne landbesiddelser næppe nok til at underholde dem på standsmæssig vis. De måtte ud at tjene til føden på anden måde.

Unge Konrad gik i tjeneste hos welferne, først hos pfalzgreve Heinrich, som han fulgte på korstog til Det Hellige Land. Det var det tredje korstog, som blev udskrevet, efter at Saladin i 1188 havde erobret Jerusalem, og det var det samme korstog, som også ungersvendene fra Hvide-slægten forsøgte at nå frem til.

Det lader til, at Konrad skiftevis har gjort tjeneste hos pfalzgreve Heinrich og hans broder Otto, der i to perioder var tysk kejser mellem 1198 og 1218, især i den periode, da han kæmpede mod den anden kejserkandidat, Philip af Schwaben. Da pfalzgreve Heinrich døde i 1228, gik Konrad i tjeneste hos hans nevø, Otto af Lüneburg, der for øvrigt var kong Valdemars nevø. Otto var tæt knyttet til de unge markgrever af Brandenburg og gift med deres søster, og da markgreve Johan i 1231 giftede sig med kong Valdemars datter, Sofie, opholdt Konrad sig ved det Brandenburgske hof.

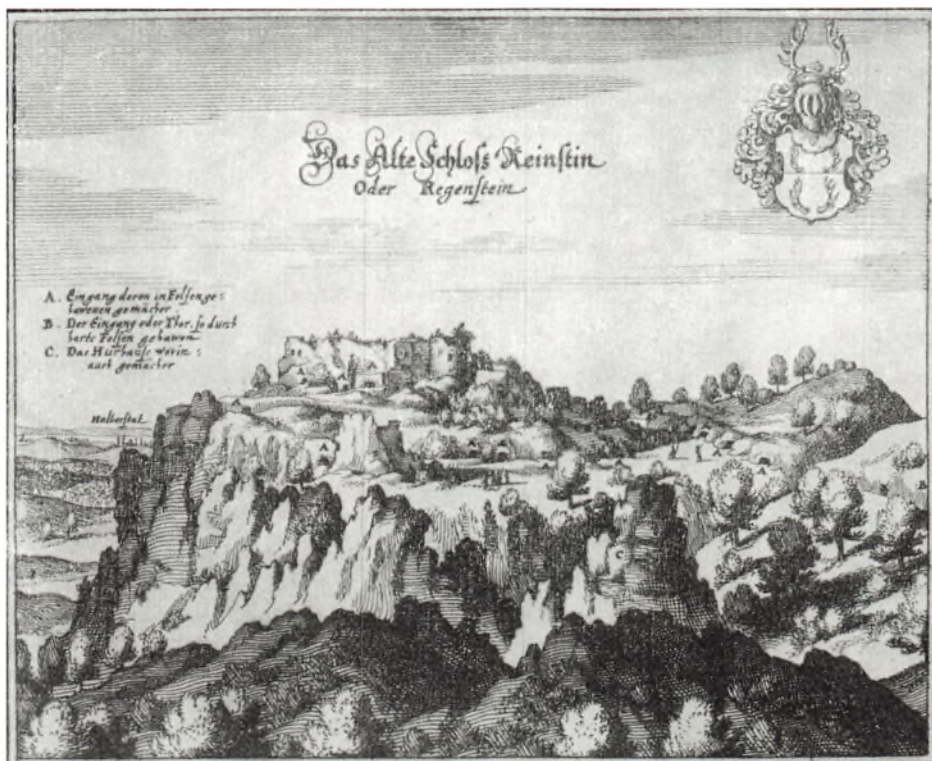
I sin lange karriere for welferne havde Konrad altså flere berøringspunkter til Danmark. Først da han sad i forhandlingerne om kong Valdemars frigivelse i midten af 1220'erne, siden gennem sin nære tilknytning til Otto af Lüneburg, der både i 1220'erne og 30'erne ofte var i Danmark, og igen gennem sin tjeneste som diplomat ved det Brandenburgske hof på det tidspunkt, da den danske prinsesses ægteskab blev aftalt. Samtidig med at Konrad gifter sig med Ingerd, slutter han sin diplomatiske karriere og tager hjem til Regenstein.

Vi er ret overbeviste om, at Ingerds giftermål med Konrad har været et inklinationsparti, for der er intet, der tyder på, at hun har kunnet tvinges til noget som helst, og hvis man som argument for et tvangsægteskab anfører, at hun igen bliver gift med en mand næsten af sin fars generation, så må vi sige, at hun sikkert har følt sig tiltrukket af ældre mænd. Men til gengæld tror vi nok, at borgen Regenstein er kommet som lidt af et chok for vores danske stormandsdatter. Den er stor og solid, bygget til forsvar, men bestemt ikke til

Dette er et litografi af ruinen Regenstein fra omkring 1830. Borgen var naturligvis ikke nogen ruin, da Konrad hjemførte sin hustru, Ingerd Jakobsdatter, i 1239, men den har set omtrent lige så lidt indbydende ud fra en dansk stormandsdatters synspunkt. Bemærk, at litografen fra 1800-tallet omhyggeligt har udstyret Regensteinerne med ikke mindre end fire hjortevier.

139

komfortabel beboelse. Den ligger på et nøgent og utilgængeligt bjergmassiv, og meget af det store bygningsværk har været hugget ud i selve klippen. Vi tror, at Ingerd har anset den for ganske uegnet til en bekvem husholdning selv på et tidspunkt, da overklassen var vant til at bo med større hensyn til sikkerhed og imponerende effekter end ligefrem til bekvemmelighed. Noget af det første, det nygifte par foretog sig efter ankomsten, var at leje et hyggeligt hus midt i den nærliggende bispeby, Halberstadt. Og det er nok her, Ingerd hovedsagelig har opholdt sig.

Ingerd kom til Harzen med en glødende interesse for franciskanerordenens idealer, og i sit nye hjem kunne hun hente inspiration, for i det nærtliggende Wartburg holdt greverne af Thüringen hof, og her har man talt meget

om grev Ludwigs unge hustru, Elisabet, som efter at være blevet enke, forlod slot og familie for at slå sig ned i et franciskanerkloster i den nærliggende bispeby, hvor hun i fattigdom og ydmyghed plejede de syge i hospitalet. Elisabet var allerede død i 1231. Hun var blevet kanoniseret i 1235, få år, før Ingerd kom til Tyskland, og Ingerd har utvivlsomt beundret, ja måske endda misundt Elisabet hendes fromhed og indlevelse i franciskaner-idealene. Men hun har nok ligesom Elisabets svigerfamilie på Wartburg syntes, at det var at drive fromheden lovlig vidt, når man begyndte at forære væk af familiesølvet og derefter slå sig ned i et tiggerkloster.

Det er formentlig også efter ægteskabet med Konrad, at Ingerd er kommet i kontakt med Agnes af Böhmen, som havde grundlagt det første franciskaner-nonnekloster nord for alperne i 1232 og selv var indtrådt i det. Det er nok tvivlsomt, om de har haft et nært personligt kendskab til hinanden, for Agnes' kloster i Prag lå næsten lige så langt fra Regenstein som Danmark. Men de to damer har måske vekslet breve om åndelige spørgsmål, ligesom Agnes vekslede breve med den senere helgenkårede Clara, som i 1212 havde stiftet det første kvindekloster, som tilsluttede sig Den hellige Frans' ideer.

Clara havde ønsket, at hendes kloster nær Assisi skulle leve efter de samme fattigdomsregler som Frants' små brødre. Paven var fra begyndelsen ikke meget for at godkende en klosterregel for nonner, som påbød fuldstændig ejendomsløshed, og først lige inden sin død i 1253 fik Clara pavelig godkendelse af sin orden med de strenge fattigdomsregler. Da var efterligninger af hendes kloster allerede spredt ud over Europa, og nogle af dem fulgte Claras fattigdomsregler, mens andre var traditionelle jordejende nonneklostre. Så 10 år efter Claras død udstedte paven en regel for clarisserordenen, der tillod klostrene at eje jord, og de to retninger inden for ordenen fortsatte med at eksistere side om side.

Da Ingerd af Regenstein oprettede sit nonnekloster i Roskilde, blev det efter den model, hvor klosteret kunne eje jord og endda rigtig meget jord.

Jakob Sunesen døde i maj 1246 og hans kone Estrid samme år. Da havde Jakob oplevet det begyndende sammenbrud af samarbejdet mellem kirke og konge. Kong Valdemar var død i 1241, og "da faldt kronen af de danskes hoved", skriver Ryd årbogen lidt florumvundet, men sandt er det, at hans død blev indledningen til en lang periode med politisk uro. Valdemar blev efterfulgt af sin ældste søn med Berengaria, Erik, som fik tilnavnet Plovpenning. Valdemar den Unge var død allerede i 1232, og de tre overlevende Valdemarsønner kom snart i bitter strid om magten. Eriks regeringstid indledtes med krigsførelse mod broderen Abel, der havde fået hertugdømmet Sønderjylland som arveligt len.

Det er den situation, Ingerd møder, da hun kommer hjem til Danmark for at ordne det store bo efter forældrene. Konrad er formentlig også død kort tid efter svigerforældrene, og hun er nu en meget rig kvinde. Efter Rige hr. Jakob har hun fået en tredjedel af hans ejendomme. To af hendes brødre var jo døde barnløse inden faderen, så hun skulle have en søsterdel, medens en broderdel skulle fordeles mellem hendes broders to børn, Jens og Cecilie.

Hun kan nu begynde at planlægge en ny klostergrundlæggelse af franciskanerordenen og denne gang et nonnekloster. Hun vælger den model, hvor klosteret kunne eje gods, og ikke den ejendomsløse model, som den hellige Clara selv havde foretrukket. Vi tror ikke, grevinde Ingerd kunne forestille sig, at døtrene af Sjællands adel kunne leve i apostolisk fattigdom og langt mindre tiggere til deres underhold i Roskildes gader. Hun begynder nu at trække i alle de tråde, der står til hendes rådighed både i Danmark og i Europa for at sikre sig den størst mulige støtte og garanti til det planlagte kloster.

I 1253 skriver paven på opfordring af prinsesse Agnes af Böhmen til den danske ærkebiskop og beder ham støtte grevinde Ingerds klosterplaner.¹⁶ Agnes af Böhmen var jo, som vi fortalte, en af franciskanerordenens vigtige støtter. Ærkebiskoppen hedder nu Jakob Erlandsen, og han er søn af Ingerds kusine, Cecilie. Han havde været biskop i Roskilde, efter at han var vendt tilbage fra sin landflygtighed i 1249, og han blev efterfulgt på Roskilde bispestol af Peder Bang, som var en fjernere slægtning af grevinden, nærmest en ottendedels fætter.

I 1256 opretter Ingerd så sit testamente, hvor hun bestemmer hvilke af sine jorder, hun stiller til rådighed for sit nye kloster. Og samtidig med testamentet stiller hun sig selv og sin ejendom under biskop Peder af Roskildes beskyttelse. Hun får også kong Kristoffer til at skrive til paven, der nu hedder Alexander d. 4., for at opfordre ham til at tage hende og hendes planlagte klosterstiftelse under sin beskyttelse. Det gør paven da også, og han giver desuden grevinden tilladelse til at oppebære indtægterne af sin formue, selv efter at hun er indtrådt i klosteret.¹⁷ Med hensyn til den udførlige omtale af Ingerds godsgave og hendes stiftelse af Clara kloster henviser vi til kapitel 6. "Den halve hovedlod".

Kort tid efter forliget med broderens arvinger opretter Ingerd så endnu et testamente. Ikke over sit jordegods, for det er der jo disponeret over, men over sit løssøre. Det er pengegaver på omkring 600 mark penge og personlige ejendele til venner og yndlingsstiftelser. Knap halvdelen stammer fra salget af Svendstrupgodset, og reelt svarer summen nogenlunde til den samlede årlige indkomst fra hendes ca. 150 bøndergårde. Nogle af dem, som får pengegaver, er folk i hendes brød. Hendes præst og hendes diakon og flere personer med

udpræget tyske navne får temmelig store summer svarende til det årlige afkast af adskillige bøndergårde med tilføjelsen, at nogle af pengene skal bruges til en hest. Vi tror, det er tjenestefolk, som hun har haft med fra Tyskland, som nu får penge til hjemrejsen og lidt startkapital.

Grevinden har haft egen præst og degn, og det bedste alterudstyr fra hendes privatkapel går til gråbrødremunkene i Roskilde, hvor hun har valgt, at hun ville begraves. Her så franciskanerhistorikeren Peder Olsen omkring 1530 hendes gravsten i klosterkirken, som siden er blevet revet ned. Gråbrødrene får desuden hendes sølvskrin, hendes store salmebog og et lille relikviegemme. Nonnerne i hendes Clarakloster får resten af udstyret i kapellet, et guld kors og en forgyldt rosenkrans. Desuden udstyr til køkkenet og den bolig, grevinden havde ladet bygge i gården til klosteret.¹¹⁸ Det er måske værd at lægge mærke til, at nevøen og niecen, Jens og Cecilie, som bestred Ingerds godstestamente, ikke er betænkt i løsorestamentet.

Ingerd dør i begyndelsen af 1258, og i maj samme år er nyheden om hendes død nået til Halberstadt, hvor biskoppen skriver til boet om noget af det gods, Konrad og Ingerd havde i området, som nu skal gå til Regensteinernes familiekloster.

Hendes eget nonnekloster var formentlig først lige ved at komme i gang. En stor sum i testamentet var afsat til et kontingent nonner, som skulle komme fra Tyskland, men Ingerd blev begravet i det første kloster, hun havde stiftet. Selv om hun havde indrettet sig med eget hus i Claraklosteret, nåede hun ikke at tage nonnesløret og iføre sig ordensdragten, men det gjorde adskillige af hendes slægtninge. I tiåret efter Ingerds død kender vi tre af hendes kvindelige slægtninge, der træder ind i Clara kloster. Alle som modne kvinder, som først beskikker deres hus og fordeler deres formue.

Den første er Margrete Stigsdatter, der som enke indtrådte i klosteret i 1263. Hun var datter af Ingerds fars fætter, Stig Tokesen, og havde været gift med Jens Gunnesen, som på dette tidspunkt var død. Hendes bror, Niels, havde været biskop i Roskilde, og på det tidspunkt, da hun tog sløret i Roskilde Clara kloster, var hendes halvkusines søn, Jakob Erlandsen, ærkebiskop. Efter at hun på Viborg landsting havde overdraget sine arvinger, hvad de hver især havde krav på, skrev hun sit testamente. Ingen af arvingerne var tilstede i Roskilde for at bevidne det, men det var til gengæld dronning Margrete Sambiria. I testamentet betænkte hun en række institutioner med pengegaver og overdrog derefter resten af sit jordegods, som alt sammen lå i Jylland med et større gods lige øst for Viborg og et mindre godsområde lige vest for Viborg, til Roskilde Clara kloster. Det var en ganske betragtelig formue til en værdi af

godt 40 mark guld eller 16 bol. Vi taler om en gave på omkring 50 normalgårde, og gaven gjorde hende fortjent til at mindes som medstifter af klosteret.

Da hun havde en søn og to døtre, svarer den halve hovedlod, hun ifølge loven kunne give til en gejstlig institution, til en femtedel af hendes personlige formue, som altså må have været på omkring 250 gårde. Så hun kunne med en vis overlegenhed skrive i sit testamente "... idet jeg med foragt for denne verdens kortvarige rigdom erklærer, at jeg i fremtiden vil tjene min skaber i den hellige klosterdragt for at vinde den glæde, der varer evigt". De personlige pengegaver til institutioner og enkeltpersoner sniger sig op over de 600 mark penge. Dog forbeholdt hun sig for det kommende år 100 mark penge til nye dispositioner, for ligesom Ingerd mente hun åbenbart ikke, at apostolisk fattigdom egnede sig for Hvide-slægtens døtre.

Den anden af Ingerds slægtninge, som vi kender, der indtrådte i Clara kloster, er Cecilie af Öxlev. Hun var gift med Ingerds fætter søn Niels Pedersen, kammermester. Vi kender ikke noget til Cecilies familie, men hun fører et våben, der minder meget om Ingerds, en borg med tre tårne.

I 1268 erklærede hendes søn, Jens, på sine egne og de øvrige arvingers vegne, at Cecilie, enke efter Niels, forhen staller, ønskede at indtræde i Clara kloster og gav klostret alt sit gods i Hellevmagle. I et andet brev fra samme år erklærede hun selv, at hvis det gods, hun havde efterladt sine arvinger, blev takseret, ville det få den del af arven, hun selv havde beholdt, til at synes beskedent. Og her ved vi så ikke, hvor stort hendes gods i Hellevmagle var, så vi kan vanskeligt danne os et indtryk af hendes samlede rigdom, efter at de fem sønner og hendes ene datter har fået hver deres del, men Cecilie har ikke manglet til dagen og vejen.

Den tredje af "kusinerne" er Gro Gunnesdatter, som i 1268 får tilladelse af sin mand, Esbern Vagnsen, til at indtræde i Roskilde Clara kloster. Esbern var en kvartfætter til grevinde Ingerd, en aflægger af Pedersborg-grenen af Skjalms efterkommere. Det var den gren, der fostrede de to Århus-bisper, Peder og Skjalm Vagnsen. Senere på året er Gro imidlertid blevet enke. Ligesom Margrete Stigsdatter havde hun sin hovedinteresse i det nordjyske og giver gods i Ålborg og Thisted amter, som vi dog ikke kan se omfanget af, men vi er stadig oppe i det store hartkorn. Ved siden af gaven på jordejendom er der i hendes testamente pengegaver til institutioner og enkeltpersoner på 310 mark penge, ca. halvt så mange kontanter, som grevinde Ingerd havde skænket.

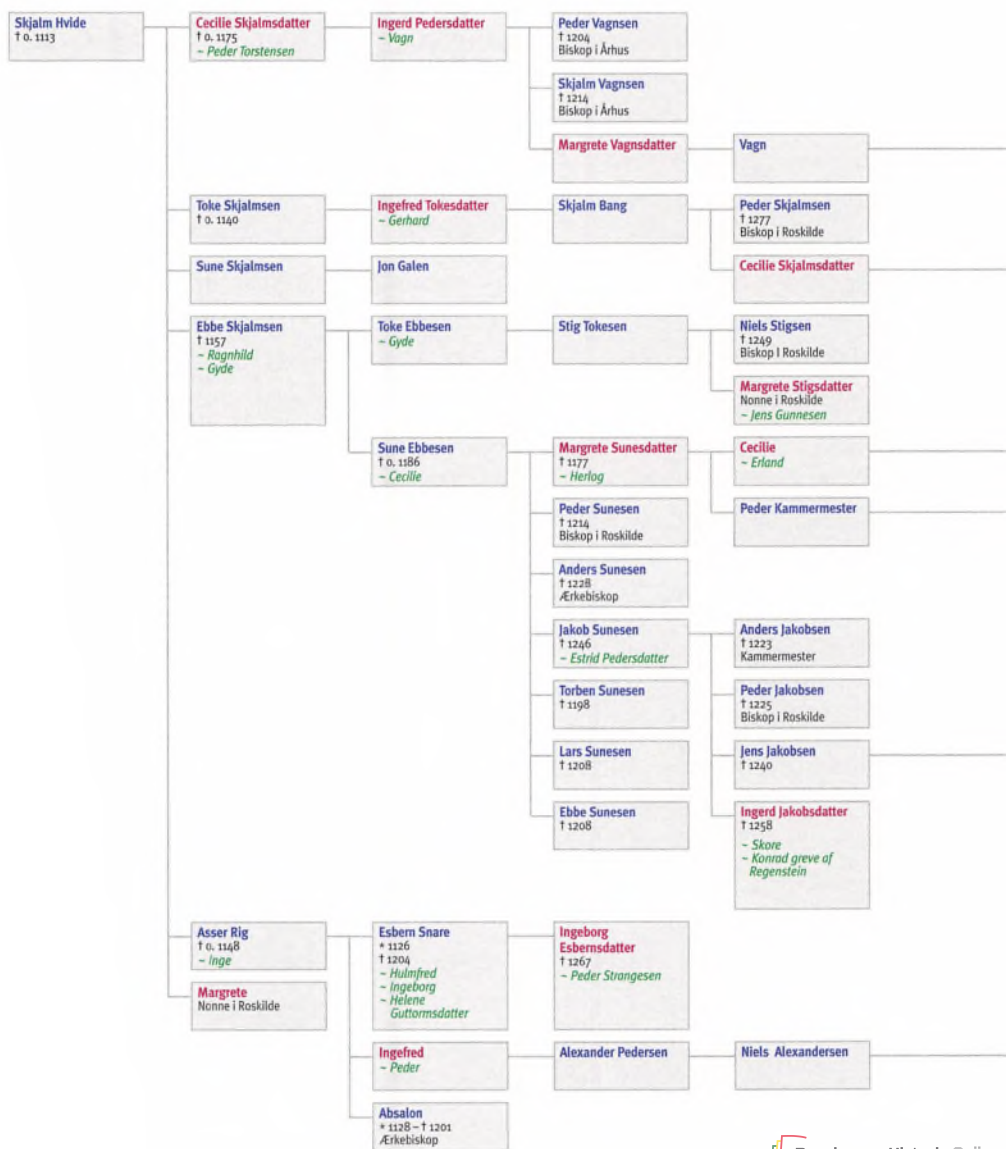
Inden vi forlader de stærke damer af Hvide-slægten og deres rige gaver til Clarisserordnen, skal vi lige slutte med en sløjfe om Estrid, der var Skjalm Hvides tip-tip-oldebarn og i øvrigt moster til Rane Jonsen. Hun skænkede i

1262 nogle sjællandske ejendomme til Roskilde Clara kloster, men selv indtrådte hun i benedictinerklosteret i Børringe i Skåne, hvor hun i 1268 var avanceret til priorisse. Vi kan ikke helt frigøre os fra den tanke, at hun måske har ment, at konkurrencen i Clara-klosteret af handlekraftige kusiner har været lidt overvældende.

144

Vi kan ikke se ind i hovederne på datidens kvinder, men ud fra vore eksempler må vi sige, at i hvert fald en række af dem var fuldt ud i stand til at klare egne ærter. De har ganske givet været ægte fromme: Ingen tvinger dem til de rige, testamentariske gaver eller til at tage sløret, men vi kan måske have en

nagende tvivl om, hvorvidt de var i stand til at opfylde alle de grundlæggende klosterløfter om kyskhed, fattigdom og lydighed. Det første har de formentlig ikke haft besvær med. Det med fattigdommen er jo et relativt begreb i et vels-tående kloster, hvor i hvert fald to af damerne har haft rådighed over en del af deres formue i deres levetid. Vi har måske lidt svært ved at forestille os, at Ingerd, Estrid og hvad de nu hed alle sammen, uden videre har kunnet give sig ind under den absolutte lydighed overfor klostrets autoriteter. Og de kunne jo ikke alle sammen blive abbedisser.

Slægtens fromme kvinder *i forenklet tavle*

Esbern Vagnsen
† 1268
- *Gro Gunnesdatter,*
nonne i Roskilde

Jens Grand
† 1327
Ærkebiskop

Jakob Erlandsen
† 1274
Ærkebiskop

Niels Pedersen
- *Cecilie,*
nonne i Roskilde

Jens Jensen
† 1257

Cecilie Jensdatter
† 1260
- *Niels af Holland*
- *Anders Pincerna*

Estrid Nielsdatter
Nonne i Barringe

Elisabet Nielsdatter
- *Jens Rane*

Rane Jonsen
† 1294

KAPITEL *IO*

"De sammensvorne ride fra Finderup", nok et af Danmarks bedst kendte, historistiske malerier. For en menneskealder siden hang det som sort/hvide tryk på enhver skole med respekt for sig selv, og Otto Bache malede det i 1882.

Vi ser brandskæret fra laden, og den ene af de to ledere slår ud med hånden:

"Dåden er fuldbragt". Men læg mærke til, at Bache ikke tager parti:

Vi kan ikke se de to skjoldemærker, som hænger på ryggen af forgrundsfigurerne.

KONGEMORD OG FREDLØSHED

Det falder uden for denne bogs rammer at forsøge at opklare danmarkshistoriens mest omdiskuterede kongemord, men vi er nødt til at have det med, for drabet på Erik Glipping trak lange skygger ind i Hvide-slægten i mere end et halvt århundrede.

Lad os kort genfortælle det lidet, vi ved: Den 21. november 1286 var kong Erik på jagt sammen med et lille følge i skovene ved Viborg. Af os ukendte grunde valgte han at overnatte i en lade ved landsbyen Finderup i stedet for at ride den korte vej til Viborg, hvor han nok havde kunnet få et mere passende logi.

I løbet af natten trængte ukendte mænd ind i laden og dræbte kongen med 56 dolkestik. Til stede var hans kammermester Rane Jonsen, og folkeviserne påstod, at han forsvarede sin konge som en skalk. Senere sagde ærkebisp Jens Grand, som ikke troede, at Rane var skyldig, at han "skønt nøgen og våbenløs efter evne satte sig imod drabsmændene".¹¹⁹ Kongen døde, Rane Jonsen undslap. Det er stort set, hvad vi ved om det mest omtalte mord i danmarkshistorien. Men de 56 dolkestik får os – og hele riget – til at tro, at der var tale om en sammensværgelse.

I maj 1287 falder dommen i Nyborg. De ni, som dømmes for mordet, er kongens slægtning, grev Jakob af Halland, marsken Stig Andersen, kongens foged på Fyn, Peder Jakobsen, ridderne Niels Hallandsfar, Peder Porse og Niels Knudsen, samt væbnerne Ove Kage, Rane Jonsen og Arvid Bentsen, og præcis en måned senere er de syv af dem i Norge, hvor de bliver modtaget af den norske konge, og taget under hans beskyttelse.¹²⁰ De to, der mangler i kong Erik Præstehaders beskyttelsesbrev, er den højeste og den laveste: Grev Jakob og væbner Arvid Bentsen er ikke kommet med til Norge. Grev Jakob kommer året senere, men Arvid Bentsen bliver aldrig modtaget af kong Erik. Om ham siges det i en bekræftelse af dommen fra 1305, at han "med egen hånd overvar det slemme mord." Han blev aldrig accepteret i det gode selskab, men blev dræbt efter en kort tid som fredløs røver på grænsen mellem Danmark og Sverige.

Efter således kort at have gentaget den dramatiske historie, som de fleste har fået ind med skolens historieundervisning, og som har været en udfordring

for alle, der siden har beskæftiget sig med dansk middelalder, bliver vi nødt til at tage den kedelige del, hvor vi ikke snakker om mordteoriene, men den rituelle håndvask, hvor vi kigger på, hvad man virkelig ved.

At kong Erik blev myrdet natten til den 22. november, står fast, det er fortalt igen og igen i de samtidige årbøger, som også nævner navnene på de fornemste af de dømte, grev Jakob og marsk Stig.

148

Men dommen fra Nyborg kender vi ikke, den er refereret i en bekræftelse af dommen, som fandt sted i 1305, og den kender vi i en afskrift hos Hvitfeld.

At anføre Hvitfeld som kilde er en vovelig sag, for de foregående historiker-generationer har placeret ham som nogenlunde ligeså uvederhæftig som Saxo, men vores argumentation for at drage Hvitfeld ind i billedet er den samme, som vi har anvendt overfor Saxo og Sorø-dokumenterne: Det er, hvad vi har, så derfor bruger vi det.

Hvitfeld begyndte sin danmarkshistorie der, hvor Saxo lagde pennen: altså lige omkring år 1200, og han sluttede med Christian d. 3. Samtidig med at han var rigets kansler fra 1586 til 1609, gennemførte han at udgive de 10 bind af Danmarkskroniken på 8 år. Rigskansleren havde travlt, og hans værk er da også fyldt med fejl. De to bind, som omhandler middelalderen, er ikke en bearbejdet fortælling om det, der skete i Danmark fra Knud d. 6. til dronning Margrete, men nærmere en kronologisk ordnet gengivelse af en lang række kilder, breve og årbogsstof, noget i referat, andet i mere eller mindre nøjagtig afskrift, ind imellem har rigskansleren krydret stoffet med egne betragtninger, og det er ikke altid let at skelne, hvor kilden slutter og Hvitfeld begynder.

Som sagt har 1900-tallets historikere været hårde ved Hvitfeld og stort set forkastet de fleste af hans oplysninger, som ikke kunne bekræftes fra anden side, men samtidig må vi erkende, at han har haft adgang til stof, som ingen har set siden Universitetsbibliotekets brand i 1728. Noget refererede han, andet lod han afskrive, og uden ham ville vores viden om perioden lige efter Erik Glippings død være umådelig sparsom. Han har siddet med det, vi kalder Rigsbogen, der formentlig har været en slags kopibog for ud- og indgående breve under Erik Menved, men den er først sammenskrevet efter kongens død 1319, og det er Hvitfeld, vi kan takke for, at vi i dag også kender den. Vi kan til gengæld græde over, at han ikke har afskrevet kongens anklager mod Stig Andersen og marskens forsvarstale. Vi ved, at han har siddet med materialet, og vi ved også, at boet efter hans død pænt og ordentligt leverede dokumenterne tilbage til Universitetsbiblioteket, hvor de sammen med fortvivlende meget andet altså gik op i luer i 1728.¹²¹

Erik Menveds administration har haft behov for orden i papirerne, når de

skulle føre deres mange retsager, bl.a. med hensyn til det jordegods, kongen havde konfiskeret fra de morddømte og deres familier. Vi har bevaret en af de retssager i en ganske vist noget sjuksket afskrift: Acta Processus Lithium, og det er en sen afskrift af akterne i den sag, som omkring 10 år efter Erik Glippings død blev ført for paven i Rom mellem Erik Menved og ærkebiskop Jens Grand.

Processen handlede først og fremmest om magtfordelingen mellem kirke og kongemagt, og det var et emne, som stadig var brændende i hele Europa, men når vi nærlæser akterne, så gemmer der sig et glødende personligt had under de polerede cancellivendinger. Og så er Acta Prosesus Litium det eneste indlæg, vi har fra den kreds, som betragtede de fredløse som uskyldige i kongemordet.

I 1289 var Jens Grand meget mod kongens og enkedronningens vilje blevet valgt til ærkebiskop, og i marts 1294 blev han brutalt og ydmygende fængslet af kongens 18-årige bror Kristoffer. Da han slap fri efter 1½ års fangenskab, rejste han straks til Rom for at indklage sin sag for paven, men på grund af en vacance på pavestolen startede processen først i 1296, og her fremlægger de to parter så deres stærkt farvede gengivelse af hændelsesforløbet. Men da der sidder fremtrædende danske gejstlige som advokater for begge parter, må vi regne med, at deciderede løgne om de faktiske forhold ikke har kunnet slippe igennem. Formelt drejer striden sig om administration af kirkens ejendomme, hvor begge parter beskylder hinanden for overgreb, men når man nærlæser procesakterne, får man fornemmelsen af, at der er tale om to forskellige retssager, hvor parterne nærmest taler forbi hinanden i deres replikker og genreplikker. Ærkebispem taler om både Erik Glippings og Erik Menveds misrøgt af rigets finanser, om deres overgreb overfor Kirken og om Erik Glippings noget løsagtige levned, mens kongens egentlige anke mod ærkebispem er hans tilknytning til de fredløse, hvoraf halvdelen var hans slægtninge.

I en af kongens anklager mod ærkebispem hævdes det, at allerede hans slægtninge, ærkebisp Jakob Erlandsen og bisp Peder Bang "havde voldt uafsladelig uro dengang den fromme kong Kristoffer herskede", og at andre slægtninge, nemlig grev Jakob, marsk Stig, Peder Jakobsen og Rane Jonsen var medskyldige i kongemordet, og at Jens Grand havde støttet dem.¹²² I sit svar på anklagen benægter ærkebispem da heller ikke slægtskabet, og selvom vi i dag kan synes, at det er langt ude, så fortæller det os noget om, at man stadig i 1296 har haft nogenlunde styr på Jens Grands tip-tipoldefar og grev Jakob af Hallands 3 x tipoldefar, nemlig Skjalm Hvide.

Til gengæld nægter ærkebispem at være i ledtog med de dømte, både før og efter mordet, men siger rent ud, at han ikke tror på deres skyld, og han siger

direkte adspurgt “non credo” – det tror jeg ikke, og tilføjer så, at det tror man heller ikke i Danmark. Han siger oven i købet, at han “af en troværdig person har fået at vide, af hvilken ulykkelig årsag nævnte konge gik til grunde på et mistænkeligt og øde sted”. Dette vil han dog ikke sige i retten, men kun til paven eller hans repræsentant.¹²³

150 Som vi allerede har fortalt, så faldt dommen ud til kongemagtens fordel, og Jens Grand fik aldrig sin oprejsning.

Ærkebispens nævnede i sit indlæg, at hele Danmark var overbevist om de dømtes uskyld, og det kan vi næppe helt tage for gode varer, men kongefamilien havde gode talsmænd til sin rådighed, og i hvert fald senere generationer mente, at skyldsspørgsmålet var ganske sikkert. Omkring år 1900 mente de fleste historikere stadig, at sagen var klokkeklar, og blandt fagfolk blev mordteoriene ikke betvivlet, førend Erik Arup i sin Danmarkshistorie udnævnte drost Peder Nielsen Hoseøl til sin hovedmistænkte. Men ikke alle var lige skråsikre, og den holdning fik et sjovt, kunstnerisk udtryk i et af vore mest berømte historistiske billeder. På Otto Baches maleri fra 1882, “De sammensvorne ride fra Finderup lade efter mordet på Erik Glipping”, ser vi de to hovedmænd i forgrunden, men Bache har ikke taget stilling til, hvem de skyldige er. Skjoldene er vendt bort fra os, vi ser hverken marsk Stigs syvoddede sølvstjerne på blå bund eller grev Jakobs gående løve på blåt over et gult felt med hjerter eller søblade.

Så er det vist på tide, at vi ser på de dømte og deres tilhørsforhold til Hvide-familien.

Grev Jakob af Halland var den af de dømte, der stod højest på ranglisten, for hans far var fætter til Erik Glipping på den forkerte side af lagnet. Huset Nørre Halland havde hverken nogen lang eller nogen lykkelig levetid. Stamfaderen Niels, som var søn af Valdemar Sejr “med en ukendt frille”, som der står i genealogierne, var grev Jakobs bedstefader, og blev pænt forsørget af Valdemar Sejr, da han som ganske ung mand fik Nørre Halland i forlening. Han blev også godt gift med greven af Schwerins datter, men så begyndte det at gå galt, for ægtefællerne døde unge og efterlod sig en umyndig søn, Niels, som farfar naturligt nok blev formynder for. Den aftalte medgift fra greven af Schwerin blev aldrig betalt, det vakte en del bitterhed, og Valdemar hentede selv tilgodehavenet på et tidspunkt, da greven var på korstog, og det blev forståeligt nok anset for en noget uhøflig handling. Kort fortalt, så kidnappede grev Henrik Valdemar og hans søn i 1223. Det førte til en meget dyr løskøbelse, hvor bl.a. lille grev Nielses mødrene arv indgik som betaling, og derfor lovede Valdemar ham en væsentlig bedre arvelig forlening af Nørre Halland.

I Sorø-frisen finder vi flere af 1286-dramaets hovedpersoner, bl.a. drost Peder Nielson Hoseøl, som tilhørte Skovgård-grenen af Hvideslægten og var efterkommer af Margrete Sunesdatter.

Hans våben, en baskende ørn, hører til blandt de tvivlsomme. Greverne af Hallands våben er der ikke megen tvivl om: De var af kongelig afstamning, og det ser vi på løven og hjerterne, som har fået en lidt anderledes fordeling end i kongens eget våben. Jakob af Hallands tilknytning til Hviderne har vi gjort rede for i kapitel 6.

151

Løftet blev ganske vist først indfriet kort før Valdemars død i 1241, og vi kan da forestille os, at kongen har ment, at lenet sad bedre i hans egen lomme, så længe Niels ikke var myndig.

Men heller ikke denne Niels blev ret gammel, han døde omkring 1250, da han kun var godt 30 år, og efterlod sig to umyndige sønner. Hans kone var af den bedst tænkelige sjællandske adel, Hvide-slægten, hun var nemlig barnebarn af Jakob Sunesen med tilnavnet "Rige", og det var ham, vores grev Jakob blev opkaldt efter. Ingen af Valdemars 3 sønner, som efter tur blev konger, Erik, Abel og Kristoffer, var særlig tilbøjelige til at overdrage Niels og Jakob deres fædrenearv, og heller ikke Erik Glipping var indstillet på at opfylde fætter Jakobs arvekrav (Niels, der vist nok var den ældste, var død i mellemtiden). Faktisk måtte der en kraftig indblanding til fra familien i Schwerin, før kong Erik i 1283 omsider overdrog Nørre Halland til grev Jakob, som på det tidspunkt var over 30 år. Indtil det skete, sad han og solgte ud af sin mødrene arv, som bl.a. lå i Horns herred. Vi må nok vedgå, at Jakob har haft god grund til at hade Erik Glipping, men formentlig ikke i den grad, at han skulle ønske ham død tre år efter, at hans retmæssige arvekrav omsider var blevet indfriet.

I årene inden Erik Glippings drab optræder grev Jakob forholdvis ofte i kredsen omkring kongen, men det er måske værd at mærke sig, at da han endelig bliver slået til ridder i 1284, er det af den norske konge. Efter dommen i Nyborg flygter han, men kommer ikke sammen med de øvrige dømt til Norge med det samme. Han har formentlig først været en tur hos familien i Nordtyskland, hvor de altså ikke har turdet yde ham asyl. Fra 1288 optræder han ved den norske konges hof og kaldes "vor kære slægtning". Den norske konges mor var jo dansk prinsesse, og han var selv halvfatter til grev Jakob. Grev Jakob deltager i den norske krigsførelse imod Danmark og dør i landflygtighed omkring 1309. Ingen af hans to sønner overlevede ham ret længe, de blev begge dræbt i 1314, og dermed slutter huset Nørre Hallands tragiske skæbne.¹²⁴ De "var af Sunesønnernes æt", men liniens held og fremgang var udvandet noget med de mange generationer. Familien og noget af godset fortsatte i kvindelinien.

Grev Jakob var den fornemste af de fredløse, det er ham, der nævnes først i de samtidige kilder, og lige efter ham følger marsken, Stig Andersen. Men det er marsk Stig, som i eftertidens omtale, først i folkeviserne, siden i de historiske romaner, blev hovedpersonen. Han er født omkring 1250, og vi møder ham første gang i 1272 som medunderskriver på et kongeligt dokument.

Vi kender ikke hans familie, ikke engang navnet på hans fader, ud over at han altså må have heddet Anders til fornavn. Det er eftertiden, der giver mar-

sken tilnavnet Hvide, og vores mulighed for at hægte ham på stamtavlen er meget tynd. Her skal blot siges, at to af hans tre koner har tilhørt slægten, og det forklarer, at han ejer gods på Sjælland, som vi ved, har tilhørt Skjalm Hvides efterkommere.¹²⁵

Det er også svært at fastslå hans politiske stilling i 1280'erne. En sædvanligvis velunderrettet kilde, Lundeårbogen, siger, at han i 1276 var den eneste i en rigsforsamling, som nægtede at hylde den 2-årige prins Erik som konge. Men i 1281-82 træffer vi ham som marsk. Det er han ikke i 1284, men det skyldes muligvis, at han sad som voldgiftsdommer i en sag mellem den danske konge og nogle af kongeslægstens arvinger. Næste gang, vi møder ham, er i 1287, da han få dage før dommen i Nyborg skænker gods til Århus domkirke og forståeligt nok kalder sig "fordum marsk".¹²⁶

Efter at have søgt tilflugt hos den norske konge deltager han i de kommende år i Norges krig mod Danmark, og han har tilsyneladende haft fri adgang til sine nordjyske godser, der lå i samme område, hvor den norske konge havde sin mødrene arv, og her har han siddet ret uantastet og udøvet rettigheder, som tilkom den danske konge, bl.a. møntudstedelsen på øen Hjelm ud for Djurslands østkyst.¹²⁷ Marsken blev dræbt i 1293, og al roman-skrivning til trods kender vi ikke de nærmere omstændigheder. Adskillige kirker hævder at ligge inde med hans lig, men før de påstande bliver videnskabeligt undersøgt, må vi betegne det som ønsketænkning. Hans sønner, Anders og Uffe, var de eneste blandt de fredløses børn, som fik politisk betydning i Danmark, efter Kristoffer d. 2. havde efterfulgt sin broder på tronen. Uffe blev kammermester og Anders var også politisk aktiv.

Blandt de dømte nævnes yderligere fire riddere, og Peder Jakobsen var af Hvide-slægten, siges det i hvert fald i Jens Grands procesakter, men her er vi genealogisk set ude i store vanskeligheder, for kilderne til hans liv er yderst sparsomme, og vi kan ikke se den familiemæssige sammenhæng. Vi ved fra den norske konges breve, at han var kongens foged på Fyn og ejede godser både i Jylland og Fyn, men i virkeligheden optræder han kun fire gange i brevstoffet inden dommen i Nyborg.

Som den sidste blandt dem, der i 1287 bliver modtaget ved det norske hof, er Rane Jonsen, og som vi tidligere har fortalt, så er han ikke nævnt en eneste gang i kilderne før 1287.

Slægtskabet mellem Jens Grand og nogle af de fredløse kan vi kun efterprøve for Rane Jonsens og grev Jakobs vedkommende, og man må sige, at det er lidt langt ude. Grev Jakob og Rane har begge Skjalm Hvide som 3 x tipoldefader, Jens Grand har ham som 2 x tipoldefader, men de stammer fra tre for-

skellige børn af Skjalm, så med mindre der er nogle indgiftede damer, hvis slægtsforbindelser vi ikke kender, må det siges at være et noget fjernt familieskab, men dog altså erkendt og anerkendt.

I årbøgerne står der under 1294: "Ærkebiskop Jens fængsles og Rane Jonsen blev fanget og lagt på stejle ved Roskilde", og det er så det sidste, vi hører til den mest omtalte kammermester i danmarkshistorien indtil en sær gods-transaktion under Valdemar Atterdag næsten 60 år senere.

154

Der var andre end de dømte, der søgte tilflugt i Norge under Erik Menveds regering. En af dem var Lave Lavesen, som var en efterkommer af Esbern Snare. Vi har omtalt ham i forbindelse med det store Stenmaglegods, som Esbern i 1204 havde skænket Sorø kloster, men som hans arvinger havde beholdt. Lave Lavesen blev fængslet sigtet for majestætsforbrydelse i 1290, og han blev indsat i Kalundborg, hvorpå han skyndte sig at testamentere Stenmaglegodset til Sorø kloster.¹²⁸ Sorø fik ikke megen glæde af det i første omgang, for Laves gods blev konfiskeret af kronen, men i 1293 mente Erik Menved, at hans far måske trængte til lidt støtte i skærsilden, så med en storslået håndbevægelse skænkede han Stenmaglegodset til Sorø-munkene, som altså havde ventet på det i ca. 90 år.¹²⁹ Lave Lavesen var søn af den Lave Gudmundsen, som dræbte kong Erik Plovpenning på Slien, og hans sympati har formentlig ligget hos Abel-linien. Han blev løsladt i 1293 og sluttede sig til de fredløse i Norge.

I 1295 er der tilsyneladende en oplødning på vej overfor de dømte. På et møde mellem den norske og den danske konge på Hindsgavl aftales det, at de fredløse, som altså nu også omfatter Lave Lavesen, kan vende tilbage til Danmark og få deres gods igen dog på den betingelse, at de aldrig med forsæt viser sig for Kong Erik, hans bror Kristoffer eller hertug Valdemar. Det er imidlertid en aftale, som ingen af de fredløse tør sætte deres lid til, og de bliver i Norge.

I 1302 går den svenske kong Birger ind som mægler for de fordrevne, og da nævnes der 10 nye personer i den danske eksilgruppe i Norge. De fire er børn af de dømte, og to er besvogrede med Rane Jonsen og beslægtede med Sune-sønnernes gren af familien, uden at vi dog kan se det præcise tilhørsforhold. Kong Birgers forsøg på mægling fører heller ikke til nogen resultater, og kong Erik Menved kan ikke her i begyndelsen af 1300-årene have haft alvorlige hensigter i den henseende. Han må have haft et nyt opgør med de fredløse i tanker, da han i 1305 nedsætter en domstol til endnu engang at dømme om de anklagedes skyld i mordet på hans far, og endnu engang bliver dommen over de ni stadfæstet. Retssagen må være fremtvunget af den kreds af hans stor-

Marskens tilholdssted i ganske få år efter 1290, øen Hjelm ud for Djurslands østkyst. Øen har set anderledes ud i 1200-tallet, for geologerne har påvist en ganske betydelig styrtning af kysten, men Hjelm har virkelig haft "horn", som der står i folkevisen: Under 2000-udgravningerne fandt arkæologerne bevis for, at der har været mindst to tårne på marskens befæstning.

mænd, som var i familie med de dømtte, men den rehabilitering, de har ønsket, kom altså ikke. Det er den dom, vi kun kender fra Hvitfeld.

Da Erik Menved døde i 1319, valgte de danske stormænd hans bror Kristoffer til konge. De gjorde det ikke gerne, men de havde i realiteten ikke noget valg. Hertug Valdemar af Sønderjylland var død i 1312, hans bror, Erik Langben, i 1310. Kristoffer var den eneste kandidat, de havde, og de forsøgte med en håndfæstning at binde ham på hænder og fødder.

En af betingelserne i håndfæstningen, ikke en af de vigtigste, men den, der er interessant i vores sammenhæng, var et krav om, at Kristoffer skulle udsone sig med de fredløse og deres arvinger, og det kom til at knibe noget med at få bragt forholdene i orden. Så vidt vi kan se, er det kun marsk Stig Andersens sønner, der efter Kristoffers tronbestigelse i 1320 overtager deres godser igen.

Det bliver Kristoffers søn, Valdemar, med tilnavnet Atterdag, som omkring 1350 går i gang med at binde de sidste ender op. Vi kender kun få eksempler, men vi må tro, at kongen har ryddet op i det, der var muligt at rydde op i, 75 år efter begivenhederne.

Først og fremmest får marsk Stigs barnebarn, Stig Andersen, en fremtrædende position. Han sad i kong Kristoffers råd i 1325, men gik siden over til grev Gert, der gjorde ham til marsk. Under Valdemar Atterdag blev han statholder i Estland, og det var ham, der forhandlede salget af landet til Tyske Orden i 1347. Det kom til et midlertidigt brud mellem ham og kong Valdemar i 1359, da hans bror og hans søn blev dræbt i Middelfart sammen med Niels Bugge, angiveligt på kongens foranledning. De to sluttede dog fred under det store forlig i 1360, men Stig Andersens sympatier lå mest hos det parti af jyske stormænd, som var i stadig opposition til kong Valdemar, og han døde under den fejde, som startede i 1367. De jyske Hvider, som vi kalder marsk Stigs efterkommere, sidder dog sikkert på deres godser og slægten fortsætter op i 1500-årene. Det er først på det tidspunkt, de antager Hvide-navnet.

De andre sager, vi ved, kong Valdemar bragte i orden i midten af 1300-årene, var restarven efter Rane Jonsen og efter grev Jakob af Halland. Jakob af Halland var død i 1309, og hans to sønner døde uden at efterlade sig arvinger i 1314, men grev Jakobs datter, Eufemia, blev gift ind i den rygiske familie Podebusk. Da kong Valdemars tro og mangeårige rådgiver, Henning Podebusk, giftede sig med sin kusine, Gisela, bestemte familien, at det nok var bedst, at fætter Henning tog sig af arvekravene i Danmark efter svigerfar Jakob. På dette tidspunkt har begge parter formentlig været i alvorlig tvivl om, hvad arven efter grev Jakob egentlig udgjorde. Så Valdemar overdrager Egholm gods på grænsen mellem Volborg herred og Horns herred til Henning

Podebusk som hans kones arvepart, og næsten samtidig overdrager han Grevens Rye i Volborg herred til Folmer Folmersen, hvis familieforhold vi ikke kender, men vi formoder, at vi kan finde en Podebusk-lignende forbindelse tilbage til grev Jakob.¹³⁰

Endelig kommer vi til den sære sag omkring Rane Jonsens konfiskerede gods. Vi hører, at i 1348 sælger Kirstine Nielsdatter, enke efter hr. Rane Jonsen, alt sit gods, hvor som helst det er beliggende i riget, til kong Valdemar. Selve formuleringen om godsets beliggenhed er højst usædvanlig, og tyder på, at der er tale om ikke særlig veldefinerede rettigheder. Så vidt vi kan slutte, så må Rane Jonsens enke 54 år efter mandens død have rejst et erstatningskrav overfor kong Valdemar, som betaler sig fra kravet, uden at nogen af parterne gør rede for, hvor og hvor meget det drejer sig om, og dermed har kong Valdemar bragt endnu en usikker fordring ud af verden.

Formentlig er det meste af Ranes jord gået til hans bror Niels' børn, måske allerede under Kristoffer, for Niels Rane hørte jo til den gruppe, som havde allieret sig med Kristoffer, da han endnu kun var hertug. Men mange krav må være gået i glemmebogen i de kongeløse år, og helt op i slutningen af 1500-årene ligger der jord under kronen, som kaldes Ranes jord, og det må være resterne af det konfiskerede gods. Det er Hvitfeldt, der nævner det i en afskrift af en nu forsvunden liste og tilføjer "... thi han var af stor slægt".¹³¹ Og ikke ét ord om, hvem der myrdede Erik Glipping.

KAPITEL *II*

Valdemar Atterdags livslange, trofaste støtte var den rygiske adelsmand, Henning Podebusk, som havde en svag tilknytning til Hvidefamilien gennem sit ægteskab med greverne af Hallands slægtning, Gisela. Podebusk fik sit våben optaget i Sorø klosterkirkes skjoldefrise som et af de seneste middelalderskjolde.

ET EFTERSKRIFT OM SLÆGTERS GANG

159

”Den gamle bog” fra Sorø klostres gravkatalog slutter omkring år 1300, ”alt til Guds ære”, men uden at svinge os helt så højt op, har vi, hvor det var muligt, fulgt vores familie nogle år længere.

Danmark i middelalderen var ikke et folkets rige, det var et land, der i bund og grund var domineret af en stormandsklasse, af aristokratiet, om man vil, og hvad man end måtte mene om begrebet ”rigets store sønner og døtre”, så kommer vi ikke udenom, at det er ganske usædvanligt, at én familie kan frembringe så mange fremtrædende personer, der gør sig gældende over så lang en periode, 6-7 generationer. Vi sidder med en vag fornemmelse af, at 1900-tallets industrimagnater havde svært ved at overleve 3. generation.

I 1297, da Jens Grand processen finder sted, har vi set, at slægten stadig opfatter sig som slægt, og at samtiden gør det samme, men vi bevæger os i de yderste, små kirsebærkviste, der nemt knækker, og når vi omtaler den sidste, erkendte Hvide-biskop, Niels Jakobsen Ulfeldt, som dør i 1395, er vi ikke i tvivl om, at han har opfattet sig selv som tilhørende Ulfeldt-slægten. Det kan godt være, at han vidste, at Skjalm Hvide var hans 4 x tip-oldefar, men det har ikke spillet nogen rolle for hans selvopfattelse.

Vi slipper slægten dér, hvor den så at sige slipper sig selv i første halvdel af 1300-tallet, for det har ikke været vores mål at forfølge linierne over i renæssancens og enevældens adelsslægter, selvom forbindelserne naturligvis er der. Slægter opstår ikke af sig selv, det gør kun nullermænd og lommeuld, og de forsvinder naturligvis heller ikke. Et eller andet sted er der en kusine, som er blevet gift ind i en anden familie, og det betyder, at linien tilbage til Skjalm stadig er der, selvom hendes eneste bror døde barnløs. I de ca. 300 år, vi har fulgt Hviderne, har vi hele tiden med lige stor henrykkelse kastet os over såvel kvinde- som mands-linier, og vi har forsøgt at vise, hvordan en stor del af en vidt-forgrenet slægt har kunnet øve indflydelse på rigets verdslige og gejstlige politik i højmiddelalderen. Vi har fulgt slægten *fremad* i de tre århundreder, og mange entusiastiske familieforskere, som bruger tiden på at tælle aner *tilbage*, vil sikkert mene, at vi slipper tøjlerne der, hvor det begynder at blive spændende.

Vi kan på falderebet give en smule hjælp til dem, der vil forsøge sig udi den

næsten umulige øvelse at slå bro over et par hundrede år, hvor den officielle adelsgenealogi kun anerkender mandslinier:

Efterkommerne efter Skjalms datter, Cecilie, dem, vi kalder Vagnsønnerne, glider ved hjælp af et slægtsægteskab over i Vedbyhviderne eller Jurissønnerne, som er Toke Skjalmsens linie. Den sidste Jurissøn dør sønneløs på Ruds Vedby i 1350'erne.

160

Pincernaslægten, som stammer fra Ebbe Skjalmsens datter, Gyde, glider over i Saltensee-familien, og dens to linier uddør på mandssiden omkring år 1500, så dem er der heller ikke meget sjov ved.

Sunesønnerne har en udløber over huset Halland, hvis triste skæbne vi gjorde rede for i kapitel 10. På et tidspunkt falder Sunesønnernes linie sammen med Erlandssønnernes, og familien kalder sig Neb. Den skånske del uddør i 1515 og den yderst tvivlsomme sjællandske forsvinder med en ganske ukendt væbner i 1433.

Ulfeldt-familien stammer fra Esbern Snares døtre, Ingeborg af Kalundborg og Cecilie, som var gift med en onkel og en nevø af Ulfeldt-familien, som de først kalder sig langt senere. Corfitz Ulfeldt var nok den mest markante person efter middelalderen, og slægten uddør i 1769.

Esbern Snares og Absalons søster, Ingefred, som var gift med Peder af Borup, fik sønnen Alexander, og hans linie forgrener sig i løbet af 1200-tallet i Due-Globfamilien, som uddør i 1558 og Rane-slægten, som på Stevns fortøner sig i det uvisse, bl.a. fordi der på Stevns er tale om to Rane-slægter, hvoraf den ene ingen forbindelse har med Hviderne. Det lader dog til at Lunge-familien har en tilknytning til såvel Due-Globlinien som til Ranerne, men vi er ude på meget tynd is. Folmer Folmersen får overdraget Ryegård på samme tid som Henning Podebusk får det nærliggende Egholm, og vi tillader os at se på begge godsgaver som Valdemar Atterdags allersidste oprydning efter 1286-konfiskationerne.

Vi har ikke villet rage fingrene ind i den genealogiske hvepserede, vi kalder "de jyske Hvide". Marsk Stig Andersen, som er en af de dømte for mordet på Erik Glipping, var gift med i hvert fald to Hvide-døtre, og det forklarer, at han ejede jord på Sjælland i et af slægtens kerneområder. På et tidspunkt troede vi, at vi havde fundet belæg for, at marsken selv var af Hvide-æt, men hypotesen er så luftig, at vi bliver nødt til at lade den blæse i vinden i hvert fald foreløbig. I øvrigt antager slægten ikke Hvide-navnet før engang i 1500-tallet.

Vi har fortalt en historie over 300 år om kongetjenere og kongemodstandere, vi har set, hvordan den verdslige del på et tidspunkt har støttet kongemagten, mens den gejstlige del har været arge modstandere, og vi har set rin-

gen sluttet i sidste halvdel af 1300-tallet, da Skjalm Hvides efterkommere igen har sluttet op om rigets administration, selvom de altså ikke længere har betragtet sig som Hvider.

Da kong Valdemar d. 3. Atterdag i midten af 1300-årene er i gang med genopbygningen af riget, er det altså ikke længere den "officielle" Hvideslægt, han kan støtte sig til, sådan som hans to forgængere i embedet, Valdemar d. Store og Valdemar Sejr. Men vi vil alligevel hævde, at tomrummet efter Hviderne under Valdemar Atterdag og dronning Margrete til en vis grad bliver overtaget af Hvide-efterkommere, som nu kalder sig ved andre navne. Podebuskerne, som nedstammede fra grev Jakob af Halland, og Lungerne, som måske stammede fra Rane-familien på Stevns, fik fremtrædende roller i 1400-årenes politik, så Skjalms efterkommere om end i kringlede linier, bliver altså ved med at indtage deres pladser i det magtspil, der føres omkring det danske plyssæde.

Henning Podebusk blev begravet i Sorø Klosterkirke.

- 1 Vi har kendskab til et par tidlige, kristne "lommer", bl.a. den nyligt udgravede kirkegård (2000) ved Boserup udenfor Roskilde, som er foreløbigt dateret til ca. 960.
- 2 Svend Randvig: *Sorø Krøniken*, 1986, II, s. 80 og 49.
- 3 *Danmarks Adelsårbog 1893 og 1898 med oversigt over Skjalm Hvides mandlige efterkommere i slægterne Hvide og Galen.*
- 4 Poul Nørlund: *Jorddrotter på Valdemarstiden. Festskrift til Kristian Erslev. 1927*, s. 141-170, redegør især for Hvidernes gods i Alsted herred. For deres besiddelser i andre egne, se Erik Ulsig: *Danske adelsgodser i middelalderen*, 1968.
- 5 *Danmarks middelalderbreve* er udgivet på originalsproget i *Diplomatarium Danicum*. Vi har valgt at henvise til oversættelsen i *Danmarks Riges Breve*. Herefter forkortet til DRB.
- 6 *Sorøskrifterne* blev udgivet på latin i *Scriptorum rerum danicarum medii aevi*, IV. 1776, men er oversat i Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, som vi fremover henviser til.
- 7 I udarbejdelsen af efterslægtstavlerne er oprindeligt brugt programmet Win-family, og tavlerne er derefter rentegnet af bogens grafiker, Jørgen Sparre.
- 8 Saxo Grammaticus: *Danmarks Krønike*. Her som i alle andre Saxo-citater har vi benyttet Fr. Winkel Horns oversættelse fra 1911. II. Bog, s. 6-7.
- 9 Vi postulerer, at dåbsgildet har fundet sted hen på sensommeren, fordi kvæget har skullet fedes op efter vinterens smalhans, før man kunne byde til fest.
- 10 Saxo 12. Bog, s. 43.
- 11 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 80.
- 12 *Danmarks Kirker V. Sorø amt*, s. 82.
- 13 Saxo 14. Bog, s. 106.
- 14 Hans Olrik: *Absalon. 1908-09*, og senest er redegjort for fru Inges slægtskab med kongefamilien hos Ernst Verwohlt: *Absalons slægt og våben, Absalon fædrelandets fader*, 1996, s. 25-43, antagelsen skyldes, at Saxo flere gange nævner, at Absalon var i slægt med oprørerne Karl og Knud, hvis farfar var Knud den Hellige og hvis morfar var ærkebiskop Eskil. Da vi ikke får nogen oplysninger om fru Inges familie, kan slægtskabet lige så vel være til ærkebiskopens familie; Trugot-slægten. Absalons kusine Ingerd Pedersdatter på Borg havde en søn, som var gift med en niece af ærkebiskop Eskil.
- 15 Saxo 14. Bog, s. 279-84.
- 16 DRB I, III, 253 og IV, 32.
- 17 Beretningen om danernes færd til Det Hellige Land er udgivet i *Scriptores minores historici*

ae danicae medii aevi II, 1918-20, s. 443-92, og oversat af Hans Olrik: *Krøniker fra Valdemarstiden*, 1900-01, s. 117-75.

- 18 Michael Andersen: *Ærkebisp Absalons testamente – historie og kulturhistorie*. 1996, s. 209-27.
- 19 Vi skal lige være opmærksomme på, at navnene Johannes, Hans, Jens og Jon er det samme navn. Hans Ranesen, Elisabets mand, har heddet Johannes (men står i alle kilderne som Hans) så derfor bliver hans søn til Rane Jonsen.
- 20 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 148.
- 21 DRB I.V.
- 22 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 112-13.
- 23 Danmarks Adels Aarbog 1923 betegner de to mænd som brødre, men det fremgår tydeligt af DRB I,VI, 109 og 130, at Anders var søn af Peder Strangesens søster Gro.
- 24 Det har været hævdet, bl.a. i Danmarks Kirker, at en tredje bror, Ebbe, blev Skjalms efterfølger på Århus bispestol, men vi har intet kunnet grave frem om en tredje Vognsøn ved navn Ebbe. Fejlen er formentlig opstået ved en fejllæsning af bisp Ebbes breve, hvori han omtaler sin forgænger som "broder", men det var en almindelig vending gejstlige imellem. (DRB I,V,63-67).
- 25 Ældre tiders adelsgenealoger havde en klippefast tro på, at skjoldemærket gik i arv fra far til søn. Det er modbevist af Ernst Verwohlt: *Hvideættens heraldik, Heraldik i Norden*, 1984, s.190-213, og *Våben og bispestav, Historisk årbog fra Roskilde amt 1984-85*, s. 59-87. Her påviser forfatteren, at to brødre godt kan vælge forskellige våben, men at hjortevierne og bjælkevåbnet blev foretrukket af de fleste af Skjalm Hvides efterkommere.
- 26 Abbed Vilhelms breve. Bog 2. Nr. 30, DRB I,III.
- 27 DRB 2,II,91 gør i noten rede for de indviklede kirkelige regler for ægteskab mellem beslægtede.
- 28 DRB I,IV,34.
- 29 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 87.
- 30 Poul Nørlund: *Jorddrotter paa Valdemarstiden, Festskrift til Kristian Erslev, 1927*, s.163 ff.
- 31 Poul Nørlund: *Klostret og dets Gods, Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne*, I, 1924, s. 53-131.
- 32 *Danmarks Kirker V. Sorø amt*, 1936, s. 17-108.
- 33 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 43-47.
- 34 Niels Haastруп: Endnu upubliceret artikel, hvori NH fremsætter teorien om, at Peter Palladius kaster ringen tilbage i Absalons grav, fordi han på den danske lutherske kirkes vegne frasiger sig den apostolske succession.
- 35 Hans Stiesdal: *Ligger neden for sin broders grav*, Skalk, nr.6, 1970, s. 3-8.
- 36 Svend Randvig: *Sorø Krøniken II*, s. 45.
- 37 *Danmarks kirker V, Sorø Amt*, 1936, s. 53-57. I *Sorø Krøniken II*, s. 10-31 er skjoldefrisen

- gengivet i farver sammen med 3 tegninger ældre end Kornerups genopmaling.
- 38 Henry Petersen: Skjoldefrisen i Sorø Kirke, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1883, s. 1-54.
- 39 Morten Pedersen: Biscop Absalons oc Her Esbern Snaris Herrekomst oc Adelige Stamme, 1589.
- 40 Knud Prange: Hvidernes våbenfrise, Danske kalkmalerier, Tidlig gotik 1275-1375, 1989, s. 98-100.
- 41 Abbedlisten, Sorø Krøniken II, s. 37-42.
- 42 I anledning af Absalonudstillingen i Roskilde i 1996 udgav museet en artikelsamling, Red: Frank Birkebæk m.fl.: Absalon, Fædrelandets Fader. Se også Michael Kræmmer: Den hvide klan. 1999, som dog mere er en bredt anlagt beretning om Valdemarstiden med Absalon som hovedperson.
- 43 Saxo 14. Bog, s. 244.
- 44 Palle Lauring: Billeder af Danmarks historie. Kbhvn. 1972, s. 184.
- 45 Saxo 14. Bog, s. 139.
- 46 Saxo 14. Bog, s. 151.
- 47 Hans Olrik: Absalon. 1908. Bind I, s. 19-50.
- 48 Saxo 14. Bog, s. 151.
- 49 Saxo 14. Bog, s. 188-90.
- 50 Danske helgeners levned ved Hans Olrik, 1893-94, bind II, s. 212.
- 51 Se slægtstavle til kap. 2.
- 52 Saxo 14. Bog, s. 222-23.
- 53 Saxo 14. Bog, s. 278-81. Saxos næsten idylliske skildring af Absalons udvælgelse er næppe i overensstemmelse med de faktiske forhold. Den gamle ærkebiskop havde længe haft sin nevø domprovst Asser sat i stilling som sin efterfølger, og en udraderet notits i Colbazårbogen tyder på, at han faktisk var blevet udpeget. Men da Eskil vender tilbage til Danmark, er hans dattersønner under anklage for oprør mod kongen, og domprovsten under mistanke for deltagelse i komplottet. Derefter udpeger han Absalon til sin efterfølger, og domprovst Asser tilbringer resten af sit liv i udlændighed. Se Aksel E. Christensen: Danmarks historie I, Gyldendal 1977, s. 347-50.
- 54 DRB I,IV, 32.
- 55 Kønigsfeldt: De catholske Erkebiskopper og Biskopper i Danmark. Historiske Aarbøger til Oplysning og Veiledning i Nordens, særdeles Danmarks Historie. 1851. 3. Del, s. 3-72.
- 56 DRB I,III,128-133.
- 57 Svend Randvig: Sorø Krøniken II, s. 45.
- 58 Saxo. Fortalen s. X.
- 59 Heinrich af Livland: Livlandskrøniken.
- 60 DRB I,III,221.

- 61 DRB 1,III,220.
- 62 Arild Hvitfelt: Danmarks Riges Krønike, *Chronologica* 1, s. 253.
- 63 Anders W. Mårtensson: Graven under lampen, *Skalk* nr. 1 1976, s. 20-28.
- 64 Fængselkrøniken er oversat fra latin til dansk af Arild Hvitfeld i 1599 og er blevet genudgivet af Richard Mott i 1997. Det oprindelige manuskript er for længst forsvundet, så vi kun har Hvitfelds udgave af historien, som dog formentlig i hovedsagen er skrevet af en samtidig lundensisk gejstlig. M. Mackeprang: Krøniken om Jens Grands Fangenskab. *Dens affattelsestid og værd som historisk kilde*, *Historisk Tidsskrift* 6. Række, III, s. 643-666 er optrykt i Motts genudgivelse.
- 65 DRB 2,V,175.
- 66 Toke gav iflg. Gavebogen s. 80 ½ af Jørlunde (ca. 3 gårde) ¾ af Fjenneslevlille (4-5 gårde). ½ af Hagerup (1 gård) og ½ af Frøsmose, som muligvis var identisk med Bjernede (2-3 gårde).
- 67 Poul Nørlund: Jorddrotter på Valdemarstiden. *Festskrift til Kristian Erslev*. 1927, s.163 ff.
- 68 Erik Ulsig: *The Estates of Absalon and the Hvide family*. Roskilde Museum 2000, s. 89-102.
- 69 Erik Ulsig: *Danske adelsgodser i middelalderen* 1968.
- 70 Erik Ulsig: *The Estates of Absalon and the Hvide Family, Archbishop Absalon of Lund and his World*, 2000, s. 89-102.
- 71 Roskildebispens jordebog. *Danske middelalderlige regnskaber* 3 rk. 1. C.A. Christensen. 1959, s. 30.
- 72 I dokumentet fra o. 1175, DRB 1,III,51 siges kun, at for Nejede m.m. har biskoppen modtaget mange jorder, men i noten til dokumentet gengives anniversarienotitsen fra Æbelholtbogen, hvor der gøres yderligere rede for mageskiftet. En del af de tilbageleverede godser genfindes siden i Roskildebispens jordebog: *Danske middelalderlige regnskaber*, 3. Række, 1, Roskildekirkens jordebøger og regnskaber, udgivet ved C.A. Christensen, 1956.
- 73 DRB 2,I,191. Der nævnes, at godserne havde en årlig ydelse på 445 mark penge, og det er den, Ulsig har beregnet gårdstallet efter. Erik Ulsig: *Danske adelsgodser i middelalderen*, s. 38. Mere detaljeret gennemgang af godserne hos Marianne Johansen: *En søster i verden, Grevinde Ingerd på Sjælland og i Europa*, 1998, s. 44-64.
- 74 Sjællandske lov 38. Se også Anette Hof: *Lov og Landskab*. 1998, s. 349.
- 75 DRB 2,I,226.
- 76 Arild Hvitfeld: *Danmarks Riges Krønike*. *Chronologica* 1. 1600, s. 72.
- 77 DRB 2,III,117.
- 78 Der er fundet 3 m dybe stolpehuller, og udgravningslederen, Lars Jørgensen, mener, at de kun kan tolkes som huller efter tagbærende stolper på en to-etagers bygning. Lars Jørgensen og Lisbeth Pedersen: *Vikingerne ved Tissø*, Nationalmuseets Arbejdsmark 1996, s. 22-36.
- 79 *Danmarks kirker*. Holbæk amt. 3. Bind, s. 101.

- 80 DRB 4,III,434; V,325; VI,545.
- 81 DRB 2,III,169. Listen over det forbrudte gods har været lang, men vi kender den kun fra Hvitfelds korte uddrag.
- 82 Se kap. 2 og kap. 5.
- 83 Vi har faktisk ikke dokumentation for, at Peder Sunesøn skænker Bjernede til bispesædet, men det er den mest sandsynlige forklaring på, at Roskildebispen ejede godset i begyndelsen af 1300-tallet. Danske middelalderlige regnskaber 3,1. C.A. Christensen. 1956, s. 16.
- 84 Med hensyn til kirkebygningerne henvises generelt til Danmarks Kirker, der bliver udgivet af Nationalmuseet. Den har været under udgivelse siden 1933 og er endnu langt fra færdig, men Sjælland er nu dækket. Der er dog stor kvalitetsforskel på Sorø amt, som udkom i 1930'erne, og Holbæk amt, som udkom i 1980'erne.
- 85 Mange af de nyere resultater kan findes med henvisninger hos Niels Knud Liebgott: Dansk middelalderarkæologi, 1989.
- 86 Hans Stiesdal: Tidlige sjællandske og lolland-falsterske vesttræne. Festskrift til Elna Møller, 1983, s.13-38.
- 87 Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.
- 88 Når intet andet er anført, henvises i dette kapitel til Ulla Haastrup m. fl.: Danske kalkmalerier, Nationalmuseet, 1986-92.
- 89 Danske kalkmalerier, bd.1, 1080-1175, nr. 25.
- 90 Danske kalkmalerier, bd.1, 1080-1175, nr. 34, 35 og 42.
- 91 Danske kalkmalerier, bd.1, 1080-1175, nr. 50.
- 92 Danmarks Kirker, Holbæk amt, bd.5. s. 2953 f.
- 93 Danmarks kirker, Holbæk amt, bd.4, s. 3099 f.
- 94 Danske kalkmalerier, bd.2, 1175-1275, nr. 42.
- 95 For de områder, som endnu ikke er dækket af Danmarks Kirker, og det gælder bl.a. det gamle Randers amt, kan man søge hjælp i De danske kirker, 1966-73, red. af Erik Horskjær, her bd. 13, s. 226-29.
- 96 Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968, s. 60-61.
- 97 Med hensyn til definitionen af embedernes funktioner, holder vi os i videst muligt omfang til Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder.
- 98 Saxo. 12. Bog, s. 46.
- 99 John Danstrup: Træk af den politiske kamp 1131-82. Festskrift til Erik Arup, 1946.
- 100 Den mest plausible teori er efter vor mening fremsat af Kai Hørby: "Danmark og Estland i middelalderen" i kataloget til Roskilde museums udstillingskatalog "1219 Danebrog og Estland", 1992, hvor Hørby s. 33-34 forsigtigt nævner muligheden af, at de ujævnt sammensatte grupper kunne være korstogsgilder.
- 101 Danmarks middelalderlige Annaler udg. af Erik Kroman, 1980, s. 96, nævner Anders' død i sammenhæng med kong Valdemars tilfangetagelse på Lyø. Rydårbogen siger, at Anders

- kammermester døde 1224, s. 170 og 202.
- 102 DRB 1,IV,32.
- 103 Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., artiklen: Nielsen (Hoseøl), Peder.
- 104 Danmarks middelalderlige Annaler udg. af Erik Kroman, 1980, s. 70.
- 105 Sorø Krøniken II, s. 112-113.
- 106 Danmarks middelalderlige Annaler udg. af Erik Kroman, 1980, Dansk-svenske Annaler, s. 15.
- 107 Saxo 14. Bog, s. 143.
- 108 Danske Helgener II s. 371 og Sorø Krøniken II, s. 81.
- 109 Heilige und Namenspatrone. München 1992.
- 110 Danske Helgener II, s. 305 og 388.
- 111 Marianne Johansen: En søster i verden, Grevinde Ingerd på Sjælland og i Europa, 1998, s. 44-64.
- 112 Liber Daticus Roskildensis, udg. af Alfred Otto, 1933, s. 47.
- 113 DRB 1,VI,16,17 og 42.
- 114 Scriptore minores historiarum danicæ medii ævi, udg. af M. Cl. Gertz, II, 1917-18, s. 294 og 296.
- 115 Friedrich Dennert: Graf Conrad II. von Regenstein, Harz-Zeitschrift, 1954, s. 99-127.
- 116 DRB 2,I,160.
- 117 DRB 2,I,191-93.
- 118 DRB 2,I,240.
- 119 Acta Processus Lithium, udg. af Alfred Krarup og William Norvin 1932, s.193, store dele af procesakterne er oversat af Ellen Jørgensen: Erik Glipping og hans Sønner, udg. af Ellen Jørgensen,1927, s.188-224.
- 120 DRB 2,III,254.
- 121 Kai Hørby: Arild Huitfeldts benyttelse af Cancellariae veteris episcopalis liber, Middelalder metode og medier, 1981, s. 183-94.
- 122 Acta Processus Lithium, s. 178.
- 123 Acta Processus Lithium. s. 193.
- 124 Gunnar Lunau: Huset Nørrehalland, Meddelelser fra Skånsk Forening, IV, 1956, s. 7-16.
- 125 Ernst Verwohlt: De jyske Hvider og deres heraldik, Heraldisk Tidsskrift, 1988, s. 318-335.
- 126 DRB 2,III,241.
- 127 På Hjelm blev der i 1999-2000 foretaget omfattende arkæologiske undersøgelser af Nationalmuseet og Ebeltoft Museum, der klart påviste, at der havde fundet møntslagning sted. Arkæologerne fandt også spor efter såvel marskens som Erik Menveds befæstning.
- 128 DRB 2,IV,3.
- 129 DRB 2,IV,93 (Øxneskov er den gamle betegnelse for Stenmagle).
- 130 C.A. Christensen: Grev Jakob – Egholm – Henning Podebusk, Historisk Tidsskrift, 12, 1, 1966, s. 652-56.
- 131 DRB 2,VII,169.

- Acta Processus Lithium*, udg. af Alfred Krarup og William Norvin 1932, store dele af procesakterne er oversat af Ellen Jørgensen: Erik Glipping og hans Sønner, udg. af Ellen Jørgensen. København 1927. En fuldstændig oversættelse findes i Fønnesbech-Wulf, Benedikte, Bo Fritzboeger, Kurt Villads Jensen, Michael Kræmmer og Martin Palsgaard: *Hellere Fanden selv end kong Erik på tronen. Konflikten mellem Jens Grand og Erik Menved 1294-1302*.
- Danmarks middelalderlige Annaler*, udg. af Erik Kroman. København 1980.
- Danmarks Riges Breve*, 1938 ff, er en oversættelse af dokumenterne, som findes på originalsproget i *Diplomatarium Danicum*, udgivelsen er nu nået til år 1400. I noterne forkortet som DRB, række, bind og nummer.
- Danske Helgener 1-2*, oversat af Hans Olrik. København. 1893-94.
- Arild Huitfeldt: *Danmarks Riges Krønike, Chronologica*. København 1594-1603, fotografisk genoptryk 1976-78.
- Arild Huitfeldt: *En historisk beskrivelse om en Erchebiscop wdi Lund, som Hede hr. Jens Grand, som bleff fangen af Konning Erich Menduedt oc siden erlediget aff samme sit Fengsel, 1599* er udgivet på moderne dansk af Richard Mott i 1997 og er gengivet i den originale form i Fønnesbech-Wulf, Benedikte, Bo Fritzboeger, Kurt Villads Jensen, Michael Kræmmer og Martin Palsgaard: *Hellere Fanden selv end kong Erik på Tronen*.
- Krøniker fra Valdemarstiden*, oversat af Hans Olrik. København 1900-01.
- Liber daticus Roskildensis*, udg. af Alfred Otto. København 1933.
- Roskildebispens Jordebog, Danmarks middelalderlige regnskaber, 3.rk I*, udg. af C.A. Christensen. København 1959.
- Ryd klostres Årbog*, oversat af Rikke Agnete Olsen. Århus 1989.
- Saxo: Danmarks Krønike*, oversat af Fr. Winkel Horn. København 1911.
- Scriptore Minores historiae danicae medii aevi I-II*, udg. af M. Cl. Gertz. København 1917-18.
- Scriptores rerum danicarum medii aevi, IV*. København 1776, findes oversat i Ranvig: *Sorø krøniken II*.
- Sjællandske Krønike*, oversat af Rikke Agnete Olsen. Århus 1981.

- Andersen, Michael: Stormandsgårde ved kirkerne i Rye og Kirke-Hyllinge på Sjælland – en foreløbig rapport. *Medeltida husbyggande*. Lund 1989.
- Michael Andersen: Ærkebisp Absalons testamente – historie og kulturhistorie. *Abslon, fædrelandets fader*. Roskilde 1996.
- Birkebæk, Frank m. fl.: *Absalon, fædrelandets fader*. Roskilde 1996.
- Bjørn, Hans: Peder søn af Vogn. *Skalk* nr. 4, 1995, s. 22-32.
- Brenner, O.: *Nachkommen Gorms des Alten*. København 1964.
- Bojsen, F.: *Jacob Sunesen af Møn*. København 1902.
- Carlsson, G.: En svensk drottningens andaktsbok. *Nordisk Tidskrift för Bok-ock Biblioteksväsen*, 41. Stockholm 1954.
- Christensen, C.A.: Grev Jakob af Halland – Egholm – Henning Podebusk. *Historisk Tidskrift* 12.rk. I 1966.
- Christiansen, Tage E.: Sorø klostets krise – Sunesønnernes mølledige. *Det skabende menneske. Kulturhistoriske skitser tilegnet P.V. Glob*. København 1981.
- Danmarks Adels Aarvog* 1884 ff især 1893 (Galen med Ebbe Skjalmsens efterkommere) og 1898 (Hvide med Toke Skjalmsen og Asser Rigs efterkommere, samt de jyske Hvider) .
- Danmarks Kirker* 1933 ff.
- Danske kalkmalerier* 1-8, redigeret af Ulla Haastrup m. fl. København 1986-92.
- Danstrup, John: Træk af den politiske kamp 1131-82. *Festskrift til Erik Arup*. København 1946.
- De danske kirker*, red. af Erik Horskjær. København 1966-73,
- Dennert, Friedrich: Graf Konrad II. von Regenstein. *Harz-Zeitschrift* 1954.
- Fonnesbech-Wulf, Benedicte, Bo Fritzbøger, Kurt Villads Jensen, Michael Kræmmer og Martin Palsgaard: *Hellere Fanden selv end kong Erik på tronen. Konflikten mellem Jens Grand og Erik Menved 1294-1302*. Odense 1999.
- Frank, A.W.: On two manuscript psalters. *Archaeologica* XLVI. London 1881. (om Sunesønnernes Psalter).
- Friis-Jensen, Karsten & Inge Skovgård-Petersen: *Archbishop Absalon of Lund and his World*. Roskilde 2000.
- Hoff, Anette: *Lov og landskab*. Århus 1998.
- Hørby, Kai: Arild Huitfeldts benyttelse af Cancellariae veteris episcopalis liber. *Middelalder metode og medier*. København 1981.
- Hørby, Kai: Danmark og Estland i middelalderen, 1219. *Dannebrog og Estland*. Roskilde 1992.

- Johansen, Marianne: En søster i verden, Grevinde Ingerd på Sjælland og i Europa. *Køge Museum* 1997. Køge 1998.
- Johansen, Marianne: Hviderne i Nordvestsjælland. *Fra Holbæk Amt* 1998/99.
- Jørgensen, Lars: Stormandsæder og skattefund. *Fortid og Nutid* 1995.
- Jørgensen, Lars og Lisbeth Pedersen: Vikingerne ved Tissø. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1996.
- Kornerup, J.: Skjalm Hvides slægts grave og Skjoldemærker i Sorø Kirke. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1877.
- Kræmmer, Michael: *Den hvide klan, Absalon, hans slægt og hans tid*. København 1999.
- Lieb Gott, Niels Knud: *Dansk middelalderarkæologi*. København 1989.
- Lunau, Gunnar: Huset Nørrehalland. *Meddelelser fra Dansk skånsk forening* IV. 1956.
- Mackeprang, M.: Krøniken om Jens Grands Fangenskab. Dens Affattelsestid og den Værd som historisk Kilde. *Historisk Tidsskrift* 6.rk. III.
- Mårtensson, Anders W.: Graven under lampen. *Skalk* nr. 1, 1976.
- Nielsen, Ingrid: Brude- eller nonneslør. *Kongemagt og Samfund*. Århus 1988.
- Nørlund, Poul: De ældste vidnesbyrd om skyldtaxationen. *Historisk Tidsskrift* 9. rk. 6.
- Nørlund, Poul: *Klostret og dets gods, Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet*. København 1924.
- Nørlund, Poul: Jordrotter på Valdemarstiden. *Festskrift til Kristian Erslev*. København 1927.
- Olrik, H.: *Absalon 1-2*. København 1908-09.
- Pedersen, Morten: *Biscope Absalons og Herr Esbern Snares Herrekomst oc Adelige Stamme*. København 1589.
- Petersen, H.: Skjoldefrisen i Sorø kirke. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1883.
- Knud Prange: Hvidernes våbenfrise. *Danske kalkmalerier 1275-1375*. København 1989.
- Ranvig, Svend: *Sorø krøniken*, 1-2. København 1986.
- Stiesdal, Hans: Ligger neden for sin broders grav. *Skalk* nr. 6, 1970.
- Stiesdal, Hans: Tidlige sjællandske og lolland-falsterske vesttårne. *Festskrift til Elna Møller*. København 1983.
- Ulsig, E.: *Danske Adelsgodser i middelalderen*. København 1968.
- Erik Ulsig: The Estates of Absalon and the Hvide family. *Archbishop Absalon of Lund and his World*. Roskilde 2000.
- Yrwing, Hugo: *Kungamordet i FINDERUP*. Lund 1954.
- Wendelboe, F.F.: Beskrivelse af Sorø Academies Kirke. *Indbydelsesskrift til Reformationsfesten ved Sorø Academie*. København 1836.
- Verwohlt, E.: Hvide-slægten heraldik. *Heraldik i Norden*. København 1984.
- Verwohlt, E.: Våben og bispestav. *Historisk årbog fra Roskilde amt* 1984-85.
- Verwohlt, E.: De jyske Hvider og deres heraldik. *Heraldisk Tidsskrift* bd. 6, 1988.
- Verwohlt, E.: Absalons slægt og våben. *Absalon fædrelandets fader*. Roskilde 1996

Oversigt over Hvidernes vigtigste ejendomme på Sjælland ordnet kronologisk indenfor de forskellige grene af slægten. Godser som kun kendes som Hvide-ejendom i sene overleveringer er markeret med *.

Navn	Sogn	Herred	Vagnsønnernes gods
Trellerup	Herslev	Sømme	1203 udsteder Peder Vagnsen et gavebrev på sin gård her
Gevninge	Gevninge	Volborg	1203 Peder Vagnsen til Århus domkirke
Starrekilnde	Vallekilde	Ods	1203 gav Peder Vagnsen ca. $\frac{2}{3}$
Nekselø	Føllenslev	Skipppinge	1203 gav Peder Vagnsen $\frac{1}{2}$ af øen
Hejninge	Hejninge	Slagelse	1217 Skjalm Vagnsen til Sorø
Gimletorp	Gimlinge	V.Flakkebjerg	Før 1216 Skjalm Vagnsen
Borg	Pedersborg	Alsted	1205 Jens Ingerdsen
Kindertofte	Kindertofte	Slagelse	1205 Jens Ingerdsen
Mørupgård	Fjenneslev	Alsted	1205 Jens Ingerdsen
Vallensved	Vallensved	Ø.Flakkebjerg	Før 1259 Esbern Vagnsen – til Jakob Erlandsen – til Roskilde Clara kloster – til Anders Mundskænk

Navn	Sogn	Herred	Toke Skjalmsens efterkommere
Jørlunde	Jørlunde	Jørlunde	o. 1140 Toke Skjalmsen
Fjenneslev	Fjenneslev	Alsted	o. 1140 Toke Skjalmsen
Frøsmose	Bjernede?	Alsted	o. 1140 Toke Skjalmsen
Hagerup	Jørlunde	Jørlunde	o. 1140 Toke Skjalmsen
Osager	Osted	Volborg	1288 Jens Grands 6 præbender
Sneslev	Førslev	Ø.Flakkebjerg	1288 Jens Grands 6 præbender
Ørslev	Ørslev	V.Flakkebjerg	1288 Jens Grand med patronatsret
Ladby	Herlufholm	Tybjerg	1292 Gyde Skjalmsdatter, nedlagt kirke. Også Vedby-Hviderne
Mogenstrup	Mogenstrup	Hammer	1292 Gyde Skjalmsdatter
Hammer	Hammer	Hammer	1292 Gyde Skjalmsdatter
Tybjerg st.	Tybjerg	Tybjerg	1292 Gyde Skjalmsdatter

Navn	Sogn	Herred	Gluggernes gods
Sasserbro	Slaglille	Alsted	Ragnhild, Ebbe Skjalmsens enke
Lerelte	Blovstrød	Lynge	Toke Ebbesen
Bavelse	Bavelse	Tybjerg	Sandsynligvis allerede Oluf Glug, sikkert barnebarnet Oluf Ebbesen
Tystrup	Tystrup	Ø. Flakkebjerg	1282, Peder, søn af Oluf af Tystrup
Tystofte	Tjæreby	V. Flakkebjerg	1291 bortgav Oluf Tagesen sin del af patronatsretten til Tjæreby
Stude	Hemmeshøj	Slagelse	Oluf Tagesens svigersøn Peder Grubbe skrev sig 1320 til S., o.1388 17 gd.
Gerdrup	Eggeslevmagle	V. Flakkebjerg	Oluf Tagesens svigersøn Jens Grubbe. O.1390 12 gd. Hamsfort siger at Ebbe Skjalmsen ejede gården 1151, og sønnen Sune skrev sig til Gerdrup
Sengeløse	Sengeløse	Lille	Snuppe-familien nedstammer fra Oluf Ebbesens søn Henning.

Navn	Sogn	Herred	Vedby-Hvidernes gods
St. Vedby	RudsVedby	Løve	Kirken i Cecilies testamente 1307, solgt 1346
Selsø	Selsø	Horns	Kirken nævnt i Cecilies testamente 1307
St. Fuglede	St. Fuglede	Ars	Margrete Tygesdatter
Tybjerg	Tybjerg	Tybjerg	1325 Margrete Tygesdatter – Gertrud
Nebbe	Herslev	Sømme	Ingfred Pedersdatter

Navn	Sogn	Herred	Sune Ebbesen og hans efterkommeres gods
Bjernede	Bjernede	Alsted	Sune Ebbesen byggede kirken
Ejby	Ejby	Ramsø	Sunes ½ hovedlod
Ølse	Højelse?	Ramsø	Sunes ½ hovedl. (kan også være Øsemagle)
Åse	Glumsø	Tybjerg	Anders Sunesen
Broby	V. Broby	Alsted	Peder Sunesen
Alsted	Alsted	Alsted	Peder Sunesen – Jens Sunesen
Kirkerup	Kirkerup	Sømme	Jens Ebbesen til Æbelholt kloster
Estrup	Allindemagle	Ringsted	Jakob Sunesen for sin søn Jens 1240, stort: nævnt i pavebrev i 1248
Osted	Osted	Volborg	Jacob Sunesen til Roskilde domkirke 1246
Hårlev	Hårlev	Bjæverskov	Jakob Sunesen – Ingerd 1256
Ske	Haraldsted	Ringsted	Jakob Sunesen

fortsættes

Navn	Sogn	Herred	Sune Ebbesen og hans efterkommeres gods
Svenstrup	Borup	Ramsø	Jakob Sunesen
Stenløse	Stenløse	Ølstykke	Jakob Sunesen – Jens Jakobsen
Ledøje	Ledøje	Smørum	Jakob Sunesen – Jens Jakobsen – Jens
Rye	Rye	Volborg	Jakob Sunesen – Jens – grev Jakob
Egholm	Sæby	Volborg	Jakob Sunesen, 1302 pantsat til Vitslav af Kristoffer som konfiskeret gods
Munkholm	Ågerup	Merløse	Grev Jakob, 1308 konfiskeret af grev Gerhard
Knardrup	Ganløse	Ølstykke	Peder Ebbesen har ifgl skjoldefrisen ejet K., men det må være gået til Cecilie Jonsdatter, det er hendes arvinger, som bestrider klostrets oprettelse
Langesøhus	Uggeløse	Lyng	Peder Ebbesens datter Cecilie 1274
Karlstrup	Karlstrup	Tune	Dronning Katarina, barnebarn af Benedikte Ebbesdatter til Gudhem kloster 1251
Hørsholm	Birkerød	Lyng	Jon Lille, godset omfattede i 1346 mindst 50 gd. i 17 lokaliteter i Birkerød og Blovst-rød sogne. Cecilie betænker kirken i 1307
Helsing	Helsing	Holbo	Jon Lille, Cecilie Jonsdatter betænker kirken 1307
Strøby	Strøby	Stevns	Jon Lille
Værløse	Værløse	Smørum	Jon Lille
Vejby	Vejby	Holbo	Jon Lille, Oluf Haraldsen, Cecilie Pedersdatter til Esrom
Uvelse	Uvelse	Lyng	Jon Lille til Esrom
Ganløse	Ganløse	Ølstykke	Ingefred, sønndatter af Jon Lille
Smørum	Smørum	Smørum	Cecilie Jonsdatters test. 1307
Herslev	Herslev	Sømme	Cecilie Jonsdatters test. 1307
Græse	Græse	Lyng	Jens Uffesen 1346
Vemmetoft	Spjellerup	Fakse	Jens Uffesen 1346
Jernløse	Jernløse	Merløse	Cecilie Nielsdatter (Erlandssønnerne) 1304
Gislinge	Gislinge	Tuse	Cecilie Nielsdatter 1304
M. Bjergby	M. Bjergby	Alsted	Cecilie Nielsdatter 1304. (Formentlig en anden landsby end selve Munke Bjergby, som var en del af Esbern Snares gave til Sorø.)

Navn	Sogn	Herred	Asser Rig og hans efterkommeres gods
Fjenneslev	Fjenneslev	Alsted	Asser Rig
Sorø mm		Alsted	Asser Rig
Hagerup	Jørlunde	Jørlunde	Asser Rig
Holbæk		Merløse	Absalon 1199
Tveje Merløse	Tveje Merløse	Merløse	Absalon 1199
Læssøholm	Holmstrup	Skipplinge	Absalon 1199
Jenslev	L.Fuglede	Ars	Absalon 1199
Krænkerup	Havrebjerg	Løve	Absalon 1199
Hove	Smørum	Smørum	Absalon før 1178 til Roskilde Vor Frue
Ellinge	Butterup	Merløse	Absalon o. 1170 til Sorø
Undløse	Undløse	Merløse	Absalon til Sorø
Jyllinge	Jyllinge	Sømme	Absalon til Æbelholt
Gundsømagle	Gundsømagle	Sømme	Absalon til Æbelholt
Gerdrup	Kirkerup	Sømme	Absalon til Æbelholt
Sønderby	Selsø	Horns	Absalon til Æbelholt
Tune	Tune	Tune	Absalon til Roskilde domkirke fællesbord 1184
Vindinge	Vindinge	Tune	Absalon til fællesbordet 1184
Ingelslund	Syv	Ramsø	Absalon til fællesbordet 1184
Himmelev	Himmelev	Sømme	Absalon til fællesbordet 1184
Kornerup	Kornerup	Sømme	Absalon til fællesbordet 1184
M.Bjergby	M.Bjergby	Alsted	Esbern Snare til Sorø
Bromme	Bromme	Alsted	Esbern Snare til Sorø
Ovre	Rød-/Hvidovre	Sokkelund	Esbern Snare til Sorø
Stenmagle	Stenmagle	Alsted	Esberns halve hovedlod
*Sæby	Sæby	Løve	Ifgl. traditionen Esbern Snare
*Ubby	Ubby	Ars	Ifgl. traditionen Esbern Snare
Bringstrup	Bringstrup	Ringsted	Esbern Snerling og Ingeborg, Esbern Snares datter til Sorø
Herringløse	Kirkerup	Sømme	Ingeborg Esbernsdatter til Roskilde domkirke
*Gørlev	Gørlev	Løve	Ifgl. traditionen Ingeborg Esbernsdatter
Tersløse	Tersløse	Merløse	Cecilie Esbernsdatter
Hallenslevlund	Sæby	Løve	Absalon Andersen, Cecilies søn
Høng	Finderup	Løve	Lave Lavesen, Cecilie Esbernsdatters barnebarn
Borup	Borup	Ramsø	Asser Rigs datter Ingefred ?

Liste over 1100- og 1200-tals kirker bygget på sandsynlig Hvidejord på Sjælland. Listen er herredsopdelt og er ordnet kronologisk efter anslået bygningstidspunkt indenfor det enkelte herred. I kolonne 2 anfører vi den sandsynligste bygherre og i kolonne 3 det omtrentlige bygningstidspunkt. I kolonne 4 oplyses det første tidspunkt, godsmængden i det pågældende sogn nævnes som sikkert Hvidegods, og den sidste kolonne henviser til det værksted (hvis kendt), der dekorerede kirken. Herreds rækkefølgen er som i Trap, Danmark.

Kirke	Sandsynlig bygherre	Datering	Første sikre Hvidegodsdatering	Værksted
Sokkelund herred				
Hvidovre	Asser Rig	Ca. 1140	Esbern Snares gave til Sorø efter hans anden kones død. Inden 1200.	
Brønshøj	Absalon	Ca. 1160	Pavebrev af 1186	Jørlunde
Tårnby	Skjalm Hvide	Kort efter 1100	Pavebrev af 1186	
Vor Frue. Kbh.	Peder Sunesen	Mellem 1193 og 1208		
Smørum herred				
Måløv	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Meget løsagtig 1400-talsforbindelse.	Jørlunde
Smørum	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Cecilie Jonsdatters testamente 1307	
Værløse	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Cecilie Jonsdatters testamente 1307	Jørlunde
Ledøje	Jakob Sunesen	Ca. 1225	Ingerd af Regensteins (Jakobsdatter) testamente. 1256	
Lille herred				
Sengeløse	Asser Rig eller Absalon	Før 1178	Ærkebispe Absalons gavebrev til Vor Frue, Roskilde. Efter 1178.	

Sømme herred				
Gundsømagle	Skjalm Hvide	1100	Ærkebisp Absalon til Æbelholt kloster før 1201	Byzantinsk påvirkning. Tidlig Finja?
Jyllinge	Skjalm Hvide eller Asser Rig	Ca. 1125	Absalon til Æbelholt kloster før 1201.	
Herslev	Peder Torstensens til Borg eller Ingerd	Ca. 1150	Bisp Peder Vognsens gavebrev til Aarhus Domkirke. 1203	Ikke sikkert identificeret
Himmelev	Asser Rig	Før 1148	Absalons gave til Roskilde domkapitels fællesbord 1184	
Kirkerup	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Jens Ebbesen pantsætter til Æbelholt kloster 1232	Jørlunde
Kornerup	Absalon	Ca. 1170	Absalons gave til Roskilde domkapitels fællesbord. 1184	
Roskilde Domkirke	Absalon og Peder Sunesen	Påbegyndt ca. 1170		
Volborg herred				
Rye	Sune Ebbesen	Ca. 1150	Jakob af Hallands gods o. 1300	Jørlunde
Gevninge	Ingerd Pedersdatter	Efter 1170	Bisp Peder Vognsens gavebrev til Aarhus Domkirke 1203	
Osted	Jakob Sunesen	Ca. 1200	Jakob Sunesens testamente til Roskilde Domkirke 1246.	
Szby	Jakob Sunesen	Ca. 1200	Jakob af Hallands gods o. 1300.	
Tune herred				
Karlstrup	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Benedikte Ebbesdatters barnebarn, dronning Katarinas gave til Gudhem kloster. 1251	
Tune	Absalon	Ca. 1160	Absalons gave til Roskilde domkapitels fællesbord. 1184	

Ramsø herred				
Borup	Asser Rigs datter, Ingefred	Ca. 1150	Valdemar d. 1s og Absalons flugt fra Roskilde 1157	
Ejby	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Sune Ebbesens halve hovedlod. 1186.	
Højelse	Sune Ebbesen	Ca. 1160	Sune Ebbesens halve hovedlod. 1186.	
Syv	Absalon	Ca. 1170	Absalons gave til Roskilde domkapitels fællesbord. 1184	
Lyngø herred				
Birkerød	Ebbe Skjalmsen	Ca. 1140	Cecilie Jonsdatter betænker kirken i 1307	
Lyngø	Ebbe Skjalmsen el. Toke Ebbesen	Ca. 1140	Toke Ebbesens gave til Sorø kloster 1160-70.	
Uggeløse	Sune Ebbesen	Ca. 1150	Cecilie Pedersdatters gave til Esrom kloster 1274.	
Uvelse	Ebbe Sunesen	Kort efter 1200	Jon Lille skænker gods til Esrom kloster før 1307	
Græse	En af drost Uffes sønner	Ca. 1300	Jens Uffesen i 1346.	
Jørlunde herred				
Jørlunde	Trækirken: Skjalm Hvide. Stenkirken: En af Skjalmsønnerne	Ca. 1140	Toke Skjalmsøns testamentariske gave til det første Sorø kloster 1140.	Jørlunde
Holbo herred				
Vejby	Skjalm el. en af Skjalmsønnerne	Ca. 1100	Bispetienden går til Æbelholt kloster 1210. Cecilie Pedersdatters gave til Esrom kloster 1274.	Ikke identificeret. Engelsk Påvirkning
Helsingø	?	1160-80	Bispetienden går til Æbelholt kloster 1170. Cecilie Jonsdatter betænker kirken i 1307.	

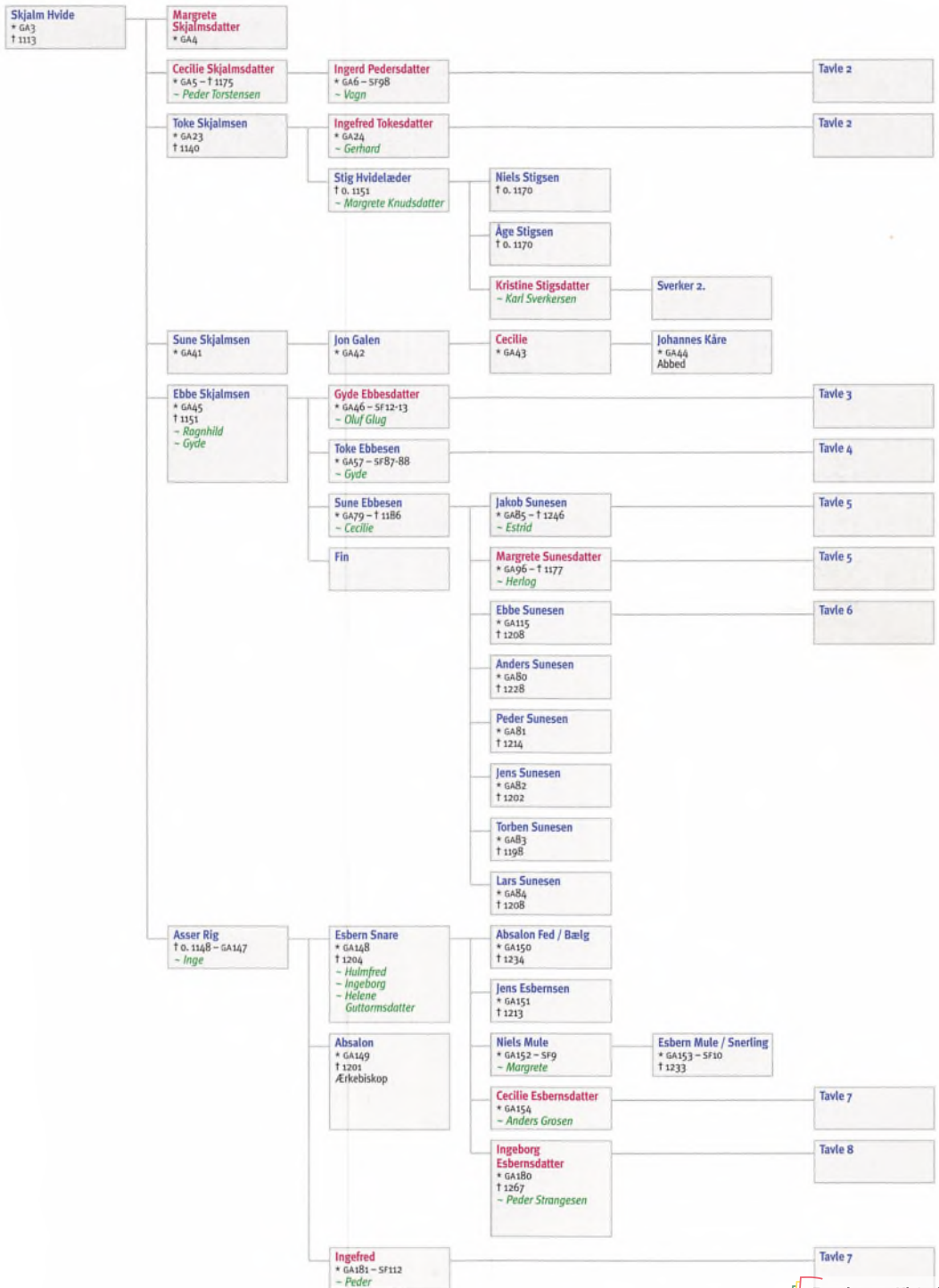
Ølstykke herred				
Stenløse	Sune Ebbesen	Ca. 1160	En del af Sune Ebbesens halve hovedlod til Sorø kloster i 1186. Senere ved et mageskifte i 1260 nævnes, at godset stammer fra Jakob Sunesens søn, Jens, der døde i 1240.	Ikke identificeret
Ganløse	Ebbe Sunesen	Ca. 1200	Ifølge Sorø klostres skjoldefrise (ca. 1285) har Peder Ebbesen ejet Ganløse-godset, som ender hos Cecilie Jonsdatters arvinger efter 1307	
Horns herred				
Selsø	Absalon	Ca. 1170	Absalons mageskifter med Æbelholt kloster	
Merløse herred				
Sdr. Jernløse	Ebbe Skjalmsen?	Ca. 1125	Cecilie Nielsdatter 1304	Byzantinsk inspireret
Tveje Merløse	Asser Rig	Ca. 1140	Absalons testamente 1199	Jørlunde
Butterup	Fru Inge (AsserRigs hustru og Absalons mor) 1140-60		Absalons gave til Sorø kloster 1170.	Jørlunde
Tersløse	Esbern Snare	Ca. 1160	Cecilie Esbernsdatter	
Undløse	Absalon	Ca. 1160	Absalons gave til Sorø Kloster. 1170	
Ågerup	Sune Ebbesen	1160-1180	Grev Jakob af Halland ejer det i 1308.	
Tuse herred				
Gislinge	Peder Strangesen	Ca. 1240	Cecilie Nielsdatter 1304	
Løve herred				
Sæby	Asser Rig	Ca. 1125		Byzantinsk inspireret (samme værksted som Hyllinge)
Havrebjerg	Asser Rig	Ca. 1130	Absalon 1199	
Ruds Vedby	Toke Ebbesen	Ca. 1150	Cecilie Ebbesdatters testamente 1307	

Finderup	Esbern Snare	Ca. 1175	Lave Lavesens testam. (Cecilie Esberndatters barnebarn ca. 1290.)	
Gørlev	Esbern Snare	Ca. 1175		Udsmykket ca. 1250 m. Ingeborg Esberndatter som stifter.
Ars herred				
St. Fuglede	Toke Ebbesen	Før 1150	Margrete Tygesdatters testamente 1325	
Kalundborg	Esbern Snare	1170-90 (Nyt forsøg på en stilistisk datering efter 1210 overbeviser os ikke.)	Hvitfeld 1600	
Ubby	Esbern Snare. Ombygget omkr. 1210 af Ingeborg	Ca. 1180		
Lille Fuglede	?	Før 1199	Absalons testamente	
Skippinge herred				
Holmstrup (Læssøholm)	Asser Rig el. Absalon	Før 1199	Absalons testamente	
Alsted herred				
Fjenneslev	Asser Rig	1125-40	Særdeles velbelyst fra Saxo og frem	Finja
Slaglille	Trued Lille	1125-40	Sorø klostres gavebog. Udateret	Finja
Sorø 1.	Asser Rig	1145	Sorø klostres gavebog	
Alsted	Ebbe Skjalmsen	Ca. 1150	Peder Sunesen til Sorø 1212	Jørlunde
Sorø 2.	Absalon	Påbegyndt 1161	Sorø klostres tilblivelsesberetning	
Bromme	Esbern Snare ?	Ca. 1160	Udateret gave til Sorø efter 1. kones død	
Munke Bjergby	Esbern Snare?	Ca. 1160	Udateret gave til Sorø efter 1. kones død	
Bjernede	Sune Ebbesen	1170	Stiftersten i kirkemuren	
Pedersborg	Peder Torstensen	Ca. 1170	1205. Jens Ingerdsens mageskifte	

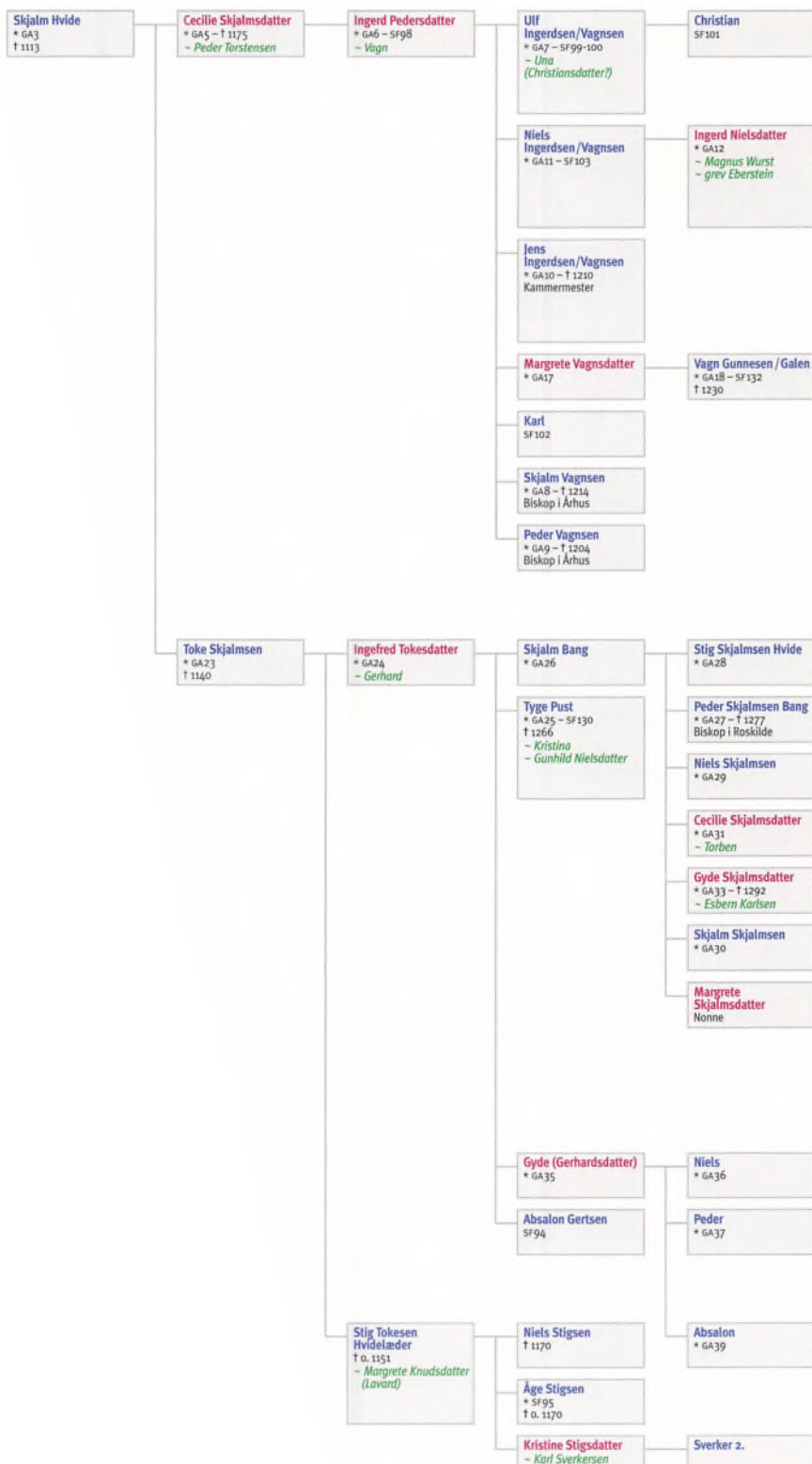
V. Broby	Sune Ebbesen	Ca. 1175	Peder Sunesen til Sorø 1212	Finja og Jørlunde "inspireret"
Stenmagle	Esbern Snare	Før 1200	Esbern Snares halve hovedlod til Sorø	
Ringsted herred				
Bringstrup	Esbern Snare	Før 1200	Esbern Snares halve hovedlod til Sorø	
Slagelse herred				
Hejninge	Peder Torstensen?	Før 1175	1217 Skjalm Vagnsen til Sorø	
Kindertoft	Peder Torstensen?	Før 1175	1205 Jens Ingerdsens mageskifte	
Flakkebjerg herred				
Eggeslevmagle	Ebbe Skjalmsen	Kort efter 1100	Ebbe Skjalmsen 1151. Sune Ebbesen skriver sig til godset.	
Vallensved	Peder Torstensen	Ca. 1150	Før 1259. Esbern Vagnsen mageskifter med Jakob Erlandsen.	
Tystrup	Oluf Glug?	1150-75	1282 Peder Olufsen	
Bjæverskov herred				
Hårlev	Jakob Sunesen	Ca. 1200	Ingerd af Regenstein 1256	
Tybjerg herred				
Glumsø	Sune Ebbesen	Ca. 1150	Anders Sunesen. Faderens halve hovedlod.	
Bavelse	Oluf Glug	Ca. 1175	Sikkert ejerskab: Oluf Ebbesen, Oluf Glugs barnebarn.	
Tybjerg	Toke Skjalmsen	Ca. 1100	1292 Gyde Skjalms- datters testamente	Måske Finja. Se Gundsø- magle
Hammer herred				
Hammer	Toke Skjalmsen	Omrk. 1100	1292 Gyde Skjalms- datters testamente.	

Modstående side: Efterslægtstavlen over Skjalm Hvides efterkommere er opdelt i 8 tavler. Rækkefølgen er i høj grad bestemt af den rækkefølge, der bruges i Genealogica Absalonis, idet der dog visse steder har måttet tages hensyn til sidens grafiske opbygning. Her på den første viser vi på hvilke tavler, man kan finde efterkommerne efter Skjalms børnebørn. Dødsår er oplyst, hvor det er muligt. Da fødselsåret sjældent kendes, har vi valgt at bruge pladsen til at henvise til vedkommendes plads i Genealogica Absalonis, forkortet GA og i Skjoldefrisen, forkortet SF (Kornerups nummerering).

Slægtstavle 1

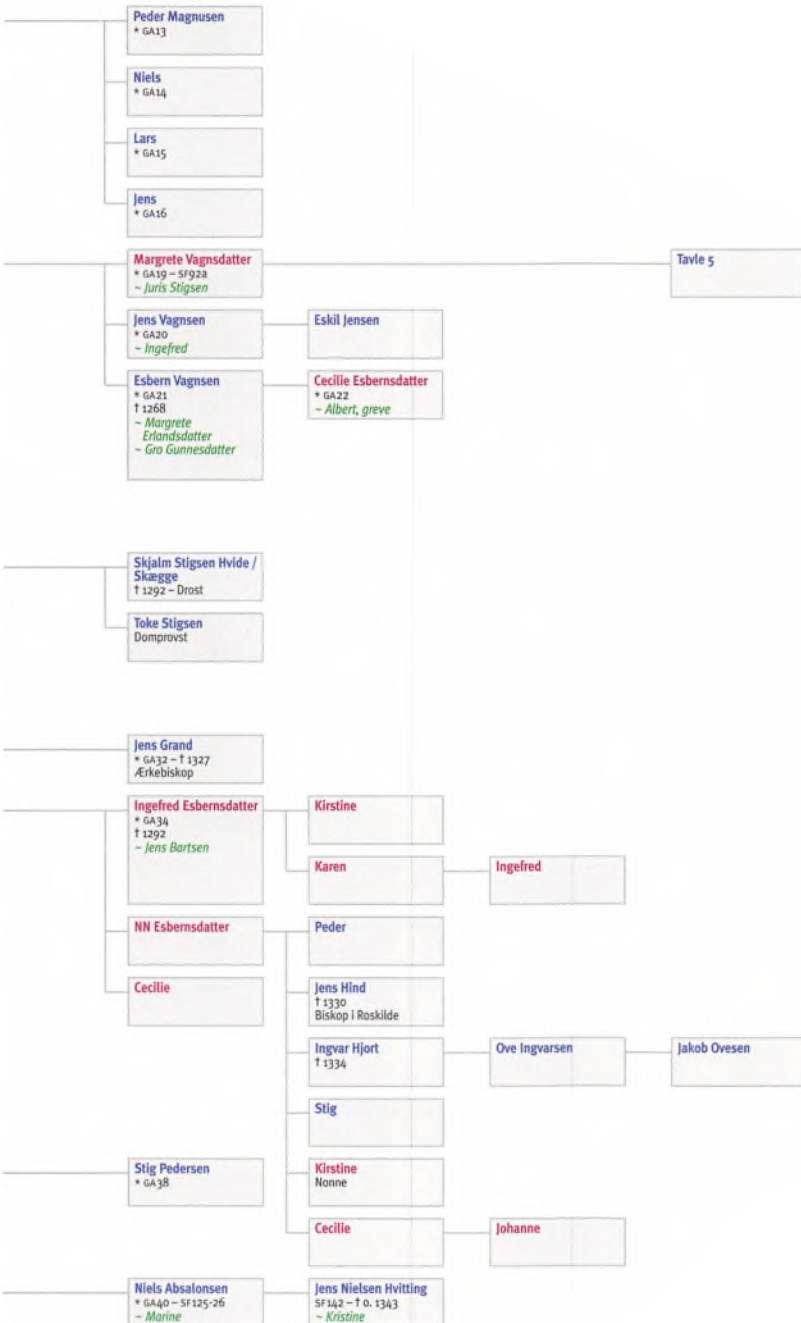

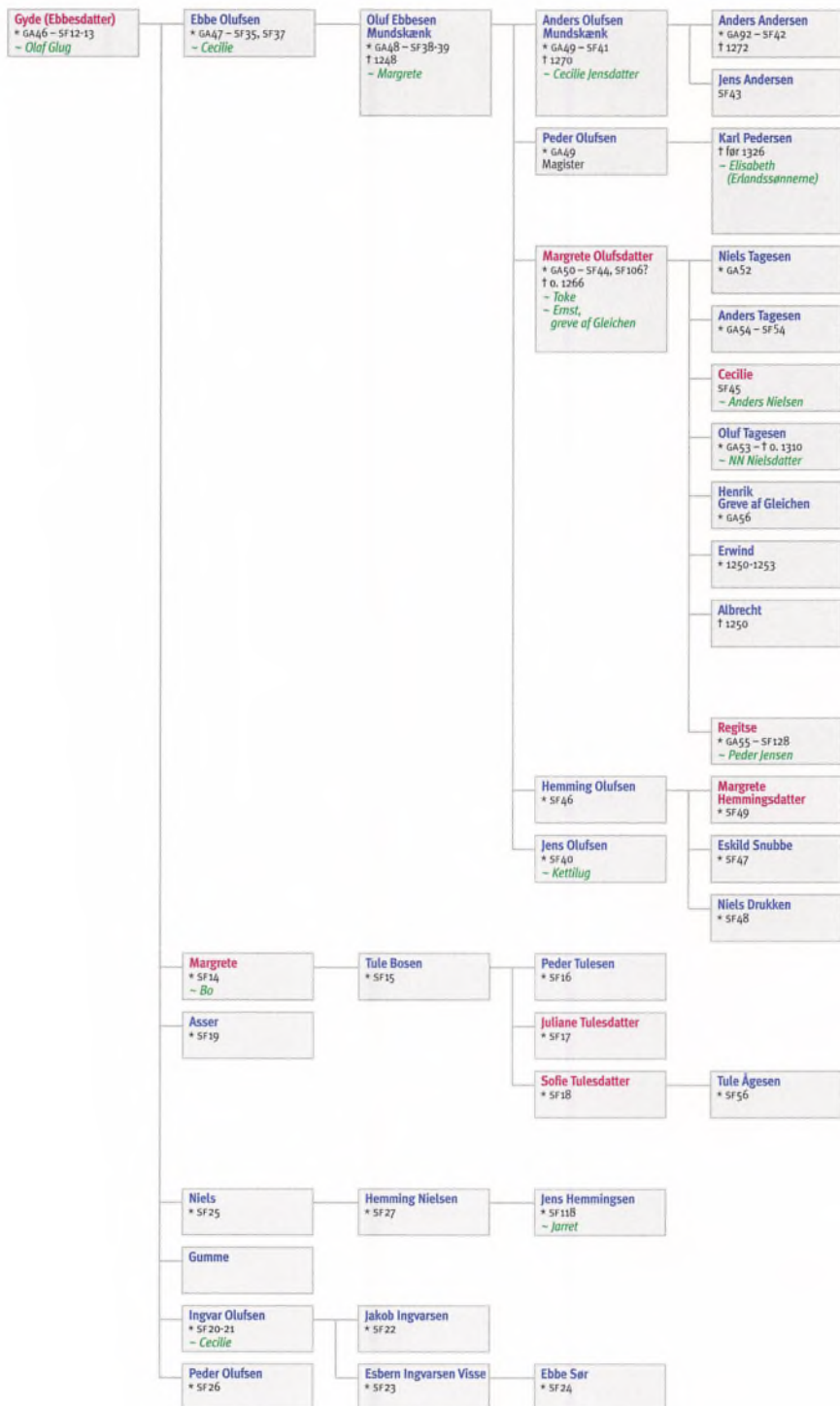

Slægtstavle 2

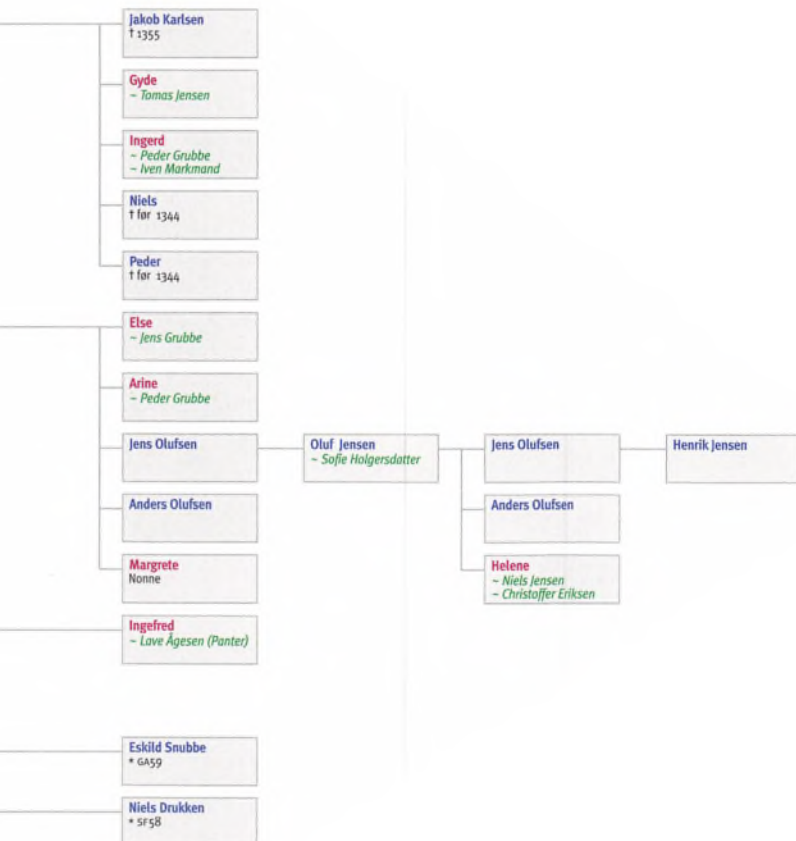
183

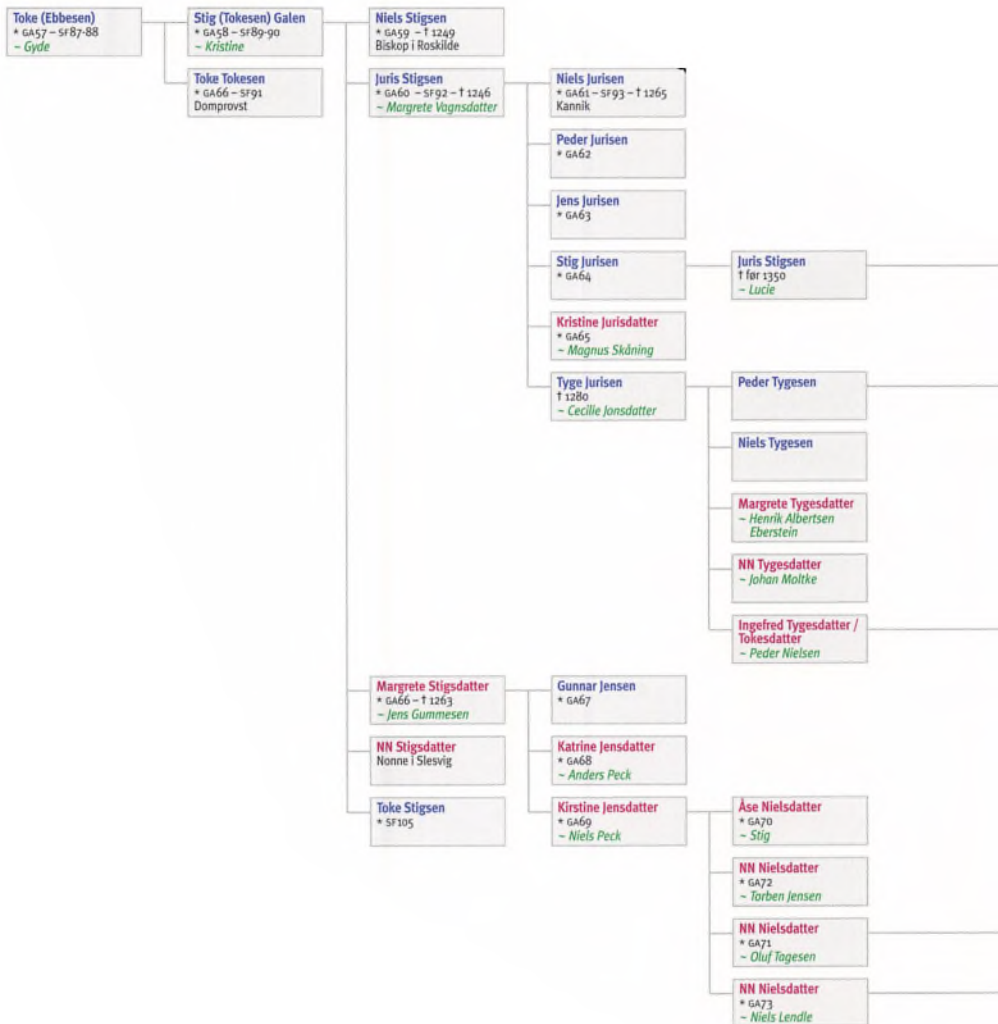

Slægtstavle 3

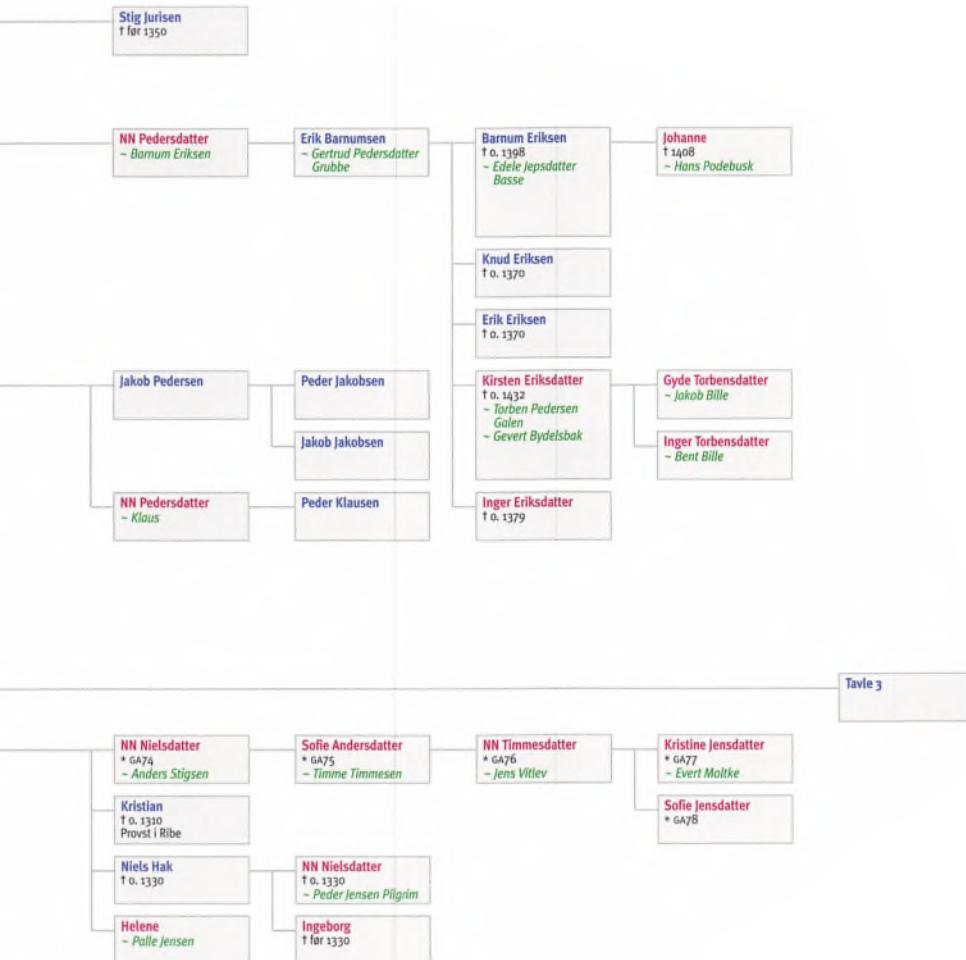
185

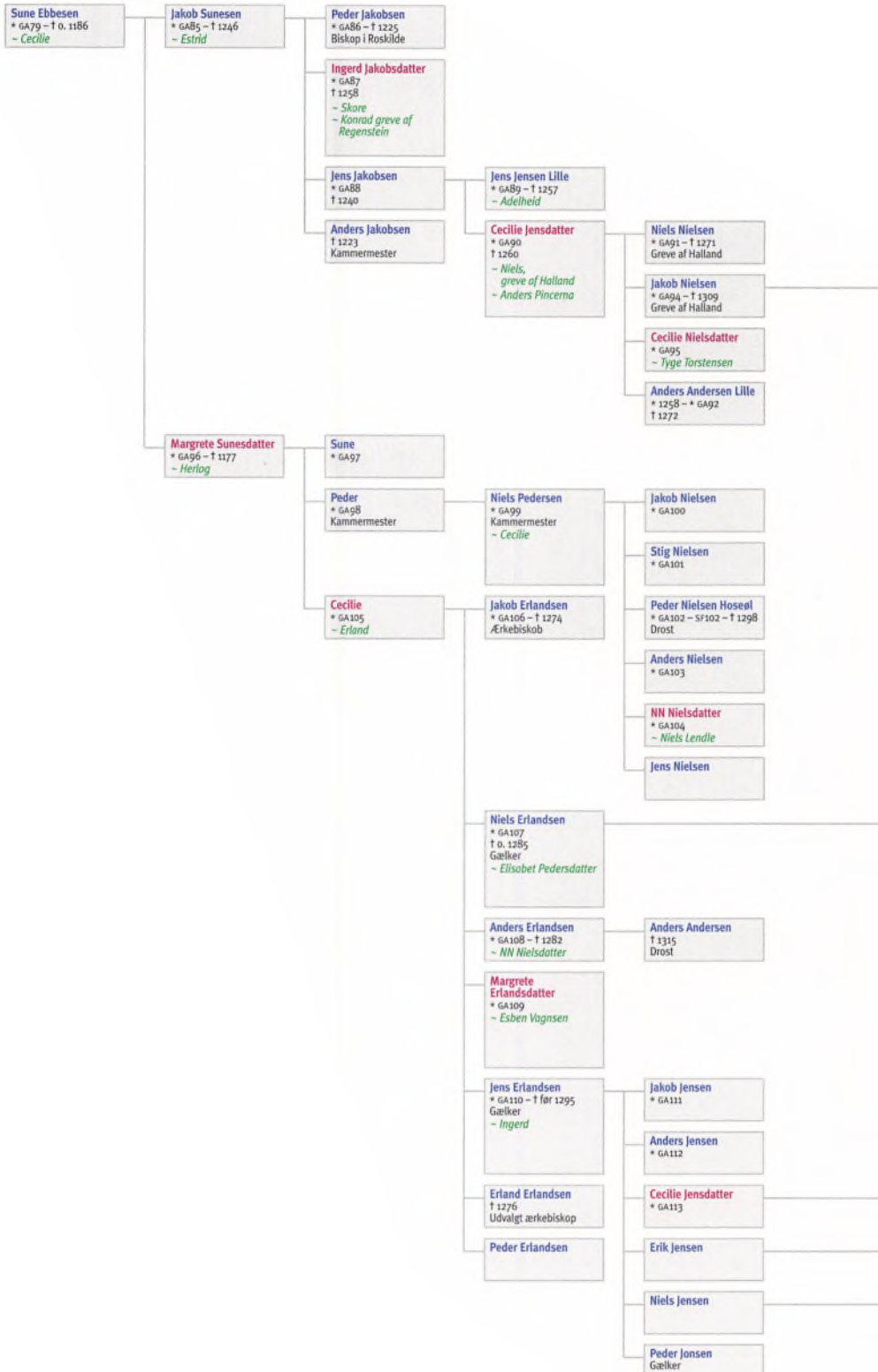

Slægtstavle 4

187

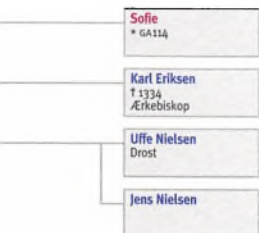
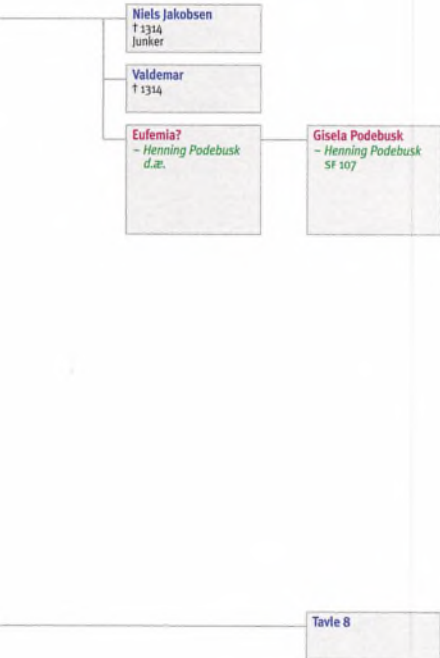

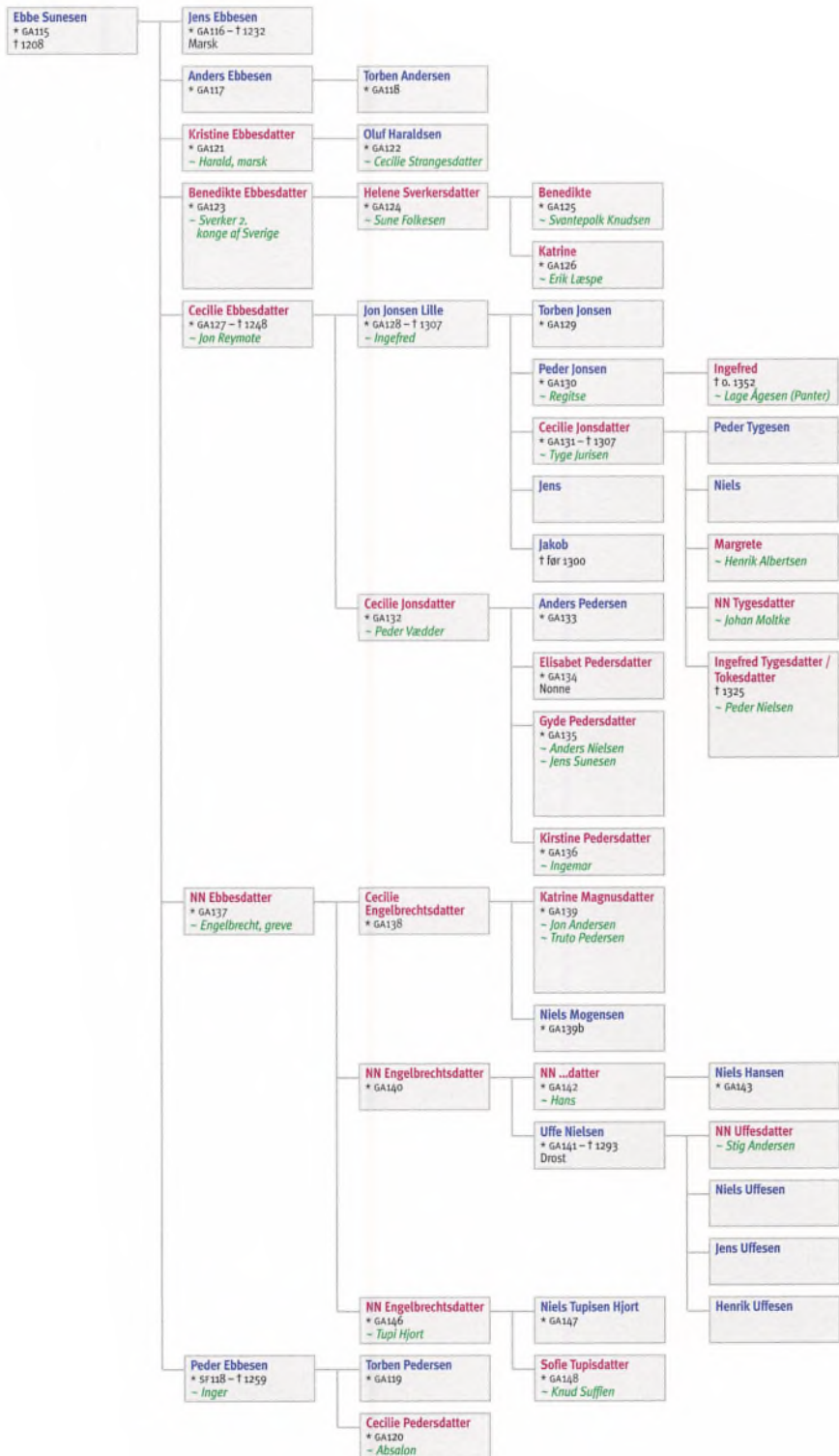

Slægtstavle 5

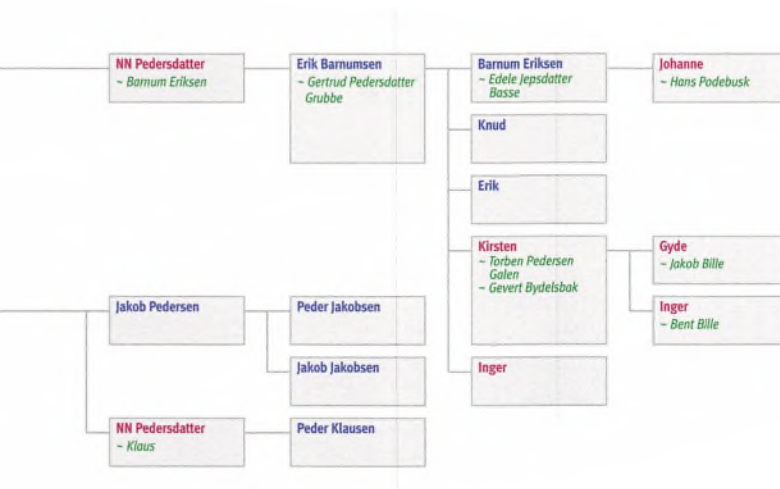
189

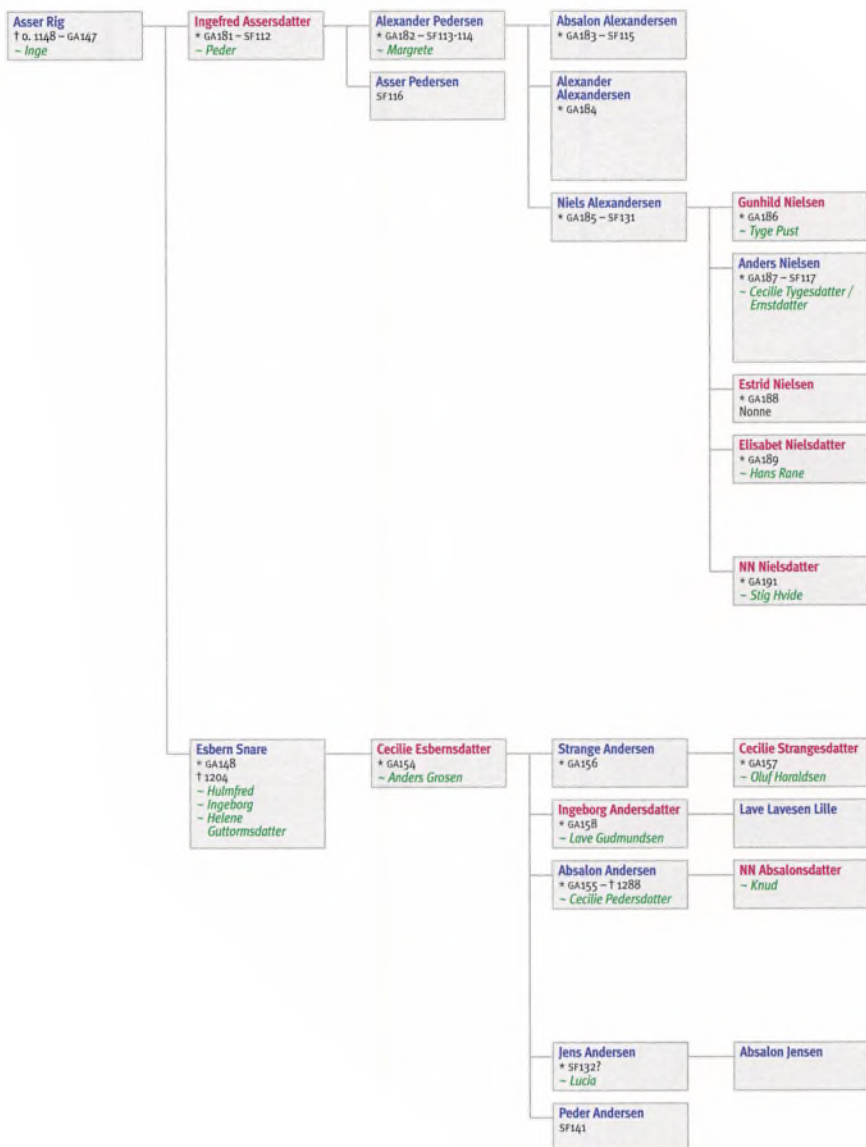

Slægtstavle 6

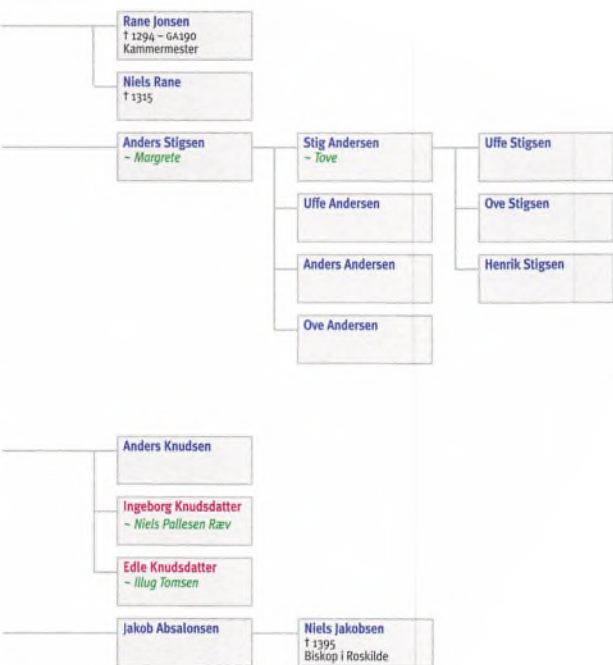
191

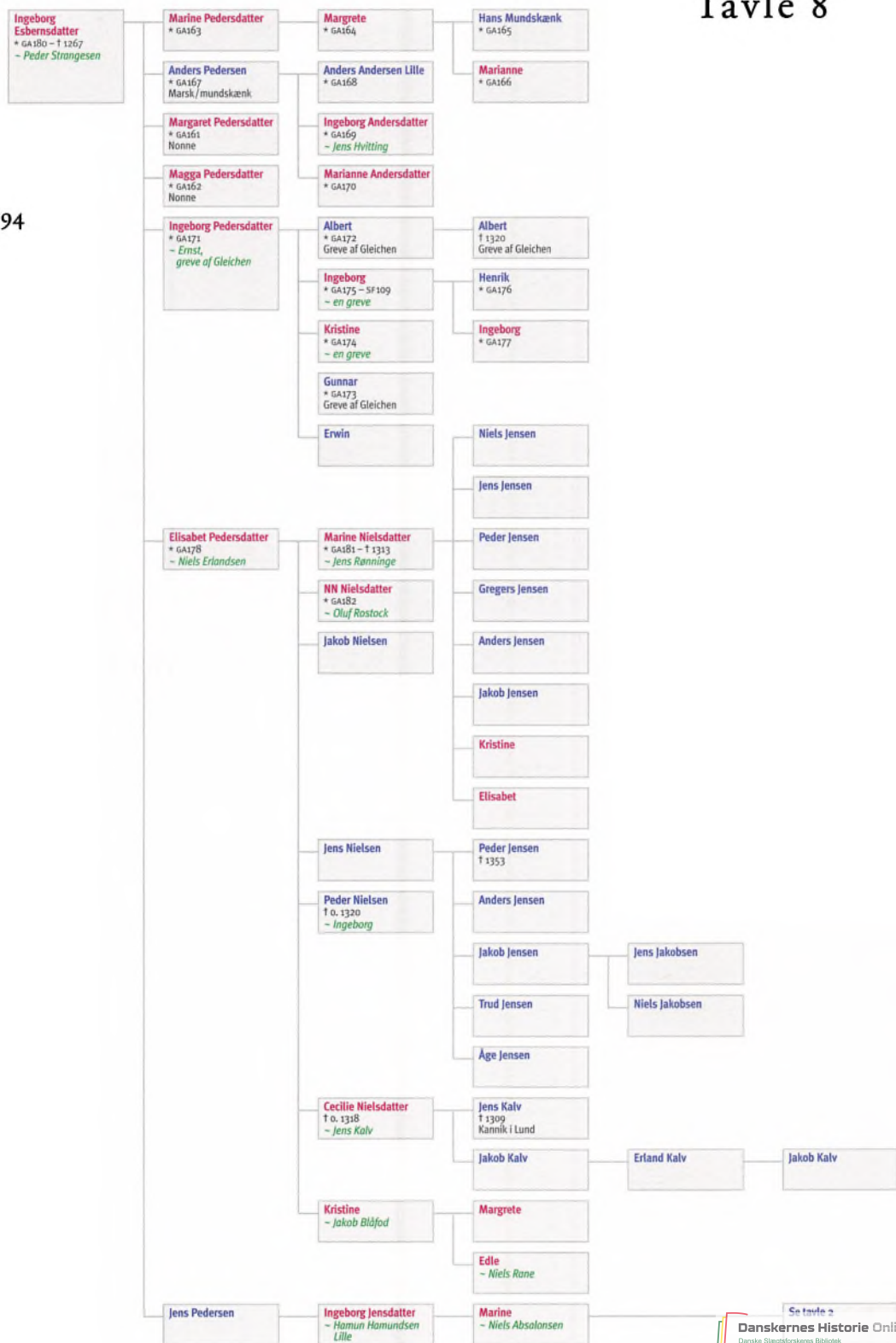

Slægtstavle 7

193

Augustinerne: En af de tidlige klosterordner, der opstod i slutningen af 1000-årene. Augustinerne var regelbundne kanniker, altså et kapitels præsteviede funktionærer yderligere knyttet sammen gennem et munkeløfte.

Benedictinerne: Romerkirkens første, organiserede klosterbevægelse grundlagt i 529 af Benedict af Nursia. Vi ved ikke, hvornår de første benedictinerklostre blev oprettet i Danmark, men de hører til de tidligste klostergrundlæggelser.

Bulle: Et budskab. I middelalderen typisk et budskab fra paven. En pavebulle.

Cistercienserne: En klosterorden stiftet omkring år 1100 af Robert v. Molesme og få år senere udvidet gennem indtrædelsen af Bernhard af Clairvaux. Cistercienserordnen var en reformorden, der gik ind for strengere regler end dem, der efterhånden var gældende i de oprindelige benedictinerklostre.

Clarisserne: Den kvindelige del af franciskanerordnen stiftet i 1216 af Clara af Assisi. I Danmark var der ved reformationen tre claraklostre: Roskilde, København og Odense.

Cølibat: Den katolske kirkes forbud mod præstægteskab. I Danmark vinder cølibatet først frem i løbet af 1100-årene.

Dominikanerne: Tiggermunkeorden grundlagt af Dominicus i 1215.

Domkapitel: Forsamlingen af præsteviede kanniker, der tjente som domkirkens og stiftets embedsmænd.

Dormitoriet: Et klostres "sovehus" med sovesal eller celler ofte beliggende i klostrets østfløj, så munkene eller nonnerne kunne komme direkte ned i kirkens kor til de natlige gudstjenester.

Firpas: Et firkløverlignende dekorationselement. Firpasset blev ofte brugt som afslutning på korbuekrucifiksernes korsarme med evangelistsymbolerne, og i Sorø klosterkirkes skjoldfrise er kvindernes navne malet i firpas.

Franciskanerne: Tiggermunkeorden stiftet af Frans af Assisi i 1210.

Fresco-teknik: De grundlæggende dele af en kalkmaleriudsmykning blev malet på våd puds.

Fællesbordet: Kannikerne ved et domkapitel (se dette) levede i et fællesskab med fælles økonomi, indtil de fleste domkapitler blev sækulariserede, dvs opløst i enkeltembeder i løbet af 1200-tallet. Undtagelsen var de kapitler, der var dannet af regelbundne kanniker, altså ordensbrødre. F.eks. augustinerne i Viborg og benedictinerne i Odense.

Gælker: Den danske konges skatteminister i Skåne.

Helgenkåring: Den officielle pavelige bekræftelse af, at en hellig kvinde eller mand havde gjort

sig fortjent til helgenstatus.

Interdikt: Gudstjenesteforbud i et stift eller et helt land som oftest udløst af (påståede eller virkelige) overgreb mod Kirken.

Investiturstrid: Kampen mellem den gejstlige og den verdslige magt om retten til at besætte kirkelige embeder.

Kanniker: Medlemmer af domkapitlet (se dette) som varetog den kirkelige administration og forrettede døgnets mange messer ved kirkens mange altre.

Kanonisk alder: Mindstealderen for en biskop var 30 år, og i visse tilfælde kan vi se, at en biskop er blevet valgt tidligere. Han har så skullet vente, til han nåede de 30, inden han kunne bispevis.

Kanonisk ret: Den internationale kirkelovgivning, som i løbet af 1100- og 1200-årene langsomt påvirker det, vi kunne kalde sædvaneretten. Jydske Lov, som kom i 1241, er et fremragende eksempel på en lovtæst, der udfra kanoniske regler inddrager gamle vedtægter. Bisp Gunnar af Viborg havde en stor indflydelse på Jydske Lovs udformning.

Karteuserne: Streng reformorden stiftet omkring år 1100. Karteuserne var en eneboerorden, hvor hver munk arbejdede i celler og iagttog "evig tavshed" bortset fra døgnets messer. I 1100-tallet og i 1400-tallet forsøges ordenen indført i Danmark med ringe held.

Kirkeordinansen: Efter reformationen blev der i 1537 udarbejdet en forordning som gjorde op med den katolske kirkes måde at forvalte det kirkelige liv på.

Korsskæring: Det bygningsafsnit i en kirke, hvor korsarmene støder til langskibet foran koret.

Legat (pavelig): Pavelig udsending.

Lægmandsaltret: Mens højaltret i en middelalderlig, katolsk kirke stod i korets østende, der var forbeholdt gejstligheden, så stod lægmandsaltret nedenfor korsranken.

Mageskifte: Godstransaktion, hvor to eller flere ejere "bytter" jord.

Majestas Domini: Den tronende Kristus. En meget almindelig udmaling af korets eller apsis' østvæg i vore romanske kalkmalerier.

Palliet: Et hvidt, uldent skulderbånd, som var en del af en biskops dragt. Udtrykket "at hente palliet" hentyder til, at en biskop skulle en tur til paven for at få sin officielle udnævnelse.

Præbende: Den del af domkapitlets jordegods, der var udlagt til aflønningen af en kannik.

Regnum (et sacerdotium): Standardudtryk for forholdet mellem kongemagt og Kirke. Samarbejde eller modarbejde.

Sacerdotium (regnum et) Se ovenfor.

Secco-teknik: Kalkmaleriudsmykning malet på tør puds. (modsat fresco-teknik). De sidste detaljer i en udmaling, f.eks. ansigter, blev ofte malet i secco.

Stauferne og Welferne: Tyske fyrsteslægter, som i 1100- og 1200-tallet lå i konstant strid om kongemagten i Tyskland.

Stifterbillede: En fremstilling af en person eller personer, hvis gave har bekostet en kirkes opførelse, ombygning eller udsmykning. Det første og mest berømte stifterbillede i Danmark

er på triumfvæggen i Fjenneslev kirke, hvor vi ser fru Inge og Asser Rig række en kirkemodel op mod Vorherre.

Tidebønner: I et middelalderligt kloster var døgnet opdelt i syv og ved højtiderne op til ni gudstjenestetider.

Tiende: Kirkeskat, som i princippet bestod af en tiendedel af afgrøderne fordelt mellem kirken som bygning, sognepræsten og biskoppen. Bispetienden blev aldrig nogen populær skat, og i visse dele af landet blev den aldrig gennemført.

Tiggermunke: Klosterordner, som først og fremmest var prædikeordner, og som i princippet ikke måtte eje jord. I modsætning til de godsejende ordner, herreklostrene, skulle tiggerordnerne ernære sig ved almisser, og tiggermunkebevægelsen gik sin sejrsgang over Europa i 1200-årene. Dominikanerne kom som de første til Danmark i 1222, og 10 år efter holdt franciskanerne deres indtog, mens karmeliterne først kom i 1400-tallet. Trods fællesbetegnelsen "tiggerordner", var der stor forskel på, hvad ordnerne i praksis måtte eje.

Translokation: En helgenkåret persons flytning til hans eller hendes endelige skrinlæggelse, som kunne være en kiste i midten af en kirke, så valfartende kunne besøge graven, eller en skrinlæggelse på højaltret.

Triumfvæg: Den gennembrudte mur, der skiller kirkens kor fra skibet. Mange af de meget vigtige kalkmaleridekorationer finder vi på triumfvæggen, for det var den, menigheden kunne se.

Billedfortegnelse

198

Ebeltoft Museum: s.155

Forfatterne: s.11, s.24, s.64, s.98

Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg: s.146

Nationalmuseets: s.8, s.16, s.29, s.45, s.46,

s.61, s.70, s.77, s.106, s.111, s.114, s.120, s.122, s.130, s.151

Reinau, Chr.: s.113

Rosborn, Sven: s.50

Sorø Akademi: s.20

Statens Museum for Kunst: s.69

Tholstrup, Hans Henrik: s.34

Kirkeplanerne over Bjernede kirke og Sorø klosterkirke
er bragt med tilladelse fra Danmarks Kirker.

Stednavneregister

Sidetæl markedet * henviser til billeder.

Akkon (Saint Jean d'Ácre) Israel, 125

Alsted, 14, 83, 107, 125

Alsted herred, 10, 17, 38, 86, 97, 109

Arkona, Rygen, 52, 59, 60

Ars herred, 37, 85

Assendrup, Alsted hrd., 89

Asserbo, Holbo hrd., 86

Assisi, Italien, 136, 140

Avedøre, Smørum hrd., 135

Avignon, Frankrig, 76

Bergen, Rygen, 67

Bjergby, Munke, Alsted hrd., 38

Bjævnede, Alsted hrd., 10, *29, *83, 97,
109, 110

Bjæverskov herred, 90, 91

Bjørnholm, Sønder Djurs hrd., 126

Blankenburg, Tyskland, 138

Bognæs, Tuse hrd., 87

Bologna, Italien, 67, 119

Borg, Alsted hrd., 17, 26, 27, 66, 68, 95, 118

Bornhöved, 136

Borup, Ramsø hrd., 21, 22, 54, 131, 160

Brandenburg, Tyskland, 138

Bringstrup, Ringsted hrd., 90

Broby, Vester, Alsted hrd., 85

Bromme, Alsted hrd., 38

Brügge, Belgien, 71

Børringe, kloster i Skåne, 144

Citeaux, kloster i Frankrig, 36

Clairvaux, kloster i Frankrig, 22, 36

Dannevirke, 54

Djursland, 110

Dole, Frankrig, 28

Egholm, Volborg hrd., 90, 92, 156, 160

Ellinge, Merløse hrd., 86, 87

England, 25, 127

Erikslev/Jerslev, Ars hrd., 37, 85, 93

Eskilsø kloster, Horns hrd., 57, 87, 103

Esrom kloster, Holbo hrd., 36, 37, 47, 48, 65,
86, 87, 89, 97

Essenbæk kloster, Sønder Hald hrd., 13, 65, 97

Estland, 68, 119, 126, 156

Falster, 14

Ferslev, ikke lokaliseret sted på Sjælland, 17

Finderup, Nørlyng hrd., 74, 118, 123, 147, 150

Fjenneslev, Alsted hrd., 10, *11, 14, *16, 18, *20,
22, 35, 37, 40, 52, 54, 86, 89, 97, *98, 100,
105, 107, 109, 110, 119, 131

Flandern, 31, 36, 134

Frankrig, 21, 29, 57, 65, 67, 121

Frerslev, Strø hrd., 87

Frøsmose, Alsted hrd., 35

Fyn, 54, 97, 136, 147, 153

Gerdrup, Sømme hrd., 87

Gjorslev, Stevns hrd., 118

Grenå, 153

- Grevens Rye, se også Rye, Volborg hrd., 157
 Gudum, Slagelse hrd., 86
 Gundsømagle, Sømme hrd., 87, 103
 Gørlev, Løve hrd., 109, 133
- Hagerup Ore, Jørlunde hrd., 17, 131
 Hagerup, Jørlunde hrd., 35
 Halberstadt, Tyskland, 139, 142
 Halland, 86
 Hallenslev Å, Løve hrd., 93
 Hallenslevlund, Løve hrd., 93
 Halseby, Slagelse hrd., 83
 Hamborg-Bremen, 54, 76
 Haraldsted skov, Ringsted hrd., 52
 Harzen, Tyskland, 139
 Harzenbjergene, Tyskland, 138
 Heglinge, Alsted hrd., 35
 Hellevmagle, Tybjerg hrd., 143
 Hellige Land, Det, 14, 23, 25, 31, 56, 116, 125,
 134, 138
 Herrevad kloster, Nørre Åsbo hrd., 36
 Himmersyssel, 135
 Hindsgavl, Vends hrd., 154
 Hjelm, ø til Mols hrd., 153, *155
 Holbæk, 37
 Holbæk amt, 104
 Holbækgård, 85
 Horns herred, 87, 110, 152, 156
 Hove, Smørum hrd., 86
 Hyby, Bara hrd., 124
 Højelse, Ramsø hrd., 58, 132
 Høng, Løve hrd., 93
 Hørsholm, Lyngø hrd., 92
 Hårlev, Bjæverskov hrd., 90, 110, 112, 134
- Italien, 57, 107, 137
 Ivøhus, 68
- Jerslev, Ans hrd., se Erikslev
 Jerusalem, Israel, 23, 29, 124, 125, 135, 138
 Juhlin, Polen, 14
 Jylland, 25, 26, 54, 97, 131, 142, 153
 Jørlunde, Jørlunde/Ølstykke hrd., 35, 81, 86,
 101, 107
- Kalundborg, 23, 25, 48, 93, 108, *113,
 133, 136, 154
 Kalundborg kirke, 109
 Kap Arkona, Rygen, 59
 Kirkerup, Sømme hrd., 87, 103, *114
 Knardrup, Jørlunde hrd., 42, 92
 Korsø, 83
 Krænkerup, Løve hrd., 37, 85
 København, 23, 37, 72, 76, 89, 92, 136
 Køge, 58, 83
- Ledøje, Smørum hrd., 90, 92, 110, *111, 112
 Lena, Sverige, 29
 Lohede, 93
 Lund, 29, 43, 55, 60, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 76
 Lund gråbrødrekirke, 73
 Lund ærkesæde, 89
 Lund domkirke, 117
 Lübeck, Tyskland, 89, 125
 Lyndanisse, Estland, 68, *69
 Lyngø, Lyngø hrd., 86
 Lyø, Sallinge hrd., 118, 134
 Læsøholm, Skippinge hrd., 37, 85
 Løve herred, 37, 85, 92
- Masnedø, Bårse hrd., 59
 Mechlenburg, Tyskland, 73
 Merløse herred, 27, 85, 86, 90, 93, 95
 Middelfart, 119, 156
 Munkholmen, Merløse hrd., 90
 Møn, 91, 92, 134, 135

Nejede, Strø hrd., 87
 Nivå, Halland, 14, 21
 Nordsjælland, 92, 97
 Nordtyskland, 67, 135, 136, 152
 Nordvestsjælland, 37, 95
 Norge, 26, 118, 147, 152, 153, 154
 Nyborg, 126, 147, 148, 152, 153
 Nyrup, Alsted hrd., 89
 Næstved, 136
 Næstved Sankt Peders kloster, 26
 Nørre Halland, 150, 152

 Odense, 121
 Ods herred, 86
 Osted, Volborg hrd., 90, 91, 135
 Ovre (dvs Rødovre og Hvidovre),
     Sokkelund hrd., 38
 Oxford, 67, 119

 Paris, 55, 66, 67, 68, 71, 119
 Pedersborg, Alsted hrd., 17, 43, 95, 143
 Perugia, Italien, 136
 Pommern, Tyskland, 62
 Prag, Tjekkiet, 140

 Ramsø herred, 87, 90, 92
 Randers, 13, 97
 Ravenna, Italien, 107
 Regenstein, Tyskland, 138, *139, 140
 Ribe, 136, 137
 Riga, Letland, 68, 76
 Ringsted, 35, 47, 54
 Ringsted herred, 92
 Ringsted kloster, 135
 Rom, 15, 30, 73, 74, 76, 124, 149
 Roskilde, 13, 18, 22, 29, 31, 48, 54, 55, 56, 58, 60,
     *64, 66, 67, 68, 71, 72, 74, 76, 103, 118, 121,
     131, 132, 134, 136, 137, 140, 141, 142, 154
 Roskilde bispestol, 89, 91, 110, 116, 121
 Roskilde Clara kloster, 82, 90, 91, 141, 142, 143,
     144
 Roskilde domkirke, 67, 79, 135
 Roskilde stift, 87
 Roskilde Vor Frue kloster, 15, 17, 55, 67, 86, 87,
     89, 131, 132
 Roskildefjorden, 57
 Rostock, Tyskland, 47
 Rye, Volborg hrd., 90, 92, 108, 157
 Ryegård, Volborg hrd., 160
 Rygen, Tyskland, 14, 59, 67, 73, 116, 124

 Saint Geneviève kloster, Paris, 55, 66, 67
 Sankt Jørgensbjerg, Søomme hrd., 103
 Schwerin, Tyskland, 127, 152
 Selsø, Horns hrd., se også Sønderby, 110
 Skellerød, Ringsted hrd., 86
 Skippinge herred, 37, 85, 93, 95
 Skærsø, Mols hrd., 97
 Skåne, 10, 22, 28, 36, 54, 60, 92, 97, 104, 124,
     126, 144
 Skånemarkedet, 126
 Slagelse, 10
 Slagelse herred, 86, 95
 Slagelsebo, Alsted hrd., 86
 Slaglille, Alsted hrd., 10, 105, 107
 Slesvig, Tyskland, 42, 43, 136
 Slien, Tyskland, 72, 154
 Smørum herred, 87, 90
 Soderup, Merløse hrd., 105
 Sor Sø, Alsted hrd., 35
 Sorø kloster, 10, 12, 13, 17, 22, 23, 25, 26, *34, 35-
     49, *39, *45, *46, 55, 62, 65, 67, 71, 72, 81-90,
     93, 95, 97, 108, 117, 119, 125, 131, 132, 133, 134,
     135, 154, 161
 Stenløsemagle, Jørlunde hrd., 82
 Stenmagle, Alsted hrd., 23, 25, 38, 48, 89, 90,

- 125, 154
 Stevns, 110, 160, 161
 Stevns herred, 91
 Strø herred, 87
 Svendstrup, Ramsø hrd., 90, 141
 Sverige, 30, 31, 43, 78
 Sæby, Løve hrd., 93, 104, 108
 Sæbygård, Løve hrd., 15, 23, *24, 92, 93
 Søborg, Holbo hrd., 75
 Sømme herred, 87
 Sønder Djurs herred, 109
 Sønderby, Horns hrd., se også Selsø, 87
 Sønderjylland, 140
 Søndervig, Alsted hrd., 35
- Ter Doost, Holland, 31, 71
 Tersløse, Merløse hrd, 93
 Thisted amt, 143
 Thorsager, Sønder Djurs hrd., *70, 109, 110
 Thüringen, Tyskland, 139
 Tissø, 23, 93
 Tjæreby, Strø hrd. 87
 Tune herred, 87
 Tuse herred, 87
 Tveje Merløse, Merløse hrd., 95,
 100, 101, 107, 108
 Tvååker, Sverige, 86
 Tybjerg herred, 85
 Tyskland, 31, 54, 138, 140, 142
 Tystrup, Øster Flakkebjerg hrd., 90
- Ubby, Ars hrd., 93, 109
 Undløse, Merløse hrd., 86, 87, 95
- Vallensved, Flakkebjerg hrd., 82
 Vejle, 73
 Vejleby, Ods hrd., 86
 Venden, Tyskland, 28, 29
 Vestsjælland, 97
 Viborg, 131, 142, 147
 Viborg landsting, 142
 Vitskøl kloster, Års hrd., 48
 Volborg herred, 90, 156, 157
- Wartburg, Tyskland, 139, 140
- Æbelholt kloster, Strø hrd., 37, 47, 57, 66, 67,
 71, 87, 103, 125
- Øksneskov, Alsted hrd., se Stenmagle, 89
 Øresund, 97
 Ørløse, måske Lyng-Kronborg hrd., 85
 Ørslev Under Skoven, Ringsted hrd., 90
 Østergøtland, 29
 Østersøen, 56, 59
 Østersø-området, 68
 Østjylland, 71
- Ålborg amt, 143
 Århus, 42, 43, 68, 95, 126, 133, 143
 Århus domkirke, 68, 95
 Århus Sankt Nicolaj, 97
 Århus Vor Frue, 71
 Åse, Tybjerg hrd., 85

Personregister

203

*Personer fra før 1600 er alfabetiseret efter fornavn,
personer efter 1600 efter deres efternavn.
Sidetæl mærket * henviser til billeder.*

Abel (konge 1250-52), 26, 72, 73, 118, 126, 133,
136, 140, 152
Abellinien, 25, 26, 93, 154
Absalon (ærkebisp, død 1201), 10-15, 18, 21, 22,
23, 26-29, 35-38, 40-44, *41, 48, *50, *53, *61,
Kap.4.51-63, 66, 67, 68, 71, 74, 76, 82, 85-87,
95, 103, 110, 119, 121, 132
Absalon Andersen (død o.1288, g.m. Cecilie
Pedersdatter), 93
Absalon Fed/Bælg (død o.1234), 23, 25,
85, 86, 127
Adelheid af Ratzeburg (g.m.1. Jens Jakobsen,
2. Otto af Ravensburg), 112
Agnes af Böhmen (klosterstifter, helgen,
død 1282), 140, 141
Albert af Orlamünde, 121
Albert (biskop af Riga), 68
Alexander d. 3. (pave 1159-81), 23, 57, 65
Alexander d. 4. (pave 1254-61), 141
Alexander Pedersen (død o.1205, g.m. Margrete),
22, 23, 62, 85, 135, 160
Anders Andersen af Hyby (drost, død 1315),
119, 124
Anders Grosen (g.m. Cecilie Esbernsdatter), 25
Anders Jakobsen (kammermester, død 1223),
31, 118, 134
Anders Olufsen Mundskænk (død 1270, g.m.
Cecilie Jensdatter), 82, *122

Anders Pedersen (marsk), 26, 93
Anders Stigsen (de jyske Hvider), 153
Anders Sunesen (ærkebiskop, 1201-24), 15, 29,
58, 67, 68, 71, 85, 119, *120, 121, 134
Arup, Erik, 51, 99, 117, 123, 126, 150
Arvid Bentsen (væbner, død o.1290), 147
Aslak (Skjalm Hvides rorkarl, død 1061), 14
Asser Rig (død omkr. 1148, g.m. fru Inge), 10, 12,
*16, 17, 18, 21, 27, 28, 35, 37, 43, 44, 52, 54, 55,
65, 82, 101-105, 107-109, 118, 126, 131, 132
Asser (biskop af Roskilde, død 1158), 55
Asser (domprovst), 27
Auden (broder til Skjalm Hvide), 14, 107
Bache, Otto, 150
Barnim (hertug af Pommern), 121
Benedikt af Nursia (ordenstifter, helgen,
død 547), 38
Benedikte Ebbesdatter (g.m. kong Sverker d. 2.),
30
Berengaria (dronning, død 1221), 140
Bernhard af Clairvaux (abbed, helgen, død 1153),
36, 38
Birger (svensk konge, død 1321), 154
Bissen, Vilhelm, 51, 52
Bodil (dronning, død 1103), 14
Bodilsønnerne, 26
Bugislaw af Pommern, 62, 63
Cecilie af Öxlev (g.m. Niels Pedersen,
kammermester), 143
Cecilie Ebbesdatter (g.m. Jon Reymote), 124

- Cecilie Esbernsdatter (g.m. Anders Grosen), 25, 26, 160
- Cecilie Herlogsdatter (mor til Jakob Erlandsen), 31, 97, 126, 141
- Cecilie Jensdatter (død 1260, g.m. 1. Grev Niels af Halland, 2. Anders Pincerna), 31, 92, 112, 141, 142
- Cecilie Jensdatter (død 1307, g.m. Tyge Jurisen), 97
- Cecilie Nielsdatter (død o. 1315, g.m. Jens Kalv), 97
- Cecilie Skjalmsdatter (død o. 1175, g.m. Peder Torstensen), 17, 26, 27, 43, 68, 95, 160
- Christian d. 3. (konge 1534-59), 42, 148
- Christian Ulfsen, 27
- Clara af Assisi (ordensstifter, helgen, død 1253), 137, 140, 141
- Cølestin d. 3. (pave 1191-98), 68
- Danstrup, John, 116
- David Torstensen (drost), 123
- Due-Glob slægten, 47, 160
- Ebbe Skjalmsen (død 1151), 12, 17, 28, 35, 43, 82, 107, 122, 123, 160
- Ebbe Sunesen (død 1208), 29, 30, 31, 92, 124, 125
- Ebbe (biskop i Århus 1215-24), 26
- Eleonora (dronning, død 1231), 136
- Elisabet af Thüringen (helgen, død 1231), 140
- Elisabet Nielsdatter (g.m. Hans Ranesen), 23, 126
- Erik af Pommern (konge 1412-39), 48
- Erik d. 10. Knudsen (svensk konge, død 1216), 30
- Erik Ejegod (konge 1095-1103), 14, 18, 52, 116
- Erik Emune (konge 1134-37), 52
- Erik Glipping (konge 1259-86), 23, 25, 31, 44, 47, 73, 74, 93, 112, 118, 123, 126, 127, 147-153, 160
- Erik Knudsen (hertug), 123
- Erik Lam (konge 1137-46), 52
- Erik Langben (hertug, død 1310), 123, 156
- Erik Menved (konge 1286-1319), 15, 47, 48, 76, 119, 123, 124, 127, 148, 149, 154, 156
- Erik Plovpenning (konge 1241-50), 26, 72, 121, 133, 140, 152, 154
- Erik Præstehader (norsk konge 1280-99), 147
- Erik-slægten, 30
- Erland (g.m. Cecilie Herlogsdatter), 126
- Erland Erlandsen (udvalgt ærkebiskop, død 1276), 74, 76
- Esbern Nielsen Snerling/Mule (død 1233), 25
- Esbern Snare (død 1204, g.m. 1. Hulmfred, 2. Ingeborg, 3. Helene), 10, 15, 18, 21-28, 37, 38, 40, 42, 44, 47, 48, 62, 66, 68, 78, 82, 85, 86, 89, 92, 93, 104, 109, 117, 119, 125, 133, 135, 154
- Esbern Vagnsen (død 1268, g.m. 1. Margrete Erlandsdatter, 2. Gro Gunnesdatter), 82, 143
- Eskil (ærkebiskop 1138-77), 21, 22, 36, 60
- Estrid (død 1246, g.m. Jakob Sunesen), 31, 140
- Estrid Nielsdatter (abbedisse), 143, 145
- Eufemia Jakobsdatter (g.m. Henning Podebusk d.æ.), 156
- Filip August (konge af Frankrig 1180-1223), 67
- Folmer Folmersen, 157, 160
- Frans af Assisi (ordenstifter, helgen, død 1226), 136, 137
- Frederik d. 7. (konge 1848-63), 42
- Frederik Barbarossa (tysk kejser 1152-90), 54, 57, 65, 138
- Frederik (biskop af Slesvig, død 1179), 42, 43
- Galen-familien, 28, 31
- Gert (greve af Holsten, død 1340), 126, 156
- Gisela Podebusk (g.m. Henning Podebusk d.y.), 156
- Gorm d. Gamle (konge, død o. 950), 10

- greverne af Schwerin, 134, 135, 136, 150
- greverne af Thüringen, 139
- Gro Gunnesdatter (g.m. Esbern Vagnsen), 143
- Grubbe-familien, 47
- Guttorm (svensk hertug), 23
- Gyde Ebbesdatter (g.m. Oluf Glug), 28, 122, 160
- Gyde Skjalmsdatter (g.m. Esbern Karlsen), 76, 97, 123
- Hans Ranesen/Rane (g.m. Elisaber Nieldatter), 23
- Hansen, Martin A., 99
- Harald Blåtand (konge, død o. 985), 9, 60
- Harald Hårderåde (norsk konge 1047-66), 14
- Harald (marsk, g.m. Kristine Ebbesdatter), 125, 126
- Hardeknud (konge 1035-42), 14
- Heinrich (pfalzgreve), 138
- Heise, P.A., 9
- Henning Podebusk (død 1388, g.m. Gisela Podebusk), 124, 156, 157, 160, 161
- Henrik af Mechlenburg, 73
- Henrik Løve (hertug af Bayern og Sachsen, død 1195), 54, 138
- Henrik Tornekrans (abbed i Sorø 1508-38), 44, 47, 48, 131
- Henrik (greve af Schwerin), 150
- Herlog (g.m. Margrete Sunesdatter), 58, 132
- Honorius d. 3. (pave 1216-17), 68, 71, 137
- Hvitfeld, Arild, 92, 124, 148, 156, 157
- Hørby, Kai, 123
- Haastrup, Ulla, 103
- Inge (g.m. Asser Rig), *16, 18, 27, 43, 54, 82, 104, 105, 131, 132
- Inge af Skærso, 97
- Ingeborg Esbernsdatter (død 1267, g.m. Peder Strangesen), 25, 26, 40, 93, 109, 133, 160
- Ingeborg (fransk dronning, død 1236, g.m. Filip August af Frankring), 67
- Ingefred Assersdatter (g.m. Peder af Borup), 18, 21, 22, 43, 54, 66, 126, 131, 160
- Ingemann, B.S., 9
- Ingerd Jakobsdatter (død 1257, g.m. 1. Skore, marsk, 2. Konrad af Regenstein), 31, 82, 91, 92, 110, 112, 125, *133, 131-145
- Ingerd Pedersdatter (g.m. Vagn), 17, 26, 42, 66, 68, 118
- Ingvar Hjort(død 1334), 76
- Jakob Erlandsen (ærkebiskop, død 1274), 31, 55, 72, 73, 74, 76, 82, 124, 127, 132, 141, 142, 149
- Jakob Sunesen (død 1246), 15, 29-31, 71, 82, *91, 90-92, 110, 112, 124-127, 134, 135, 140, 141, 152
- Jakob, greve af Halland (død 1309), 31, 47, 112, 147, 148, 149, 150, *151, 152, 153, 156, 161
- Jens Ebbesen (marsk, død 1232), 125, 126
- Jens Erlandsen (gælker, død o. 1295), 126
- Jens Esbernsen (marsk, død 1213), 23, 85, 86, 125
- Jens Grand (ærkebiskop, død 1327), 13, 15, 17, 47, *75, 74-76, 119, 124, 126, 127, 147, 149, 150, 153, 154, 159
- Jens Gunnesen (død 1263, g.m. Margrete Stigsdatter), 142
- Jens Hind (biskop i Roskilde, død 1330), 76
- Jens Ingersen (kammermester, død o. 1210), 26, 27, 86, 95, 118
- Jens Jakobsen (død 1240), 31, 92, 112, 134
- Jens Jensen (død 1257), 31, 92, 112, 141, 142
- Jens Nielsen, 143
- Jens Sunesen (marsk, død 1203), 29, 83, 124, 125
- Jens (marsk), 125
- Johan af Brandenburg (markgreve, død 1266, g.m. Sofie), 138
- Johannes Døberen, 40, 43
- Johannes Evangelisten, 40, 43

- Johannes Kåre (abbed i Sorø 1239-54), 65
- Jon Jonsen Lille (gælker, død 1307), 15, 17, 124, 126, 127
- Jordanus (abbed i Sorø før 1161), 35
- jyske Hvider, De, 160
- 206 Karl den Røde, Eriksen (ærkebiskop, død 1334), 76
- Karl Sverkensen (svensk konge, død 1167, g.m. Kristine Stigsdatter), 30
- Karl (kansler o. 1175), 119
- Kirstine Ebbesdatter (g.m. Harald Marsk), 126
- Kirstine Nielsdatter (g.m. Rane Jonsen), 157
- Knud Magnusen (konge 1146-57), 17, 28, 44, 45, 123
- Knud af Halland (hertug, død 1260), 123
- Knud d. 6. (konge 1182-1202), 22, 28, 57, 62, 67, 117, 135, 148
- Knud den Hellige (konge 1080-86), 18, 117
- Knud Lavard (hertug, død 1131), 15, 18, 27, 52, 116
- Konrad (greve af Regenstein, død 1197), 138
- Konrad (greve af Regenstein, død 1246, g.m. Ingerd Jakobsdatter), 91, 134, 135, 138, 140, 141, 142
- Kornerup, Jacob, 44, 47
- Kristian Kok, 62
- Kristine Stigsdatter (g.m. Karl Sverkensen), 30
- Kristoffer d. 1. (konge 1252-59), 26, 72, 73, 127, 136, 141, 149, 152
- Kristoffer d. 2. (konge 1320-26 og 1330-32), 47, 48, 75, 119, 124, 126, 149, 153, 154, 156, 157
- Kristoffer-linien, 93, 133
- Lars Sunesen (død 1208), 29, 83
- Lave Gudmundsen (død 1252, g.m. Ingeborg Andersdatter), 26, 72, 154
- Lave Lavesen, 48, 93, 154
- Ludwig (greve af Thüringen, død 1227), 140
- Lunge-familien, 160, 161
- Magnus d. Gode (konge 1042-47), 14
- Magnus Nielsen (kongesøn, død 1134), 52
- Margrete Knudsdatter (g.m. Stig Tokesen Hvidelæder), 27, 30
- Margrete Olufsdatter, 28
- Margrete Sambiria/Sprænghest (dronning, død 1282, g.m. Kristoffer d. 1.), 142
- Margrete Skjalmsdatter, 15, 17, 131
- Margrete Stigsdatter (g.m. Jens Gunnesen), 142, 143
- Margrete Sunesdatter (død 1177, g.m. Herlog), 29, 30, 31, 58, 59, 92, 118, 123, 132, 133
- Margrete Vagnsdatter (g.m. Gunne), 26, 27
- Margrete Valdemarsdatter (dronning, død 1412), 48, 148, 161
- Margrete (g.m. Alexander Pedersen), 62
- Medici-paverne, 51
- Moe, Louis, 51
- Morten Pedersen (abbed i Sorø 1565-72), 44
- Mundskænk-familien, 43
- Neb-familien, 123, 160
- Niels af Århus (kongesøn, helgen, død o. 1180), 133
- Niels Alexandersen, 23
- Niels Basse, 93
- Niels Bugge, 156
- Niels d. 1. (greve af Halland, død 1219), 134, 150
- Niels d. 2. (greve af Halland, g.m. Cecilie Jensdatter), 150, 152
- Niels d. 3. (greve af Halland), 152
- Niels Erlandsen (gælker, død o. 1285, g.m. Elisabet Pedersdatter), 126, 127
- Niels Hallandsfar, 147
- Niels Ingerdsen (kammermester, død 1210), 26, 27
- Niels Jakobsen Ulfeldt (biskop i Roskilde,

- død 1395), *77, 78, 159
- Niels Kammermester (Raneslægten), 119
- Niels Knudsen, 147
- Niels Mule (staldmester, død o. 1180, g.m. Margrete), 25, 42, 93, 117, 118
- Niels Pedersen (staller/kammermester, g.m. Cecilie), 118, 143
- Niels Rane (død 1315, g.m. Edle Jakobsdatter), 119, 124, 157
- Niels Stigsen (biskop i Roskilde, død 1249), 31, 72, 121, 142
- Niels (abbed i Sorø, død 1290), 43
- Niels (konge 1104-34), 52
- Norn, Otto, 108
- Nyrop, Martin, 51
- Nørlund, Poul, 85, 101, 103
- Octavian (modpave 1159-64), 23, 57, 65
- Olrik, Hans, 51, 58
- Oluf Ebbesen (mundskænk, død 1248), 122
- Oluf Glug (g.m. Gyde Ebbesdatter), 28, 43, 47, 122
- Oluf Hunger (konge 1086-95), 14
- Otto af Lüneburg/Braunschweig, 138
- Otto greve af Ravensberg, 112
- Otto (kejser 1198-1218), 138
- Ove Kage, 147
- Peder af Borup (g.m. Ingefred Assersdatter), 22, 54, 131, 160
- Peder Ebbesøn (død 1259, g.m. Inger), 42
- Peder Herlogsen, 118
- Peder Jakobsen (biskop i Roskilde, død 1225), 31, 71, 134, 147, 149, 153
- Peder Jensen Lodehat (biskop i Roskilde, kansler, død 1416), 48
- Peder Jensen (ærkebiskop, død 1355), 76, 78
- Peder Jonsen (gælker), 127
- Peder (kammermester), 42
- Peder Nielsen (kammermester, død 1260), 118, 123
- Peder Nielsen Hoseøl (drost, død 1298), 47, 123, 124, 150, *151
- Peder Olsen, 142
- Peder Palladius, 42
- Peder Porse, 147
- Peder Ranesen (kansler), 121
- Peder Skjalmsen Bang (biskop i Roskilde, død 1277), 74, 141, 149
- Peder Strangesen (død 1241, g.m. Ingeborg Esbernsdatter), 25, 133
- Peder Sunesen (biskop i Roskilde, kansler, død 1214), 15, 22, 29, 31, 35, 43, 55, 57, 58, 60, 66, 67, 71, 85, 95, 97, 119, 121, 134
- Peder Torstensen (død o. 1175, g.m. Cecilie Skjalmsdatter), 17, 26, 68, 95
- Peder Vagnsen (biskop i Århus, død 1204), 26, 43, 68, 71, 95, 110
- Philip af Schwaben, 138
- Pincerna-familien, 28, 43
- Podebuskerne, 161
- Rane Jonsen (kammermester, død 1294), 23, 118, 119, 121, 147, 149, 153, 154, 156, 157
- Rane-familien, 119, 160, 161
- Richiza (dansk prinsesse, g.m. kong Erik Knudsen af Sverige), 30
- Saladin (sultan, død 1193), 138
- Saltensee-familien, 28, 160
- Sasser, 10
- Saxo, 9, 12, 14, 15, 17, 21, 22, 28, 54-60, 67, 116, 117, 119, 121, 131, 148
- Skjalm Bang, 123
- Skjalm Hvide (hovedsmand over Sjælland og Rygen, død o. 1113), 9-18, 21, 22, 26, 27, 31, 40, 44, 47, 65, 72, 76, 82, 95, 101, 103, 107, 116, 118

- Skjalm Stigsen/Skægge (drost, død 1297), 123
- Skjalm Vagnsen (biskop i Århus, død 1214),
26, 42, 43, 68, 71, 95
- Skore (marsk, død o. 1235, g.m. Ingerd
Jakobsdatter), 125, 134, 135, 136
- Skovgård-familien, 123
- Skyum Nielsen, Niels, 51, 62
- Slau, 10, 12, 31
- Sofie (dansk prinsesse, g.m. markgreve Johan af
Brandenburg), 138
- stauferne, 138
- Stefan (abbed i S.Genevièveklostret, Paris), 66,
67
- Stiesdal, Hans, 42
- Stig Andersen (marsk, død 1293), 23, 95, 119, 126,
147-152, 156, 160
- Stig Andersen d.y. (marsk, død 1369), 156
- Stig Tokesen Hvidelæder (g.m. Margrete
Knudsdatter/Lavard), 15, 27, 30, 135, 142
- Sune Ebbesen (død 1186, g.m. Cecilie), 15, 21, 22,
28, 30, 31, 38, 42, 57, 58, 66, 72, 74, 82, 83, 85,
89, 92, 97, 108-110, 118, 123, 124, 126, 134
- Sune Skjalmsen, 12, 17, 27, 65
- Svend Estridsen (konge 1047-74), 14, 26, 52
- Svend Grathe (konge 1146-57), 17, 18, 28, 52, 54,
131, 132
- Svend Tveskæg (konge, død 1014), 14
- Sverker (svensk konge, død 1210, g.m. Benedikte
Ebbesdatter), 30
- Sverker-slægten, 30
- Tetslaw (rygisk fyrste), 59
- Thomas (abbed i Sorø, død o. 1150), 35
- Toke Ebbesen (g.m. Gyde), 28, 43, *46, 47, 72,
121
- Toke Skjalmsen (død o. 1140), 12, 13, 15, 17, 27,
35, 40, 81, 82, 86, 118, 123, 160
- Toke Stigsen (domprovst), 123
- Toke Trylle, 9, 10, 12, 14, 15, 31, 107
- Torben Sunesen (død 1198), 29, 83
- Trued Lille, *106, 107
- Trugot-slægten, 21, 26, 27
- Tuxen, Lauritz, 52
- Tyge Pust(kammermester, død o. 1266, g.m. 1.
Kristina, 2. Gunhild Nielsdatter), 118
- Uffe Nielsen (drost), 123, 126
- Uffe Stigsen (død 1359), 119,
- Uffe Stigsen, 153
- Uffe (ærkebiskop, død 1252), 72
- Ulf Ingerdsen/Vagnsen, 26, 27, 43
- Ulfeldt, Corfitz, 160
- Ulfeldt-familien, 25, 159, 160
- Ulsig, Erik, 85
- Una (g.m. Ulf Ingerdsen/Vagnsen), 27, 43
- Vagn (g.m. Ingerd Pedersdatter), 17, 26, 68, 95
- Valdemar Atterdag (konge 1340-75), 48, 78, 119,
124, 126, 154, 156, 157, 160, 161
- Valdemar d. 1./d. Store (konge 1157-82), 17, 18,
21-23, 27, 28, 43, 52, 54-57, 59, 60, 62, 68, 72,
89, 93, 117, 118, 121, 131, 132, 161
- Valdemar d. 2./Sejr (konge, 1202-41), 30, 31, 55,
125, 127, 134-138, 140, 150, 152, 161
- Valdemar den Unge (konge, død 1231), 134, 136,
140
- Valdemar (hertug af Sønderjylland, død 1312),
154, 156
- Valdemar, junker (død 1304), 47
- Vilhelm af Æbelholt (abbed, helgen, død 1203),
28, 57, 58, 66, 67, 71, 87
- Vladimir (russisk storfyrste), 52
- Welferne, 138
- Åge Stigsen, 135

Historien om Skjalm Hvides efterkommere

– Absalon, Asbern Snare og alle de andre.

Om Hvideslægtens stormænd og -damer,

deres kirkebyggeri og vidtstrakte gods-

besiddelser, og om den fremtrædende rolle

de spillede i middelalderens samfund.

Skippershoved